

АНТОН СТРАШИМИРОВ

СЪЧИНЕНИЯ
В СЕДЕМ ТОМА

Под редакцията на

Д. Б. Митов, Жельо Авджиев, Илия
Волен, Минко Николов и Пенчо Пенев

БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ
София * 1963

АНТОН СТРАШИМИРОВ

СЪЧИНЕНИЯ
ТОМ ШЕСТИ

ПИЕСИ

БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ
София * 1963

СЪЧИНЕНИЯ

АНТОН
СТРАШИ
МИРОВ

6

С Ъ Ч И Н Е Н И Я

АНТОН
СТРАШИМИРОВ

ш о ж ш е с т и

1-20 лв.

Български писател

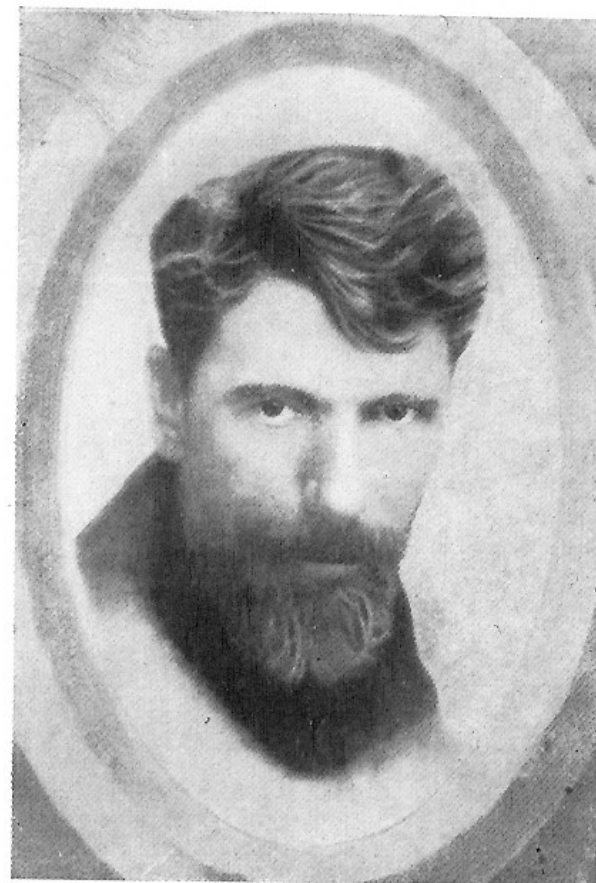
АНТОН
СТРАШИМИРОВ

АНТОНИ
СТЯШНИКОВ

РЕДАКЦИЯ И БЕЛЕЖКИ
ОТ ПЕНЧО ПЕНЕВ

ПЕНЕВ

КОМЕДИЯ В ПЕТ ДЕЙСТВИЯ.

КОМЕДИЯ В ПЕТ ДЕЙСТВИЯ

ЛИЦА

ВЕЛЧО-СВИЛЕН — чиновник, 30-годишен
 ДЕЧКА — негова жена, 23-годишна
 КОСТАНДА — майка на Свилен
 ПАВЕЛ КЕРЕКОВ — брат на Дечка
 ГОСПОЖА КЕРЕКОВА
 БАБА НЕДЕЛЯ — квартирантка у Свилен
 ДАФИНКА — нейна дъщеря, 20-годишна
 ПОРУЧИК ДОЙЧИНОВ — годеник на Дафинка
 ЛЕКАР
 АКУШЕРКА
 СЛУГИНЯ

ПРОЛОГ-РЕЦИТАЦИЯ

Режисьор (на рампата, пред спусната завеса
чете, седнал на стол). Три века богомилска ерес...
 И преследвания, мъчилица, гибел върху огнени кладии...
 И масови забягвания в чужбина!

Три века! Едно след друго българските семейства са
 се лишавали от своите стопани, жените — от своите
 съпрузи и децата — от своите бащи.

Ето така българският бит е дошел до една стран-
 ност, непозната в живота на никой друг европейски
 народ.

В интимния семеен мир днес авторитетът на българ-
 ската майка е по-голям от тоя на бащата — и то ед-
 накво спрямо мъжката и женска челяд! Силата на този
 авторитет продължава и след като синовете се задомят.
 Нещо повече: старата майка простира своята власт и
 върху доведената снаха. И се получава трагично съ-
 стояние, изразено от общ повик в българския бит: «Па-
 зи боже от свекърва!»

А знайно е, че във всички европейски народи (вклю-
 чително и у най-близкия до нас — сърбите) битовият
 повик е: «Пази боже от тъща!» Изключение правят
 само израилтяните в европейските страни. И в техния
 бит днес поради религиозните преследвания в сред-
 ните векове авторитетът на майката в интимния се-
 мееен живот е изместил авторитета на бащата. Така
 битовият повик и сред евреите днес е: «Пази боже от
 свекърва!»

Тази изключителна особеност на българския бит е

дадена в комедията, която ще играем тази вечер. Четвърт век вече тя не слиза от българската сцена, играна е и в последното българско село, а мина и в чужбина. Този успех на нашата комедия не се дължи само на «сляпо-вдъхновение». По признанието на автора и той е работил комедията си «Свекърва» с пълно съзнание, че прави значително завоевание за българските поколения: открива им основните черти в характера и в психологията на нашия народ. А неоспорима е мъдростта, която крие възгласът: «Познайте си народа, за да познаете себе си!»

ПЪРВО ДЕЙСТВИЕ

Широка стая в нова къща. Полустъклени врати откриват в дълното коридор и антре над долен полуетаж. Посред — валчеста маса с албуми и портрети. Отдясно прозорци с данталени завеси, отляво врата. Слънчев пролетен ден.

ЯВЛЕНИЕ 1

Костанда, после Дечка

Из вратата отляво се слуша женски глъч и се сипват паници.

Костанда. Мари, поразия слугиня, да ти изсхнеха ръцете макар!

Гласът на Дечка. Стига бе, мамо. Ох, господи, човек и ум да има, ще го изгуби с тебе!

Костанда (*подава се на вратата отляво*). Не се заядай, снахо, нека се учи! Аз главата ѝ ще счупя!

Гласът на Дечка. Пак ли да ни слуша махалата ма!

Костанда. Като не искаш да ни слуша махалата, учи си слугинята на скопос — ей че и слугиня имаш.

Гласът на Дечка. Невидели ми се мен и слугинята, и животът.

Глъч. Слугинята плаче.

Костанда (*все още на вратата отляво*). В гората си расла, снахо, в гората! И не знаеш ни какво вършиш, ни какво говориш.

Г л а с ъ т н а Д е ч к а. Чух, чух — затвори сега, че вее.

К о с т а н д а. Дано те отвееше, боже, прости ме! От чия къща ме пѣдиш мари?

Г л а с ъ т н а Д е ч к а. Кой те пѣди бе, мале. Затвори само вратата.

К о с т а н д а (*затваря вратата*). Да ти се е затворила тя и никога да не ти се е отваряла! (*Подслушва и отваря пак.*) Само една бучка захар да туриш в кафето, че син ми не го обича сладко. (*Зачудена, разтваря съвсем вратата.*) Снахо, защо пък плачеш сега? Та очите ли ти извадихме, Дечке? Мъж съм ти дала мари, мъж като планина; от къс месо съм го отгледала, с тебе да го почерня!

Д е ч к а (*бледа, в положение, прекосва край старата*). Стига, притъмня ми вече! (*Сяда на стола до стената и плаче.*)

К о с т а н д а. От какво ти е притъмняло, снахо? Кажидачуем! Дрехи ли си нямаш от нови по-нови, яденето ти ли не е ядене, пиенето ти ли не е пиене и в село ли живееш, а не в къщи-сарай? От бога се побой, Дечке, ако от хората срама нямаш: слугиня рече, слугиня имаш. . .

Д е ч к а (*става и размахва ръце*). Не се може — не мога аз вече тука!

К о с т а н д а (*прекръства се*). Света Богородичке, виж ти думи! На какво ще ни се гордееш, снахо, на какво и на що? Да не са те повивали в свила и коприна и да не са те алайки на ръце носили?

Д е ч к а. Слугиня да бях, свекърво. . . слугиня да съм ти, по-малко би ме мъчила.

К о с т а н д а (*кръсти се*). Господи! . . . Че каква ми си ти слугиня, невясто? Гледай ъ приказката! Какво ми вършиш мари, да те повършееше черната макар! (*Трепери.*) Черната да те повършееше, чумата черна! . . . Виж я ти, виж я ти! Заран от леглото с канджи да те теглят мари! И къщата от тебе да се увони, тежчината си не помръдваш. Само прането ти като видя, повлекано, дните ми се отщяват!

Г л а с ъ т н а С в и л е н а (*из коридора отдясно*). Пак ли, мале?

Дечка изхлипва и се закрива наляво.

Я В Л Е Н И Е 2

Костанда, Свилен, Дафинка

Свилен и Дафинка влизат засмени из коридора отдясно.

К о с т а н д а (*към тях*). Уча я, сине, уча я, чедо. Каквото похванат — трошат; де ще им постигнеш?

Д а ф и н к а. То и мен мама току ме гълчи. (*Сбогува се със Свилен.*)

С в и л е н. Защо прибързахте, госпожице?

Д а ф и н к а (*плезисе*). Защо прибързахте. (*Целува ръка на Костанда.*) Няма да годинясвам тука.

К о с т а н д а. Сполай ти, дъще.

Д а ф и н к а. Не си тровете сърцето, госпожа, така е то в къщи. (*Излиза през антрето.*)

Я В Л Е Н И Е 3

Костанда и Свилен

К о с т а н д а (*реди столовете все край стени*). Виж само на какво е замязала къщата, чедо. Дана съм аз. . .

С в и л е н. То да не си ти. . . (*Пали цигара.*)

К о с т а н д а. Не се смей, синко, не се смей: хората снахи имат! Ето и това момиче, Дафинка, макар да е куличка. . .

С в и л е н. Куца ли? И таз хубава!

К о с т а н д а. Куличка е, Велчо, макар и да не личи — мене ли ще излъжат те? Та ще кажа, живеят, ето ги, в къщата ни, в София, се казва, а, слушам, офицерин я искал, като са били в Шумен!

С в и л е н. Хайде сега и офицерин!

К о с т а н д а. Искал я, чедо. То, ако питаш, може и да е годено момичето — нали си има и малко пари

в касата. Не са те какво да е, Велчо, а все пак дума ще ти продума, ръка ще ти целуне и ще ти се усмихне така, че да ти се последи и малкото сърце. А нашата... Как я улучихме, господи!

Свилен. Ти ми я избра, мале, и аз си я харесвам. (Пее.) Крестом твоим жителство.

Костанда. Почерних те аз тебе, чедо!

Свилен (гледа се в огледалото). Е, в черно съм... Поне на празник: не ме ли харесваш?

Костанда. Смей се ти, ще ѝ пораснат ушите, като те слуша.

Свилен. То и моите ще пораснат, мамо, нека само да ме повишат — ха-ха!

Костанда. Стига си се глезило бре, поглеж си боя, вече и княза надмина на цяла. педя.

Свилен. Млинки сякаш ям, мале, като си помисля: да ме повишат, да си изплатя къщата, да си накупя мебелци... (Цъка, оглежда се и тъжно.) Голичко ни е тука!

Костанда (дорежда столовете и сядат край стената). И то ще бъде, чедо, здраве да е. Като ще ни плащат Дафинкини по 150 гроша кирия — а те ще си плащат, че си имат парици в касата, и майка ѝ бабува.

Свилен. Млинки сякаш ям, млинки!

Костанда. Чуй какво ще ти кажа де!

Свилен. Добричка ми си ти, все сладко ми говориш, само (милва ѝ) да не ти е язичецът...

Костанда. Защо бре, чедо?

Свилен. Ядеш ти Дечка, ядеш я.

Костанда (отблъсва го). Ти там да не се бъркаш. Аз да я изуча, та като се килна утре в гроба, жена, да имаш. Ядяла съм я!

Свилен. Ядеш я, мале.

Костанда. Че какво ѝ е бре, синко, не живее ли като хаджийка? Слугиня ѝ прислужва от една страна, аз — от друга, че и ти, гледам... Не е ред, нито прилика да разгалваш жена си, чедо! Какво е тя виждала бре? Хе, татка ти, лека да му е пръст.

Свилен (ходи). Хайде сега, пошла писать губерния!

Костанда. Какво издума? Не те проумях. Ще река, татко ти, бог да го прости!...

Свилен. Бог да го прости, мале! (Излива малко вода на пода.)

Костанда. Случеше ли се спорна година за бубите и намереше ли цена свилата...

Свилен (ходи). Да е живот и здраве, само за свиленото си име ще му дигна камен кръст!

Костанда. Заредяхме ония зияфети, синко, таз вечер у нас; до неделя у Мазневи, на другата у Кради-коневци, на по-другата не знам вече къде; а ний все млади невести: слагай, дигай, до зори! Да се умориш ли? Де може, чедо! Свекърва оттука ще те погледни, оттам сватове ще те подземат или от къта ще се покашля самият стар свекър.

Влиза отляво Дечка с кафета на табличка.

ЯВЛЕНИЕ 4

Предшните и Дечка

Костанда (посреща Дечка). Ще ги разлееш, снахо Дечка. Остави сега.

Костанда (взема табличката). Вироглавичка си, а не знаеш кое как трябва. (Нарежда чашките по единия край на табличката.) Сякаш никак не си излизала между хора: ей така ги нареди! (На Свилена.) Вземи, чедо!

Свилен. Ти все ще намериш нещо.

Костанда. Нека се учи, синко! (Взема си кафето и сядат на стол край стената.) На лошо ли я уча, ама не взема.

Свилен. Стига сега де.

Дечка. Велчо, остави, моля ти се! (Взема стол от наредените край стената и сядат до масата.)

Костанда (духа си кафето). Да я уча, докато съм жива, че... (Зинва към Дечка.) Гледай я сега! Остави стола на реда му, снахо! Току-що съм ги наредила, ръцете ми се откъснаха.

Дечка. Не ставай такава, ами ела и ти при масата, че затуй е тя тука.

Костанда. Снахо, та ти ли ще знаеш кое е прилично и ти ли ще ме учиш на скопос мари? Гледай я ти! На че си разлях и кафето за тебе! Върни стола, ти казвам, от дума вземи!

Свилен. Мамо!

Дечка (*отнису стола край стената*). Невидял ми се животът! (*Бърза наляво.*)

Свилен. Дечке!

Дечка. Остави ме, Велчо.

Свилен (*става*). Върви тука да си пиеш кафето. Ще ме накарате... (*Донася ѝ стола до масата.*)

Дечка (*през сълзи*). Гостенка ли съм аз тука? Да не смея нищо да пипна... (*Сяда.*)

Костанда (*става*). Какво лошо ѝ казах бре, Велчо? Аз, снахо, съм между хора живяла...

Свилен. Стига де. Човек не може да изпие и едно кафе при вас. На теб казвам, мале, свий си езика!

Костанда. Защо се развика такъв бре? Толкова ли ти е дотегнала майка ти? Какво ѝ рекох, та се разпенихте.

Свилен (*плисва си кафето в таблата*). Да ви се не види макар!

Костанда. Господи, какво направи, чедо!

Свилен. Стига. Ще захвърля и чаши, и табла по пода. (*Сяда успокоен.*)

Костанда. Защо не ме замери с тях по главата, сине? (*Заплаква.*) То е все едно, че си ме замерил с тях по главата. (*Тръгва за антрето, припява си.*) От къс месо съм те отгледала бре, чедо, на старини да ме изравняваш със земята! Радвай се, снахо, скара ме с чедо-то ми!

Свилен. Викай сега там, да те чуе светът.

Костанда. Нехай, синко, майка ти не ще те осрами, чедо. Не бой се, като ви преча толкова, аз ще се махна. Ще се махне майка ти, синко: облажавай си невестата, тури си я на главата и се радвай на скопос! (*Закрива се наляво в коридора.*)

ЯВЛЕНИЕ 5

Свилен, Дечка и Костанда

Свилен. Какво да правя, Дечке? Ха, успокой се. Знаеш, при нас вчера назначиха един изпъден юнкер — много умно момче. Аз му се оплаках от мама и да видиш как той изведнаж се издигна тъй, знаеш, малко над живота. Старите хора, казва, знаят само своето — онова, което те са прекарвали, на което те са навикнали, което те са чули и видели някога на своето време. За тях, вика, ново време няма: те са вехти като света и стари са, казва, като земята, ха-ха. Прави си широко сърце, гълъбче.

Дечка. Какво не правя, Велчо, нищо не помага.

Свилен. Ще помогне, женицата ми, гледай си ти работата. (*Милва я, пришепва ѝ нещо и после.*) Истина, само дано ни е момиченце: ще светне на мама пред очите и на ръце ще те носи, вярвай!

Дечка. Не знам. И аз си казвах отначало, свекърва като всички други, но...

Свилен (*приближава си стола*). Ти ми кажи всичко!

Дечка. Не можеш я разбра, Велчо, особена е тя. Ще забърза някоя заран, като че ли ще върви нейде, и тогава не трябва да ѝ се мярвам пред очите. А друг път място не си намира и всичко ѝ е криво, с нищо не мога да ѝ угодя. Трябва просто да се свия под краката ѝ и пак не мога да ѝ се харесам. (*Заплаква.*) Не знам, Велчо, не мога ѝ угоди!

Свилен (*ходи.*) Най-после... запушвай си ушите: не я слушай, нека си дърдори!

Дечка. Тя намира такива думи, Велчо... такива думи, че би жегнала човека и в гроба!

Свилен (*мълчи и ходи*). Изпъждай я тогаз от кухнята! Истина, колко е жена тя, прелее ли се чашата, хвани я за ръката и я изтласкай навън!

Дечка. Засрами се, Велчо.

Свилен. Хм, защо?

Дечка. Майка ти е... (Плаче.) Нали ни е майка...

Свилен. Женицата ми! Не те цени тя тебе! (Милва я.) Успокой се! Слушай, то другояче не може, ами... Хм, ей какво: трябва понякога и ти да правиш кораво сърце! Заяде ли се тя, обърни ѝ гръб и върши своето. Нека брътви, ти не ѝ давай да ти се бърка, върши си своето!

Дечка (мълчи и после глухо). То... тя и посяга...

Свилен. Как. (Разбира.) А?! С ръка ли?

Дечка (плаха). Нищо, нищо, Велчо, пораздразня се като стара жена... вярвай, нищо!

Костанда (из коридора отляво, вика). Гости, снахо, гости ни идат!

Дечка (сепва се и ѝ прилошава). Ох! (Хваща се о Свилена.) Не съм за гости, мили!

Свилен. Какво ти стана, боже мой... женицата ми! (Извежда я през вратата наляво.) Върви, гълъбче!

Костанда (явява се). Мари, снахо, батю ти иде!

Гласът на Свилена. Посрещни ги, мале!

ЯВЛЕНИЕ 6

Костанда, господин и госпожа Керекови

Костанда (реди бърже столовете все край стени). Заповядайте, заповядайте! Добре сте ни дошли! Току-що си приказвахме за вас.

Госпожа Керекова. Младите ни позабравиха, та рекохме ние да ги навестим.

Господин Кереков (оглежда стаята). Е-е, ето че още е пансионерка моята сестрица: как е наредила столовете, ха-ха-ха! (Раздърпва наредените край стената столове.) Седни тука до масата, стара, и не придирай на Дечка: тя е при мен сиращка расла, в пансион съм я отгледал. Ха-ха-ха, наредила столовете, както ги нареждаше баба ми! Та ти я поучавай, сватя, ти баре между хора си излизала...

Госпожа Керекова (смее се). Ух, бе, Павли!

Костанда. Ама кое... за столовете ли?

Кереков. За столовете я. И не ѝ придирай много, стара, недей я гълча: само я поучвай...

Костанда. Господи, хич приказка ли е то, господин Павли! Аз Дечка гледам като очите си. И не я давам аз нея за ничия снаха! (На госпожа Керекова.) То сърце у снаха ми, сватя — захар! И каквото похване — свети. Дано ми бог продължи дните, господин Павли, че да се порадвам на старините си.

Кереков. Кому ги разправяш ти тия, ха?

Госпожа Керекова (задавя се от смях). Стига бе, Павли!

Костанда. И-и, свате, то... аз да ти кажа ли тебе: вие с Дечка никак не си мязате, макар да сте кръвни брат и сестра! Вярвай! Ти все ще подметнеш и по-стар, и по-прост от себе си, а Дечка — къде... (На госпожа Керекова.) Тя е друга, сватя, съвсем е по-друга: тихичка, кротичка, като равна ливада. И языка си знае. Зина ли да кажа «снахо» — тя вече се сеща какво искам. Посегна ли на нещо: «Недей, мамо — ще ми каже, — ти си стара, ти сега почивай!» И не ще остави прах по мен да падне. Ще сгреша нещо слугинята — нали ѝ сега цанихме и слугиня, — а тя с една думица така ще я упъти, че момичето изведнаж ще възприеме. (На Керекова.) Толкова е паметна, толкова е кротка и уредна сестра ти, господин Павли. Господ види, слънце огрея старостта ми, откакто я вземахме за снаха в къщата си. И дано е в рай душата на майката ти, господин Павли — ний връстници бяхме с нея и заедно момувахме, — дано ѝ душата в рай, че на теб е дала сестра гълъбича, а на нази — снаха като захар сладка.

Кереков. Туй добре чухме. Сега как е тя иначе... ха?

Костанда (блажена). Ех, господи, че как да кажа, господин Павли, към края на този месец вече,

ако рекъл бог... (На госпожа Керкова.) Само дано ни е момиченце, сватя, дано ми е внучка: мед се топи в сърцето ми, като се размисля! Черна съм изгоряла за женска рожба! (Бърше си сълзите.) А Дечка се бои. Нали ѝ е първо, та се бои. Но защо да се бои, господин Павли? От бога е така наредено. Само виж какво: ти да я поучиш, че си ѝ батю! Ей ни слагия сега, ей ме и мене тука, ще работим... Дечка нека си почива, да не е припряна на работа. Думам ѝ, но не взема. Къде аз да се наведа, да похвана нещо! «Недей, майко!» — зине и мед ѝ капе от устата. «Майко» като ми каже, господин Павли, мед ѝ капе от устата. (Обърсва си сълзите.) Нали вие на майка не се порадвахте, горките!

Керков. По-добре я кажи ти колко месо купувате на ден...

Костанда. Как тъй, господин Павли... какво месо?

Керков. Какво месо, зер... Трябва да я храните добре сега. Позаборчляхте с къщата, но пари се лесно печелят, здраве да е! А сега да не стискаш много.

Костанда. Ка'шяло, свате, нали имаме вече и кираджии долу — 150 гроша, се вика, на месец. И добри са хората: майката бабува, момичето е учено, има си парици в касата, било учителка в Шумен и годено било за офицерин там...

Госпожа Керкова. В Шумен ли била учителка? (Към мъжа си.) Годена била... да не е?...

Керков. Истина!

Госпожа Керкова (на Костанда). Имаме братовчед офицерин в Шумен; забъркал нещо с една учителка, та тя избягала сега тук.

Костанда. А-а, не-е, сватя! Хрисимо е момичето и парици си има.

Отляво отърчава Свилен, съвсем смутен.

ЯВЛЕНИЕ 7

Предидните и Свилен

Свилен. Мамо! (Шепне нещо и си търси шапката.) Прощавайте всички... Аз ще отърча! (Излиза по стълбите.)

Костанда. Боже! Че рано е бре, чедо! Ох, света Богородице, аз смятах, че имаме още месец време!

Госпожа Керкова. Не сте я пазили, бедната! (Излиза наляво.)

Костанда. Ма, сватя! Да повикаме баба Неделя отдолу!

Керков. Не сте я пазили, стара! Ха, не викай сега баби. Велчо знае какво трябва. Върви там с жена ми и кротко се носи! Кротко, стара, че Дечка ми е мен една-едничка!

Костанда. Свате!

Керков. Ст! Не ме гледай посивял, за една бълха черга изгарям: от теб ще искам сестра си! (Потръгва да излиза.)

Костанда (просълзява се). Ами че аз я жаля повече от майка, господин Павли.

Керков. Знам аз, знам как я ти жалиш. Но помни: баща ни из балкана е турци клал и човешка кожа на гвоздей окачвал — толкоз! (Излиза.)

Костанда (сама). Нима аз не я жаля повече от всички. (Бърза към вратата отляво.) Защо да ми хвърля той такива приказки. (Връща се бързо и вика към стълбите.) И сватята влезе тук — като че ѝ е майка и като че ли аз съм не знам какво! Како Недельо, како Недельо ма!

ЯВЛЕНИЕ 8

Костанда и баба Неделя

Баба Неделя (отдолу). Ей ме, сегинка. (В антрето.) Какво? Да нямате?!

Костанда. Ох, како Недельо! А аз смятах, че имаме още месец време.

Баба Неделя. Смятала си — няма за това мярка, Костандо! И не трепери такава — утре ще си го имаш на ръце: бабанка ще е, пет оки най-малко ще тежи, ти мене гледай! (*Бърза наляво.*)

Костанда. Виж... Оная, сватята, ни се вмъкна...

Баба Неделя. Че да не ѝ е майка да се увира!

Костанда. Мене ми не приляга, а то...

Баба Неделя. Сегичка ще я изпъдя, върви ти тука! (*Излизат наляво.*)

Я В Л Е Н И Е 9

Дафинка, после Костанда

Дафинка (*сама надниква през антрето и влиза на пръсти*). И-и! (*Подслушва на вратата.*) Не ми трябва! Не ми трябва! (*Търси си яката, подслушва пак и после бърше паръ в пръстите си.*) Чакай, турата на княза — момче, цифрата—момиченце: ела, боже, помози! (*Наслунчва монетата, хвърля я, тича по нея и плясва с ръце.*) Момчано е: турата на княза!

Костанда (*гневно, из вратата отляво*). Виж ти, не иска...

Дафинка. Ах!

Костанда. Дафинке, не иска да излезе!

Дафинка. Кое... не иска да излезе?

Костанда. Не иска ма, Дафинке! Сватята не иска да излезе! Изгълча я и майка ти, а тя като да си е в къщата. Пъдят я и не излиза!

По стълбите тичат Свилен и Бранкова.

Я В Л Е Н И Е 10

Предишните, Свилен и Бранкова

Свилен. Побързайте, моля ви се!

Бранкова. Не се безпокойте; господин Свилен, през колко години още ще идвам! (*Разпъхтяна,*

на Костанда.) Успокой си сина, бабо: насмал да ме изтегли по фуста от къщи!

Свилен (*отвежда я по коридора наляво*). Тука, госпожице!

Костанда (*дърпа Свилен*). Коя е тази бре?

Свилен. В Русия се е учила, мамо, бабува.

Костанда (*плясва ръце*). Ама тази ли бре, сине! Сойтария вчерашна... още не ѝ изсъхнали полите.

Свилен. Ти не знаеш!

Влизат при родилката.

Костанда. Гледай му приказките! Господи, ще ми уморите хубавата снахица! (*Тича по него.*)

Дафинка (*търси си яката*). И аз мислех да се уча за акушерка! Да се попаднеш на такава бабущерница!...

Костанда (*тегли Свилен*). Тя ли ще ми бабува бре! Полите ѝ още мокри! Сойтария, на теб казвам, чуй: майка ли съм ти аз тука, или какво? Ще я махнеш от главата ми, че хаир няма от тебе!

Свилен. Мамо!

Костанда. Да я изпъдиш още сега! Що знае тя и какво може бре, синко? Вчерашна такава, ни мома, ни жена, Велчо!

Свилен (*отдръпва се и плачливо*). Остави ме бе, майчице!

Костанда. И господ ще те остави, като не слушаш старата си майка! Що ми си довялкъл тая, дете сама не е... (*Хваща го.*) Да я изпъдиш! Да изпъдиш и оная, сватята!

Свилен. Мамичко бе! (*Откъсва се и бяга.*) Аз ще отърча за доктор бе, мамо! (*На Дафинка.*) Госпожице, успокойте майка ми! (*Бяга през коридора.*)

Костанда. Доктор ли? Господи, доктор! А бре, сине глупав, що ти е тази жена утре, която днеска доктор ще я гледа?!

Свилен (*към Дафинка*). Моля ви се, госпожице! (*Излиза.*)

Дафинка. Успокойте се, госпожа! (*Възпира я и глухо.*) Що ставате такава! Мъжете какво разбират: нека той гони вятъра, а вие си вършете своето.

Костанда (*опомня се*). Чакай, чакай да видим, майка ли съм аз тука, или какво! (*Отърчава при родилката.*)

Дафинка. И-и, бабущерница!

Завеса

ВТОРО ДЕЙСТВИЕ

Същата стая. Масата, отместена до прозорците надясно.
Лятна вечер.

ЯВЛЕНИЕ I

Баба Неделя и Костанда

Баба Неделя (*плете чорап на лампа до масата*). Да не дава господ, госпожа Костанда — ще набедят тебе.

Костанда (*поема от слугинята колца с дете*). То се знае. А какво ѝ правя, како Недельо? Сърцето ѝ е лошо, ти поне гледаш: щом взема детето, ума ѝ сякаш вземам. Слушала бях за снахи, но и такава!

Баба Неделя. Не знам, госпожа Костанда! Като ви гледам, иде ми да ти кажа остави ѝ го пък, остави ѝ детето!

Костанда (*над колцата*). Ами като си го обичам повече от нея? Ох, сладкото ми, медено на баба! Поглеж го само, поглеж как ми е заспало захарно!

Баба Неделя. Все пак остави ѝ го, Костандо. Като не ти цени добрината, защо да ѝ обичаш детето?

Костанда. Как да го оставя ма, како Недельо, поглеж го — ох, елмазено на баба! Виж само, не е ли цял бащица, боже!... И не съм ли им майка ма, Недельо? Дошла през деня сватята и ми вика: не е най-последно твое детето.

По стълбите се явява Свилен и отвежда лекар наляво през коридора.

Баба Неделя (*следи ги с очи*). Защо трябваше сега лекар, само пари да се трошат. Нека се съмнеш, че ако не ѝ мине.

Костанда (*движи колцата*). Бог да ни е на помощ, Недельо! И само от зло сърце го прави. До обед беше на крака, а следобед ѝ хрумна, ще изведе детето на двора, да дишало. Ами ако простине, горкото? И не ѝ дадох. Поне да бяхме си казали нещо ма, Недельо — нищо не си казахме. Само я погледнах — тя избели очи и след час легна.

Баба Неделя. Не ми харесва вашето, госпожа Костандо, не ми харесва!

Костанда (*движи колцата*). Та почнала бях да ти казвам, дошла сватята и ми вика: не е твое детето. Не било мое! Не е ли момчано? Повече е на бащата. Да беше женско, щеше да е друго. . .макар че, ох, Недельо, не ме послуша господ, не ми даде внучка! (*Обърсва сухи очи и продължава.*) А сватът Павли като рекъл: ще ми умориш сестрата! Да сме я изведели на село, на въздух да е, самичка с детето си. . . Взел, та подучил и лекаря — и той същото да казва. Какво им правя, боже, та толкова ме взеха на очи! Знам, все оттогаз е, когато изпъдих оная скопосница.

Баба Неделя. Хи-хи, те и мене оттогава мразят.

Костанда. И сега — да сме тръгнали по села, из балкани. Та къде ма, како Недельо, къде: зароби се син ми по лекари и лекарства! Хората снахи имат, сестро-о, а нашата. . .гледаха я толкова мъже, били и лекари! (*Шум по стълбите.*)

Баба Неделя. Гостенин ви иде.

В антрето се явява Кереков.

Костанда. И-и, сватът! (*Бърза с колцата наляво.*)

Кереков (*на баба Неделя*). Доведоха ли лекар?

Баба Неделя (*прекосва бързо край него и се закрива по стълбите*). Доведоха.

ЯВЛЕНИЕ 2

Костанда и Кереков

Кереков (*на Костанда*). Къде бягаш, ха?

Костанда (*закрива се наляво*). Ами, ще бягам. (*Връща се без детето.*) Защо ще бягам, в къщата съм си.

Кереков. Къде мъкнеш пак детето, защо го не оставиш при майка му?

Костанда. Широко ни е из къщи, свате, та го развеждаме, че си е наше и ни е мило да го оставяме при майка болна, като ѝ не знаем още и болестта каква е.

Кереков. Ножица за тоя ти язичец тебе!

Костанда. Е, лоши сме ние, такива сме.

Кереков. А какво току сновете с ония отдолу?

Костанда. С кои бре?

Кереков. Да не е ударила око младата усойница да ти става втора снаха?

Костанда. Господи, момичето е годено за офицерин!

Кереков. Годено то. . .Такава снашица да ти се паднало на теб!

Из коридора отляво се явяват Свилен и лекар.

Костанда (*излиза към кухнята*). Бога нямаш, свате, и дано го нямате никога.

Кереков (*на лекаря*). Господин докторе. (*На Свилен.*) Остави ни за малко, Велчо.

ЯВЛЕНИЕ 3

Кереков и доктор Предов

Кереков. Моля ви се, господин докторе, туй вече става съмнително: вчера сестра ми беше съвсем здрава.

Керек ов (сам ходи, хапе си мустаците и плюе). Змии проклети! Полузаровени в земята и пак се зъбят на младостта! Отритнати от бога и прегърнали дявола! Хлътнали в пъкъла и плюят на рая! Хиени тризъби, вампири, караконджи! (Плюе и блъска с крак.) Велчо!

Кереков и Свилен

Кереков. Няма вече по-добро и по-лошо!
Избирай: майка си или жена си!

Керек ов. Ще решиш още сега, в този час, в тази минута!

К е р е к о в. Изпрати нанякъде майка си!

К е р е к о в. През девет морета, дявол да ви вземе! (*Ходи и после избухва със сълзи.*) Убихте ми сестричката бе! Вие тука човек убивате, зверове проклети! Ти жена си убиваш бе! Майката на детето си убиваш!

С в и л е н. Майката на детето си съм убивал. . .
Не съм ли най-после и аз дете на майка си!

К е р е к о в. Баба си ти, батинка, баба!

Свилен (по него). Какво ще правиш, бати Павли? (Закрива се.)

Кереков, Дечка, Свилен, Костанда

Гласът на Кереков. Ти ще дигаш махалата, поплювко! Вземи си слугинята за жена; селянка е за тебе!

К о с т а н д а (*тегли Свилена*). Остави ги, Велчо, чедо, нека вървят и да се не връщат, боже, прости ме!

Из коридора отляво Кереков води с една ръка Дечка, а с другата носи детето.

К е р е к о в. Върви, сестро, аз ще те спася, моята сирачка! Не си ти самичка на света, дявол да ме вземе, и не ще оставя аз да ти пресушат младините хиени беззъби!

К о с т а н д а. Ох, боже! Свате Павли, как ще хората в очи да погледнем! Ако сестра си не жалиш, свате-е, старините ми пожали!

К е р е к о в. Полекичка, сестрице. (*Плаче.*) Сирачка моя, немила и недрага, ще те изведа аз на живот и слънце! Кураж! Батю ти има още сили, Дечке, макар и сиромаш, той е честен учител и помни баща си!

Д е ч к а (*плаче*). Ох, майчице моя, в черната земя нерада!

Излизат по стълбите.

Свилен. Бате Павли, на орехи ли играем?

Г л а с ъ т н а К е р е к о в. На орехи!

Свилен. Върнете се, ви казвам!

Г л а с ъ т н а К е р е к о в. Затвори се, нещастник, и скрий се в полите на майка си!

Свилен. Добре, много добре! (*Затваря вратата.*) Най-после и аз мога да се разсърдя!

Я В Л Е Н И Е 6

Костанда, Свилен

К о с т а н д а (*плясва с ръце*). Синко! Сине на мама!

Свилен (*ходи*). Да видим на орехи ли ще играем ние тука. Кракът им вече няма да стъпи в къщата ми!

К о с т а н д а. Хората, чедо-о, какво ще рекат хората! Боже! Боже!

Свилен (*ходи*). Какво щели да рекат хората. Да казват, каквото щат. Аз съм мъж. Мъж съм и нехая от никого. Няма да играем на орехи!

К о с т а н д а (*не може да си откъсне погледа от антрето и все по-отчаяно си чуни ръцете*). Ами. . . Велчо! (*Хваща се о него.*) Сине! (*Писва.*) Внучето ми! (*Отпуца се на стола.*)

Я В Л Е Н И Е 7

Предишните, баба Неделя, Дафинка

Б а б а Н е д е л я (*из антрето*). Господин Свилен! Че какво беше туй, Костандо!? Ела на себе си, госпожа!

К о с т а н д а (*припява се*). Отведе ни го, како Недельо, отведе ни го! Внучето ми, боже, внучето ми. . . Умирам!

Свилен. Стига!

К о с т а н д а. По-добре смърт, како Недельо! (*Примира от плач.*)

Б а б а Н е д е л я. Ами смърт! Гледай я ти, смърт! При такъв син-планина и смърт! На себе си ела, Костандо, от думите си се посрами! Върви тука, върви да си полегнеш. Ха, смърт! (*Извежда я наляво.*) Гледай я ти! Като не ви ценят доброто, снахи много! (*Закриват се.*)

Я В Л Е Н И Е 8

Свилен и Дафинка

Д а ф и н к а. Каква беше тази буря, господин Свилен? (*Свилен ходи и свива рамене.*) Извинете, аз ви бъркам.

Свилен. Не, защо? Какво ще ми бъркате! Всяко зло за добро.

Дафинка. Разбира се. Най-после ще идете утре и ще кажете на госпожа Дечка да се поиздигне тъй, малко над живота.

Свилен. Кой аз ли? Никога! (Ходи.) То се свърши, госпожице. Ха, на орехи ли ще играем?

Дафинка (смее се). Майка ви! (Подражава на Костанда и отпада на стол.) Отведе го, како Недельо! По-добре смърт, како Недельо!

Свилен. Тя мисли само какво ще рекат хората. (Усмива се, но му бликват сълзи.)

Дафинка (плясва ръце). Вий ще заплачете! Вий плачете!

Свилен. Кой! Аз ли? (Сяда на стол.) Умрял съм да плача. Добър ѝ път — не съм се оженил по любов. Само. . . детенцето. (Заплаква.)

Дафинка (до самото му лице). Засрамете се, господин Свилен! (Ходи бърже и пак до него.) Засрамете се! Не ви заслужава госпожа Дечка, не ви заслужава, искрено ви казвам! Да свърши гимназия и пак да тръгне по ума на брата си! Не, аз по керемидите бих се покатерила и пак не бил излязла от къщата ви!

Свилен. Лоша е мама. Вий не знаете, госпожице, много е лоша!

Дафинка. Боже, колко сте вий добър, колко сте добър! (Подражава му.) Лоша е мама, госпожице! . . . Лоша-добра, тя ви е майка и ако госпожа Дечка ви любеше. . .

Баба Неделя (вика отляво). Дафинке, ти-чай, дъще, да сгрееш тухли, че на госпожа Костанда изведнаж ѝ стана студено!

Дафинка. Сега, маминке! (На Свилен.) А вие. . . Но вие сте тъй добър, като Христа!

Свилен (става). Ще дойдете ли пак, госпожице? Като ви слушам, става ми леко.

Дафинка (на излизане). То вий трябва цял да станете лек като перушинка, че от само себе си да се поиздигнете тъй, малко над живота, както казвате, и сам. . .

Свилен. Имате право, госпожице, човек трябва да си прави широко сърце. (Сам.) Хм. . . какво

ще бъде утре, като се научат в канцеларията! (Ходи.) Хм, нека! Няма пък да се убия!

ЯВЛЕНИЕ 9

Баба Неделя. Какво се тюфкаш, господин Велчо? Ха, бзнало ѝ на жена ти да върви след брата си — добър ѝ път! Ще си накривиш шапката и ще си поергенуваш наново, ха-ха-ха! Аз какво думам на Дафинка: не ти трябва още да се жениш, дъще, ѝ казвам, помомувай! Ами че какво?

Свилен (ходи съвсем унил). Как е мама?

Баба Неделя. Полегна си. Ще я затоплим и ще ѝ мине. Чакай да видя тухлите. (Тръгва към антрето и се повръща.) Пък ти, господин Велчо, иди да сложиш глава до майка си. Майка е тя, ще те погали и ще ѝ мине. Аз си нямам мъжко чедо, но знам — синът сгрива сърцето на майката в старини. Тя те е теб от къс месо отгледала, господин Велчо! Легни си при старата си майчица тази вечер и нехай, ха-ха-ха!

Завеса

ТРЕТО ДЕЙСТВИЕ

Стая в долен полуетаж. В дъното прозорци гледат към градинка. Надясно, в ъгъла, миндер. Между прозорците в дъното огледало, под него — бродерийна машина. Облачна привечер.

ЯВЛЕНИЕ 1

Дафинка и баба Неделя

Баба Неделя (*плете чорап на миндера*). Какъв е личен, Дафинке, мъж планина, а не като оня мазник, поручикът.

Дафинка (*работи на бродерийна машина*). Стига си ровила.

Баба Неделя. Мазник е. Осрами те само. Не можал с малко, борчове имал, наследство чакал — лъже! Лъже и ти го зяпаш.

Дафинка. Лъже не лъже, не е твоя работа.

Баба Неделя (*крещи*). Да го махнеш от главата си! (*Плете и после меко.*) Это ти сега господин Велчо. И къща има. Само да не му е тази майка, че нека бил и вдовец.

Дафинка. Хайде, ти вече го направи и вдовец!

Баба Неделя. Познава се с поповете и с владиката, дъще, нали пейал в черква. Утре ще се паряса човекът и каквото си го подлудила!

Дафинка (*киска се*). Подлудила съм го — такава мечка!

Баба Неделя. Я мълчи, омая човекът. То

неговото ни е вече в кърпа вързано, дъще, току не бих отишла аз при такава свекърва, не!

Дафинка. Аз съм хукнала.

Баба Неделя. Гледай я! На какво се надяваш мари? Тъкмо мъж, личен и къща има!

Дафинка (*обляга се на машината, гърбом към майка си*). Сега и мебели ще купи. (*Изпуца прекъснат смях.*)

Баба Неделя. Какво каза?

Дафинка (*мълчи и махва ръка*). Казал-мязал-слязъл-влязъл-вол без рога-теле без глава-вълци-псета-котки!

Баба Неделя. Дафинке!

Дафинка. Венчае се раба божия Дафинка. (*Смее се и после изхлипва.*)

Баба Неделя. Пак ли ма, дъще? Гледай я сега! На теб ли ще остане тоя свят, Дафинке? Да не си мислила вече за оня мазник!

Дафинка (*прегръща я и ѝ запушва устата*). Недей, мамичко. . .мъжка свекърво!

Баба Неделя. Ха сега, и устата ще ми запушва! Не те е срам да ми викаш, каквото ти дойде на езика. И ще ми се цирли като пеленаче, кога се помокри. Кой те знае тука мари коя си и що? Свят широк, ако не е този, друг ще е — не е като да си останала на пътя?

Дафинка (*отдръпва се*). Ох, мълчи!

Баба Неделя. Не е ли тъй?

Дафинка (*обляга се на машината и после*). Тъй е. Все е тъй. И винаги е тъй. Само гледай да не обикна аз твоята госпожа Костанда. Да не я само обикна, мале, че ще я обичам. . .като поручика! И ако се случи да я взема под краката си. . .(*удря с нозе*) едно за мене, едно за тебе, едно за оная Богородица — ха-ха-ха! (*Отпада на стола и трепери.*)

Към прозореца иде отвън пощенски раздавач.

Баба Неделя. Дъще, раздавачът! Писмо имаме — писмо!

Дафинка грабва през прозореца писмото.

Баба Неделя. Разтрепера се като лист. От поручика ли е мари? *(Дафинка прочита и скъсва писмото.)* Гледай сега! Е, какво ти пише?

Дафинка *(ходи)*. Преместили го в Казанлък и щял да мине по море, през Бургас.

Баба Неделя. На оня свят да го преместят те него. *(Креци.)* Не ти ли викам да не му приемаш вече писмата?

Дафинка *(заработва на машината и пее)*.

Любила я, страдала я,
а он, подлец, сгубил меня.

Баба Неделя. Ст, господин Велчо си иде! *(Дафинка се оправя на огледалото.)* Побързай, дъще, цветя къса.

Дафинка *(на прозореца)*. Какво правите вий там?

Свилен *(из градината)*. Ще ви накъсам цветя, госпожице.

Дафинка *(тупа с крак)*. Кой ви позволи? Чакайте! *(Излиза отдясно.)*

Баба Неделя *(глухо)*. Ще го подлудиш, дъще! Ха-ха-ха, ще подлуди човека!

Гласът на Дафинка. Не пипайте цветята! Те са на жена ви. Какво ще каже тя утре, когато си я доведете?

Я В Л Е Н И Е 2

Баба Неделя и Костанда

Костанда *(отвън на прозореца)*. Къде те, како Недельо?

Баба Неделя. Ей ме. Намини де.

Костанда. Не знам да дойда ли, скоро ще мръкне. *(Изгубва се от прозореца.)*

Баба Неделя. А, рано е. То дните се скъсиха.

Костанда *(влиза отдясно)*. Дъждовно време такова.

Баба Неделя. Къщно време, Костандо, да си седим и да си приказваме.

Костанда *(сяда)*. Отщели ми се и приказките. Видях сина си с дъщеря ти. *(Вздъхва.)* Почерних си аз чедото, како Недельо! Като бях рекла, да го задомя, че да го задомя. И ей сега.

Баба Неделя. Какво му е на сина ти ма, сестро: ще си накриви шапката.

Костанда. Ех, заборчляхме ние с тази къща и с тази снаха! А сега — парясване и срам, и харчове. . .

Баба Неделя. То да ти е грижата. Нека се той паряса, че да видиш как ще намери момиче, като трандафил. . . и с парици отгоре още.

Костанда. Ще намери. . . Оная, която си ги има, не чака нас, како Недельо, има толкова ергени — чиновници, че и офицери. . . *(Дебне я с очи.)*

Баба Неделя *(усмихва се)*. Офицери, колцина са ни заобикаляли! Нали склонихме за един в Шумен? Но комарджия бил, Костандо, борчове имал: как да си прежала чедото?

Костанда. Развали се сега светът, сестро.

Край прозорците прекосват Свилен и Дафинка.

Баба Неделя. Поглеж си го, син-планина, Костандо. И кротък, тъкмо деца да отхрани.

Костанда. Слушам те отгоре с дъщеря ти, како Недельо, и те облажавам: като Дафинка няма друга.

Баба Неделя. Сладкодумна е, Костандо, като лястовичка е в къщи. Аз пък вчера си мислех за сина ти: боже, си мисля, няма да му се чуе гласа. И такъв кротък мъж.

Костанда. Гледам, Недельо, дъщеря ти и си мисля: боже, защо не беше и снаха ми с такова златно сърце.

Баба Неделя. Гледай си работата, ще ти доведе и той снаха със сърце: моми много из София.

Костанда. Много, но знаеш ли им сърцето.

Баба Неделя. Има, всякакви, Костандо. *(Гледа я крадешком.)* Само не бива да бързаш. Рибата е още в морето. . . ха-ха-ха! Нека се разведе син ти, че тепърва. . .

Костанда. То. . .

Баба Неделя. А наша Дафинка — момиче като момиче: има си малко парици и окото ѝ мери нависоко.

Костанда *(мълчи и после)*. И защо да не мери, како Недельо, младинко ти е момичето, хубавинко е, а като си имате кое-що, може да вземете и офицерин. Само това. . . все ще те питам, но като не сме си свои, та не смея. . .

Баба Неделя. Какво, госпожа, да не са ти пренесли клюки?

Костанда. То хората кой слуша, Недельо, ами. . . гледам Дафинка, понякога. . .

Баба Неделя. Какво?

Костанда. Понатегва с единия си крак, сестро, понакуцва.

Баба Неделя. Господи! Сторило ти се е, Костандо!

Костанда. Личи, Недельо. Пък то, вие може да си вземете и офицерин.

Баба Неделя. Ха-ха-ха! Миналата неделя дъщеря ми си понавехна крачеца на прага отвън, ха-ха-ха!

Костанда. Е-е, заваля дъжд!

Баба Неделя *(вика към градината)*. Ха, бягайте вътре, да ви не измокри дъжда! *(На Костанда.)* А ние да минем отвъд, сестро, че аз да ти разкажа тебе какво сме били и що сме. . . *(Излиза.)*

Костанда *(по нея, прегледва бърже чифт чепици до вратата отляво)*. И ще ме лъже отгоре! *(Излиза.)*

ЯВЛЕНИЕ 3

Дафинка и Свилен

Свилен. Щом му разказах как я свършихме с предишната си жена. . .

Дафинка. Предишната си жена, ха-ха-ха!

Свилен. Но, госпожице, то е свършено, вярвайте. Вече и свидетелствата са приготвени. Целият развод ще ми коства 48 лева. Насрочено е сега на девето число.

Дафинка. На девето ли? Девето е фатално число.

Свилен. Владика ще го освети. И ще учителствува госпожа Дечка като парясана, ха-ха-ха.!

Дафинка *(крещи)*. Не се смейте!

Свилен *(застава като войник)*. Слушам, госпожице.

Дафинка. Свободно! *(Гледа през прозореца.)* Продължавайте!

Свилен. Като разказах на тоя изпъден юнкер как я свършихме в къщи, той изведнаж се издигна тъй, знаете, малко над живота и отсече: проста работа била твоята жена! Според него тръне щели да поникнат в оная къща, в която снахата не смогнела да вземе връх над свекървата. И право е, защото, госпожице, какво излиза, когато в една къща надвие свекървата? Снахата крее, синът се заяде с майка си, а пък тази тръгне да разправя, че правели магия на сина ѝ.

Дафинка. Господин юнкерът ли казва туй, или вий?

Свилен. Защо? Не е ли тъй, както казвам?

Дафинка *(гледа навън)*.

Пеперудо-рудо,
дай, боже, дъжд.

Свилен. Аз ще ви доведа някога този изпъден юнкер, госпожице, че да го чуете. Снахата според него трябвало да има клюн, че да оскубе свекървата, ха-ха-ха! Старите били като ялови кокошки и трябвало

да отстъпят полугата на младите. . . Но, каже, като се поиздигне човек, тъй, малко над живота, вижда, че старите не могат доброволно да отстъпят полугата си, защо. . . всеки се е залепил, казва, за мястото си в света като чер дроб.

Дафинка. Като чер дроб ли? Ха-ха-ха! Че защо като чер дроб?

Свилен. Та знам ли? Мога ли да запуща, госпожице?

Дафинка. Дайте аз ще ви направя цигара.

Свилен. А вчера ми разказа за щъркелите. Младите щъркели, като си идвали, казва, напролет, не виели своите гнезда, ами заграбвали гнездата на старите. И всяка пролет старите щъркели воювали с младите за полуга, и всяка пролет те ядели бой от тях, ха-ха-ха!

Дафинка (нали му цигарата). Тоя господин юнкер трябва да е поет, бива го да лъже.

Свилен. Не лъже, госпожице! Не сте ли виждали напролет как щъркелите воюват за гнезда? Та според него снахата със свекървата, като се съберат наедно, били като щъркелите: коси ще си скубят, очи ще си вадят, докато снахата заеме щъркелското гнездо, а свекървата се озове оскубана под дървото.

Дафинка. Кой знае. . . У вас излезе наопаки, господин Свилен!

Свилен (въздъхва). И аз му казах същото, но той ми отговори много право: ако вашата жена ви е обичала, каза, тя щеше да надвие майка ви било с добро, било с лошо. . .

Дафинка. Браво! Я го гледай ти!

Свилен. Нали?!

Дафинка. Хубавичък ли е тоя юнкер, господин Свилен?

Свилен (хили се смутен). А, хубав! Дребничък и сух като маймунка.

Дафинка. Фу-у, не обичам дребен мъж!

Свилен. Ами. . . господин офицерът?

Дафинка (взема под козилог). Слушам, ваше благородие.

Свилен. Той — едър ли е?

Дафинка. До рамото ми стига, ваше благородие.

Свилен. Е-е, че той тогаз. . . Ха-ха-ха! Той трябва да е като кукла, ха-ха-ха! Е, него ще вземете ли?

Дафинка. Щом пристигне, подръка и пред олтара: венчае се раба божия Дафинка. . .

Свилен. Вий все се смеете. (Гледа настрани.)

Дафинка. За сватбата ми ще трябва мебели. (Свилен не се обръща.) Кога ще купите мебели, ви питам?

Свилен (без да се обръща). Защо ми са, госпожице?

Дафинка (тупа с крак). Тъй ли се отговаря на дама? Прав! (Свилен се изправя като войник.) Мирно! (Оставя му цигарата на прозореца.) Такива космати ръце. . . (Оправя му ги.) С плесници да гони мечки из балкана, а не може да укроти майка си. Мирно! (Свилен се хили, застанал като войник.) У-тре ще ку-пи-те ме-бе-ли!

Свилен. Слушам, госпожице!

Дафинка. Ма-рш! Раз-два-три! Сто-о-ой! Значи, утре ще купите мебели.

Свилен. Слушам! Цигарата ще ми угасне, госпожице.

Дафинка. Мирно! Внимавайте какво ви се заповядва! Други ден аз ще нареждам горе мебелите, а вий ще заповядате на майка си да стои долу, при мама.

Свилен. Слушам, госпожице.

Дафинка. Ако тя не се покори?

Свилен. Тогаз. . . вий ще ѝ заповядате, госпожице.

Дафинка. Ако пак не се покори? (Свилен въздъхва.) Пришепнете ми на ухото: ако майка ви не се покори, какво ще направите? (Подлага си ухото.) Хайде!

Свилен. Ах, госпожице. . .

Дафинка. Какво?

Свилен. Обичам ви, госпожице.

Дафинка *(тупа с крак)*. Три дни в карцера!
И тук няма да стъпите!

Свилен. Простете ми, госпожице.

Дафинка. Толкова пъти ви се забранява туй!

Свилен *(отпуца се ухилен)*. Не мога повече, госпожице. Аз сега чувствавам, че живея. *(Поема ѝ ръцете.)*

Дафинка. Гледайте го! *(До самото му лице.)*
Гледайте колко е дързък!

Свилен *(притегля я)*. Ах, госпожице!

Дафинка *(кротко)*. Много си позволявате.

Свилен. Само по косите, госпожице. *(Целува ѝ косите.)*

Дафинка *(отдръпва се и му се заканя)*. Да не си позволявате! Най-добре е да затворите майка си в кухнята, при слугинчето, после да идете при жена си и да ѝ искате прошка.

Свилен. Предпочитам да умра! Няма да играем на орехи!

Дафинка. Вий ли да умрете? Че вий сте...
Стара планина!

Свилен. Ах! *(Взема ѝ ръката в шепите си и целува.)*

Дафинка. Гледайте, пак дързости!

Свилен. За вас, госпожице, съм готов...

Дафинка. Чакайте да повикам майка ви!

Свилен. Недейте, госпожице!

Дафинка *(на вратата отляво, глези се)*. Недейте, госпожице.

Свилен. Ах, наистина! Елате!

Дафинка. Елате! А защо ви съм?

Свилен. Аз сега чувствавам, че живея. Имам огън, огън в гърдите си!

Дафинка. Ай! Да повикам майка ви, да ви го угаси! *(Закрива се.)*

Свилен *(сам)*. Истина... сега за пръв път чувствавам, че живея. *(Прави си цигара.)* А мебели наистина ще трябва да купя.

ЯВЛЕНИЕ 4

Костанда и Свилен

Костанда *(отляво)*. Ей ме, чедо.

Свилен. Какво?

Костанда. Викал си ме, каза Дафинка.

Свилен. Дотрябвала си ми. Ха, виж какво.
утре аз ще купя мебели.

Костанда. Бре, сине!

Свилен. Ст!

Костанда. Гледай, какъв се сепва. Че какво съм ти аз тука, чедо?

Свилен. Няма вече майка, няма чедо: в тази къща аз съм мъж.

Костанда. Кой какво ти каза, Велчо, но помисли, сине, заборчля до уши.

Свилен. И то не е женска работа. Ще се парясам ли, ще се женя ли, ще заборчлявам ли — и то не е женска работа.

Костанда. Бре, синко! Теб са те подкокоросали, чедо!

Свилен. Стига си брътвила! И аз мога най-после да се разсъдя! Хайде де! Та чуй сега: утре ще купя мебели, каквито ти не си виждала, та затуй...

Костанда. Господи, хем ти наистина...

Свилен. Ба, на лъжа! Сега си вържи обица на ухото: утре, като донесат мебелите, ще оставиш Дафинка да ги нарежда горе, а ти ще слезеш долу, за да не ѝ се бъркаш!

Костанда. Тъй ли, чедо? *(Глухо.)* Тя ли те тебе подсторва? *(Шепне.)* Ще те измамат, сине-е, аз ей сегинка приказвах с майка ѝ. *(Тегли го.)* Върви горе да ти разправа.

Свилен. Да не ме теглиш! *(Запушва си ушите.)*
Не искам вече да те слушам!

Костанда. Майка, какво е туй от теб! Да не са те омагьосали, синко? *(Шепне.)* Бре, че знаеш ли как може тя да се е имала с оня офицерин.

Свилен *(шепне)*. Мамо, да не ме разсърдиш!
(Отблъсва я.)

Костанда. Боже, господи! Велчо, какво е станало с тебе, чедо? Не ме подсторвай, сине, да дигна ей сега махалата! *(Глухо вика.)* Майка съм ти бре-е, доброто ти мисля и докато не видим колко пари имат, няма да пусна аз поп в къщи, няма да пусна, няма да пусна!

Свилен *(смее се с цигара в уста)*. Туй се вика то: не я пушат в селото, а тя дири поповата къща, ха-ха-ха! Чуй бе, майко: отсега нататък ти си ми гостенка в къщи — и туйто! Горе, в малката стаичка, там ще се затвориш и никому няма да се пречиш. Ако ти харесва, ако не...

Дафинка подслушва на вратата отляво.

Костанда *(поразена)*. Иди тогаз, синко... иди ми изкопай и гроба... Ох, боже, чакай, чедо, да видиш, че после дигни ръка и да ме биеш! *(Взема до вратата отляво чифт женски чепици.)* Мамят те бре, чедо, майка съм ти бре — поглеж тия токове! Виде ли сега?

Свилен. Ти си полудяла, мамо!

Костанда. Нейните чепици бре, чедо, нейните! Поглеж токовете, Велчо-о, десният е един пръст повисок от левия: куличка е! И кундурджиите ще ти се смеят, сине на мама!

Свилен *(гледа я и криви глава)*. Сине на мама, ха? Че кобила ли ще пазаруваме бе, майко проклета! Чакай! *(Взема я за раменете и я направлява към вратата надясно.)* Бърже горе в стаичката си, бърже!

Костанда. Майка! Чедо! Какво правиш с мене!

Свилен. Бърже в стаичката си!

Излизат.

ЯВЛЕНИЕ 5

Дафинка и баба Неделя

Подслушвали са и сега се втурват възбудени.

Дафинка *(хапе си устните)*. Куличка, ха! Баба Неделя. Ха-ха-ха! Как го подстори ма, дъще? Ох, боже, ха-ха-ха! Ма бедната жена... грехота е, дъще, ха-ха-ха!

Дафинка. А за мене не е ли грехота!

Завеса

ЧЕТВЪРТО ДЕЙСТВИЕ

Мястото на първите две действия. В стаята, в коридора и в антрето стоварени без ред меки столове, канапе, етажерки, маса и голямо огледало.

ЯВЛЕНИЕ 1

Костанда и баба Неделя

Костанда (*седи на крайчеца на един от вехтите плетени столове, разплакана*). Какви грехове изплащам, господи, че ме намрази чедото ми, та няма вече де да си подслоня главата!

Баба Неделя (*из антрето*). Къде си, Костандо? Гледай я сега! Защо си тровиш сърцето мари, сестро?

Костанда (*припява се*). Какво му, божичко, сторих на чедото си! Като ще се парясва утре, аз ли съм му крива! Защо, боже, защо той си не прибере жената. (*Става.*) Богородичке, света Петко, нека ѝ утре пред владиката завие косите в ръката си и нека си я доведе тука! Така ще му кажа, госпожа Неделя! Аз ще си изляза от къщата му! Ще си намеря аз място, не съм още останала на пътя!

Баба Неделя. Я не се припывай! Умрял е син ти за оная. Той не иска вече и да я чуе, а ти. . .

Костанда (*припява се*). Ох, чедо! Подсториха ми сина, господи, че не иска да види жена си. . .

Баба Неделя. Кой ти е подсторил сина ма, Костандо? Какви са тия приказки?

Костанда. Нека дойде дъщеря ти, госпожа Неделя! Аз ще прибера, каквото имам мое, а вие елате. Като ви е харесал син ми — аз ще си прибера нещата и бог ще ме научи какво да правя.

Баба Неделя. Да не ти е сина дете-пеленаче, Костандо, та ще го подсторват чужди хора?

Костанда. Вие като сте си чисти, няма защо да се сърдите. Аз не казвам за вас.

Баба Неделя. Много ти благодаря, сестро, много ти благодаря. (*Тръгва към антрето.*)

Костанда. Аз нищо не ви казвам.

Баба Неделя. Разбрах аз и много ти благодаря. (*Излиза по стълбите.*)

Костанда. Како Недельо! (*Стои зашеметена.*) Ох, боже, няма вече да им се бъркам! (*В антрето.*) Како Недельо! (*Чува се глъчка на двора.*) Дафинке, дойде ли си, дойде ли?

Гласът на баба Неделя. Нямах работа горе!

Костанда. Ела, Дафинке, ти не гледай нас!

Дафинка (*по стълбите*). Стига, мамо!

Гласът на баба Неделя. Ела да ти кажа мари, дъще, на пощата да вървиш, че телеграма имаш.

ЯВЛЕНИЕ 2

Костанда, Дафинка, после баба Неделя

Дафинка (*явява се по стълбите*). Я виж, хубави мебели! (*Преглежда мебелите и драци с нокът по масата.*)

Костанда. Нали са хубави... Не ги драскай де!

Дафинка. Какво сте се скарали с мама? (*Продължава да драци масата.*) Излъгали са го с тази маса, вехта е, пребоядисана, виж. (*Драци.*)

Костанда. Нима? Ох, господи! Е, недей, дъще, стига чегърта де, толкова пари са дадени, Дафинке!

Дафинка. Пак си готова да се караш. Слез при мама да се сдобрите, хайде. *(Драци.)*

Костанда *(през плач)*. Не се карам аз. . . Вършете, каквото знаете!

Баба Неделя *(надниква от антрето)*. Върви долу, дъще! *(Влиза и на Костанда.)* Снаха ти дошла в комшиите и пратила едно момиче, не знам какво иска.

Костанда. Снаха ми ли? Нямам аз вече снаха.

Баба Неделя. То е ваша работа. Момичето е дошло, виж какво иска.

Костанда. Ще иска... какво ми е донесла в къщата, че какво ще иска? Гола ни е дошла, облечена си отиде. *(Закрива се по стълбите.)*

ЯВЛЕНИЕ 3

Баба Неделя и Дафинка

Баба Неделя *(глухо)*. Отърчи на пощата мари, дъще, от поручика ще е. На ръката ти имал право да я даде, каза раздавачът; до тебе била телеграмата.

Дафинка *(драци по мебелите)*. Нали не е до тебе, защо припираш.

Баба Неделя. Какво си вкиснала мари, дъще? Върви да видиш какво ти телеграфира момчето, че. . . до гуша ми е дошло от тия цигани в тая къща!

Дафинка. Сега тия тука «цигани», а оня — «момчето». Нали не искаше ни да го видиш, ни да го чуеш?

Баба Неделя. Недей ме гневи, дъще, че отдавна не съм те. . . Осрами ме на света мари, гиди! Ще си излезем от тия цигани! А оня няма да помирише къщата ми! Като го местят в Казанлък, не му е мястото да минава през София.

Дафинка *(притегля канпето и нехайно се отпица на него)*. Ха сега! Върви си долу, че каквато съм днеска. . .

Баба Неделя. Ха-ха-ха, ще ме лае! На теб казвам, ако смяташ, че телеграмата е от оня мазник.

Дафинка *(бледнее)*. Аз нищо не смятам. Върви си долу.

Баба Неделя. Змия! Дребничка си, а цяла змия! *(Тръгва да излиза и крещи глухо.)* Ако смяташ, че е от оня телеграмата. . . другаде да го посрещнеш! Да не стъпва в къщата ми! Ще го изпъдя за едно чудо! А тебе, усойница. . . *(Излиза през антрето.)*

Гласът на Костанда *(вика по стълбите)*. Така да ѝ кажеш: нищо няма тя тука свое! Гола ни дойде, облечена си отиде!

Дафинка *(сама, чете телеграмата и я смачква)*. Тука идел! Мазнишки свят! Всичко ще превърна наопаки днес, с всички ще се скарам! *(Раздърпва мебелите)*. Мазнишки свят! С всички ще се скарам!

ЯВЛЕНИЕ 4

Дафинка и Костанда

Костанда. Учителка щяла да става, че да съм ѝ дадела свидетелствата. Как не, как не! На корем да пропълзи тя пред мене, и пак не ще я съжаля!

Дафинка *(реди мебелите)*. Къде ѝ са свидетелствата?

Костанда. Много знам аз къде ѝ са боклуците. В сандъка ѝ били, някаква тенекиена кутия имало. Много знам аз и много ми е дотрябало.

Дафинка. Намери ги и ѝ ги дай, срамота е.

Костанда. Ами, срамота! За кора хляб да се влачи тя по улиците — и пак не ще я съжаля!

Дафинка *(грубо)*. Дай ключовете от сандъка ѝ, аз ще ѝ ги намеря.

Костанда *(сяда на стол)*. Ами, как не! Нека дойде Велчо да ѝ ги намери.

Дафинка. Къде ѝ е сандъка?

Костанда. Гледай. Ти какво се бъркаш, Дафинке?

Дафинка. Ей тъй, ще се бъркам. В нейната стая ли е сандъка? *(Отива наляво.)*

Костанда (по нея). Мари, Дафинке! Какво си такова момиче ти мари?!

Дафинка (излиза отляво). Я дай ключовете с добро!

Костанда (по нея). Ти, дъще, да вършиш онава, което ти е заповядал син ми! (Закрива се наляво.)

Дафинка се явява отляво и затваря вратата зад себе си.

Гласът на Костанда. Какво ти стана мари, Дафинке? Отвори ми де! Ох, господи, защо ме затвори, Дафинке?

Дафинка (гаври се). Защо ме затвори, Дафинке? (Сухо.) А ще дадеш ли свидетелствата на госпожа Дечка?

Мълчание.

Гласът на Костанда. Дафинке!

Дафинка. Е?

Гласът на Костанда. Дечка ми е снаха, момиче, и аз ще се карам с нея, както си искам, а ти да не се бъркаш, че знаеш ли?

Дафинка. Знам. Дечка ти е снаха до утре и затуй дай ѝ нещата. (Мълчание.) Майко!

Гласът на Костанда. Каква съм ти майка аз теб мари?

Дафинка. Майко! (Мълчание.) Майко!

Гласът на Костанда. Какво?

Дафинка (гаври се). Какво? Ха-ха-ха! Ще дадеш ли свидетелствата на жената?

Гласът на Костанда. Момиче, недей, че бог те е от-бе-ля-зал. . .

Дафинка. Какво? (Заклучва.)

Гласът на Костанда. Лъох, заключи! Мари-и ей сега ще събера махалата, че ще ни оберете!

Дафинка. Тичайте, мало и голямо, че обрахме на баба Костанда борчовете! (Отпуца се на канапето.) Мазнишки свят, ха-ха-ха!

Мълчат.

Гласът на Костанда. Дафинке, не ме под-сторвай, ти казвам, отвори ми!

Дафинка (лежи на канапето). Ключа изтървах под канапето, бабо, а не мога да го настигна, че нали съм ку-чичка!

Мълчат.

Гласът на Костанда. Аз не видя ли ма, ключът е в ключалката.

Дафинка. Струва ти се, бабо. (Смее се.)

Гласът на Костанда. Тук е мари. Ох, боже, защо се гавриш с мене, Дафинке! Какво ви сто-рих, дъще, та сина ми омагьосахте, а сега се гаврите и с мене, стара жена!

Шум из стълбите.

Мъжки глас. Върви тука! Ти старото забрави, сега ново.

Влиза в антрето поручик Дойчинов и дърпа за ръка баба Неделя.

ЯВЛЕНИЕ 5

Поручик Дойчинов и баба Неделя
в антрето

Поручик Дойчинов. Върви, ти казвам!

Баба Неделя. Не щем ти, господин Дойчинов, ни старото, ни новото!

Поручик Дойчинов. Ако има грешка, няма ли прошка бе, майко? Върви тука! (Тегли я.)

Баба Неделя. Да не ме теглиш такъв! Стига ми мене срама ви! (Отдръпва се и се закрива по стълбите.)

ЯВЛЕНИЕ 6

Дафинка и поручик Дойчинов
Дафинка, изправена до канапето, бледнее.

Поручик Дойчинов. Сърненце, не ме пъди! (Коленичи отдалеч.) Прощка бе, сърненце! Получих ти

телеграфическата заповед да се удавя в морето и ти телеграфирах: ида да се удавя на сухо! Ей ме, сърнето ми: ако искаш сега, тази вечер, утре — когато поискаш! И в друг ден заедно в Казанлък — при родите, сърненцето!

Дафинка *(трепери)*. Лъжеш!

Поручик Дойчинов. Убий ме, ако лъжа! *(Пълзи и на колене до самата нея.)* Бий ме, ако лъжа! *(Целува ѝ ръцете.)* Аз съм богат, Геновево!

Дафинка. Не се докосвай до мене! Лъжеш!

Поручик Дойчинов. Бий ме бе, сърненце, ако лъжа, напляскай ме! Наследството спечелих! И ей всичко съм приготвил! *(Показва ѝ документи.)*

Дафинка *(трепери)*. Лъжеш! *(Пляска го.)* Лъжеш, вълчето! *(Пляска го и го прегръща.)*

Поручик Дойчинов. Моята Геновева!

Дафинка. Сигфриде... Лъжеш! *(Пляска го и се смеят с глас.)*

Гласът на Костанда. Господи, кои сте вие там мари? Боже, обраха ни!

Поручик Дойчинов. Я, какво мяука там?

ЯВЛЕНИЕ 7

Предшните и баба Неделя, после Дечка

Баба Неделя *(от антрето)*. Дафинке, скоро да слизате... скоро долу! Ох, боже, госпожа Дечка иде, Дафинке!

Поручик Дойчинов. Да не е тя чумата, майко? Холерата, жълтата треска? Коя е тази госпожа Дечка?

Дафинка *(запушва му устата)*. Ст, върви, ний долу живеем! *(Повежда го.)*

Поручик Дойчинов. Ако ще би в гората, сърненце! *(Взема я през кръста.)* Пей ми: «Сигфриде, графе...» *(Съзира Дечка, която се явява по стълбите.)* А-а! Братовчедке!

Дечка. Вълчо!

Поручик Дойчинов. Моето сърненце, братовчедке! *(Иска да ѝ представи Дафинка, но тя го тегли по стълбите надолу.)* Поздрави бати Павли! Довечера ще наминем! *(Закриват се.)* И всичко ще разберете!

ЯВЛЕНИЕ 8

Дечка и Костанда

Дечка. Боже мой, какво е туй? Какво дирят те тука! *(Гледа мебелите.)* Тия мебели...

Гласът на Костанда. Отвори ми мари, Дафинке!

Дечка. А!

Гласът на Костанда. Какво Недельо? Ти ли си ма? Ще направя да ви чуе целия свят, че аз ви подслушах всичко, макар и да ме държите заключена. *(Блъска вратата.)* Отворете ми мари-и, че няма хаир от вас!

Дечка. Кой я заключил? Боже мой, какво е туй тука?

Костанда *(писва)*. Дечка мари! Ти ли си, дъще!

Дечка *(кръсти се)*. Ох, господи! *(Бърза да отключи.)*

Костанда *(вика отвътре)*. Дъще-е, снашице медена! *(Дечка открява вратата и се дърпа назад.)* Не бягай, снахо, по-добре убий ме! *(Прегръща ѝ коленете.)* Дечка на мама! Осрамирах ме, дъще, със земята ме изравниха! Майка и дъщеря са ма-а, омагьосаха ни Велча, снахо — боже, боже, боже, снахо! *(Примира от плач.)*

Дечка *(свива рамене)*. Чудно. *(Дига старата и я полага на стол.)* Ела на себе си, госпожа.

Костанда. Каква съм ти аз тебе госпожа ма, снахо? *(Писва и я прегръща.)* През мене ще минеш и не ще те пусна! Чехли ще ти стана, дъще, черга ще ти бъда, по мене да ходиш! Майка и дъщеря къщата ни обсебиха, снахо-о!

Дечка. Какви майка и дъщеря... Оставете ме!
(Откъсва се.)

Костанда (огледва се и плахо). Тия отдолу, Дечке, чакат утре да се парясаш! Мъжа ти омагьосаха, снахо, чедото ми, чедото ми омагьосаха, сън го не хваща!

Дечка (все по ѝ става ясно и сега потресена). Така и трябваше... Нека те бог съди, мамо! Сега... сега не ми трябват ни свидетелства, ни живот! (Отблъсва я, за да излезе.)

Костанда (писва). Кому ме оставяш, снахо? (Спреварва я.) Няма да те пусна! (Ляга пред вратата.) По мене мини... сгази ме, дъще! Лъох, и пак по тебе ще вървя, снахо сладка... като агне кротка!

Завеса

ПЕТО ДЕЙСТВИЕ

Широчка стая в дома на Кереков. Вехта мека мебел; работна маса, отрупана с тетрадки; библиотека и етажерка със списания и вестници. В дъното и наляво — врати. Нощ.

ЯВЛЕНИЕ 1

Господин и госпожа Керекови

Госпожа Керекова. Затворила се е сега с детето си и примира да плаче.

Кереков (ходи). Какво очаквахме утре, а какво ще дочакаме таз вечер — добре е, ха-ха-ха!

Госпожа Керекова. Само така я пуснала старата — ще дойдели със сина си тази вечер да ни искат прошка.

Кереков (ходи). Добре, добре. Но ние вече нямаме жълто на устата, не! Ще ги свържа аз в деветдесет възела, че тогава!

Госпожа Керекова. Ти все увързваш! По-добре да мълчиш, че ще забъркаш пак нещо. Обичаш уж сестра си, а я доведе на тоя хал. Разведи ти млада жена с дете от мъжа ѝ и я остави да гледа живота през прозорец!

Кереков (ходи). Истина, истина.

Госпожа Керекова. Истина я. Сега няма да се бъркаш.

Кереков. Я повикай Дечка, да видим тя на какъв е ум.

Госпожа Керкова. На какъв ум ще е: вчерашно момиче е завъртяло ума на мъжа ѝ! Къса се да плаче.

Керков. Истина. . . Все пак повикай я.

Госпожа Керкова. Няма да я викам. Тя там е добре. Като дойдат, ще ги пратим при нея, от нея да искат прошка.

Керков. Представявам си, ха-ха-ха! (Ходи.) Добре си намислила. Дявол да ви вземе, жестоки сте вие, жените!

Отляво влиза Дечка с детето си.

Я В Л Е Н И Е 2

Предишните и Дечка

Дечка (разплакана). Бате!

Керков. За теб говорехме, сестро. Буля ти казва, най-добре ще е ти да ги чакаш в стаята си.

Дечка. Няма какво да чакам аз. Облечи се, че... (Плаче.)

Госпожа Керкова. Къде мари, Дечке?

Дечка. Нека дойде бати да ме придружи. Ще си ида при мъжа.

Керков (плясва ръце). Браво!

Госпожа Керкова. Не ставай глупава мари, Дечке, нека ти дойдат на крака!

Дечка. Не ща. . . никой не ща да ми идва на крака. (Сяда и плаче.)

Керков (милва я). Сестричката ми! Затова страдате вие жените, че сте малко слабодушни.

Госпожа Керкова. Видя ли? А преди малко викаше, че сме били жестоки. (Навън се звъни.) Те са! Те!

Дечка (пребледнява). Не може. . .

Керков (вика отляво слугинята). Отърчи, Радке, и ако е зет ми с майка си, кажи им да почакат. (На жените.) Нека малко почакат — да усетят.

Дечка. Не бе, бате, то може братовчедът да е.

Керков и Керкова. Вълчо ли? Дечка. Той е тука и ще дойде. . . с годеницата си. (Разплаква се силно.)

Керков. Тъй ли?

Госпожа Керкова. Какво ти е мари, Дечке, коя му е годеницата?

Слугинята се връща.

Слугинята. Те са, господарю, казах им да почакат.

Керков (на Дечка). Е, как ще ги посрещнем?

Дечка (става с детето в ръка). Как. . . (Плаче.) Какво ще. . . Ох, господи! (Простенва и избягва наляво, накъдето излиза и слугинята.)

Керков. Бедната ми!

Госпожа Керкова. Не се одумвай, ами посрещни хората.

Керков. Хм. (Излиза отдясно.)

Я В Л Е Н И Е 3

Господин и госпожа Керкови, Костанда и Свилен. Костанда, натъкмена цяла в черно, пристъпва като сватовница, със свити устни, малко усмихната, но щом поздравява, просълзява се.

Керков (пропуска ги и вика навън). Моме, дай торбата с орехи. . . тук ще се играе на орехи!

Госпожа Керкова. Ха-ха-ха-ха! Какъв си и ти, Павле!

Свилен. Нима аз бях крив, бати Павле. . .

Костанда. То аз съм, чеда, кривата.

Керков. От сърце ли го казваш, или само си язичеца намазала?

Госпожа Керкова (смее се). Ох, господи, мълчи, Павле! То ти си кривия, че като беше рекъл — «моята сестричка».

Костанда. Не е лъжа, свате, то и ти сбърка.

Свилен. Мамо. . . ти вече ще мълчиш!

Керков. Я! Браво бе, батенка! Виж, ти си се понздигнал тъй, малко над живота. . .

Госпожа Керекова (*поваля се на стол от смях*). Ох, Павли! Седнете де!

Костанда (*като сяда*). То аз вече ще мълча, синко. Виждам, че бъркам, та ще мълча. Току да ви кажа, чеда, кълна се в бога... (*Проплаква.*)

Кереков. Не се кълни, стара майко... хората се кълнат само когато лъжат!

Костанда. Ох, боже, нека ми езикът изсъхне, ако вече думица лоша ми излезе от устата!

Кереков. Стига де! (*Сяда.*)

Свилен (*сяда*). Стига, мамо! (*Мълчат.*)

Кереков. Е, сега?

Свилен. Сега, бати Павли, каквото кажете, аз скланям на всичко... Ушите ми изгоряха от срам.

Кереков. Кой знае... То мъжките уши в наше време са понадебелели май!

Госпожа Керекова (*смее се*). Ох, бе, Павли бе. (*На всички.*) Я недейте такива! Дечка си изплака очите.

Кереков. Ст! (*На Свилена.*) Слушай, батинка, докато се решим на утрешния ден, някому наистина изгоряха ушите от срам, но... не твоите и моите, а на моята сирота сестрица! (*Става развълнуван.*) Не ви я давам на голи думи — баста! (*Мълчат.*)

Костанда (*плаче*). Господин Павле!

Кереков. Ст, ти мълчи! (*На Свилен.*) Припиши й къщата си да има и тя, да е на нещо господарка! Ето туй и нищо друго!

Костанда (*става*). Бре, свате, че и ние същото приказвахме със сина си сега по пътя! Истина, господни чу! (*Сяда.*)

Кереков. Без господа! Той не е нотариус и в сметки не се бърка. (*На Свилена.*) Казвай!

Свилен. Истина, бати Павле, аз позаборчлях, та говорехме сега с мама да припишем къщата на Дечка, а за борчовете да гонят мене.

Кереков. Хм. (*Ходи.*) То е друго... Фу, дявол! Дечка е така мекодушна, че... че вий бихте я накарали да избяга и от рая... (*Ходи.*) Да, да!

Костанда. Свате Павле! Бог един знае какво аз претеглих.

Кереков. Какво си претеглила: позаклучили те малко...

Костанда (*поразена*). Какво... кой ме е заклучил?...

Кереков. А, и ще криеш. То твоето сърце е от девет възела: един се отвързал, а още осем остават. Не ти вярвам аз тебе, не!

Костанда. Вярвай, свате!

Кереков (*показва ъгъла на устата си*). Виж, имам ли жълто! Чуй какво ще ти кажа аз тебе: в моята къща стаите нямат ключове, та няма как да те заклучват. Затуй ти ще дойдеш поне за две седмици да живееш у нас!

Свилен (*твърдо*). Склони, мамо!

Костанда (*огледва се отчаяно и проплаква*). Ще дойда, синко! Ако щете, и в гробищата ме заведете, чеда-а! (*Цяла се тресе от плач.*)

Госпожа Керекова. И ти, Павле! Не те е срам!

Кереков (*сяда при Костанда*). Слушай, майчице... (*Целува ѝ ръцете.*) И аз като сестра си имам меко сърце бе! Ти бъди на синца ни майка, че ние сме сираци. Ха стига, не плачи! Виж, да ти кажа, то ти не си толкоз лоша. Какви по-лоши има! Ето насреща ни, викат се Ванкови, майка и парясана дъщеря са, взели снаха си подръка — бедната, — очи не може да отвори: дигат я в тъмни зори, карат я да им полива, да им готви, да им пере, да им слага и дига, да им постила и мете. И пак през нощта ще подсторят мъжа ѝ да я бие.

Костанда (*кръсти се*). О, господи, пък и такива!

Кереков. Ти не си толкоз лоша бе, стара майко! (*Гали я.*) Закълни ми се само за двенки неща.

Костанда. Кълна ти се, свате.

Кереков. Не с думи, а в душата си се закълни: първо, че няма да ходиш в кухнята, Дечка сама ще си готви!

Костанда (*заплаква пак*). Нека бре, чедо!

Кереков. Теб слабото ти място е, че във всичко и се бъркаш — не се бъркай! Ще дойде и то време, Дечка сама не ще може без тебе, щом и се понавъдят деца...

Костанда (*сепва се*). Снашицата ми! (*Оглежда се*.) Че де я бре, свате! Ох, боже, какво аз претеглих, чеда-а! Не и ли казах аз сама днеска, Павле, чехли ще и стана, черга ще и бъда, по мене да ходи!

Кереков. Не чехли, не и черга, а майка да и бъдеш! Това трябва! Та, значи, първо: няма вече да и вземаш работата от ръцете...

Костанда. Няма, свате, бог чуе.

Кереков. И второ: няма да и отнемаш детето... докато не и се добие друго!

Костанда (*става залисана*). Няма бре, синко, няма, свате... (*Огледва се настръхнала*.) Внучето ми! (*Писва*.) Де ми е внучето бре! Дайте ми го! Божичко що ме мъчите бре, чеда!

Госпожа Керекова (*повежда Костанда наляво*). Стига, Павле!

Костанда (*закрива се наляво и писва*). Снахо!

Кереков. Бедната! (*На Свилен*.) Защо стоиш бе, върви да си видиш детето!

Свилен. Хм... все пак да я пратим ний за малко при вас! (*Излиза наляво*.)

Кереков (*сам*). Хе, дявол да го вземе, живот! Истина, все пак трябва човек да се поиздигне тъй, малко... ха-ха-ха!

Връщат се Костанда с детето, Свилен с Дечка и госпожа Керекова.

ЯВЛЕНИЕ 4

Предишните и Дечка

Костанда (*вдетинена, подхвърля нагоре внучето си*). Ох, сладинкото на баба, вишничка черна... мари, ще го изсмуча като питка мед! Боже, та сладко и галено на баба.

Кереков. А-а, на приказката си: какво обеща?

Костанда. Та виж го бре, свате Павле... Ох, боже, какво съм ти обещала, ха? (*Гъдели детето*.) Гъл, гъл-гъл, патенце на баба!

Кереков. Скоро де! Върни го, отдето си го вземала!

Костанда. Не е ли все едно бре, свате... Вземи го, снахо — гълъбчето на баба! (*Целува детето и се забравя да го гледа*.)

Навън се звъни. Отдясно отваря слугинята.

Слугинята. Един офицерин, господарю, с две жени!

Дечка (*пребледняла*). Боже мой, те са!

Госпожа Керекова. Кой, Дечке?

Кереков. Братовчедът ли? (*Излиза надясно*.)

Дечка. Те са! (*Грабва си детето и иска да избяга*.)

Свилен. Какво ти стана, мила?

Госпожа Керекова. Какво, като са те, Дечке?!

Кереков пропуска отдясно поручик Дойчинов, Дафинка и баба Неделя.

ЯВЛЕНИЕ 5

Поручик Дойчинов. Буля, братовчедке, ето я — моята горска птица, моята годеница! (*Представява Дафинка*.)

Костанда (*закрива очите на Свилен*). Не я гледай, синко! Мари, Дечке, да се махаме!

Свилен (*отблъсква и ръката*). Мамо!

Баба Неделя. Гледай я сега каква е зла!

Госпожа Керекова (*глухо*). Не ставайте такива!

Поручик Дойчинов. Е-е, какво е туй?

Костанда (*дърпа Свилен и Дечка*). Да се махаме, чеда!

Дафинка (плясва ръце). Какво съвпадение!
Керек ов. Какво има?

Дафинка. Да ви обясня: майката на господин Свилен е малко... (На Керек ова.) Вий знаете. (На Свилен а.) Нали, господин Свилен?

Свилен. Да, да, госпожице.

Дафинка. И ний днес се наговорихме.

Свилен (бърше си потта). Да, ний се наговорихме... (Към баба Неделя.) И госпожата знае.

Баба Неделя. Наговориха се с дъщеря ми.

Дафинка. Та всички се скарахме с нея днес — и аз, и мама, и господин Свилен, ха-ха-ха!

Свилен. Да, всички. (На Костанда.) Да не си още веднаж толкова лоша, мамо!

Баба Неделя. И не бива, госпожа Костанда.

Дафинка (представя годеника си). Моя годеник, господин Свилен!

Баба Неделя (на Костанда). Те са млади, сестро, защо се дърлиш с тях.

Костанда, просълзена, недоумява.

Дафинка. Моя годеник, бабо. Дребничък като мене, нали? И той, когато се превзема, като мене понакуц-ва, ха-ха-ха!

Поручик Дойчинов (стиска ръцете на Костанда). Ха-ха-ха, дай ръка де, да се опознаем, че ние сме роднини: аз съм пръв братовчед на Дечка!

Костанда. Мари, Дечке! Ох, господи!

Поручик Дойчинов. Какво се плашиш?! (Целува ѝ ръка.) Ти тях не гледай: те лъжат, лъжат всичките! (Гали я.) Ти си добра, стара, аз по очите те познавам. (Към другите.) Майка лоша бива ли? Аз заявявам и обявявам: добра е старата майка!

Керек ов. Добра е тя, ха-ха... сега е добра!

Госпожа Керек ова. Ха, седнете и добре ни дошли!

Керек ов. Тъй, седнете — всяко зло за добро!

Госпожа Керек ова. Ст! (Смушва го.)

Керек ов (високо). Чакай, аз ще те науча: задържам всинца ви на вечеря — да му мисли домакинята!

Госпожа Керек ова. Няма да се застраховам, не бой се.

Керек ов. И не бива, жена: устрой ни роднинска трапеза, че ми е домиляло за род и близки! Къде в тази пуста София големи родове, а я поглеж, цяла рота сме! (Всички сядат, само Свилен още не си намира място. Керек ов го хваща за носа и го завежда при Дечка.) Седни при жена си, човече! Ха така! Ще хапнем сега и ще пийнем, че дано и ти се поиздигнеш тъй, малко над живота, ха-ха-ха!

Завеса

В А М П И Р

ДРАМА В ПЕТ ДЕЙСТВИЯ

ЛИЦА

МАЛАМА ХАНДЖИЙКА

ВЕЛА — нейна дъщеря

ДЯДО МАРКО — кмет

МАРКОВИЦА

ЖЕЛЪО — техен син

ДИНКО — коняр

Моми, ергени, баби, разбойници

ПЪРВО ДЕЙСТВИЕ

Склон от балкански връх. Отдясно пътека извежда из букова гора и върви наляво по скала към върха. Заран.

В е л а (*тича отдясно*). Хо-хо-хо! (*Сяда под дърво*.) Бре, хей, на връщане да ни направите тук люлки!

Д и н к о. Защо на връщане, Вело; може и сега, рано е още за сбора. (*Подпира се на върлина*.)

В е л а. Рано то. Мо-о, Златке, тичайте на почивка!

П ъ р в а м о м а (*вика зад сцената*). Да не ме задиряш! (*Явява се и се дърпа от ергенски ръце*.) Да си ме пуснал, ти казвам!

Е р г е н. Бяла си, Златке, като сняг, токо не си сняг, че да се стопиш — то се не изяда!

Д и н к о. Де-е, не се карайте, да ви не подбера.

Златка сядат до Вела и дяволито си шушукат.

Ергенът ги подслушва.

Е р г е н. По него още бълхи скачат.

В е л а. По кого?

Е р г е н. Чух аз. Ами знаеш ли, Вело, снощи той каза — ще дойде с чета на ромъне.

В е л а. Ами — ще дойде!

Е р г е н. Охо, каква се опули! (*Обляга се о първа мома и сяда*.) Пък криете!

П ъ р в а м о м а. Уф, бре! (*На Вела*.) Тейко още не продумва ще ме пусне ли тази година. Ех, Вело, да знаеш каква е радост там, по ромъне! Ония ергени луди, луди...

Д и н к о. Вело, да щеш, че да подсториш майка си—

В е л а. Какво?

Д и н к о. Да те пусне — да идем на ромъне.

В е л а. И да ме пусне — каква облага за тебе?

П ъ р в а м о м а. Че и ти ли ще идеш бре, конярьо?

Д и н к о. Отивам — какво? Нека само тръгне Вела — зарязвам и аз хергелята.

П ъ р в а м о м а (*през смях, с Вела*). Нов драгоманин, нов драгоманин!

Е р г е н. Конярьо, то на ромъне не е като да пасеш свини по Тузлука — ха-ха-ха!

Д и н к о. Може. А докато по Тузлука изпасеш една свиня, трябва да имаш сърце, че да пречукаш баре трима гаджали!

Е р г е н (*става и подлага нос под носа му*). Не ми миришеш на юнак. Свини ли си крал, кайш?

Д и н к о (*извива му ръцете*). Де-е, мръдни, да видим!

Е р г е н. Да ме пуснеш, че знаеш ли?

П ъ р в а м о м а (*става*). Да си го пуснал, брей!

Е р г е н (*свободен*). Ти да не се юначиш много!

П ъ р в а м о м а. Остави тоя поразник! (*Отвежда го настрана и му шепне, като сочи с очи на Динка*.)

В е л а. Какъв си такъв бре, Динко. Снощи се молеше на мама да ме пусне с тебе, а ей те сега, търсиш крамола. На сбор тръгнал тука, на свето място.

П ъ р в а м о м а (*на ергена*). Истина, хайдук бил с чича си, с тоя, дето е свинар.

Е р г е н (*не откъсва гневен поглед от Динка*). Май с дивак коняр! Чева ти казах нещо бе? На жетва по ромъне юначество не се продава! Ти ако си толкова юнак, ей ни днес сбора, горе у «Прореза»: запретни се, че се опитай — ето, аз ще ти изляза!

Д и н к о (*сочи върлината*). Аз съм юнак и се боря ей с това! Ако ти отърва...

В е л а. Динко, ще ти се разсърдя.

П ъ р в а м о м а. Остави го бре, Стойно.

В е л а (*на Динко*). Да стоиш мирно. Виж какво: довечерка, преди сбора да се разпилее, вие да отърчите тука, че ей на тая бука да ни направите люлки!

П ъ р в а м о м а (*сяда при Вела*). Да ни направите я! Динко. То се заоблачи... и комай ред за люлки не ще има.

П ъ р в а м о м а (*вслушва се*). Я! (*На Вела*.) Нали ти рекох!

В е л а (*вслушва се*). Припават!

П ъ р в а м о м а. Жельо е! Тебе припават! Кметов Жельо е!

В е л а, Ами, припават. (*Слуша*.) Кой знае кои са. Не е кметов Жельо.

Д и н к о. Вела се втелява.

П ъ р в а м о м а (*слуша*). Той е, Вело!

Иде шум отдолу — припават: «Че Вела ми е първото либе — първото и деветото.»

В е л а (*става неспокойна*). Да вървим мари, Златке. Динко, да вървим.

П ъ р в а м о м а (*дръпва я за полата и я застава да седне*). Да ги чакаме! Чета ще сме!

Ж е л ъ о (*зад сцената*). Либе, първино и девето, чакай ме! (*Влиза с друг ерген и две моми*.) Тю бре, добра ви стига! Откога сме настигнали майка ти, Вело, а пък вие... (*Сяда при нея*.) Защо не си ме чакала, ха?

В е л а. Вие се успивайте, че... Къде настигнахте мама?

Ж е л ъ о. Под ръта е, едва си влачи тежчината. (*Натисва ѝ рамото*.) А ти бягаш, ха?

В е л а (*става*). Ние си починахме и ще вървим. Хайде бре, Динко!

Ж е л ъ о (*дръжи я за полата*). Сега вече няма да ми избегнеш. (*На другите*.) Да сте седнали всички, на вас казвам!

П ъ р в а м о м а (*заставя Вела да седне*). Седнете всички мари, че нали знаете Желя.

В т о р и е р г е н. Я седнете да чуете чудо! (*Седнал, на първа мома*.) Аз теб ще нося!

П ъ р в а м о м а. Чева съм саката да ме носиш?

Ж е л ъ о. Всички ви ще носим! На това ни научи

одеве Велината майка. *(На Динко.)* Сядай и ти бе! *(Динко се изкашля.)* Ама то — ти, конярьо, може и да си идеш, дорде ти е гърба здрав. *(На момите.)* Та това е, моми! Доле, по ръта, задирихме Велината майка. Аз ѝ рекох: «Държат ли те нозе, стрино Малама?» А тя... Ти, Вело, да се не сърдиш, то майка ти сама си каза, че на моминство тръгнала, както сега и ние, за сбор на «Прореза», а момците лудеяли по нея, защото била лична, също като тебе...

Вела. Уф, пък и ти, Жельо, ха-ха-ха!

Жельо. Истина! Та майка ти се уморила тадева нейде по склона и се провикнала: де бре ергени, който ме изнесе на гръб до «Прореза», него и ще да взема! *(Общ смях.)*

Втора мома. Мале-хо, лъжльо.

Вела. Ха-ха-ха! Това мама толкова пъти е разправяла. То някога хе, едно време, на днешния сбор тук е наистина станало такова чудо.

Динко. Станало ли? *(Никой не го поглежда.)*

Вела. Ей как било. Имало една Чимиширка мома, че я задирали момците от всички колиби. А най-много я задиряло едно болничаво момче, казвало се Гердан Терзийче.

Жельо *(облегнат на коляното ѝ)*. Разправяй си. Аз ще те погледам. Румена си като червена ябълка.

Вела. Ами, румена... Та случило се. Чимиширка мома тръгнала тук на сбор, а като я задирали много ергените, тя уж се уморила, та се провикнала: който ме изнесе на «Прореза», без да си почине, него и ще взема.

Ерген. Брех, че скопос е било това от нея! Умрели са хората за такава жена!

Вела. Скопос-нескопос, така е било.

Жельо. Пък аз тъкмо такава жена вземам, токо де такива сега! Едно време са били хората хора.

Вела. Та ще ви кажа, там било тогава и онова болничаво момче, Гердан Терзийче. И то се първо провикнало, че ще изнесе Чимиширка мома на «Прореза», без да си почине. А пък като било Гердан Терзийче болничаво, Чимиширка мома му се изсмяла и му рек-

ла: нали е да ти се смее целият свят, хайде, ела ме носи!

Динко. После, Вело?

Вела *(погледва го презрително и сухо към другите)*. Да вървим — ха?

Жельо. Приказвай си мари, мряна рибко!

Вела. Така е станало: Гердан Терзийче изнесло Чимиширка мома на връх «Прореза», без да си почине. А пък щом я снело там, паднало и издъхнало.

Ерген. Брех! Тю-ю!

Динко. Ами момата, Вело? Чимиширка?

Жельо. Я се не задирай бе, конярьо. От теб не може човек да вреди дума. Отговаряй на мен, Вело.

Динко. На мен пък ще отговаря!

Жельо. Ха, подстори ме де, ябанджийски гол-так!

Вела. Остави го бре, Жельо. *(На Динка.)* Защо се заядаш такъв бре? *(На Желя.)* Това... на Чимиширка мома домиляло за Гердан Терзийче, дето я изнесъл тъй, та викнала да го плаче и там станало чудо.

Жельо. Чудо ли?

Вела. Както се навела Чимиширка мома да плаче Гердан Терзийче, тъй си паднала и се от душа отделила... умрели и двенките!

Жельо. Вело моме, то са бабини деветини!

Динко. Защо пък? Вело, само кажи, ей, пред бога се кълна, на един дъх ще те изнесе до «Прореза».

Жельо *(скача да го яхне)*. Я да видим можеш ли изнесе мен, че било и на два дъха.

Динко *(отблъсва го)*. Не се задирай, мамин сине!

Вела. А бре, хей, конярьо, и ти ли ще ме подземаш. Мама ме е пуснала с тебе като с наш човек, че ни беше аргатин.

Жельо. Конярьо, свивай си зъбите, да ги не събираш по земята.

Динко. Опитай се, що стоиш?

Вела. Я го остави, батко Жельо!

Жельо *(взема я през кръста)*. Вело, от днес твоя-

та майка е и моя майка! *(Повлича я нагоре.)* Върви ми мари, пиле шарено, ще ме яхнеш, ти думам!

Вела *(чуни се)*. Ами, ще те яхна! Ами, тъй било!

Жельо. Рекох го, ще те изнеса на гръб до «Прореза»! Нека цял свят види коя имам от всички моми най-присърце! *(На закриване към другите.)* Чуйте ме вие всички: от днес Малама Ханджийката ми е тъща! *(Отвежда Вела. Всички бързат след тях.)*

Първа мома. То колко тъщи има Жельо досега! *(Смях.)*

Втора мома. Мари хем че ще я вземе на гръб!

Първа мома *(гледа)*. Тичайте м-о, че Жельо няма вяра, ще ни осрами дружката! Динко, тичай да отнемеш Вела, че Ханджийката ти избодва очите! *(Закриват се.)*

Динко. Потъркулнала се е тенджурата, че си нашла похлупака.

Първа мома *(зад сцената)*. Да си я оставил, брей, че с камъне ще те избием!

Първи ерген *(на излизане)*. Това не е пътно. *(Огледва небето.)* Де дъжд, де!

Втори ерген *(закрива се нагоре след първия)*. Наистина твърде се заоблачи.

Динко *(сам, дочува стъпки отдолу)*. Ха, кметът с жена си! Те! *(Скрива се в гората. Отдолу се явяват дядо Марко и Марковица.)*

Марковица *(носи вързоп)*. Млад бил, н'ам що си бил — гони го сега! Един-едничък син се е рекло, а го направи да се разхайти и ей ни сега: мени момите през неделя-две. Да знаеш само какво не разправят: с тази таквоз, с онази — онаквоз. . .

Дядо Марко. Ерген ни е момчето, стопанке, нека лудува! С време ще оседне и ще му дигнем сватба за помен. Седни тук, седни да починем. *(Сядат под дървото.)*

Марковица. Ще оседне той. «Жельо, думам му вчера, слушам те, сине, с Вела Маламина, с Ханджийкината де.» А той се изсмя презглава: «Уф пък, за нея ли!» — дума.

Дядо Марко. Е, право си е: не е му прилика Ханджийкината дъщеря.

Марковица. Не е там работата, мъжо. Думам му аз вчера: «Че защо бре, сине — Вела, Яна, била там коя ще, свърти се, време ти е.» А той: «Мамо, вика ми, чуй ме ти — беше тя, моята! Не ми е на око вече ни една мома, мина ми!»

Дядо Марко. Брех, минало му! Мене още не ми е минало. *(Цъка прахан.)*

Марковица. Тебе си те знам. . . знам градинарския ти табие.

Дядо Марко. Е, че не думам нещо. Минало му било — лъже магарския син — ха-ха-ха!

Марковица. Не ми е за смях, домакино — на лошо ни потръгна ергенът! Думах ти, да си го бяхме задомили по-лани за Питропова Кръстинка, лека й пръст... Токо ти, като речеш нещо, на ината си умираш. С градинари да го пратиш, по Влашко да походи — на сега!

Дядо Марко. Младо е, да полудува на свой ред. Така съм живял и аз. И какво му е на момчето? Само ти се тюфкаш с женския си ум. Нищо му не е. Поскита по Влашко, пък то, каквото е там. . . къде да му додразеят тъй скоро нашенките — хе-хе!

Марковица. Ти все със своето — само да преплясваш.

Дядо Марко. Не бързай, Марковице, всичко с реда му.

Марковица. Скопос имаше, мъжо, у Питропова Кръстинка, бог да я прости. . . скопос, каквато няма у никоя. И да си го знаеш: отнесе тя сърцето на Желя в гроба!

Дядо Марко *(пръхва да се смее)*. Отнесла го! Стопанке, сърце се не погребва, докато има живот и здраве!

Марковица. На, да ти кажа: тогава Жельо, дошъл-недошъл от Влашко, отърча право на гроба ѝ.

Дядо Марко. То е нищо. . . то е хубаво! Тя му беше «първо либе» като в песните, хе-хе!

Марковица. Ти не знаеш какво ми рече той тогава —

Дядо Марко. Рекъл —

Марковица. Майко, рече ми, Кръстинка си е умряла за мене, ние се бяхме с нея клели-заклели.

Дядо Марко. Това го думаша тогава и в село. Да думат! Мигар за чуждата щерка ние трябваше да си увържем момчето крехко зелено? Ба, походи си из Влашко и се намладува. Пък и — Марково семе е, стопанке, сам искаше пряко Дунав — ха-ха-ха!

Марковица. Ами, искал. Никъде не искаше да ходи момчето: отдало се беше на горкото момиче. Токо ти го подстори. И зачерни хорската къща. Признай си, мъжо, едничък ти е, та си го глезиш.

Дядо Марко. Хе-хе, не го крия. И аз съм едничък, и мен са ме глезили.

Марковица. Върви го гони сега. В Търново, разправят, какво не е правел с мърсиите край Янтра.

Дядо Марко. Те там във войската се учат на всичко.

Марковица. Че и тук не е оставил мома незадирена, мъжо! А у Панчовските колиби се заглеждал дори по невести. Срамът е все на мен, домакино, че съм майка. Във Влашко, дума се, е друга вяра; там и други мъже са вършили всякакви. Токо право ли е да се срамотят нашенските моми? Утре, когато се омъжи някоя, с какви очи ще гледа мъжа си?

Дядо Марко. Гледай я за какво се е загрижила — ха-ха-ха! Минаха, жено, ония времена — помниш? Показа се аз у вази, а ти превиваш поли под нозе, да ги не гледам — хе-хе-хе!

Марковица. Е, бива пък да се заголя до колене!

Дядо Марко. Сега... то да е само.

Марковица. Знам, знам, мъжо, токо... срама пада все върху наш Желя.

Дядо Марко. Е, пада като на кметски син. (Става.) Плетове бил събарял по Керина Димка: а какво дири тя нощем по плетищата? Или наш Жельо е завлякъл Дойнова Куда под двата бряста? Мигар

го пъдят от дома си си, та... (Гърми, надвесва се чер облак.) Искала — ходила, а сега... Не се коси ти. Синът ни е кметски син, затуй са и приказки по него. А сега, като е тръгнал и по Ханджийкина Вела —

Марковица (остава и го гледа изкриво). Знам, знам, че не ти е по угода син ти да задирия Ханджийкината.

Дядо Марко. Момата е харна, токо майката е никаква.

Марковица. Никаква то! Я да си мълчиш! (Потръгва ядосана и забравя вързопчето.)

Дядо Марко (след нея). Защо бе, жено?

Марковица. Още и питаш! Чева не знае цяло село: по Коледа Малама Ханджийката ви е гонила с кобилица, че сте се запили на хана ѝ, та сте я задирили. (Излиза.)

Дядо Марко (подмига). Гледай жени! От сламката правят греда! (Излизат по скалите нагоре. Динко надзъртва от гората, па излиза напред и се заглежда надолу — из пътеката отдясно се задава Малама.)

Малама (снажна, разпъхтяна, съглежда вързоп на Марковица под дървото). Я, там бохчичка! (Вижда Динка.) Ха, сега тоя поразник! (Сяда върху вързоп.)

Динко. Тъкмо те чаках, чорбаджийке.

Малама. Дотрябвал си ми. Къде си оставил Вела?

Динко. Повлече се с кметов Жельо.

Малама. Гледай го какво приказва! Повлякла се! Че каква е моята дъщеря бре? Разчеквам ти устата, ха, бир да си хайдук!

Динко. Кметов Жельо насила я задирия. Ти само ми речи, и ще видиш какво мога.

Малама. Какво да ти река. Махай се от очите ми. Да имаше у тебе скопос, мигар щеше да ми оставиш работата, че да станеш на цяло село аргат — коняр да станеш!

Динко. Аз, чорбаджийке, не съм научен на друго.

Малама. За хайдук си роден ти. Пък аз се бях сговорила с чича ти, зер трябва ми зет, който да ми

поеме работата. Ти си нямаш свои, сирак си, тъкмо ерген, какъвто търся. Токо да беше си стоял при мене, да се пригодиш на работата ми, та нека дойдеше тогава друг да задира дъщеря ми. Те знаят коя е Малама Ханджийката.

Динко. Аз... не съм научен, чорбаджийке... Навън ме тегли — в гората, с конете, — а то...

Малама. Тегли те в гората, че си се метнал на чича си, токо си поплювко. Да ти пусна Вела за дружина, а да ти я отнеме чорбаджийския син — ха-ха-ха!

Динко. Щом ме гони тя сама...

Малама. И тази хубава! Какъв си ти ерген, да те гонят момите бре? Я се пръждосвай от очите ми! Върви да ги догониш! (*Бара бохичката.*)

Динко. Вела... сама се е повлякла по кметов Жельо... Пък то с него тя не може... Сега слушах дядо Марко и Марковица... тука бяха седнали...

Малама. Кметът ли с жена си? Ама тука ли? Седнали ли бяха?

Динко. Тука бе, чорбаджийке, седнали бяха. И се одумваха за Желя, че е таквъзи, дето по моми и жени, че и по Вела...

Малама. По моята дъщеря ли? Какво думаха? Ти какво им рече?

Динко. Аз, нищо. Там се бях скрил и слушах. А те думаха, не им е прилика Ханджийкината дъщеря.

Малама. Я! Ние пък душа берем за тях! Гледай го ти, пърчът недни, да го бях настигнала аз с кобилицата по Коледа, че щеше да помни той чорбаджийството си!

Динко. То тъй, токо... одева техен Жельо пред цял свят погна Вела, да я вземе на гръб.

Малама. На гръб ли?

Динко. На гръб я, че тя сама му дава предя. Пък дядо Марко одева и за теб говори лошо.

Малама (*със стиснати пестници*). Динко, аргат си ми бил и ръка не съм ти дигнала, токо... (*Задавя се от гняв.*) Брей, камък да стисна, вода ще пусне! Да си търтил още сега! Да настигнеш скопосницата ми, да ѝ увиеш косите в ръцете си и да ми я доведеш!

Върни я и знай го като станало: още тази вечер ще ви главя, щом я рачиш толкова... още тази вечер, напук на всички!

Динко. То таквоз... (*Потръгва.*) Аз ще я застигна.

Малама. Тичай де!

Динко (*хуква и се закрива нагоре*). Ей сега!

Малама (*сама бързо развързва вързопи*). Ба, нанизите ѝ — на кметката... гиздилата ѝ! (*Става.*) Ще ѝ преседне сега: нищо да не чинеха, пак не бих ѝ ги дала! (*Вслушва се.*) Идат: те ще са; тичат да си намерят изгубеното. Ще го намерят! (*Надниква по стръмния дол на дъното.*) Те ще ме гонят по пътеката! (*Изгубва се.*)

Слизат от скалата Динко, следен от дядо Марко и Марковица.

Динко. Аз бях с ваш Желя, кмете! Съвсем не идех след вас и нищо не съм видял.

Дядо Марко. Как да не идеш след нас бре, момче: ние се връщаме да си търсим изгубеното, а тебе срещаме! Я си казвай, че аз ти намирисвам занаятчеца!

Марковица (*отърча под дървото*). Няма я! Вземал я някой! Леле, откраднаха ми нанизите! (*На Динка.*) Ти си ги вземал бре, конярче!

Динко. Ей ми бога, чорбаджийке, не съм! Чева е турска мъка, та да я укрива! Аз си бях с ваш Желя, та останах да причакам ланшната си господарка — Малама Ханджийката.

Марковица. Вах, мъжо, Малама Ханджийката е! Хем, че е тъй, само тя вървеше след нази! Тя се е скопосала, мъжо!

Дядо Марко. Право думаш, тя ще е, никак-вицата. (*Гледа по пътеката надолу.*) Тя е, джанъм, ето че я няма никаква: намерила ги е тука и е духнала назад! Приляга ѝ занаятчеца на мъжа ѝ!

Марковица. Леле, нанизите ми! Мъжо, да ги намериш! Тичай де, защо си кмет?

Дядо Марко. Ха, ще хукна да я гоня! Я върви: ще дигна в село караула и ще я бастисам. Всичко ще ѝ претършувам и пак ще ги намеря. *(Излизат освен Динко.)*

Динко *(надниква над дола в дъното)*. Мале, че жена! Влачи се, ей я! Тя ги е намерила и бяга! А, ще падне! *(Изчезва в дола.)*

Святка се и гърми, над скалата глъч от моми и момци, бягат.

Първи ерген *(води първа мома, разпъхтени)*. Хайде, мо-ме-е-е!

Първа мома. Да ги чакаме, Стойно!

Първи ерген. Боиш ли се? Я тичай, не видиш ли, мяза ми на градушка!

Първа мома. Хи-хо-о, лъжльо, каква ти градушка преди обед.

Първи ерген. Ха да се скрием под някой дъб, като кметов Жельо с Вела — видя ли ги?

Първа мома. Къде бре? Аз ги не видях!

Първи ерген. Горе, над бързея.

Втора мома *(тича лудо по скалата)*. Ами, ще ме настигнеш! *(Изчезва по пътеката надолу.)*

Втори ерген. Хо-хо-хоп! *(На скокове прекосва сцената и изчезва.)* Едно-две-три, дръж се, Пено!

Трета мома *(явява се от скалата и бърза надолу)*. Тичайте бре, Стойно! Тичай ма, Златке! Райко не е с всички си ум! *(Изгубват се всички надолу. Влизат Жельо и Вела.)*

Вела. Остави ме. Като ти е толкова мило за... за умрялата Кръстинка... остави ме.

Жельо. Вело, защо ми думаш тъй?

Вела. Пред толкова свят днес... все по мен тичаш, а пък... То — богати сте, та ме подземаш.

Жельо. Не ми говори тъй! Недей ми говори, Вело, така. Докривее ли ми и от тебе, както ми е докривяло от толкова други, да го знаеш: моята вече ще е свършена. Ще се натряскам някоя нощ и ей ме на ско-

нос с мърсиите в Търново. А оттам ще ме чуеш, че съм се запилял завинаги във Влашко. *(Като на себе.)* Хе, сълзите си аз по Кръстинка там изплаках и белки пак там ще си ги доизплача. А тука нека става, що ще. Че може някога... зер, може... и над твоя гроб, като над Кръстинкиния, да прекарам аз... *(просълзен)* някоя несретна нощ.

Вела. Сполай ти, Жельо, на приказката.

Жельо. Да не плачеш! Мене ми е криво, когато видя жена да плаче. Все ми е, като да слушам Кръстинкина майка в гробищата. Седни да седнем. *(Сядат.)* Ха, не плачи. Виж... аз плача само когато се напия, та си я спомням. Ти, Вело, не се накърнявай. Помисли си само, ние се бяхме клеели-заклеели с нея.

Вела. Затова... замина ти не замина... а тя на месеца се глави... и на втория се венча.

Жельо *(гледа я строго, посреещат си погледите и гузно сближени)*. Ох, ела ми! Не се дърпай! Мене не ми е до закачки — жени по света много, — с тебе мене не ми е до ергенски закачки, вярвай ми! *(Взема ѝ главата до гърдите си.)* Аз — аз ще ти разправам всичко... Това аз още не съм разправял на другите моми, които съм задирял. С нея, с Кръстинка, аз се имах от все сърце. А като заминах за Влашко, баща ми, за да ме отбие от нея, пуснал противни приказки... И тогава нейният татко се разлютил и скочил, та я омъжил тъй, без да я пита — *(Навежда се до лицето ѝ.)* Слушаш ли ме, Вело?

Вела. Слушам те, Жельо.

Жельо. Татко разправял тогава, че уж се получило писмо от мене и че уж сам аз съм дигнал ръка от Кръстинка. Ех!

Вела *(кратко се отдръпва)*. Виж хората какво правят с противни приказки!

Жельо *(с ръка на рамото ѝ)*. Вълци им яли главите на хората! Ти мен слушай; ти ме не знаеш мене; и никой ме не знае мене още! Когато чух, че Кръстинка главили, аз пратих на татя много здраве: да ме не чака; няма вече ни да ме види, ни да ме чуе!

Вела. Ще ни свари дъжд, натам вече вали.

Ж е л ъ о. Да вали, не сме сол, няма да се стопим. Изслушай ме, да ти разправа. Тейко тогава се изплашил, та скочили с мама и придумали Кръстинка да си върне годеника. Придумали я, токо. . . хората биле вече дигнали сватба; а мигар се сватба назад връща? Разплакала се тогава Кръстинка, Вело — плакала, бедната, плакала, изплакала си очите.

В е л а. Приказваха го всички тогава: Кръстинка отпървом се имала с годеника си, а после не искала да иде с него под венчило.

Ж е л ъ о. Видя ли? Вярна ми е била! А щом чула, че се връщам, залиняла. . . Ех, не я заварих аз жива! (*Мълчи и после глухо.*) Щеш ли да ми си тъй върна?

В е л а (*става*). Да вървим.

Ж е л ъ о (*става*). Хубава си, тънка си, цяла ми си на сърце, токо — кажи: ще ли ми си върна?

В е л а. Да вървим, Желъо, дъжд ни настига.

Ж е л ъ о. Близко са нашите егреци, ей ги тук: ще свърнем, дорде мине дъжда. И с пръст не ще те докосна, Вело, ей ми бога. Само . . . ах, кажи ми: ще ли ми си върна тъй?

В е л а (*обръща му гърб и си бърше сълзите*). Днеска ме срамя, срамя. . . Чева съм някаква аз. Все умряла някаква ти е в устата. Пусни ме, не ме ти любиш!

Ж е л ъ о. Любя те! (*Притегля я.*) Любя те, ей ми бога на небето! (*Целува я.*) Нека ме гледа Кръстинкина душа и нека ме прости! (*Увива ѝ ръката на шията си.*) Любя те!

В е л а (*разчувствувана, после плаха*). Ще ни види някой!

Ж е л ъ о. Нека ни цял свят гледа! (*Гали я.*) Усмехни ми се! Тъй — тъй те искам! Сега — ела! (*Към изток.*) Сега —

В е л а. Какво?

Ж е л ъ о. Сега — кажи: нека бог прибере Кръстинкината душа в царството си!

В е л а (*сълзи в гласа*). Нека бог при-бе-ре Кръстинки-на-та душа в царството си.

Ж е л ъ о. Амин.

Влизат селски караули.

И с т р а ж. Стойте!

И с т р а ж. Желъо, татко ти ни прати, да те закараме в общината.

Ж е л ъ о. Ха, защо?

И с т р а ж. Дето ходиш с тая. Заедно ще ви закарваме.

Ж е л ъ о (*на Вела*). Някой нещо ни е нахлопал на тейка. (*На стражата.*) Е та, с всичкия си ум ли мислите вие да ме закарате в общината?

И с т р а ж. Тъй поръча татко ти, кметът. (*Строго.*) Хай, тръгвай с добром.

Ж е л ъ о (*с ръка на пояс*). Свинари! (*Пъхва пръсти в уста и изсвирва. Залайват кучета.*)

И с т р а ж. Деца ли плашиш бре, момче: върви, ти казвам.

В е л а. Желъо! Ох, какво те искат от нас!

Ж е л ъ о (*вади нож и на стражата*). Пристъпи де, кокошар! (*Изсвирва с пръсти три пъти. Наближава грозен лай от овчарски кучета.*) Да си вървите, ще направя да ви разкъсат. (*Под скалата наляво се чува глъч на овчари, от всички страни се задават кучета. Стражата смутено се стъписва и се готви на защита. Явяват се куп овчари с дълги гегии и прогонват псетата.*)

С т а р о в ч а р. Какво е, ба? Охо, Желъо наш!

Ж е л ъ о. Да сте живи бре. Отпъдете тия свинари, бир да ги е тейко пратил: наковладели са ме нещо, та искат да ме карат в общината.

С т а р о в ч а р. А-ха! (*На стражата.*) Вие там такъв. . . да си вървите и да речете на господаря: той, Желъо, е при мен! (*Тука се погърдите.*) При мене е, да му речете! И няма къде да върви той сега по дъжда и с чуждото момиче. Тъй да речете; аз ще му го доведа!

Завеса

Начална страница на Страшимирово писмо

ВТОРО ДЕЙСТВИЕ

Кръчма в хана на Малама. В дъното входна врата. Наляво от нея стълба, която води горе в жилище. Надясно вратата за бакалийно отделение; пред нея кръчмарски тезгях с полци, запразнени от бутилки пития. Надясно и наляво край стените дъбови седала и маси край тях. Ден.

М а л а м а (*отключва входната врата в дъното и влиза*). Гледай го ти! Умряла съм за техните нанизи. Но той, кметът, още от Коледа ме взима на очи.

Д и н к о. Тъй рекоха. Кметът ще дойде с караул да тършува.

М а л а м а. Ще дойде, токо ще си намери господя! (*Влиза в бакалийното отделение.*)

Д и н к о (*гледа я мнително и клати глава*).

М а л а м а (*върти се при тезгяха с пушка*). Ще дойдат, токо ще си намерят господя!

Д и н к о. Ти, чорбаджийке, недей да се опираш на кмета, то му е право, нека претършува, зер, като не си ги нашла, какво има?

М а л а м а (*скрива пушката под тезгяха и сипва вино*). Задушила съм се от умора, по козя пътека съм тръгнала, за да преваря дъжда, а те, виж, какво измислили! (*Пие и подава пълна чаша на Динка.*) На, пийни, че сполай ти, задето ми помогна да сляза. Пък ти, момко, послушай мене, махни да си коняр!

Д и н к о (*пие*). Сполай ти, господарке.

М а л а м а. Да не мислиш, че аз не знам какво ти е? Хе, то има нещо в душата ти вътре, което и сам не проумяваш. Теб сърцето ти не е колибарско, тегли те

на леснотия. Така е, кога полянец дойде в планината, все го тегли нещо таквоз. . . непътно. Такъв беше и мъж ми, бог да го прости. *(Налива вино.)* В полето кое турци е имало, кое войска. . . и много печалба, и много страх. Тука, в планината, е друго. Ей, мъж ми — той от малък е скитал по Дунавското, а там е поле и друг е светът, че и турци е имало, та омраза си беше завързал в сърцето. А когато се прибра с мене тука, не свърташе го: все из усойте. . . На три места по скали. . . на три кръстопътя си имаше скрита по една бойлилка.

Динко. Е?

Малама. Турци пушкеше. Пий!

Динко. Хм. *(Пие.)*

Малама. Ха сега върви да си подбереш хергелята, че я сними над Ганчева ливада. Ако кметът стори да ме бастеше, за да тършува. . . ще го прогоня с беля, така да знаеш. Чудо ще направя. А тогаз — гледай ме в очи, Динко!

Динко. Какво, господарке?

Малама. Ще напуснеш тия коне. *(Тайнствено.)* Като ти е око по горите, лутай се, чева ще те вържем? Пък довечера ще повикаме чича ти Никола. . . тъй, напук!

Динко. Е?

Малама. Вела ти не гледай: глупаво момиче е тя. Ще повикаме чича ти още довечера и щем ви — *(Шум от пътя.)* Ба! Белки идат!

Динко *(на вратата)*. Не са, не са — то — оцетари минават. *(Гледа.)* Или не — хи — от селото идат. Те са, господарке! Кметът е със стража, идат!

Малама. Ха да те няма! Притвори вратата!

Динко излиза. Малама се изгубва по стълбичката в жилището. По пътя минават коне с бурета оцет. Един оцетар надниква.

Оцетар. Ханджийке, Добровице, Малама, оцет, харен, кисел оцет!

Гласът на Малама *(отгоре)*. Хъ-хъ, знам ви го: подквасът му е от барите! Ще спрете ли?

Оцетар. Кусурджийка си! Няма! Ха, остай си със сбогом! *(Отминава.)*

Малама *(слиза по стълбите)*. Ще им ги харижа, ако ги намерят! *(На тезяха окачва картината.)* Нека я гледат! *(На вратата.)* Хм, те са, идат! *(Отърчава в бакалията, донася чер комат и оцет в глинена паничка, сяда до маса да се храни: топи и яде. Влиза дядо Марко и селска стража.)*

Дядо Марко *(с тояга и броеници)*. Добър ден, ханджийке. Кога свари да се върнеш от сбора на «Прореза»?

Малама. Мигар в тоя дъжд на сбор ще ходя.

Дядо Марко. Хм, мене пък н'ам как ми се стори горе, по склона, че ти вървеше след нас.

Малама. Та какво, като съм вървяла след вас?

Дядо Марко. Щом съм дошел със стража, все ще има нещо. . .

Малама *(продължава да яде)*. Както си дошел, така може и да си идеш.

Дядо Марко. Я най-добре да си идем ние без крамола, дай си ни ти, каквото си нашла.

Малама *(зинва със залък в уста, дълго мълчи, после си вади залъка)*. Аз ли да съм нашла? *(Става.)* Брей, дядо Марко, бил си и кмет, да не ме взимаш на очи! Да не ме взимаш на очи, зере хаир няма от тебе! Гледай го ти! Не съм ти аз тебе гаврило, брей, не съм, така да знаеш! С мен да се заяда, с една вдовица — птю-ю. *(Заплюва го.)*

Дядо Марко. Ела на себе си, ханджийке!

Малама. И ще ме плашиш! Бре, хей, аз през цял живот не съм си виждала ръце и нозе здрави бре! От невеста още тая скала тука цялата на овошак съм превърнала — сама-саминка, ей с тия! И на мъж не съм се радвала бре! Лют ми беше, а и той ме зачиташе, че работех и се не страшах ни от вълци, ни от турци, ни от мечки! И защо да се боя, когато сърцето ми е чисто и не греша на бога? Тоя хан аз едничка съм разработила бре, аз сама, че ми беше чисто името! Чу ли ме? Хъ сега да не си ми стъпвал вече в дюгения, че бил си и кмет, да не си стъпвал, ти казвам! Гледай го ти

него! Като ме гледаш вдовица, че си рече по Коледа да ме резилиш. (*Пляска си лакътя.*) Да имаш да взимаш! Мъж ми се убояваше от мене, Добри се убояваше, като бивах гневна, та тебе ли, дъртак, ще оставя да ме гавриш, тебе ли? (*Със стиснати пестници пристъпва.*) Тебе ли?

Дядо Марко. Не дигай врява! Ще те дам в ръка!

Малама (*спуца се*). Мене ли? (*Стражата се препречва, тя сочи пестници над техните глави.*) Мене ли ще дадеш в ръка?

Дядо Марко. По-кротко, ханджийке. Ти ме послушай, че пак плещи. Като ти кажа само две приказки, ще укротееш.

Малама. Кажи си двете приказки! Ха де, кажи да чуем!

Дядо Марко. Ако дигнеш сега с мене крамола, ще се осрамиш.

Малама. Брех! Келеш! Че не те ли знае тебе светът какъв си! Ха-ха-ха!

Дядо Марко. Потрай де, потрай!

Малама. Ха говори да те чуя, говори!

Дядо Марко. Нашла си в гората над моите егреци наша бохчичка — и с нанизите вътре, — а тия са на жена ми. Ако ги не дадеш, ще те сторя мати-резил!

Малама. А-а, това ли било? Това, ха? За туй ли си ми дошел с караул? За туй, ха? Ей ми къщата, хана — все, що е мое, претършувай! Но знай си добре, знай: чак в София на съд ще те тегля! Ще си намериш господя и друго не е! Претършувай, да видим кой кого ще осрами! Претършувай де, като си ме взимал на очи, задето не щях... задето по Коледа... (*Избухва.*) А-а, дъртак неден, какво ми ти дириш в дюгения? (*Стражата я отблъсква.*)

Дядо Марко. Нали дигаш крамола и да не си намерила нанизите ни, пак ще те осрамя — хем тъй, че никой да не ще ни да те чува, ни да те вижда!

Малама (*припевно*). Голтак бахчеванджия беше бре-е, голтак! Подмами колибарите, че са прости, и ги ограби, и ги осрами, и няма кой да ти излезе сега на-

среща! Туй ти е, гледай мене, добре ме гледай: аз ще ти дойда от хаки — а-аз! (*Отпада на стол.*) Претършувай, ха, претършувай! Нека се каже, че кметът е претършувал хана на Малама вдовицата, нека! Аз ризата от гърба си ще продам, брей, дядо Марко, хеле ще разпитам и ще разузная кой ви е намерил бохчичката с нанизите, че ще ти ги донеса сама в общината и ще те сторя за едното чудо наравно със земята!

Дядо Марко. Я си ги дай ти с добро, я! С крамола ако ще е, и да ми ги донесеш после, та било че и друг намерил нанизите ни —

Малама (*скача*). Ей че не знаеш дали съм ги аз нашла-а! Ей че не знаеш! Скоро да ви видя гърбовете! Скоро! Дошъл да ме тършува само защото ме е взел на очи! (*Реве.*) Гърбовете ви да видя! Да сте се махнали от очите ми!

Дядо Марко. Ти си резил жена! Крещиш като гражданска мърсия!

Малама. Ти си резил бре, ти си резил! Имаш син, а хойка по моми и невести низ всички колиби по цял балкан, пък ти със стопанката си се надявате да го вземе честна мома!

Дядо Марко (*засуква мустак*). Е, добре го рече сега: пък ти имаш дъщеря такваз, че пратих одева хора да я хванат в скрити хралупи със сина ми —

Малама (*подсечена*). Я?

Дядо Марко. Я, зер! Завлекли я ергените под моите егреци. Пратих да я хванат там със сина ми.

Малама. Сираче... си-ра-че е!

Дядо Марко. Ей, че укротя. Виках ти, да ми чуеш само двете приказки —

Малама. Гавриш се!

Дядо Марко. Син ми с дъщеря ти — то се знае гаври се: тя не му е прилика. А пък аз с тебе не се гавря, ами хайде, давай нанизите без крамола.

Малама. Без крамола, ха! (*Откача картината.*) Тършувай сега — всичко си ти скроил — тършувай! Ей сега цял свят ще види коя е Малама Ханджийката! (*Ще излиза, на стражата заплашително.*) Да не сте ме спирали! (*От вратата.*) Да видим кой може да се

гаври с моята дъщеря! Ще се почерня аз, дядо Марко, токо не ще харосаш и ти! *-(Излиза.)*

Дядо Марко. Върви да гониш ветровете!

Стража. Зла е, кмете. Ще подбере Желя с дъщеря си... убива ги!

Дядо Марко. А-ха, лесно било да се убива. Я да претършувате вред.

Истраж. То претършуването е лесно, токо... *(От вратата.)* Да бяхме й взели поне пушката. *(Над стълбата отляво се показва Вела.)*

Вела *(горе)*. А!

Дядо Марко. Ба, скопос! Дошла си!

Вела. Жельо!

Жельо *(явява се)*. Тате! *(Взема за ръка Вела и слизат решително.)*

Дядо Марко. Какво боравиш, сине? Какво си дирил с тая там?

Жельо *(още по стълбите)*. Тейко, пратил си стража да ни доведат от егреците —

Дядо Марко. Бре, сине, я да се махаш ти още сега оттука! Прокопсаната майка на тая хе грабна мартина и отиде да те гони — с куршум ще те мери, къде-то те срещне. Защо се задириш с такива мърсии —

Жельо. Не съм се аз задирил —

Дядо Марко. Засрами се, сине! Да я влачиш по егреците —

Вела *(успява да се откъсне)*. Пусни ме!

Жельо. Не бягай!

Вела. Мен никой не е влачил! *(На Желя.)* Пусни ме! *(Отблъсква го.)* Дъжд ни хвана — дъжд ни хвана и се отбихме на егреците... *(С плачлив крясък.)* Да сте се махнали отук! *(Вика навън.)* Майко бе, майко! *(Влиза запъхтян Динко.)*

Динко. Вело, да се скриеш! Жельо, иди си по-скоро, докато не се е върнала господарката: с пушка е в ръка!

Жельо *(озърта се)*. Тя няма защо да се крие! Ти, конярьо, на чужд гроб не плачи! Ние няма да се крием, че пътник не сме обрели, човек не сме убили! Тейко, аз съм я довел до къщата й, през отвъдната стра-

на влязохме... От дъжда се отбихме на егреците... От сбора се връщаме — все почитено... цял свят гледаше... че да знаеш, тейко —

Дядо Марко. Не ми си син! Те те подлъгват бре! Майка й изкраде майчините ти нанизи. Подлъгват те, хапльо!

Вела *(сътресена)*. Да се махнете от къщата ни! *(Креши.)* Да си идете! Ние не сме крадли! Да си идете!

Жельо. Вело!

Вела. Не ща да те чувам! Не ви ща! Да не видя ни тебе, ни рода ти!

Дядо Марко. Махни се бре! На, пъдят те!

Жельо. Вело ма!

Вела *(на Динко)*. Отпъди го! Отпъди всичките! *(Хуква по стълбите нагоре.)* Маминке!

Жельо. Одеве се клехме, Вело!

Вела *(отпада по стълбите)*. Жельо, върви-и си!

Динко *(влязъл в бакалницата, явява се със секира)*. Идете си, ей ми бога, ще ви накълцам!

Истраж *(завърта Желя към вратата)*. Махай се бре!

Жельо *(от вратата)*. Вело! *(Изхвърлят го.)*

Истраж. Кмете, излизай бе! *(Втори страж и дядо Марко бърже излизат.)* Събирай си ума, конярьо!

Динко. Ще те накълцам! *(Навън гръмва пушка.)*

Истраж. Ханджийката е! *(Излиза.)*

Динко. Брех! Гръмнала е на Желя! Вело.

Вела *(скача)*. Желя! Божичке!

Динко *(от вратата)*. Не е улучен. И не се знае кой е гръмнал. *(Закрива се.)*

Глас *(от пътя)*. Че отде се гръмна бе, не видяхте ли?

Гласът на дядо Марко. Вещицата е! Вървете в канцеларията! Сега аз ще я докарам на ясла.

Вела *(слиза)*. Вах, мамичке! Леле, мамичке! *(Отгоре по стълбите се явява Малама.)*

Малама. Ще те удуша, куча дъще!

Вела. Ва-а-а!

Малама. Ш-шът, ни глас!

В е л а. Мамичке бе! Мамичке!
М а л а м а. Заклучи вратата! И да не си глас из-
дала! (*Влиза Динко.*) Динко, заклучи вратата! (*Хва-
ща Вела за косите.*) Да ми кажеш всичко: хванаха ли
те с Желя, хванаха ли те?

В е л а. Бе, мамо!
Д и н к о. Как да я хванат с Желя, господарке?
М а л а м а. Ти не се меси! Думай, куча щерко,
какво си вършила по егреци с хорския мазник ерген?
Думай!

В е л а. Ча-чакай ма, мамо!
Д и н к о. Недей, господарке!
В е л а. Динко. . . ох, нѝ ми бога! Мале, той ми
се вереше, че ще ме вземе —
М а л а м а (*оставя Вела и на Динко*). Залости
вратата! (*Сама отива в бакалията и се чуе, също за-
лоства вратата.*)

В е л а (*глухо*). Не ме оставяй, Динко! Ей ми бога,
чисто ми е сърцето! Полъгах се по Желя, а той ми се
вереше да ме вземе, клехме се пред бога!

Д и н к о. Хм, пред бога —
В е л а (*трескаво*). Настигна ни дъжда! Той рече,
та се отбихме на техните егреци. Ей ми бога, Динко,
чисто ми е сърцето!

М а л а м а (*слиза зла и взима Вела за раменете*).
Да си му казала всичко! Ей сега още: той ще ти е
мъж!

В е л а. Лъох! Не ме зачерняй, маминке!
М а л а м а. Не ме за-чер-няй! А на егреците що си
чинила, кого си зачерняла, ха?

В е л а (*трепери и говори неразбрано*). Аз му ре-
кох — дъжд ни настигна — на Желя — та се отбих-
ме — и ме доведе тука — през баира — ти си из-
лязла — отгоре ние влязохме — ти си излязла. . .

М а л а м а. Излязла съм, ха? Тебе бях хукнала
да търся. Думай!

Д и н к о. Пусни я, господарке. Кажу, Вело, всич-
ко; ако е работа да стане, ти кажи всичко на мене —

В е л а. Всичко ще ви кажа: той ме мами, лъга ме.
М а л а м а. Думай!

В е л а. Той ме задиря —
М а л а м а. После?
В е л а. Овчарите бяха там —
М а л а м а. Лъжеш!
В е л а (*писва*). Аз не му се дадох, мале!
М а л а м а (*с пестник*). Лъжеш, мръсна щерко!
Край не е, женкар е той. . . Динко, мръсник е Жельо!
Д и н к о. Мръсник е.
М а л а м а. Динко?
Д и н к о. Какво?
М а л а м а. Ей ти я! Думах по сърце ти е —
В е л а. Маминке! Не ме зачерняй, мале!
М а л а м а (*хваща я за косите и на Динка*). Ка-
жи — кажи си думата, момче! Тя вече не ми е мила!
Хайдушко ти е окото, ти щеш й стъпи на врата! Какво
се кумиш? (*Блъсва Вела.*) Проумей, ей ти я! Не ща да
те осрамя! Проумяваш ли? Под ключ ти е цялата къ-
ща — върви! Ако ти е чиста за венчило, още до неде-
ля. . . (*Яростно на Вела.*) Леле, Богородичке, ако си
омърсена вече, куча щерко, ако . . . Хе, там горе, на
Процепа — посреди нощ там ще те изведе — око не
ще ми мигне — бух и от яра в дълбокото — долу чак,
в тъмното и дълбокото! Нека божие то пръскало ти из-
мие срама!

Д и н к о (*с ръка на Велиното рамо*). Тебе питам!
В е л а (*полюлява се*). Чиста съм. (*Търси опора.*)
Бог види. (*Полека се поваля пред нозете на Динка.*)
Чиста съм. Не ме почерняйте. Оставете ме чиста да
си умра.

Д и н к о. Господарке. . . аз ѝ вярвам. . . аз. . . аз
довечера ще ви дойда.

Завеса

ТРЕТО ДЕЙСТВИЕ

Стая. В дъното врата извежда в гъст овощак под скала. Надясно вратца за стълбичка, която слиза в кръчмата. Наляво дрешник, до него шарен сандък за прикия. Ден.

В е л а (*реди прикята си в сандъка и се припява*). Прела съм, шила, везала — и аз с дарове да обдаря кум и сватове. . . Така ли съм мислила, божичке! (*Разгъва везани кърпи.*) Да има баща, да има майка, да има род и близки, че да ги обдаря — (*Хвърля кърпите в сандъка и през сълзи.*) Не съм го и мислила, божке! Не ми е ни теквало, маминке, че ще сватба да правя като клето сираче! (*Обляга се и се униса.*) Той ме не лъжеше! Кълнеше се, а сълзи му на очите.

Сепнато се вслушва към вратцата за в кръчмата и пак бърже реди прикята. Из вратата възлиза Малама.

М а л а м а. Вело, дошел одеде Къньо, кметовият брат, и ми говори: станало е, вика, Добревице, грешка от бързотия. Жельо сам си казал — та че и овчарите са клели и верили, — задето вие там, на егреците, сте се отбили с Желя, колкото да мине дъжда, и сте си кротко стояли.

В е л а. Не ща да ми думаш.

М а л а м а. То няма нищо, като ти думам. Пък нѐ, че Динко излезе хрисимо момче и на дума ти повярва. А сега казват, на сватбата ти утре щели да се дигнат всички моми и момци от селото.

В е л а. Дотрябвали ми са.

М а л а м а. Как да не са ти дотрябвали — напук ще им правим! Кметовът брат Къньо ми каза одеде още — кае се, вика, батю, дядо Марко де, каял се. Жельо, дума, не щял и да чуе за друга. Дори рекли да го сватуват за по-малката сестра на неговата първа изгора, дето се помина —

В е л а (*сепва се*). За Питроповата Маринка ли, Кръстинкината сестра?

М а л а м а. Какво пребледня такваз?

В е л а. Ами, пребледняла съм!

М а л а м а. Не бой се мари, глупава! Жельо умори оная Кръстинка, а пък сега стори ти него да умориш, че да види какво е. Така се пада на хора като неговия татко. Сватували го за Маринка, Кръстинкината сестра — ми каза чичо му. А той, Жельо, се запил и не искал да чуе. Всички виждат, че ти си му била на сърце, токо нали е кметски син и инат, никому не издавал какво му е. Пък днес го гледам, мина край тука.

В е л а. Край тука ли? (*Съвладява се и сухо.*) Нека е минал. Какво, като е минал.

М а л а м а. Това ти казвам — мина, а, гледам, клюмнали му ушите. Ще се стопят, дъще, утре ще се стопят от мъка и ядове — хеле като те видят с тия нанизии — (*Открива шепи жълтици.*)

В е л а (*погледва бегло и усъмнена*). Какви са тия жълтици? Отде си ги взела?

М а л а м а. Какви-какви, токо, думам ти, Вело, ще се стопят утре, като те видят; ще се стопи целият им род. Аз го разбрах одеде — кметовът брат Къня; от приказките му го разбрах: дума, мляска, усуква, пък то личи, иска им се да отложим сватбата, че дано някак върнем. Динка — ха-ха-ха!

В е л а (*съвладява се*). Ами, ще имат да чакат.

М а л а м а. И аз това му рекох на Къня — те не са дозели, рекох му, каква е Маламината дъщеря. Тя сега и в огън влиза, но пак не ще помисли за Желя.

В е л а (*през сълзи*). Толкоз приказки, пък сега —

М а л а м а. Какво рече?

В е л а. Нищо.

М а л а м а. Я си гледай радостите, дъще. Ти да ми се наредиш утре с тия жълтици на шия, че — че погледж ги де!

В е л а (*не поглежда*). Отде си ги взела?

М а л а м а. Разредих моите си, купих и още. А те, кметови — ха-ха-ха! Като ги видят, те ще рекат — В е л а (*троснато*). Какво ще рекат?

М а л а м а. То се знае, ще рекат, че са техните.

В е л а. Кой? (*Трескаво реди даровете си.*)

М а л а м а. Ония, които са изгубили по сбора към «Прореза». . . дето крамола дигаха за тях с мене — В е л а (*глухо*). За тях. . . сторихте. . . та се зачерням.

М а л а м а. Какво думаш?

В е л а. Нищо, мамо.

М а л а м а. Я си ги тури, да видим как ще ти стоят.

В е л а. Аз, мале, не ща утре да ме гиздиш.

М а л а м а. Гледай я! Че ако не се гиздиш като булка, кога друг път мари, дъще? И защо да не се гиздиш? Мигар си сирота, или пък сме толкова изостанали? Гледай сега какво ѝ текнало! Да ставаш! Искам да видя как ще ти стоят!

В е л а. Остави ме, мале, аз ти се моля. Динко не ми е богат, защо и аз да се труфя.

М а л а м а. Хм, ти само езика си мажеш, а досуш друго ти е на сърцето. (*Дига я.*) Ставай!

В е л а (*права, проплаква*). Какво съм ти зло сторила, майко, та ме мъчиш!

М а л а м а (*извива ръце на хълбок*). Мари, щерко! И ти ли ще ме тровиш мари! През цял живот аз свят не съм видяла, от тъмно до тъмно в труд. . .

В е л а (*хваща се о нея*). Маминке, ти ме обичаш ма!

М а л а м а. Мъчила съм те! (*Отстъпва.*) Да искам да я гиздя, било да я мъча! (*Презрително.*) Една-едничка дъщеря, а и тя — (*Длъжко я гледа, после ѝ връзва нанизите и тъжно.*) Една-едничка дъщеря! Утре ще те дам под венчило. Не съм ли и аз ден чакала на радост. Ще те гиздя, то се знае — ще правя, каквото ща: от утре ще имаш мъж —

В е л а. Мале —

М а л а м а. Чакай де. . . Мъж ще имаш от утре. И не ще те съдя вече аз — не ще те мъча. . . Хъ, няма — (*реди жълтиците на гърдите ѝ*) няма, дъще, няма вече. . . Майка ти те измъчила, ми думаш —

В е л а (*увисва на шията ѝ*). Мале! Майко, сърцето ми се къса, маминке!

М а л а м а (*сурово и весело я полага да седне*). Ха, нареждай си дара. Скрий жълтиците за утре. Динко ей сега ще се върне с вула от града. (*Отвързва нанизите.*) Скрий ги, утре ще ни си китена невеста. Ако друг спомен нямаш от мене, дъще. . . тия нанизите ще ти са спомен от майка. (*Слиза в крчмата.*)

В е л а (*сама, стиска нанизите и пискливо*). Спомен ще ми са те, майко, спомен за опело! (*Хвърля ги.*) Чужди! Сърцето ми го казва, ония са, на кметката! (*Гледа ги с изцъклени очи.*) Пустите опустели, майко! (*Желъо се промъква през овощака и спира на прага.*)

Ж е л ъ о. Вела!

В е л а. Ва-а!

Ж е л ъ о. Ох, Вела!

В е л а. Желъо!

Ж е л ъ о. Не се плаши!

В е л а. Иди си!

Ж е л ъ о. Ще си ида. . . Чуй ме!

В е л а. Ах, Желъо! (*Проплаква.*) Иди си!

Ж е л ъ о. Твоето сърце не се е отвърнало — Ние се клехме, Вело. . . Не ти се е отвърнало сърцето —

В е л а. Не бива да ми говориш тъй! (*Сочи нанизите.*) Ей ги! Тия са те, майчините ти нанизите! На, вземи ги! (*Подава му ги.*) Ха, иди си, Желъо, иди си!

Ж е л ъ о (*залисан*). Виж. . . Тия трябва да са. . . те са! Кой ги намери? Сега мама ще си изплаче очите. Тя и тъй се коси, че е дигнала крамола. . . като ме гледа сега мене такъв. . . Кой ги е намерил!

В е л а (*гледа го опулена, но се опомня*). Не знам! Иди ги дай на майка си. И. . . и не ме търси вече! (*Закрива лицето с плач.*) Ох, за тях ни зачерниха те нас!

Ж е л ъ о. Вела! (*Държи я.*) Аз младостта си ще погубя — и своята ще погубя — Ние се клехме — на

тебе, едниче, на тебе съм се отдал аз от все сърце —

В е л а (*с глух плач*). Зачерниха ме мене, Жельо! Родна майка ме зачерни! (*Оставя се.*)

Ж е л ъ о (*целува я*). Не са, пиле! Ти ми си всичко! Ох, ти ще ми бъдеш радост или... или аз жив ще вляза в гроба! (*Прегръща я и затайват дъх.*)

В е л а (*след малко се тегли безсилно*). Вах, иди си!

Ж е л ъ о. Ах, чуй ме. Мама прати чича и той говори с майка ти... Дойде и разправя, токо не му се проумява, Вело... Ох, либе, недей да идеш за Динка.

В е л а (*откъсва се*). Тя... моята се свърши. (*Става.*) Утре ми е венчило, Жельо!

Ж е л ъ о (*също прав*). Вело, недей!

В е л а (*държи го за ръцете, по-скоро притегля, отколкото отблъсва*). Иди си! (*Прегръщат се.*)

Ж е л ъ о. Ах, върви с мене!

В е л а (*притиска се, плаче, опитва се безсилно да отговори, най-после се отпуща до сандъка*). Сватба се не повръща... Не повръща се сватба, Жельо!

Ж е л ъ о. И венчило се повръща... През трупове ще мина... Ти речи само... И венчило се повръща!

В е л а. Аз да съм и венчана... ти ми си на сърцето! Така да знаеш, Жельо, и да съм венчана —

Ж е л ъ о. Ох, върви тогаз! Върви ми, пиле, не ме погубвай! (*Мълчат.*)

В е л а (*изхлипва*). Майка ти... тейко ти... какво те ще рекат?

Ж е л ъ о. Ти само ела!

В е л а (*държи се твърдо о сандъка*). Не ща. Толкоз ме те мене... тъй ме подземаха с приказки. Не ща, Жельо. Иди си ти, иди! (*Бърше си слъзите.*)

Ж е л ъ о. Каят се, вярвай! (*Дълго мълчат.*)

В е л а. Тогаз...

Ж е л ъ о. Какво?

В е л а. Виж... нека тогаз. (*Засрамва се и слага буза върху гърба на сандъка.*) Щях — щях да го кажа, без да ща, токо... не може... не може... ох, не!

Ж е л ъ о. Кажи! Кажи, кое!

В е л а. Думаш, майка ти се каяла —

Ж е л ъ о. Кае се, Вело! За мене се кае — като ме гледат — кае се и тате —

В е л а. Кой знае, може ли —

Ж е л ъ о. Кое?

В е л а. Нека видят, да се сприкажат с мама —

Ж е л ъ о. Ей сега! Само... ако не склони? Майка ти ако не склони, Вело?

В е л а (*трескаво*). Ако не склони — ако не склони — ти знаеш, ти знаеш, аз съм ти се клела и знай си — както на тебе при егреците — както и колкото да ме силеше — както не се дадох — така-така и на Динко... било че ме венчали и девет попа! Нека ме убият с мама, нека, нека! Няма да се дам! Така да знаеш: ще си умра с моминството! (*Вслушва се.*) Идат! (*Скача плахо.*) Бягай, Жельо!

Ж е л ъ о. Ще пратя мама! Ей сега! Сбогом ти, Вело! (*Излиза в овощака.*)

В е л а. Сбогом! (*Отпуща ръце и на себе си.*) Пратя я! Ох, пратя я.

По стълбите из крчмата влиза Динко.

Д и н к о. Изкарах вулата, Вело. Добър ден.

В е л а (*не се обръща, реди прикята*). Дал бог добро.

Д и н к о. Тц, тц, каква си пък, Вело.

В е л а. Каква съм.

Д и н к о. Човек ли влиза, какво влиза, поглеж баре. Какво съм ти толкова докривял...

В е л а. Защо ще си ми докривял, Динко, мигар не си ми годеник. Ха, върви в село, дигай сватба, зер, върви. Ето, и аз се готвя... готвя се, ха-ха-хи-и! (*Залива се в злъчен смях.*)

Д и н к о. Какво се смееш? (*Мълчат.*)

В е л а. Спазари ли се с попа?

Д и н к о. Сега ще го намеря в селото. Какво ти беше тъй... смешно?

В е л а. Иди сега в село, да намериш попа, че —

Д и н к о. Е?

В е л а. Да го спазариш.

Д и н к о. Гледай я сега. А какво ти беше смешно?

В е л а. Ти иди сега, че — (*Погледва го хитро.*)
Че после...

Д и н к о. Хайде. (*Потрива ръце.*) Аз после ще
дойда, да се сприкажем.

В е л а (*дяволито*). Да се сприкажем ли?

Д и н к о (*пристъпва*). Ами че да се сприкажем,
Вело. Нали и то трябва. Ние досега — (*Пристъпва.*)

В е л а (*строго*). Иди сега в село!

Д и н к о (*съркрушен*). На, отивам! Остай си! (*Из-
лиза.*)

В е л а (*сама*). Да се сприкажеш ти с вълците ма-
кар! Да не се върнеш! Не ме остави на радостта ми!
(*Обляга се на сандъка, лицето ѝ есе по ѝ оведря. Из
кръчмата възлиза Малама.*)

М а л а м а. Какво си се унесла, дъще?

В е л а (*стресва се*). Вах!

М а л а м а. Гледай, замязала си на дива сърна.
Какво се толкоз уплаши?

В е л а. Стана ми гръзно. (*Става.*) Стори ми се, че
някой иде върху ми.

М а л а м а. Кой ще иде върху ти? Защо?

В е л а (*трепери*). Мамо!

М а л а м а. Какво ти е, дъще? Ти кажи на мене,
кажи на майка си. (*Погалва я.*) Какво ти е?

В е л а (*притисва се у нея*). Страшно ми е тука бе,
мале! Ох, склони... в село да живеем!

М а л а м а. Гледай я сега!

В е л а (*избухва с плач*). Маминке, не ми е по сърце
Динко. Не ща аз за него да ида! По-скоро ме в гроб
зарини, майко!

Из овощака се задава Марковица. После Жельо.

М а р к о в и ц а (*влиза нерешително и стои до
вратата*). Да ме простиш, сватя Малама —

М а л а м а. Ба! Ела, стрино Марковице, как би
тър —

М а р к о в и ц а. Ще ме простиш, не за гостуване
ида и не по реда му го правя... Не е прилика то так-
воз... сега, когато вече сватба дигате — Токо — немой,

сватя Малама — сестра да ми си — немой да зачерняш
хубавото си момиче! Тър ли би пък за нея да е чужбин-
ския гол сирак — коняр —

М а л а м а. Да ме простиш, стрино Марковице,
токо и твоя Марко на времето —

М а р к о в и ц а. Ти чуй, чуй —

М а л а м а. На времето даже коняр не е бил, а
свинар. И после да прощаваш: ние сватба сме диг-
нали — та — на: късен гост, тежък пост!

М а р к о в и ц а. Ти чуй, сестро, за туй съм и дош-
ла аз, сама майка, дето не му е хич реда... сама съм
дошла, че те, младите, на, Вела с Жельо —

М а л а м а (*сгледжда Желя, който е вече на прага*).
Не е — не е прилика да срамите хората!

М а р к о в и ц а. Ти не се гневи, сватя Малама,
зер, млади, скопосали се туканака одеде, когато си би-
ла доле, и се сдумали —

М а л а м а. Мари, дъще!

М а р к о в и ц а. Не се гневи, сестра да ми си,
ханджийке, млади са! Ако пък не е да стане работа —
бог да съди ма, сватя! Токо не ви е пък прилика чуж-
дият сирак-коняр, не е!

М а л а м а. Ние сме си го харесали! То не е да
стане работа, не е! Като е сирак клетият коняр, та като
си няма майка и баща, като си няма нийде никого,
да вземем сега да го осраим, да го опъдим... за вас,
че сте чорбаджии — брех! Така да знаете, ние сме си
го харесали и толкоз! (*На Вела.*) Виж я ти!

М а р к о в и ц а. Не гневи се мари, Малама! Че
ти питай с добро дъщеря си, като думаш, да сте го били
харесали — питай я само! Та че и ей мой Жельо, като
речеш, ще го повикам да влезе вътре. Лика си са при-
лика ма, сватя!

М а л а м а (*скърца със зъби на Вела*). Аз тебе —

М а р к о в и ц а. Не гневи се, сватя, то стана нещо.
Невидели ми се нанизите, пусти опустели ма, сестро:
мигар за едни нанизии да зачерним две млади мари, Ма-
лама! Ти само си речи, сватя, и ей ми го Жельо, по
свят ходи, отракан е, ще ти поеме тука хана, а ти си
ела в село да живееш, че на старост да се порадваш.

М а л а м а (*избялва очи*). Виж какво било! Хана си ли да оставя? Друг да ми стане господар, ха? (*На Вела.*) Да си се махнала от очите ми! Не ми си дъщеря! Върви им! Върви, накъдето ти очи гледат! Ба, навръх сватбата си да се сговаря с чуждия ерген! И уж била чиста!

В е л а. Майко, не думай така!

М а р к о в и ц а. Гледай сега какво говориш! Чиста си е дъщеря ти, ханджийке, чиста е като божата росица, ти на мен хвани вяра, докато говорех всякакви. Да не беше крамолата с пуст-опустелия ми гердан — само желтици да искаме, сватя, не сме пък дотам останали, че да си зачерняме чедата за едни нанизи —

М а л а м а. Че и аз не съм умряла за вашите желтици — не съм! Мене да претършува дядо Марко, да претършува той моя хан, да осраи дъщеря ми! Желтици ха, нанизи, желтици — ей, колко ги имаме. (*На Вела.*) Де са мари? В сандъка ли ги тури? (*Търси в сандъка.*) Де са мари?

В е л а. Не са там —

М а л а м а. Де са, дай ми ги, да им ги покажа, да видят — нека видят, нека проумеят!

Жельо прекрачва прага и бръква в пояса си.

Вела не го забелязва, съвсем е забъркана.

В е л а. Те — тях — тях аз —

М а л а м а. Мари... нанизите де са?

Жельо изважда нанизите и ги стисва в шепата си.

Всички се загледват към него.

М а л а м а. Мари, никаквице, да не си ги дала...

В е л а. Във вира ги хвърлих! (*Държи майка си.*) Мале, във вира ги хвърлих! Не ща да се гиздя, казах ти! (*Изгубва се, огледва всички не свои и безпомощно глухо.*) Осраихте ме вие менел!

Бавно прикляква до сандъка и закрива лице. Жельо

скрива нанизите. Малама откъсва поглед от него и

се вторачва свирепо в дъщеря си.

М а л а м а (*на Вела*). Лъжеш ме! (*На Марковица.*) Лъжете вие! Те не са вашите — не са, — а! (*Мълчание. В кръчмата долу писва гайда.*) А-а-а, ей че дигам сватба! Сватбари идат! Какво, ха? Сватба дигам! Тъй си кажете на човека, на дядо Марка: сватба дигам, а сватба назад се не връща! Та и никому не е дотрябвало — нито е някого доболяло за кметски скопосник да става гаврило на хората!

М а р к о в и ц а (*на Желя*). Да си ходим, сине. Аз ти думам: сватба се назад не връща. (*Шум по стълбите, гайдата се усилва.*)

М а л а м а. Хайде, побързайте... да ви не зърне Динко, че какъвто е хайдук —

М а р к о в и ц а. Върви, синко!

Ж е л ъ о. Не, майко! (*С пръст към Вела.*) Тя...

М а л а м а. Тя-мя — няма! Да си вървиш!

М а р к о в и ц а (*дърпа Желя*). Ох, върви, синко. (*На Малама.*) И питропът, сватя, рече на щеркиното си венчило: сватба се назад не връща, токо... да не сполети ни тебе, ни мене това, дето него сполетя — да погребе чедо младо, зелено. (*Тегли Желя.*)

М а л а м а. Ха-ха-ха!

Ж е л ъ о (*завлечен*). Вело!

Д и н к о (*подава се из стълбите, съзира Желя, който на излизане го прострелва с очи*). А-а!

Завеса

ЧЕТВЪРТО ДЕЙСТВИЕ

Място на второто действие. Нош.

В е л а (*седи на пейка до маса и чисти в тава леца*).

М а л а м а (*мие тезгяха*). Намусила ми се е, като да съм ѝ изяла бащиното имане.

В е л а. Комуто е весело, мале, нека се радва.

М а л а м а. А тебе какво ти е? Дали е куц мъж ти, или е сакат?

В е л а. Какво ми пречи мене мъж ми — той си тича по конете. Пък аз ей сега ще ида да спя. Ти нали се радваш, то стига.

М а л а м а. Подстори ти човека, да не му е око в къщи, че аз съм ти крива. (*Пред нея, с ръце в хълбок.*) Дребничка си, като татка си, токо инатът ти го няма и вдън земя. Месец е мари, откак си се венчала, а очи не си дигнала да го погледнеш. Ще ме подсториш — каквото ми е накипяло на душата, ще ме подсториш. . . (*Спуца кепенците.*) Бива инат, но и толкоз! Да се върне от черква, венец да сHEME от глава, да се затвори с мъжа си, а пък — хм, да речеш, че е дете! Две нощи да го пъди от себе си — две нощи, — ха-ха-ха! Какво ли смяташе мари с глупавия си ум? Като те думаха по-преди с Желя, а пък си се опазила, какво си рекла, не ще се дам и на мъжа си — ха-ха-ха! Безсрамница! Момчето можеше да си помисли — лъгала си ни преди, че си чиста, та сега се боиш да не излезе срама наяве... Зер, можеше и това да помисли момчето! Две нощи да го пъдиш, две нощи!

В е л а (*блъсва тавата и става*). Това ли намери да ми приказваш сега, и то тази вечер!

М а л а м а. Какво ти е сега? Какво ти е тази вечер? Доболя ли те, че човекът си отиде по конете, без да ти продума? Той ще те научи тебе да познаеш какво е мъж!

В е л а (*от стълбите*). Дано по-скоро ме видиш на носило мене. . . на носило, мале.

М а л а м а. Какво мъркаш там? Скопос ли беше да пъдиш мъжа си две нощи, да го скосиш, вика се, още под венчило?

В е л а. Отровихте ме вие мене.

М а л а м а. С какво мари, дъще, с какво? Кажи да чуя!

В е л а. Като питаш. . . нека ти кажа: с вашите думи по Желя ме отровихте вие мене!

М а л а м а. Брех!

В е л а. Ти ме погуби! Ти като ми каза, че не съм била чиста с Желя, та затова съм се бояла да се дам на мъжа си! Инак аз нямаше да бъда ничия невеста, било че ме венчали и девет попа!

М а л а м а. После?

В е л а. Щях. . . чиста да си умра. Покруси ме ти мене, майко!

М а л а м а. С що, дъще?

В е л а (*горе*). С думите си по Желя. . . с мръсните си думи! (*Закрива се.*)

М а л а м а (*сама*). Гледай ти скопос: щяла с моминството си да умре! (*Високо по Вела.*) Виж я ти нея какво мислила! Да не си гласяла да се парясваш ма? Ха-ха-ха! Зер, тая скопос я има вече, има я вред: вчера се венчали, днес се парясват! Това ни само не достигаше! Че ще те оставя аз, клета дъще, че ще те остави той!

Ж е л ъ о (*вика от пътя*). Ханджийке, хо-о, ханджийке! (*Влиза пиян.*) Добър ти вечер, ханджийке! (*Отмества масата, хвърля се на пейката и крясва.*) Ей — дай ми ви-вино!

М а л а м а. Затворила съм избата. Късно е вече. Ж е л ъ о. Кр-кръчма е тук! Патент имаш!

М а л а м а (при него, внушително). Я да си вървиш, момко. И да не се мяркаш около хана ми, че да те не вземе еднаж на очи Динко —

Ж е л ъ о. Хм, Динко... (Глухо.) Аз си знам бе, ханджийке: денем ще се крия и само нощем... Той се дърли в къщи, та спи с конете по сувати, хе-хе! И ще си спи... Думал, все коняр ще остане... А в село заговарят, какъвто е... и като му е тъй криво... ще хукне някоя вечер с всичката хергиля — иди го дири, ха-ха-ха! Токо аз — аз, ханджийке, тогава добър път ще му кажа — ха-ха-ха! (Закрива си лицето.)

М а л а м а (прекръства се). Сякаш плаче.

Ж е л ъ о (скача и блъска масата). Вино, вино ми дай, помайчимо!

М а л а м а. Да си млъкнал бре! Разчеквам ти устата! Върви си търси помайчима! Нямам аз вино като за тебе!

Ж е л ъ о. Че ка-какъв съм аз, а? Мигар па-пари нямам? (Изважда наниз жълтици.) Хо-о, я ги виж!

М а л а м а (настрани). Вах!

Ж е л ъ о (вторачен в шепата си). А-а, Христа, думат, Юда про-родал за трий-сет та-такиви! Помайчимо! По-май-чи-мо, вино дай! За едно вино — трийсет жълтици, ха-ха-ха!

М а л а м а. А бре —

Ж е л ъ о. Едно вино бе, помайчимо! Ще ти ги дам, ей ги на: за едно вино всички-те! Ти про-да-де и мене, и-и щерка си... (Отпада, блъсва масата и проплакал.) А-а-ах!

М а л а м а (на себе си). Пиян е, ще му ги взема. (Пристъпва.) Никаквик... на парчета ще те разкъсам! (Посяга да го хване.) Да излизаш от хана ми!

В е л а (задава се по стълбата отгоре). Мале!

М а л а м а (стресната). А!

Ж е л ъ о (сгळेжда Вела). А-а-ах, господи, господи! Смръзи се! (Блъсва масата.) Вино ми дайте — ей ви жълтици!

В е л а (на Малама глухо). Аз ще му ги взема!

М а л а м а (шепне ѝ). Ще те удуша — ти му си ги дала! Ще ни сторят за смях и показ на хората!

Ж е л ъ о (пее). Я налей люта ра-кия, Вело — да пия, да се напия — О-о-ох, лиха съдбо, млада невесто, изгоря ми сърцето за тебе —

В е л а. Мале, остави ме, иди си. Аз му дадох на-низите — нему съм ги дала — и клела съм се — дума имам да му кажа, иди си!

М а л а м а (поколебана). Ще му ги вземеш!

В е л а. Иди си!

М а л а м а. Да се не маеш! (Отива в бакалията.)

Ж е л ъ о. Дай ми вино с ръчицата си!

В е л а (поднася му вино през масата).

Ж е л ъ о. Мини — тъй — отсам — Ха-де! Дай ми го — така — за последно сбогом, Ве-ло!

В е л а (несъзнателно избикаля с нозе масата, а с ръка държи чашата пред Желя, докато се изравни с пейката).

Ж е л ъ о (ритва масата и я прескундя). Ей, тъй! То тъй трябваше! (Поема чашата.) Ех, така трябваше то!

М а л а м а. Какво стана? Гледай!

В е л а (при нея). Мамо, една ми е молбата за цял живот към тебе: дума имам на Желя да кажа!

М а л а м а. Никаквица! (Заклучва се в бакалницата и вика.) Да си изпие виното и да се махне! Да се махне че —

Ж е л ъ о (към бакалницата). Да съм си изпиял виното, че да-да съм се махнел! (Стреля с ръка.) Фу, аз пък няма да го изпия! (Гледа Вела.) Отпъждат ме! Затрихте ми вие живота!

В е л а. Жельо, чуй ми приказката.

Ж е л ъ о. А-аз отивам ма, Вело! О-отивам! (Граб-ва ѝ ръката.) Ела!

В е л а. Какво правиш? Пусни ме!

Ж е л ъ о. Отивам ма! Няма да се върна! Ела! До сърцето ми!

В е л а. Жельо!

Ж е л ъ о. Искам прошка да ти дам, че не ми беше вяр-на —

В е л а (противи се, после обвива с ръце шията му). Само теб съм любила, Жельо!

Жельо. Знаях, като че ли сам бог ми казваше!
(Удря се по челото.) Виж!

Вела (изплашена). Какво ти стана! Иди си сега!

Жельо. Виж ти, виж: имало и моми да любят!
(Скача.) Да те целуна по устните искам! (Безумно я целува.) Просто ти от мене — сега вече с леко сърце
ще си търся гроба!

Вела (плаче). Това искам да ти кажа: не ме къл-
ни. . . не се запивай. . .

Жельо (изпива виното). Сполай ти на сърцето,
Вело! Пък аз ще пия, какво ми друго остава на тоя
лъжовен свят? Хай, сбогом ти! Сбогом теби, що те
бях от сърце zalюбил!

Вела (плаче и отпада на пейката гърбом към
Желя).

Жельо. А-а, недей! На, няма да си ида! Ако
плачеш, няма да си ида! Не кърши тия пръсте! (Вади
нанизите.) Вземи ги! Майка ти думаше — аз я чух —
да ги вземеш — ей, вземи ги!

Вела. Не ща ги — не ща ги — те парят — те
парят, милинки —

Жельо (привлича я). Кажй пак! Ах, кажи ми
пак «милинки»! (Хани ѝ кърдите.) Ти ми беше — от
бога ми беше отредена ти! Бог да убие твоята майка!
(Изхлпва и ѝ втиква в ръцете наниза.) Вземи, да ѝ
ги дадеш: нека ги носи в гроба си!

Вела (втиква жълтиците в пояса му). Друг
път ще ми ги дадеш. А ако забегнеш. . . спомен да ти
са. . . от Вела спомен теби, Жельо!

Жельо (страстен, глухо). Ня-няма да забяг-
на. . . ка-като думаш. . . (Засуква мустак.)

Вела (отдръпва се). Да си идеш сега. . . Иди
си. . . И да не пиеш такъв, да се опиваш. (Отвежда го
до вратата и отключва.)

Жельо (от прага). Аз пия. . . аз. . . за тебе,
Вело! (Притегля я навън.)

Вела. Да няма някой — (Вън.) Ха, сбогом!
Ах, Жельо! (Затайват се. Глухо. Малама излиза из
бакалията.)

Малама. Къде се изгубиха? Дано е могла да

му ги вземе. Нека се мерне той после тук, че аз да му
дам един такъв запъртък, дето да го вземе на джур-
жуна цялото село! Само да не му са в ръце тия нани-
зи. . . да не попаднат те в ръцете на Марковица. . . а
после аз да му наместя кокалите, че нека пак да ме
лаят — (Чува се отвън рев на избиван човек.)

Вела (чорлава, мъртвобледа, тича). Ще го убие!
(Хани си пръстите от ужас.)

Малама. Кой мари?

Вела. Динко — о, идел си, видял го!

Малама. Лъох! Мисли му сега! Леле, бела!

Вела. Мале, само да не казваш! Мале, да не каз-
ваш!

Малама (на вратата). Лъох, ще го убие! Ще
го убиеш бре, Динко! Вах, той го е убил! Повлече го
за нозете като труп! (Вътре.) Леле, сега! Сега мари,
дъще! Лъох, мисли му! Аз се не бъркам! (Бяга в ба-
калията.) Сега ще познаеш що е мъж! А после да го
видиш в затвор, че да кукуваш вдовица — с години
да кукуваш — (Закрита в бакалията.) Лъох, боже,
ей и клетви на главата ми!

Динко (влиза устремен към Вела). И това
навън, пред хана, на сред пътя!

Вела. Мъжо, ей ми сърцето —

Динко. Ст! Сър-це, ха?

Вела. В тъмнината — чева знам кой е!

Динко. Що не викаш? (Блъсва я.)

Вела. Онемях от страх. . .

Динко. Онемя — до гроб да онемееш! Аз видях!

Вела. От злина. . . сторило ти се е. . . Динко!

Динко. Мълчи! Ти ма, ти го държеше, ти-и!
Ще те разкъсам!

Вела. Ох, чух глас да вика — излязох, а той ме
причакавал. . .

Динко. Глас си чула! Глас! (Блъсва я.) Чакай —
кажи — кажи, че ти се е сторило да е моят глас — тъй
излъжи! Речи!

Вела. Мама беше тука — как да река, като не
ми се стори, как да река, Динко. Мама беше вътре. Ох!

Динко (търси ножа на кръста си). И майка

ти — и тебе! *(Свива я подръка.)* Той де се е напил? Той тук се е напил! Казвай, ако ти е младост мила! Ка-азвай, ти сама си го викала! И-имаш се ти с него!

В е л а *(прикляква)*. Динко, не ме убивай?

Д и н к о. Ти ще ми кажеш — хо, всичко ще кажеш!

В е л а. Малей!

Д и н к о. Ст! За едното чудо ще те заколя! Ще ми кажеш всичко!

В е л а. Ох, всичко ще ти кажа!

М а л а м а *(отърчава)*. Бре, Динко!

Д и н к о *(натиснал Вела под коляно, на Малама)*. Ти майка не си! Махай се от очите ми! *(На Вела.)* Казвай, ако ти е душа мила!

В е л а. Не ме коли! Всичко ще ти кажа! Не ме коли!

Д и н к о *(изправя я)*. Дойде ли той тука!

В е л а. Дойде.

Д и н к о. А-а, на че аз знаях! Аз се досещах още от миналата неделя! *(На Малама.)* Казаха ми, че кметов Желю се навъртал около хана, и аз се досетих! *(Стъписва се, на Вела.)* Тук бил... ще рече, при тебе бил. А-а! А аз се досетих още в събота, преди сватбата!...Още вечерта след сватбата се досетих! *(Гледа ту Вела, ту Малама, очите му се наливат с кръв и посяга пак на ножа си.)*

М а л а м а. Брей, Динко!

Д и н к о *(отпуца ръка)*. Ти си върви там! В чергите си върви! *(На Вела.)* Това ти казвам — казвам ти го за последно: от къщи навън не ще излизаш? Няма! И ако ме някога улучиш на час, ще те накълцам! Това ще ти е! *(На Малама.)* Очернихте ме вие, но знайте: от мен ще е и вашето чернило! *(Изведнаж зъл.)* И това било майка! Върви си в чергите! *(Сочи бакалията.)* Върви си, ти казвам, и ми я остави: жена ми е тя!

В е л а. Майчице, не ме оставяй! *(Втурва се към Малама, препъва се и пада в полите ѝ.)*

М а л а м а. Взима ѝ умът! Хайдук, ще ме под-
сториш...

Д и н к о *(на Вела)*. Няма да плачеш! Ще онемееш! Ставай и върви горе!

В е л а *(става)*. Не ми си мъж! Не ща те! И чедото си ще уморя, ако го имам от тебе!

Д и н к о *(спуца се)*. А-а!

М а л а м а *(отблъсва го)*. Брей, не си я намерил на бунещето, чуеш ли? *(Динко посяга за ножа си.)* Да не си смеял, че тоя нож...има два края! Гледай го ти! Кротко, че ще си идеш, откъдето си дошел! Хм, аз съм тука господарка!

Д и н к о. А-ха! *(Оправя преместената си конярска чанта, за да тръгне.)* То е друго; като ме не щете, то е друго. Тогаз — оставяйте си!

М а л а м а. А бре, зетко! Динко!

Д и н к о *(отворил вратата)*. Ха, виж ти, не щели ме!

М а л а м а. Недей бре, Динко —

Д и н к о. А-а! Вий ще видите що мога! Хм, чакайте ме сега — да ви дойда — да ви дойда в незна-ен ден, в не-зна-ен час! *(Излиза.)*

Завеса

ПЕТО ДЕЙСТВИЕ

Място на предидущето действие: Мръква. По масите следи от извършена помана: паници, натрошен хляб, тенекиени полуоканици, пръстени кадила.

До масата надясно седят три баби, пияни, възлегнати на стената. Малама, също пийнала, стои.

I б а б а. Бог да го прости, Маламо, бог да го прости. И да му прибере господ душата, че да не скита по гори тилилейски.

II б а б а. Бог да го прости.

М а л а м а. Ех, черна несрета!

I б а б а. То да-да си знаела, Маламо, че като сте му на-нашли костите, да сте викали по-попа да го опее: ня-нямаше клета му душа да вампиряса!

М а л а м а. Как да речеш, неговите кости са, Ябланице? Нямаше ни месец — ох, ни месец време нямаше — дъщеря ми на мъж се не порадва — нито аз на зет. Ох, Динко-о, Динко-о, драг и елмазен зетко-о!

I б а б а. Немой мари, ханджийке, ще си изплачеш очите мари!

М а л а м а. Как да не плача, Ябланице, как да не жа-аля: привела го бях, като рождено чедо.

I б а б а. То се знае, и ти си нямаш отнийде никого. Мъж да е там в къщи, та — (Търси вино по оканиците.) Я налей, че няма да поля за клета му душа. (Малама се закрива да налее вино.)

II б а б а. Каква е тя, каква! (Заспива.)

III б а б а (тресе си яката). Истина, у-у! (Дреме.)

I б а б а. Ще си отговаряме за греховете, Калино-о! И тя ще отговаря за своите, да не-не мисли, че не ще отго-говаря.

М а л а м а (носи вино). Ех, и кметов Жельо ни набикаляше, Ябланице, токо как да го туря пред Динка: момче тъкмо за нази.

I б а б а (пие). Дали ще-ще са се върнали селените от ана-натемата — от гро-роба на Динка? (Климва глава.)

М а л а м а. Не знам, бабо Калино. Ох, колко му не думяхме — колко му не викахме — да остави опустялото конярство. Ей му дом, ей му хан, всичко негово беше.

I б а б а (пие). Припряна си ти, Малама, припряна.

М а л а м а. Ех, припряна. . . Една вечер се нахранихме, той си нар-рами торбичката. . . И — го не видяхме вече.

I б а б а. На лош час е излязъл, Маламо. (Сипва винце на земята и пие.) Бог да го прости.

М а л а м а. На лош, бабо Калино, на лош! Липса ни човекът и туй си е. Рекоха, разбойници го хванали. А то — връхлетяла го глутница вълци, че него и конете. . . Лъох, черна орисия за моята щерка!

I б а б а. Не пла-чи, с плач се изгубено не връща. Ти кога си чу-чула, че под Че-черния мост кости нашли, да си вика-кала попа.

М а л а м а. Ооох, как да викам попа, Ябланице, и как да повярвам, че е загинал Динко левент.

I б а б а (глухо). За-загинал е ма! Гледай си кефеа: ще си доведеш кметов Жельо — (Заспива.)

М а л а м а (разтребва). Умът ми го не взема, Ябланице. . . Намериха му калпака и навоите — неговите са, същите, токо. . . знам ли, знам ли, господи. Света Богородичке, дано е умрял, та на добро да е. Като се минат още неделя-две, ще втикна кое-що на попа, че да не ни заговарят пак хората. (Въздъхва.) Добре, че Жельо поне оцеля. . . не го доизби оня най-дук. Ох, да си легна, че днес се жива стопих на нозе, (Отива си в бакалницата.)

Горе, в жилището, се чука. Вела се явява на стълбите прехала устни с желание да избяга.

В е л а. Как ще го пусна, макар и да му се врекох. . . как ще го пусна токо тѣй, направо. *(Чука се.)* Той е. *(Влиза в стаята.)* Ела отдолу, който си! *(Явява се на стълбите.)* Отдолу да дойде, нека мисли, че и мама го вижда. *(Бърже слиза и пали лампата. Почуква се на пътните врати.)* Ей сега. *(Отключва.)*

Ж е л ъ о. Ей такъва грамада дигнаха, здраве му кажи!

В е л а. Къде?

Ж е л ъ о. На Лисата могила, на Динкова гроб.

В е л а. Ама извършиха ли анатема?

Ж е л ъ о. И още как. Не се дърпай! Аз втиках в ръката на попа нещичко: той чете, чете — край немаше. А после всякой понесе по камък: хвърляха и кълнях по своему! *(Притегля я.)* Пропъдиха го, Вело — него, дето учителят песен пее — за тоя, що раздели две души сближени, две сърца влюбени, ах!

В е л а. Ще ни видят. Чакай да заключа, да не дойде някой! Не, не, няма да заключа — я тия. . . *(сочи бабите)* аз ги забравих. . .

Ж е л ъ о. Стопи ми ти сърцето!

В е л а. Чакай, виж какво ще ти река!

Ж е л ъ о. Какво? Думай!

В е л а. Сега — да си идеш.

Ж е л ъ о. *(хвърля се на пейката до масата).* Ех, ти!

В е л а. Чуй ме, Желъо! —

Ж е л ъ о. Не слушам.

В е л а. Ти виж. . . татко ти и майка ти — *(Спира до него.)*

Ж е л ъ о. *(увижда ръка о стана ѝ).* Няма вече татко и мама! Само ако ти ме не лъжеш!

В е л а. Не думай ми така? Ако и ти ме оставиш сега, кой ще ме погледне мене, сирота, ей вече вдовица. . .

Ж е л ъ о. Аз ли да те оставя? *(Притегля я.)* Вела, душке, и-искам, искам лицето си тѣй до твоето да допра!

В е л а. Стига. Ще се събудят, че каквито са. . .

Ж е л ъ о. Да идем горе —

В е л а. Седни. Виж що. . . Ами попът?

Ж е л ъ о. Попът като поп, само да му кажа. . .

В е л а. Не си ли му — таквоз — нещо не си ли още — на, да си му подсказал. . .

Ж е л ъ о. Ти нали ми рече да му не продумам още!

В е л а. Питам. . . токо тѣй: не бива още да му казваш. В селото ще рекат. . .

Ж е л ъ о. Да дума кой каквото ще, Вело!

В е л а. Ами той — попът на — дали той вярва. . .

Ж е л ъ о. Какво?

В е л а. Костите — намерените под Черния мост — може да не са Динкови. . .

Ж е л ъ о. Как да не са?

В е л а. Ох, може да не са. Аз ти казах: той рече тогаз. . . Динко тогаз рече. . . Ех, Желъо, забягна си той невям! И може да не е убит. . .

Ж е л ъ о. Приказки. Заклан е Динко. На татко тази вечер писмо доде от началника, потеря ще се дига, че се убил и друг — човек — търговец — на Пейчовски хан. Хе, разбойници са излезли!

В е л а. Разбойници ли?

Ж е л ъ о. Защо се уплаши? Разбойници като разбойници, те са заклали и Динка. Подбрали са конете му, а той, какъвто беше, опрял се е, та са го убили. А после вълци му са изглозгали костите.

В е л а. Ох, страх ме е, Желъо. Страх ме е, ох! Само да не е и Динко с хайдутите тръгнал. . .

Ж е л ъ о. Ба!

В е л а. Нещо ми в сърцето казва: ще се върне Динко. . . ще дойде. Той тогаз —

Ж е л ъ о. Какво?

В е л а. Той тогаз така страшно каза: чакайте ме, рече, в не-зна-ен ден, в не-зна-ен час!

Ж е л ъ о. *(прегръща я).* Щял да дойде — ха-ха-ха. Нека дойде: ще намери костите си — ха-ха! Душке!

В е л а. Какво?

Ж е л ъ о. Умрелият си е умрял! Люби ме. . . както преди, когато се клехме!

В е л а. Любя те, Желъо. . . и само тебе!

Жельо. Сега вече нека ме смъртта настигне! До днес само това си думам — ако умра, ще остана с отворени очи за тебе! Сега нищо не желя!

Вела (кратко). Ха, стига. Пусни ме вече. И си иди.

Жельо. Недей! (Пуща я и я моли.) Недей!

Вела (отвежда го до вратата). Ти като ме любиш...

Жельо. (отдръпва се и настрани). Да знаеш, няма вече да ме видиш!

Вела (настрани, сърдита). Жельо, ще ме подсториш... да ме дирят в дъното на реката.

Жельо (настрани). По-добре. Ще се хвърля и аз, че там баре да се съберем.

Вела (решена, препраща го навън и шепне). Страх ме е от мама. Ела отгоре. Само тихо.

Жельо. Да не ме излъжеш?

Вела. Какъв си. Върви сега.

Жельо. Ще ми отвориш?

Вела. Страх ме е...

Жельо. Никой няма да чуе... (Притегля я.)

III баба (навремени открива едно око и поклаща глава). Каква е и тя... Майчица ще е! Съща!

Вела (затваря след Желя). Ох, ако мама се събуди и ме потърси! (Заклучва бакалията. Колебае се къде да остави ключа и го полага върху тезгяха.) Тъй! Да става, що ще! (Бърже гаси лампата и спира замаяна.) Боже, какво аз правя! Тъй ми тежи на душата. Зло ще ни сполети! (Възлиза горе.)

Мъртва тишина. Първа баба се разкашля, с труд се понзидга, жуми, а с ръка търси полуоканицата по масата. Пие и заспива пак. Пътните врата глухо се отварят, явява се човек с гугла и пушка, зад него други, сенки.

I разбойник (към другите). Заловете къщата врата горе — тук е отворено. (Влиза с втори разбойник.) Сега първо старата — тя е в бакалията...

II разбойник. Ами я, тука баби!

I разбойник. Помана правят! Зет погребват! Анатемосват му гроба! Х-х-х, меса ще късам!

Ела! (Отиват зад тезгяха пред вратата на бакалията.)

I баба. Калино ма, Калино!

I разбойник (на другаря си). Заклучено — горе е! Върви с мене! (Поемат стълбите и се закриват.)

Див вик на удушван човек и грозен писък на жена. Бабите се скриват под масата.

По стълбите отгоре — I разбойник носи Вела, запушил ѝ устата, прехвърлил с ремик пушката си през плещи.

I разбойник. Изхвърлете му трупа на пътя, нека света го не свари на леглото ѝ! (Снема бавно Вела долу. На Вела.) Да не си гъкнала. Ще ти взема главата като на яребица! (Чака и после на другаря си, който влиза от долната врата.) Изнесохте ли му трупа? Изстина ли е? Не дишаше ли?

II разбойник. Какво ще диша, гръцмуля му си откъснал!

I разбойник (предава му Вела). Дръж я! Ако писне, отрежи ѝ главата! Старата се е заключила там — да си видя сметките и с нея! (Отива към бакалията.)

Малама (вика от бакалията). Лъох, хора-а, хайдути ме нападнаха — хо-о-о — хайдути-и!

I разбойник. Не ще ми избегнеш, мърсия!

Малама (вика). Тичайте, хора-а!

Вела. Майчице!

II разбойник ѝ запушва устата и триж глухо изсвирва с пръсти. Отзовават се със същата свирня отвън. В бакалията Малама реве за помощ. Динко се блъска о дъбовата врата, но, безпомощен, извлича изпод тезгяха бравда.

II разбойник (към разбойниците отвън). Теглете ѝ куршума през прозорците отвън: я каква се е разревала!

Глас на разбойник (отвън). Динко, бягайте, дига се селото!

Динко (забива бравдата във вратата).

II разбойник. Остави, Динко! Хай на път: ветрове се дигат!

В е л а. Майчице!

Д и н к о (*опомнил се от вика ѝ, оставя брадва-та*). А-а! (*С пестник към бакалията*.) Дочака ме, мърсия, в незнаен ден, в незнаен час! (*Грабва си пушката и с тежки стъпки взема Вела от ръцете на II разбойник*.) Хайде, тръгвай сега с мен! Хайдушка жена ще бъдеш! Вампир ще любиш! (*Отвлича я и изчезват*.)

Мъртва тишина. Бабите са се изпокрили, пълзейки под масите.

М а л а м а (*блъсва се във вратата от бакалията*). Обраха ме, господи! Няма ли кой да ме отключи маа!

III ба ба (*изпълзява, блещи очи, взема ключа от тезгяха и отключва*). Дъщеря ти те заключи, Малама, дъщеря ти! Бог гледа: видях с очите си!

М а л а м а (*скубе коси*). Леле, господи. Динко беше, познах го по гласа! (*Хуква по стълбите, горе*.) Вело-о, дъще, жива ли си? (*На вратата горе*.) Няма я! Господи, отвлекли са я! (*Хуква надолу и реве*.) Хора, хей, помощ! (*Излиза из долните врата и реве*.) Помощ, хора, хе-ей, хайдутни ни нападнаха! (*Закрива се и онемява*.)

I и II ба би (*кроят се под насрещни маси отрезнели, избелили очи*.)

III ба ба (*кръсти се*). Бог наказва! Наказва госпо-о-о-д!

М а л а м а (*върти се пребледняла като видение, изгубила гласа си*). Жельо е убит! Проснат пред хана! Той при Вела е убит! Леле, срам! Леле, грях! Господи, уби-и-т!

III ба ба (*тресе се цялата*). Убит? Та кой — Малама? Кой го е убил?

М а л а м а (*намира си гласа*). То-ой! Той тъй страшно каза тогава. Чакайте ме в незнаен ден, в незнаен час! (*Изревава*.) Динко беше-е-е-е!

III ба ба. Динко?

I ба ба (*изпод масата*). Льо-о-о!

II ба ба (*изпод насрещна маса*). Льо-о-о!

I ба ба. Вампир!

II ба ба. Вампи-и-ир!

Завеса

ОТВЪД

ДРАМА

В ЧЕТИРИ ДЕЙСТВИЯ И ЕДИН
ЕПИЛОГ

ЛИЦА

ПАВЛИНА

КРЪСТАН — нейн мъж

ДАБКО БИОЛЧЕВ

ГЕРАСИМ — негов син

ГАВРИЛ НОЖАР

ГАВРИЛИЦА

СТОИЛ

ТОМА } техни синове

ЗАХАРИЙ

Четници и др.

ПЪРВО ДЕЙСТВИЕ

През голяма врата на широк сайвант — работилница. Настъпва нощ. Малко момче движи мях и побелели въглища хвърлят зарево върху стан и наковалня. По стените висят ятагани и пушки. Зад огнището вратца.

Г а в р и л (*снажен, посивял мъж — говори на момчето при мяха*). Тегли, мрави ти яли дланите! (*Държи желязо на огъня и тананика.*) От ума се поизгубих — за едно лично девойче-е. . .

Д а б к о (*побелял старец, пиян, седи при бинлик ракия*). Проклет и в гроба Пърлича!

Г а в р и л (*нее*). Пет години го милувах — Па се срамах да му реча-а. . .

Д а б к о. Ще му речеш в гроба.

Г а в р и л. Биолчо! (*При наковалнята, на Тома.*) Ха, бре!

Т о м а (*снажен, голобрад момък*). Ха! (*Върти чука.*)

Г а в р и л (*полюлява се*). Псе, орехи ли държиш? (*Замахва да го удари.*)

Т о м а (*хвърля чука*). Напука се. (*Отива надясно, при големите врата.*)

Г а в р и л. Пес! (*На Дабка.*) Не есин, Биолчо — пес! Пиян е, бога ми! (*Сяда при бинлика.*)

Д а б к о. На Хомерос се клехме с Пърлича. . . в Атина бяхме, на учение. . . (*Черпи.*) А, Гавриле? А наша Павлина да погизят! Проклет преспанец, проклет му син. . . бил и зет!

Г а в р и л (*пали лампичката и я поставя на ста-*

на). Срамът е за всички. . . и за преспанеца е! (Ся-
да и пият.)

Д а б к о (устихва се). И стана после. . . онуй,
що знаем. Е, кам Пърлича? Отвѣд, да взема по 20
лири на месец. . . (Пълни чашиите.) На- годината си
дойде. . . тука да умре. . . А бре — тамо нему! — кам
я нашата клетва? «Каква клетва?» — вика. «Не
помниш? В Атина бре, на Хомерос се клехме, нашето
да е наше?» «Не помня» — дума. . . Умира, Гавриле,
и не помни! (Простълзен.) А напук бре, брате, напук
се клехме на Хомерос! (Бърше си очите, изтърва ча-
шата и крещи.) Кой изпѣди първия цигански владика,
Гавриле? (Тука се по гърдитѣ.) Дабко Биолчев! Един
в Охрида!

Т о м а (на вратата, играе с голямо куче). Хрр,
Хомерос!

Д а б к о (гледа накриво Тома и после). Викам
лятоска на мой Герасимо: намерете ми Хомерос бре,
да видя сега, с тоя си ум, слава що е в книга! А той ми се
смее. . . като Томо сега. (На Тома.) Защо се смееш бре?

Т о м а (на кучето). Хрр — Ахилесос!

Г а в р и л (пълни чашиите). Гневен е — хе!

Д а б к о. Смеят се. А преспанецът се посърби и
син му се сърбее. (Пият.) С нази вървеше, Гавриле,
помниш? И на събора дойде в Цариград! А некни син
му, зетът наш, Кръстан, ми носи Хомерос. . . (Смее
се.) Чети — вика и смига ми, — 20 лири на месец щели
да ми дават, с них да съм държал. . . (Кашля.) Харно,
харно — му викам, — ела утре. (Пълни чашиите и се
тюфка.) Глупави сме, ние, Гавриле, глупави. . . ис-
тина ти казвам! Що песни бре? Пфу, Хомерос! (Къса
се от смях.) Хомерос, пфу! Де нашите бре, брате. . .
Секула детенце или — (Тананика.) Ой те тебе, Крали
Марко богарино. . .

Т о м а (ритва кучето при вратата). Дю, Крали
Марко!

Д а б к о. А бре, Томо!

Г а в р и л. Пес!

Тома изпраща момчето от при мяха и гаси огъня.

Д а б к о (пият и после). Хомерос — хи-хи! Четох
я, Гавриле, и — (Къса с ръце.) Чакам после Кръстана
наш. (Смее се.) Иде. А бре, куче — тамо нему, — вземи
я циганската слава! (Извива ръце назад.) Бре, звяре,
потурчи се, да ти глава псета късат! (Скача.) Какъв
си сърбин ти бре? Вън, куче! Вън, вярата твоя! (По-
люлява се.) Тука е наше! (Пада.) Наше е! (Търси си
столчето и стене.) Наше е бе, Гав-ри-ле!

Г а в р и л (помага му да седне и черпи). Пий,
Биолчо, харна е ракията. (Пият.)

Д а б к о. Мило ми е за Павлина. Не ми е щерка,
ти знаеш, хранениче е, а. . . мило. Е-е, проклет прес-
панец! Те са, Гавриле-е, посочиха Павлина на бего-
вете. . . сами я посочиха, да я отвлекат, за да я вземат
после от тях, че да им се чуе име в народа. . . Ударил
око на моята сиротиня — добре! Стана едно с бега, ос-
рами мене, осрами сирачката ми — просто да му е!
Взе я и зет ми е сега — не се отрича-ам, макар че. . .
(Плаче.) Добро ми правят, мислех, Гавриле. . . от
погански ръце сирачката ми взеха и пред олтара я
изведоха. . . Добро мислех, че вършат. . . Убил ги бог!
И нищо им не търся бре — а защо още дружат с бего-
вете?

Г а в р и л. Зло го взело, Биолчо. А силен е ку-
чето — хе, що юнак! Срещна го и си мисля. . . (Пълни
чашиите.) Илчо мой. . . и всички. . . разкапват се от-
вѣд. (Оглежда се и вика глухо.) Томо!

Т о м а (разглобва стара пушка). Какво?

Г а в р и л (сочи оръжията и глухо). Ей ти невести
бре! Ха-ха-ха!

Т о м а. Ръждиви са, тате. . . като вас.

Г а в р и л. Гневен е. (Пият. Тананика.) «От ума
се поизгубих. . .»

Д а б к о. Кажи, Гавриле, Стойло твой, офице-
рът. . .

Г а в р и л. Разкапват се отвѣд. Със саби жените
плашат.

Д а б к о. Лъжеш.

Г а в р и л. Защо?

Дабко. Той с чета бил — в дружеството. . . От хюкюмата ми казаха — тука слязъл, в града.

Гаврил. Мой Илчо? Вятър! Томо, дай писмото! *(Томо предава смачкан плик на Дабка, който чете с очила. Гаврил сменя лампичката и черпи Томо.)*

Дабко. Да не те лъжат синовете, Гавриле?

Гаврил. Що знам, Биолчо. *(На Томо.)* Да не ме лъжете бре?

Томо *(чисти пушката)*. Както дойде, тате.

Дабко. И за мой Герасимо думат, в дружеството бил. . . А, Гавриле? Може! А го раниха сред града и никому нищо. . . Ех, сила е кучето!

Гаврил. Кой?

Дабко. Зетът, Кръстан. Всичко е от него. Казвам на Павлина — превърни го, защо си жена? Инак, Гавриле, сърцето му —

Томо. Во-о-ни. *(Старите го гледат.)*

Гаврил. А защо му не излезете, а?

Дабко. Томо, речи бре. . . що вършите в дружеството?

Томо. Орехи сипим, дядо Биолчо, от един чувал в други.

Гаврил *(засуква си мустаците)*. Крийт.

Дабко *(скача)*. Бре, свинчиня, от мене защо криете вие? *(Дърпа Томо.)* Аз за вяра душа давам бре!

Томо *(свива стареца в ръцете си и го полага на мястото му)*. Да се удави тя, вярата наша. Седи и пукай.

Гаврил *(скача и побутва Томо с рамото си)*. Що си гневен? Замахнал съм. . . що е, баща съм ти! *(Блъска го пак.)* Ще ме плашиш ли?

Томо. Кюти сега, пиан си.

Гаврил. Томо! *(Увива му с ръка шията.)* Какво ти е, псе бре? Ти на мен кажи! *(Целува го и го черпи.)* Пий. *(На Дабко.)* Харен е, Биолчо, юнак е. . . *(Сяда.)* Като мен е. . . когато с Кузман капитан. . . *(Огледва*

се.) Е, младини! А нека ми е и Илчо такъв — свинче, тамо нему! Ха-ха-ха!

Из малките вратца влиза Павлина — в черно, бледа, блуждае с уморен поглед и се обляга на стана.

Павлина. Черпите ли се, байко Гавриле?

Дабко. Пав-ли-на! *(Мъчи се да стане.)* Кажим сега — наша си! По сърце си наша! Кажим мари, сирачка, що ми душата в сълзи окъпа! *(Плаче.)*

Павлина. Ще ти гостувам тази вечер — самичка съм. *(Изправя го.)*

Дабко. Де ти сърбинът? *(Дърпа се.)* Харам ти хляба, дете, ако си сърцето промениш!

Павлина. Пийнали сте вие.

Гаврил *(станал и облегнат на наковалнята)*. Кам ти хубост мари, дете, кам ти писана хубост! *(Просълзен, махва с ръка и пълни чашите.)* Биолчо, за оно-ва, що знаем! *(Пият.)*

Дабко *(изтърва чашата)*. Мила си, сирачка, по-мила и от щерка!

Гаврил. Биолчо, кажи ѝ да ми рече —

Дабко. Речи му, Павлино, речи.

Гаврил *(гледа я и плачливо)*. Дете, помниш ли го. . . мой Стойло помниш ли още?

Павлина *(извежда Дабка)*. Кога му пишеш, байко Гавриле, много му здраве от мене. *(Излизат из малките вратца.)*

Гаврил. Бог да те чува, дете! *(Налива си, пие и захвърля чашата.)* Що хубост беше бре, Томо! Топола в поле! *(Унива.)* И турци да я отвлекат! *(Свири.)* Фю-ю! Шпионска ра-бо-та бе-ш-е, Кръстан я скрой! И да знаеш, Томо, напук беше, нам напук, за батя ти!

Томо *(скрива бинлика под стана и разчиства)*. Хайде сега!

Гаврил. Пак ли нещо? *(Тръгва към малките вратца.)* Вятър! Томо, не ги слушай! Капа ще сменя бре: Стойло да викат! Капитане трябва-а! *(Бие се по гърдите и глухо.)* Да дойдат! Томо, бог да го прости Кузман капитан, той скри в Пелистер —

Т о м а. Хайде сега!

Г а в р и л. Псе бре, топ скри, вяра ти казвам!
(Излиза.) Ха-ха-ха!

Тома притваря едното крило на големите врата. През отвореното друго крило се види еляпа уличка, осветена от махленски фенер. Тома угася фенера, шепне с някого и се изгубва. Влизат Захарий и Стоил.

З а х а р и й (голоблад, в селски дрехи, наметнат с албанско кебе). Какъв е исполни и брат ти, Стоиле! (Хвърля кебето и слага на стана къса пушка.)

С т о и л (вслушва се на вратата). Тя сякаш е... жената на оновова. (Затваря.)

З а х а р и й. На осъдения?

С т о и л (хвърля си кебето, слага къса пушка на стана. Нейният глас. (Останал в куртка, висок и широкоплещ, вслушва се още.) Искан бих да я срещна, да се взра в очите ѝ. В един двор сме расли, Зарьо—имах я като сестра... и повече от сестра. (Оглежда работилницата и все още се вслушва.) В нея се бяха пробудили много рано и мисли някакви, и чувства. (Поставя лампичката зад комина.) И досега си спомням как често плачеше тя за родителите си, които не помни, вместо които вижда само окървавени ножове... Пред очите ѝ са ги секли... (Ходи.) Кръв, само кръв се плиска навред тука!

З а х а р и й. А все живеем... през години, векове, без кървавата баня да удави чувствата и мислите ни! Чудовище е човек... (Ходи.) Но по дяволите тия мисли! (Спира.) Стоиле, представи си да убием оня, а нея да увлечем в работата... Пусни я после куриерка: ще се понесе по цялата страна легенда, като пробудна камбана!

С т о и л (облегнат на стана, мълчи и после). Беше най-красивата в града — старците се спираха да я гледат. И чудно пееше... От Преспа е, там всички пеят. По празниците пашовки и бейки се стичаха да я слушат. (Ходи и глухо.) Не трябваше да идвам аз тука...

З а х а р и й (на наковалнята). Да забият, Стоиле, чуковете над тази наковалня, да заработят станове и даращи, орала и мотики, игли и хурки... и всички, и всичко за една цел! Да се пречисти тъмното в душите, да се издигнат те високо над вековната отмъстителност над племенните вражди, над животинските инстинкти, над новата жажда за кръв... О, да се избистри борбата и да се освети от ореола на безсмъртния идеал, който ето пак по цялата земя мами човешката душа и гради ново стълпотворение срещу кървавия потоп... ново стълпотворение от човешки трупове... (Махва с ръка.) А, по дяволите тия мои мисли! Стоиле, нека възмогнем народа си на подвига, с който той ще реши своя кървав въпрос на кървави векове: да бъде или не! (Мълчат.)

С т о и л (разгледва работилницата). Тук давахме тайни представления... Главните роли играеше тя. И той беше тогава с нас... между нас.

З а х а р и й. Осъденият?

С т о и л (ходи). Като в мъгла ми се мярка всичко. Бих искал да видя и дяда Биолча, Герасимовът баща. Запил се сега, казват. А някога една негова дума тук затваряше чаршията и снемаше селата в града. Рядко са и в свободни страни хора, тъй обичани от народа! Та той е... (Замисля се и после.) Нали тук, Зарьо, преди половин век е развяно първото безцветно знаменце на борба за целия ни народ... Той е развял това знаменце, тоя съборен сега старец, а тогава млад атински учен. (Ходи.) Гавра е днес. Подозират го и последните деца, сам син му не му се доверява. (Мълчи.) А някога той се е опълчил тук против собствените си учители... против тия, които са го научили да мисли и да чувства по-високо... И със страшния аскетизъм на старото време той не е трепвал пред нищо: по зандани е гнил, два пъти е бил тровен... отдал всичко, каквото може да отдаде един човек за пробуждане на своя заглушен и ослепен народ... (Ходи мълком.) И днес умира пиан и отритнат от всички пак сред тоя заглушен и ослепен народ... Страшна гавра!

З а х а р и й (на стана, подпрял си главата на

дланите и слуша). Обикновената гавра на живота, Стоиле! Ние ще се погрижим, да не я доживеем. . .

Стоил. Него са искали да вземат на своя страна сърбоманите, затуй са подсторили беговете, да отвлекат любимката му, сирачката. . . Сляпо я обичаше той. Разказвах ми — цяла седмица тичал като безумен из града и давал мило и драго само да му я върнат. . . И когато тия със своя агентин се явили като спасители и я приели за снаха, той им целувал ръце и крака. Оттогаз никой не го поглежда. . .

Захарий. Ходят ли си и сега?

Стоил. Герасим — не, но старецът не може. Край него подозират и баща ми — те не се делят. И двамата бяха като деца привързани към сирачката. Та и чудна беше тя. . . (Ходи.) За мен я гласяха, още от малки ни задиряха. . . Карали са я после да ме чака. . . Туй е моя романец, Зарьо. Аз дълго време в София пях нейните песни и когато после узнах —

Изляво женски глас пее глухо:

Момиче тънко, лично, ви-исо-око,
що рониш сълзи кро-йо-йо-ва-ви. . .

Гласът — слаб, мек, плачлив — се пилее зад грохналата от времето сграда.

Стоил. Тя е. . .

Из вратцата отляво влиза Павлина и спира на Стоила просълзен и отчаян поглед.

Павлина. Позна ли ме, Ильо? Майка ти ми каза, че си пристигнал. Убоя ли се, Ильо? (Изхлипва без сълзи.) И ти ли се убоя от мене. . . Дойдох като сестра, да ти кажа — (Гледа недоверчиво Захария.)

Стоил. Не бой се —

Павлина (отвежда го настрани). Аз ти се кълна. . . ще направя, каквото искате. . . повярвай ми! (Шепне му и после високо.) Избави ме, Ильо! Кълна те в нашето детинство, избави ме! Бати Герасим не ме обича мене. . . и никого нямам аз — ни брат, ни

род, а тате вече нищо не разбира. . . (Шепне му пак и после.) Жив да го хванете — всичко да разкрие, че. . . по цели нощи идат и му разправят, разправят. . . Има и жени. . . Умът ми се взема, Ильо! (Шепне му.)

Стоил. Размислила ли си добре? . . .

Павлина (колебае се). Само недейте тъй. . .

После — каквото кажете. . . както искате. . .

Стоил. Ние не можем да искаме това!

Павлина. Ильо. . . (Плаче.) Аз съм размислила!

Стоил. Ще можеш ли?

Павлина. Ще мога. . . Аз вече всичко мога! (Мълчат.)

Стоил. Кога?

Павлина. Щом се върне. Той утре ще се върне. Когато кажете. . . Стига съм била в цял град като чумава! Да не ме оставиш само, Ильо! Стига съм била сред цял народ като чумава! И Герасима не слушай — заклевам те в нашето детинство! (Шепне му.)

Стоил (изпраща я през малките вратца). Уверена ли си?

Павлина. Ние с майка ти наредихме — до долу пазят. . . тя ще ти каже. Да дойдеш после у таткови! (Излиза.) Ильо, ще те чакам!

Стоил (затваря вратцата и после). Не трябва да идвам тука. . .

Захарий. Яви се като видение. . .

Стоил. Жив ще хванем осъдения, да ни открие и хората си! Ха, тук и въздух е с нас!

Захарий. Ами. . . предадени ли сме?

Стоил. Навярно. Но пазят ни по цялата махала, до долу. . . Тука биха ни намерили и криле, да хвъркнем!

Из вратцата влиза Гаврилица.

Гаврилица. Добре ми дошел, сине. (Бърше си ръцете в престилката и го гледа просълзена.)

Стоил. Не плачи, майко.

Гаврилица. Не плача, чедо. Не си дете, вър-

ши, каквото ти сърце казва. Ела сега! (*Прегръща го.*)
Не крий само от мене. Загинвали са юнаци, пиле, може
и ти да загинеш, а аз трябва да знам. (*Бърше си съл-
зите.*) Туй момче от кои села е?

Стоил. Отвъд е, мале. Остави и той баща и майка,
с нази да шета.

Гаврилица. Бог да ви чува, деца. Кому не
е мило за там?

Захарий (*целува ѝ ръка*). За сиромашкия
народ, майко.

Гаврилица. То е дете — да има живот за
всички. Илчо, наготвила съм ви вечеря, сине, вие
трябва да сте гладни и жедни, токо баща ти си е още
буден, а...каза ли ти Павлина? Мъж ѝ тъз вечер из-
лязъл от града и рекъл — зло щяло да се случи. Ние
сме наредили да пазят, деца, но и вие да знаете — може
да сте издадени. (*Из големите врата влизат Тома
и Герасим.*)

Стоил (*изпраща Гаврилица през вратата*). Не-
ка Павлина ме почака при тебе. (*Гаврилица излиза.*)

Герасим (*дребен, жълт, в граждански дрехи,
прегръща Стоила*). Чакай да видя имаш ли криле.
(*Смеят се.*)

Стоил. Защо?

Герасим. Тъй вече разказват.

Стоил. А ти прескочи трапа...

Герасим. Поне засега...(*Прегръща Захария.*)
Елате бре, криле ще ви приишем тука!

Стоил. Е, как ти е още раната? (*Герасим свива
рамене.*) Дали е устроено от Кръстана?

Герасим. От кого друг? (*Мълчат.*)

Тома (*на Стоила*). В хюкюмата вече знаят, че
си слязъл в града. (*На Герасима.*) Баща ти говореше
одеве...

Герасим (*хапе се брадата.*) Кръстан е подушил
пак. Как узнава дяволът!

Стоил (*на Тома*). А тате?

Тома. Нищо не знае.

Герасим. Ще трябва още сега да ви преместим.

Стоил (*взема си пушката*). Ще укриете Захария —
той ще остане тука.

Герасим. Не може, Ильо. Ние тука нищо не
можем, додето не премахнем Кръстана.

Стоил (*усмихнат*). Него ще отвлечем жив в
планината — да ни открие хората си...Туй е наредено.

Герасим. Как — наредено?

Стоил. Ще ти кажа.

Герасим. Силен е, Ильо. И — пазят го бего-
вете. (*Смее се.*) Като звере ходи из махалите и се за-
канва да превърне целия град.

Из малките вратца влиза Гаврил. Мижи пьян и се обляга
зад огнището. Никой не го забелязва.

Захарий (*прави цигара*). Мене ме е срам вече
да стоя тъй. Вестник ли ще е — какво, а в планината
не може.

Герасим. Е, ще походим още малко с четата.

Захарий (*взема си пушката и отива към ог-
нището да пали цигара*). Тук ще остана аз. Може то.
Карайте там —

Безкръстен гроб, затрънен гроб,
спаси ще той народа роб —

(*Вижда Гаврила и почти вика.*) Кой е този?

Гаврил. Вя-тър! Мене чуйте да ви кажа: ви-
кайте отвъд Стойло мой — капитани трябва-а! Тогава
аз в Пелистер (*дига ръка*) топ бре!

Тома (*иска да го изведе*). Хайде сега!

Гаврил (*отблъсва го*). Кюти! Що можете сами
бре, деца? Извикайте Стойло мой, ви казвам: все
народ ще скочи!

Стоил. Нека е тъй, тате...

Гаврил. Кой-ко-ой? (*Хваща го.*) Стой, куче
проклето! (*Взема лампичката.*) Мене ще лъжете?
(*Свети и захвърля лампичката.*) Бре, Ильо! (*Пре-
гръща го.*) Ильо! Илчо мой! Деца, дигнете бре все
народ!

Тъмно. Из улицата надясно шум. Влиза Павлина от го-
лемите врата.

Павлина (спокойна, взира се в мрака). Има ли някой тука? Бягайте, заптии идат.

Стоил. Томо, с нас! (Излиза със Захария и Тома през малките вратца.)

Гаврил (изтръзнял, отива към големите врата). Нека дойдат... ще ги почерпя!

Герасим (на Павлина). Ти... защо си тука? Отде знаеш?

Павлина (гледа го, като че ще писне, но промълвя). Бягай, бате!

Завеса

ВТОРО ДЕЙСТВИЕ

Над обширно езеро нависнали тъмни планини, огрени от луната. Светло като ден и тихо — едвам плускат водите. Задрямала овощна градина на брега — из сенките блещукат светулки. Сред овошките асма и под нея миндерлици. От асмата калдъръм води надясно към пътни врата, а наляво — в дом.

Павлина (на брега пее).

Как да не тъ-жа, ба-ю, как да не желя,
как да не роня сълзи кройо-йо-ва-ви...

Гласът ѝ се носи по брега и далеч славей подзема. По калдъръма отдясно се явява Дабко Биолчев.

Дабко. На какво се е разпяла... На добро ли пееш, дете? Павлино!

Павлина (разминава се с мъжки сенки под дървесата и се явява). Кой е?

Дабко. Гости ли имаш?

Павлина. А, татко. Какви гости? Мини де.

Дабко. Хора ми се видяха. (Влиза под асмата.)

Павлина. Сторило ти се е. Сложи се — добре си се наканил. (Оттърчва в дома.)

Дабко. Донеси, дете, и наргилето на Танча — затъжен съм. Шо нощ, господи!

Павлина (донася наргиле и шише ракия). Как е Герасим, тате? (Пали фенер, окачен на асмата, и сядва.)

Дабко. Не ме пуснаха при него днес — вече не щат и да ме видят в хюкюмата. (Тъкли наргилето.)

Де е Ножара — питат. . . за Гаврила, Стойлов татко. Що знам аз? *(Черпи се.)* Те смятаха да хванат Илча, а сега ей — липсаха и татко му, и майка му, и Тома. В планината били. . . *(Смуче-наргилето.)* Може ли, дете, може ли в планината? Отвѣд са бягали, отвѣд. . . Е-е, де живот вече тука! Натам гърците. . . *(Избухва.)* Да пукнат, цигани-проклѣти. *(Пие.)*

Павлина *(смее се)*. Тях ти с лъжица вода би издавил.

Дабко. Циганите с пюскюли? Те що са! Пуф! А ето, вие пък сърби — хе! Няма вече живот, дете! И арнаути там, и турци — тук. . . А ние де? *(Оглежда ноцта.)* Хубост, боже! Дете, хубост. . . А що полза? Гинеме. . . *(Мълчи.)* Павлино, от такъва съм те отгледал — стори, душо, да ми пуснат Герасимо! Гние в зандани, месец е вече — е-е! Кажи на Кръстана, един ми е син останал, един за немощ в старини. . . Стори, душо, милост — сирачка беше, ей такъвънка, отгледах те. . . Сирак съм и аз сега — сиротник сам — самин. . . *(Просълзен.)* Павлино, ти ми си на сърце, едничка ми си ти мене, токо — мил ми е сина, дете! Кажи, кажи на Кръстана твой — тях слушат. . . то сега тях слушат! . . . И нека! А той да каже добра дума в беледието. *(Плаче.)* Господи, на толкова свят добрини съм вършил — няма ли сега и мене кой да пожали? Очи ли им извади Герасим, Павлино? *(Бърше си слъзите.)* Ех, що старини доживях, дете! И кому зло сторих? Богатство и сила — що нямах? Всичко отиде. Един беше в Охрида Дабко Биолчев — сега псета го лаят. *(Плаче.)* Кажи, душо, кажи на Кръстана!

Павлина. Какво може той!

Дабко. Мо-же. *(Пие.)* Да не се сърдиш, дете: все от тях е. И когато раниха Герасима — от тях беше. *(Пуши.)* Ех, теби що. Павлино? Сърбин станал — да е: ти си жена, ти си гледай къщата. И каква полза, дете? Ще погинем ние. . . нашата страна. *(Мълчи.)* А за Герасима — пожали го, душо, брат ти е, се вика: избави ми го, дете, Павлино *(дърпа ѝ ръката)*, що съм те толкова обичал!

Павлина *(все по-неспокойна, сега сухо си оттегля ръката)*. Щом е от тях злото —

Дабко. А-а!

Павлина. Сам викаш, от тях иде всичко — защо тогаз да ги молиш?

Дабко *(става)*. Жена що е — дявол! Проклето ти сърце!

Павлина *(става)*. Седни, тате —

Дабко. Пусни ме! В твоята къща вече — Хлябът, що си ми яла —

Павлина *(затулва му устата)*. Какво помисли, тате! *(Заставя го да седне.)* Седни да чуеш. *(Тресят ѝ се гърдите.)*

Дабко *(плаче)*. И твоето ли сърце се извърна, шерко! *(Сяда.)*

Павлина *(прегръща го и стене)*. Татко, пристой таз вечер! Пристой, много ми трябваш!

Дабко. Що е с тебе, дете? Що е, душо мила?

Павлина. Аз баща и майка не помня — вие ми бяхте всичко — *(Тресе се на гърдите му.)*

Дабко *(търси си чашата)*. Погазиха те тебе. . . Цял народ погазиха, а тебе най-много!

Павлина. Да газят, тате. . . Ти дай ми мене лъжица вода — аз света ще издавя!

Дабко. Какво си намислила, дете?

Павлина *(открива разплакано лице на рамото му)*. Погали ме, татко. . . погали ме ти мене! И разкажи ми. . . разкажи как е било някога. . . защо не са ме хвърлили на вълци в планината, защо ме тука довели — *(Отпада на миндера.)*

Дабко. Що знае човек, чедо. Аз добро съм мислил. *(Замисля се и си пълни чашата.)* В църква беше, на сам Великден. По Преспа пленяха, та свят беше забягнал — голи, боси, изплашени, като птички из гнезда изпадали. . . *(Пие.)* Задръстили черковния двор, та гледа ги народът и тъга по всички. Така беше. Тогава ми старица път препречи и тебе за ръка държеше. «За боже име — ми каза — невинно е сираче: от цяла челяд само е останало». . . *(Плаче.)* Що знае човек, що знае! А да бях знаел, Павлино! Боже, клетни дни, що

доживях! Каква радост ми беше мори, дете, когато порасте! Хе, ти мислиш, аз не знаях? Зна-ях — с учителя вие, децата у Гаврила, в сайванта играяхте — и царе, и Асен — зна-ам! А клатя глава само и мисля: огън е, деца! Но сърце не ми дава да ви кресна. И твой Кръстан беше тогава с вази, цар Петър играл — хи-хи. . . Татко му ми каза, преспанеца — още с мене държеше тогава, с нази държеше. . . *(Налива си и ние.)* Ела на себе си, дете. Свят що е? Сън. Ела ти на себе си!

Павлина. На какво да дойда — на какво, тате. . . Де моята хубост, де моите радости, моите сънища. . . Боже, де съм аз, де отивам?!

Дабко. Погазиха те тебе. . . Цял народ погазиха, а тебе най-много, дете сирото!

Павлина *(става силно разтреперана)*. Да газят. . . нека газят: то ми е мъката. Що ми е мило — мъка ми е. И ден през нощ, и нощ през ден живее ми, тате, мъка в гърди, като въглен в пепел, като змия под камен. *(Блуждае с очи и коленичи.)* Тате прекръсти ме!

Дабко. Нека те бог чува, дете! Какво си намислила?

Павлина. Бог знае. *(Става и опряна на асмата.)* Сега да ти кажа. То що е, а все. . . като да съм рожба от сърце добила и в земя погребала, та му на гроба плача. И никому не съм нищо казала, и никой нищо не знае. . . Когато още на училище ходехме, тате, турче ме с камен замери и в лакътя ме удари, на лявата ръка. Аз викнах да плача и тогава Ильо. . . Гаврилов Стоил отърча. *(Плаче.)* Що знам аз, тате? Оттогава той ми е на памет — Ильо. И раснахме ние, и той отиде отвъд. . . Що знам аз? А ми е болка, боже, кат да съм рожба от сърце добила и в земя погребала, та му на гроба плача!

Дабко. Грях е.

Павлина *(стои замаяна и после)*. Аз си изкупих греховете. . . изкупих ги, тате; когато — се душах с дрехите си. . . когато в подземния ровех пръст-

та с нокте, за да се жива заровя. . . когато се бесех с косите си. . .

Дабко. Дете! *(Плаче с глас.)* Не говори! Недей! Недей!

Павлина. Когато ти плачеше тъй из цял град. . . и после — когато аз убийцата си. . . прегръщах като спасител! *(Свива си шепите до слепите очи и със страшно разкривено лице.)* Тате, сега ми остава да изкупя още един грях! *(Стои обужасена, после се сепва.)* Той е! Кръстан иде!

Дабко. Защо се уплаши, дете? Какво си намислила ти?

Павлина. Нищо. . . Да стоиш тука. . . Ще го пратя. . . при бега. . . Герасима да измоли! *(Избягва в дома.)*

Отдясно по калдъръма се задава Кръстан — снажен, облечен местно, но богато.

Кръстан. Павлина! Избяга. Кой е тука?

Дабко. Аз, Кръстане. Ако ме не щеш, да си ида.

Кръстан. Иди си, що.

Дабко *(става)*. Добре, да си ида —

Кръстан. Седи там. *(Заставя го да седне и сяда.)* Как ти е Герасим? *(Черпи.)*

Дабко. Вие знаете. *(Пият.)*

Кръстан. Отде ще знаем ние. Вие сте силата.

Дабко. У вас е сега силата.

Кръстан. Дигни еснафа, извади го от зандан, ха де! Ха-ха-ха!

Дабко. Не се смей, Тане!

Кръстан *(опитва ракията усъмнен)*. Блудкава е нещо. . . *(Вика към дома.)* Павлино! *(На Дабка.)* Какво си говорихте?

Дабко. С жена какво се говори.

Кръстан. Който се дави, и за сламка се лови.

Дабко. Кой се дави?

Кръстан. Учен си, а не ти сече ума.

Дабко. Може.

Кръстан. Гол пръст си оста-на-ал: . . .

Дабко. И живота ще си дам — що?

Кръстан. Нищо. А Ножарът се дигнал с жена и деца в планината — ха-ха-ха! Като вълци в горите отглади ще измрете, Биолчо-о!

Дабко. Кръстане, на часослов съм те тепал, бога ми —

Кръстан. Стар си вече, не можеш — ха-ха-ха!

Дабко. Куче си!

Кръстан. Е, не съм татарин.

Дабко. Защо татарин?

Кръстан. В Атина си учил, знаеш...

Дабко. А ти при мене си учил — не знаеш?

Кръстан. Що?

Дабко. [Че са свинари и бога псуват? Кралът техен, и говедарът? Ха-ха-ха! Уши нямат бре, уши нямат — отрязаха ги на Сливница — ха-ха-ха! (Подига се.)] Ща, бога ми? Бело кафу у Софию! Върр, бегайте, бракя, на месо пуц-ат — ха-ха-ха!

Кръстан. Не знаеш и да кажеш.

Дабко. Незнам... къде да знам коцкарски език — ха-ха-ха!...¹

Кръстан. Е, кюти! Няма за вас живот тука!

Дабко. Широка е земя, Тане, високо е небо — за всички място има. Пък за нас, когато царство имаме, Цариград не взехме, а после и без царство Цариград е наш! (Вика.) Бил съм бре тамо, екзарх съм избирал с татка ти! (Плюе.) А що е екзарх, знаеш? Горе е от крал! Той съди: (брои на пръсти) Охрида, Битоля, Скопие — едно! Пряко София до Видина — две! Знаеш колко земя е? От Видина по все Дунав до Черно море — три! От Черно море вси градове до Едрине — четире! Знаеш колко градове са? От Едрине до Цариград и по все Бяло море до Солуна — пет! И от Солу-

¹ На сцена сключените в скоба реплики може да се омекчат така:

Дабко. Че прадыда ти е бил спял с едното око? Гърците са го ослепили бре при цар Самоила! Пфу! Защо си плюеш народа бре? Вчера беше гъркоманин, днес си свинар, утре... циганин ще станеш! Хе!

Кръстан. Е, кюти — и пр.

на пак до Охрида — що, ха? Проклетата ти душа бре! (Бърше си сълзите.)

Кръстан. Много земя, много народ — няма какво да се рече. А твой Герасим гние в зандани — ха-ха-ха!

Дабко. Гние. Така си е. Кое то е така — така е. А от кого бре?

Кръстан. Не знам.

Дабко. От турци ли?

Кръстан. Не знам.

Дабко. От цигани ли — гърци?

Кръстан. Не знам.

Дабко. Или от свинари бре?

Кръстан. Не знам, не знам — може от татари...

Дабко. Та от кои бре, ако не от вази? А шо сте вие, вярата ваша, шо кръв тече в жилите ви бре?

Кръстан (черпи). Кюти. Пий.

Дабко. Не искам.

Кръстан. Пий, ти викам.

Дабко (става). Не ти пия ракията, куче проклето!

Кръстан (заставя го да седне). Седни, дете не бивай. За партия се караме, не е да речеш нещо. Вие държите едно, ние — друго: нали е, който надвие? (Пият.) Павлино!

Павлина (из дома). Сега, Кръстане — вечерята редя.

Кръстан. Шо ми е вечеря, джанъм, ти ми ела — ха-ха-ха! (На Дабко.) Татко си й бе... повече от татко: стори тая жена —

Дабко. Какво?

Кръстан. Нищо. Сараи ще й дигна! Мене да има, мене да гледа! (Черпи.) Не знам вече какво трябва —

Дабко. Превърни се...

Кръстан. Шо?

Дабко. Превърни се — хи-хи! Превърни се от злото, не си тъпчи народа.

Кръстан. Биолчо, в Атина си се учил, ама аз да ти кажа: народ, зло — то е главата! Отрежи ми я,

забий я на кол — с куршум ще я меря! (*Пие, налива и пак пие. После пее към дома.*)

Все кога ти дойда, Павя, все си сърдита,
все си сърдита, Павя, все си плакала.

(*Черпи усъмнен.*) Блудкава е нещо ракията. Джанъм, Павлино!

Павлина (*из дома*). Сега, Тане.

Кръстан (*пее към дома*).

Дали си нямаш, Павя, куки високи,
или си нямаш, Павя, двори широки —

Дабко. Хи-хи! Що полза от куки високи бре:
тя е в Пелистер бугарин татко погребала —

Кръстан. Кюти! (*Пият и пее.*)

Дали си нямаш, Павя, свилени роби,
или си нямаш, Павя, пари в джеба —

Дабко (*дреме пиян*). Що са пари бре — гине народът.

Кръстан (*към дома*). Кажи, Павлино мари!

Павлина (*пее из дома*).

Пусти остали, джанъм, кули високи,
пусти остали двори широки —

Явява се с поднос.

Кръстан. Павя, кажи какво искаш: всичко давам! (*Дава ѝ чаша ракия.*)

Павлина. Премести се, тате, да вечеряме. (*Предава му чашата ракия.*)

Кръстан (*на Павлина*). Кажи какво искаш!

Дабко (*премества се*). Превърни си сърцето бре!

Кръстан (*дърпа Павлина*). Кажи!

Павлина (*шепне му*). Убий бега!

Кръстан (*полага я до себе си*). Главата ще ти взема!

Павлина (*черпи го с ракия*). Пий, че и вино съм наточила, от черното.

Кръстан. А-а, защо си го отпушила?

Павлина. Досвидя ли ти се?

Дабко. Всичко дава, а виното пожали. Кораво ти е сърцето, Кръстане!

Кръстан (*чуни ръката на Павлина*). Еш!

Вечерят. Край брега минава лодка и се скрива зад овошките.

Кръстан (*на Павлина*). Скърши ме ти таз вечер.

Павлина. Пий, да се развеселиш. (*Черпи го с вино.*)

Кръстан. Не ме гледай така!

Павлина. Как те гледам, Кръстане.

Дабко (*пие и после*). Виното ще ме развали. (*Отдръпва се от трапезата и се обляга на миндера.*) Ракията ме удари като куршум в главата. Хо, какво беше туй таз вечер, очите ми се склопиха. (*Заспива.*)

Кръстан (*вечеря и после гледа заспалия Дабко*). Заспа като подсечен — ха-ха-ха! Виното е силно. (*Пие и се храни.*) Тю бре, тръгнали по планините и старците, и децата... Под нож ще минат, всички под нож!

Павлина. На теб какво?

Кръстан. Нищо. А защо ми казваш тъй?

Павлина (*черпи го*). Какво ти казвам, Кръстане.

Кръстан. Павлино, три години — три сладки думи не чух от тебе!

Павлина. Защо са думи, Тане. Не е било радост насила, не е било живот на дума.

Кръстан. Главата ще ти взема — разсей си тъгата!

Павлина. Тъгата ми мина — мъката не ми минава.

Кръстан (*увива ѝ шията с ръка*). От дън море маргари ще набера — за твоята шия лебедова, за твоите гърди — бял мрамор.

Павлина (*отблъсва го*). Пий сега. (*Опомня се и меко.*) Напий се таз вечер, пиян си хубав.

Кръстан. Лъжеш. (*Милва я.*) Кажи ми две думи —

Павлина (*засмива се*). Шо са думи от уста. . .
Кръстан. Думите ти ми са балсам на душата.
Кажи: да бъдеш моя. . .

Павлина. Твоя съм — не съм ли твоя? (*Черпи го.*)

Кръстан. Думай, макар и да лъжеш. Налей си и ти вино.

Павлина. Не мога — ти знаеш.

Кръстан. Налей — може да ме отровиш.

Павлина. Не те е грях. (*Гали го.*)

Кръстан. Милвай ме, макар и на лъжа — и с лъжа се живот живее.

Павлина. Пий.

Кръстан. Дай ми с ръката си — от твойта ръка да пия. (*Ляга на коляното ѝ и ѝ пие от ръката.*)
Каква си тази вечер — не си бивала такъва.

Павлина. Мило ми е от тъга.

Кръстан. От тъга полза няма. Спомням и аз понякога. . . Помниш представлението?

Павлина. Помня, Тане.

Кръстан. Да бяха ни усетили беговете. . . Хе-хе, аз играх Петър —

Павлина. Ти игра Петър.

Кръстан. Как го викаха учителя? Той игра царя.

Павлина. Учител Спас. В Тетово после християни го убили. . .

Кръстан. Ти отде знаеш? (*Затулва ѝ устата.*)
Да мълчиш. А Ильо Гаврилов тогава царя уби. И сега дигнал баща и майка в планината. Жално ми е. . . за всички ми е жално мене, Павя!

Павлина (*пои го*). Пий и мълчи.

Кръстан. Мразиш ме ти мене! (*Подига се и пие, после седнал.*) А, Павя, защо ме мразиш? (*Взема ѝ ръцете и злобно.*) В първо време ти само плачеше. . . и тогава не ме мразеше. Сега не плачеш. . . Мразиш ме сега!

Павлина. Пусни ми ръката. Искам и аз да пия. (*Налива си и пие малко, ръцете ѝ силно треперят.*)

Кръстан. Виж как трепериш! Ти сега не плачеш. . . само трепериш — от омраза!

Павлина. Да плача ли искаш, Кръстане.

Кръстан (*прегръща я*). Не плачи и не трепери — ще те удуша! На, защо трепериш?

Павлина (*изтръгва се от прегръдките му*). Пак почна. . . такъв!

Кръстан. Защо се боиш? Аз не се боя — ти щом се боиш? Светът съм дигнал срещу мене. . . Ах, настъпил бих аз света по врата! Мразя аз, Павя. . . със зъби бих разкъсал аз света! Мрази и ти!

Павлина (*черпи го*). Мразя и аз, Тане. . .

Кръстан. Мразиш. . . (*пие*) мене мразиш ти. (*Блуждае с очи.*) Ех, Павя, да знаеш какво ми е на душата! (*Вторачва се плахо към овошката.*) Какво е там! Сякаш човек се мярна?

Павлина. Сенки — ха-ха! Много се плашиш! (*Увива му с ръка шията.*)

Кръстан (*отпуца глава на рамото ѝ*). Глупава си, Павя: който рита цял народ, не се плаши!

Павлина (*заваля го на коляното си*). Лежи, мило ми е тъй. . .

Кръстан. Тежко ми е днес. . . черно ми е на душата. . . и сам не знам какво ми е!

Павлина (*пои го*). Пий.

Кръстан (*пие и после*). Друга си днес. . . Мила си. . . Ах, да знаеш как ми си мила мари, Павя! (*Изхлипва.*)

Павлина. Какво ти е?

Кръстан. Нищо. Силно е виното. . . не мога вече да гледам.

Павлина. Поспи ми на коляното.

Кръстан. Сякаш афион пих. . . не мога очи да отклопя.

Павлина. Тиха нощ е, поспи.

Кръстан. Сърцето ми се свива. . . зло ще ми се случи.

Павлина. За зло не мисли. Да ти дам ли възглавка?

Кръстан. Ти си по-мека от възглавка.

Павлина (*пълни чашата и му поднася да пие*). Искаш ли още?

Кръстан (отблъсва ѝ ръката). Какво беше туй вино. (Заспива.)

Павлина (гледа го със страшно злорадство на лице и после му отмества главата на миндера. Тежък... и страшен, като змей! (Става.) Спи, Тане: и добро сънувай — зле ще се събудиш!

Павлина угася фенера и се оттегля към дома. Изпод овошача пълзят към асмата Тома с двама мъже. Павлина гледа. Мъжете се хвърлят на Кръстана, завиват му главата, връзват го и Тома го нарамва.

Тома (на Павлина). Защо гледаш? Скоро!

Мъжете се скриват към брега. Павлина влиза в дома. Облак закрива луната — тъмно. Дабко, обезпокоен от шума, дига на няколко пъти глава, но не може да се пробуди.

Дабко (бълнува). Що тъмна нощ, господи... и няма да се свърши! (Спи.)

Из дома се явява Павлина с бохча в ръка и спира при асмата.

Павлина (гледа спящия Дабко и махва с ръка). Прости ме, татко! (Бърза към брега.)

Тома (посреща я и ѝ поема бохчата). Бърже! С часове се бави! (Закриват се.)

Облакът отминава и във водите блясва пак луната. По брега плъзва лодка.

Завеса

ТРЕТО ДЕЙСТВИЕ

Лес в планината. Наляво се закрива връх. На склона под стар кестен е сгушена колиба. Надясно далеч се разкрива долина и блещи езеро. Слънцето залязва зад гигантски гребени в хоризонта и вечерната позлата бавно гасне по върха наляво. В колибата разхвърляно съхнат хартии с литографирани стълбци на вестник.

Захарий (в колибата, литографира и тананика).

На друм легнах, майчо бе, на друм заспах,
друм постелях, майчо бе, камен възглаве —

Из гората отдясно въгляр води кон, на който ездил Павлина
— в селска носия, изцапана като въглярка.

Павлина (скача от коня и на въгляр). Ти иди горе. (Въглярят отвежда коня по върха.)

Захарий (не ги вижда — унесен в работата си, усилва глас).

На сон видях, майчо бе, малко мо-ме —

(Съзира Павлина и прехапва устни.) Засрамах се... съвсем се засрамах! (Подава ѝ ръка.)

Павлина (дърпа си ръцете). Изцапана съм.

Захарий (полива ѝ със стомничка). Какво ново?

Павлина. Стоил... свика ли съда?

Захарий. Да... нощес.

Павлина (бърше си ръцете в престилката и съда на пън). Разкажете ми.

Захарий. Страшно беше. . . (Отниси стомниката в колибата и прибира изсърхналите листа.) Защо не идете горе?

Павлина. Как се свърши? . . .

Захарий. На смърт:

Павлина си закрива лицето. По върха слиза Стоил.

Стоил (при Павлина). Какво носиш? Добре дошла. (Павлина му връчва писма — без да му подаде ръка. Върхът синее — гаснат последните лъчи на слънцето. Стоил преглежда писмата. Захарий прибира в колибата вестниците и се изгубва по върха.)

Стоил (на Павлина). Да идем горе. . . Ти трябва да си се уморила. (Павлина става. Из леса злоеещо се пониса глас на бухал и се залутва самотен ветрец.)

Павлина (настръхнала, хваща се о кестена). На смърт е. . .

Стоил. На смърт е, Павлино.

Павлина. . . . Призна ли той?

Стоил. Призна.

Павлина. Всичко ли. . . и за мен?

Стоил. Всичко.

Павлина. Ильо. . . (сяда на пъна) убийте го.

Мълчат. По върха слиза четник и шепне на Стоила.

Стоил (на Павлина). Той. . . искал да ми говори. Да го доведат ли тука?

Павлина (закрива лице). Добре, Ильо.

Четникът се изгубва по върха. Денят съвсем угасва — блясват звезди.

Стоил. Ако аз бих извършил същото, Павлино. . .

Павлина. Ти не би извършил това, Ильо!

Стоил. Който и да бил —

Павлина. Който и да бил. . . не би извършил това! (Мълчат.)

Стоил. Познаха ли те нейде?

Павлина. Навред. Всички знаят. Грозно ми беше от жените, гледат ме. . . като мъж.

Стоил. Самопожертвуванието трябва да радва. . . А твоето е повече. . .

Павлина (през сълзи). Защо са думи, Ильо. . . отровена съм аз! (Скача.) Иде!

Страж довежда Кръстана — вързан, брадясал, с ужаса на смърт в очите, по лицето и на устните. Той не вижда Павлина, която немее, опряна о кестена.

Кръстан. Стоиле, дай ми воля да пиша писмо в града. . . може да пуснат Герасима. (Лицето му се гърчи от преживяван ужас и от време на време по устните му пробягва неволна тъмна усмивка, гонена от плачливи конвулсии.)

Стоил. Кому?

Кръстан. На вдовицата и на тримата ония. . . Друго да говорят в хюкюмата. . . мене да набедят.

Стоил. Бива, Тане. Добре е пред смъртта си добро да извършиш.

Кръстан. Ильо. . . заедно сме расли. . . жално ми е мене мърцина да умра. . .

Стоил. Мърцина живя, Кръстане.

Кръстан (с ярост в погледа). Недей така!

Стоил. Сега ми харесваш — снощи се беше уплашил.

Кръстан (мълчи и унива). Дай ми месец живот, само месец живот. . . С твои хора ме пусни — добро ще извърша. Днес ми стана по нещо мило —

Стоил. Нима и за теб има нещо мило, Тане?

Кръстан (мълчи се). Ильо, изведете ме отвъд! И вие сте християне бе, отвъд ме изведете, пред цял народ ще се покая!

Стоил (ходи). За какво ще се покаеш пред цял народ, Тане. . . затуй ли, че го плюеше и мърсеше с живота си? Ех, ти! Ще се кае! Защо? Затуй ли, че шпионството си беше прекръстил с името на друг пак такъв оплюван и гаврен народ?

Кръстан. Снощи ме съдихте с прости селяни и аз всичко ви казах. . . Тъй ще се изповядам. . .

Стоил. По-добре да не се слуша, Тане: майка ти из гроба ще писне с клетви нечути! (Мълчат.)

Кръстан. Вие държахте едно, аз — друго: туй беше. . .

Стоил (ходи). Беше. . . Значи, било и не е. . . А кое е сега новото, другото?

Кръстан (мълчи и после). Размислих се и мило ми стана. . . Ще направя и аз нещо —

Стоил (спира пред него). Какво ти е на душа бре, Тане? (На стража, който се изсмива.) Защо се смееш бре?

Четник. Не го ли видиш, войводо: мил му е живота!

Стоил (на Кръстана). Кажу, Тане.

Кръстан. Вам пари трябват: аз пари ще намеря. . .

Стоил (измерва го с очи). Шпионски пари народът не взима, Тане.

Кръстан (мълчи се). Аз нямам пари бре! Оръжие ще ви намеря. . . Нямам аз пари!

Стоил (ходи). Сега пари. . . оръжия. . . Чий живот по-напред ще откупиш, Тане? Своя ли, или оня на вдовицата с четирите сираци. . . и на тримата още ония сиромаси. . . чиито души ти си купил за залък. . . и които ние ще убием. . . ще трябва да убием сега!

Кръстан (страшно се мълчи и заплаква). Милост бре!

Стоил (спира развълнуван). Милост. . . от кого я искаш, Тане? От мене ли? Какво си ми сторил ти? Че аз теб. . . аз те бих ритнал бре, в бара те бих ритнал — да живееш, докогато се погнусят от душата ти и небо, и земя! (Ходи.) Милост! (Спира.) От кого я искаш? От тия ли, които си дебнал и издавал затуй, че искат да живеят — не като тебе гнусно! — а да живеят като мъченици, за които чашата на търпението е препълнена. . . препълнена! (Потрица глава, прави няколко стъпки и пак спира.) От тях ли, Тане, те ли да те помилват? Помисли, могат ли? (Гледа и избухва.) Пресуши си сълзите, злодей! Страшно е да виждам човека в тебе! Туй е последното престъпление, което вършиш — пресуши си сълзите! Тях проливаме — ние! (Ходи възбуден.) А-а, отде се вземате сред хората!

Плаче за живота си — ценност, ха-ха-ха! (Смее се през сълзи.) Мърша увоняла! И как си той цени живота. . . как си цени главата — ха-ха-ха! (Плаче.)

Кръстан (разкривен, страшен, прецежда думите си). Убий ме! Проклетата земята — проклет народа — и времето, и света — проклети! (Насочен към Стоила.) От добро ли се зло върши бре, от добро ли? Убий ме! Проклето ми млякото майчино! И няма да види никой добро в тази клета страна!

Стоил. Проклинай, това ти прилича.

Кръстан (хапе се). Ах, защо съм вързан!

Стоил. Така, хапи се. . . по мязаш на себе си тъй, псе!

Кръстан (с безсилна ярост). Отвържи ме и тогаз ми говори тъй!

Стоил. Да те отвържа, но ще хукнеш да бягаш... или ще се повалиш на земята, крака да целуваш.

Кръстан (като възроден, злорадо). Отвържи ме бре, Ильо. . . юнак си — да се померим! Отвържи ме... псе!

Стоил. Чуй. . . (Гледат се.) Ха, аз и тъй имам... една стара сметка с теб! (Почва да го отвързва.)

Четник. Войводо, с това. . . куче ли?

Павлина (пристъпва). Ильо. . . иди си!

Стоил я гледа зашеметен, опомня се после и се отдалечава зад кестена. Кръстан познава Павлина и отпада. Стражът заяква възела на ръцете му и после го привързва за греда пред колибата.

Павлина (на четника). Остави го.

Четникът се отстранява. Нощ — пълна тишина. Павлина сядна на пъна. Кръстан я следи с очи и изхлипва.

Кръстан. Та ти ли мене, Павя, ти ли мене!

Павлина. Почни по-отдалеч, Тане.

Кръстан. Когато пред олтара богу се клехме —

Павлина. Бога не споменувай — езикът ще ти изсъхне! (Изхлипва без сълзи.) Какво си снощи признал?

Кръстан. Какво... (Заплаква настръхнал.)
Нищо... аз нищо не съм признавал!

Павлина (гледа го мълком и после разтрепена). Една вечер с бега си говорихте на пътя — за мене...

Кръстан. ... Бега аз съм лъгал.

Павлина. И той ти каза: Кръстане — (Става.)
Кръстане — каза ти той, — ти за жена осрами и мене, и себе си... и пак нищо не постигна!

Кръстан. Не е казвал... не знам да е казвал...

Павлина (тресе се). Тане, смърт ни вече дели...
Тане, защо ме уби ти мене?

Кръстан. Ти ме уби, Павя!

Павлина. Бог те убил тебе!

Кръстан. Убил ме, Павя... че те от погански
ръце изтръгнах и пред олтар изправих —

Павлина. Спасител... и като на спасител аз
ти ръцете целувах... (Отпада на пъна.) Проклет да
си! Проклет ти и рода!

Кръстан. Проклета ти хубост, Павя —

Павлина (плаче). Мълчи!

Кръстан. Проклета ти хубост... с която ме
упои... ръцете ми върза и въже ми на шията хвърли.
(Мълчи и се оглежда, после глухо.) А просто ти всичко,
Павя... Ах, още сто живота бих живял само да те
гледам — Павя, Павя, отвържи ми ръцете!

Павлина. Стига живот... мене ми е до сита...
как ти не се насити!

Кръстан. Павя!

Павлина (с глуха ярост). Ако аз бих знаяла, че
ти си ме на бега посочил... (Става.) Ако аз бих
знаяла, че за теб ме мене отвлякоха! (Полюлява се
и се обляга на кестена.) Ах, защо ви не изгорих аз
живи! (Мълчат.)

Кръстан. Павя... последна прошка: жеден съм,
водица ми дай!

Павлина го гледа зашеметена, после го разбира и му под-
нася с чаша вода да пие от ръката ѝ.

Кръстан (не пие). Така ме поеше... Павя,
нощите спомни!

Павлина хвърля чашата в нозете му и се извърща.

Кръстан. Как не съм те аз имал... как не съм
те в ръце държал... къде не съм те целувал... (На-
сочва се със страшна сила към нея и потичат кърви от
свързаните му ръце.) Сладка... като утро... като
небо... като живота ми беше сладка ти! (Отпада.)
И за Иля, за Иля да ме дадеш ти мене!

Павлина. Гнъсен! (Отдалечава се.) И дявола
би се засрамял от тебе! (Стоил и четникът прибли-
жават.)

Стоил (на четника). Затвори го в колибата.

Четник. Какво още ще го... Да вечеря и —
(Окаква Кръстана в колибата.)

Из гората, отдясно наближават гласове — явяват се Гав-
рил и Дабко.

Гаврил. Защо бре, сине, така? Децата го не
пускаха при нази — Биолча; аз го прекарах! Грях е,
Илчо — да знаеш: ако ние църкви и народ имаме по
села и градове — нему да благодарим, на Дабета Биол-
чев!

Дабко (прегръща Стоила). Дете бре, аз за вяра
душа давам!

Стоил. Знам, дядо Биолчо.

Дабко. Чуй: молба е от целия град — пусни
Кръстана... пусни го бре!

Стоил. От какъв цял град, дядо Биолчо — и от
беговете ли?

Дабко. От всички християне, Стойло. Бивали са
и други войводи —

Стоил. Ти другите остави. Я кажи кой те праща?

Дабко. Народа бре — всички!

Стоил. И Герасим ли?

Павлина (пристъпва). Тате, да не мамиш!

Дабко (оглежда се смутен). Тебе не ща! Ти си
иди! (На Стоила.) Пуснете човека, Стойло!

Гаврил. Пуснете го, сине! Що е християнин да убивате — хе!

Стоил. Тате, и ти снощи ръка дига...

Гаврил (засрамен). Лъжеш бре! Вятър!

Дабко. Защо ръка дигал?

Стоил. Осъден е Кръстан, дядо Биолчо, и главата му вече цена няма.

Дабко. Недей сега така. Ти си го осъдил, ти го прости.

Стоил. Народът го съди и осъди, татковци — тоя народ, когото съдят, колят, позорят... и безнаказано от години, от векове!

Дабко. Сине, ти за народа мене питай —

Гаврил. Убийте беговете бре! Другото е вятър! За народа... трябва — топ! (Излиза наляво.)

Дабко. Моля ти се, Стойло!

Стоил. Ни дума повече.

Дабко (оглежда се). Тука ли е затворен? (Глухо.) Да ти кажа: от цял народ пари ще съберем... за дружеството ви бре, Илчо!

Стоил. Дядо Биолчо, я ме погледни! Гнила ти е приказката! Пари ще съберете сега — за да откупите Кръстана, нали? Значи, не за дружеството. А дружеството за кого е бе, татковци? И защо вие досега не сте събрали тия пари?

Дабко. Прости ни бре, Стойло! Ще събереме — ти народа от мене искай, мене кой не знае? А Кръстана — пусни го, — слава да ти е бре, капитане! Послушай мене, стар човек, моля ти се! И цял град ти се моли!

Стоил. Дядо Биолчо, ти да си се допитал до сина си, до Герасима, че тогаз да дойдеш тука.

Дабко. Ходих бре в затвора, допитах се. Проклет е. Думам му да ми даде една пусулка...

Павлина. Тате, не лъжи!

Дабко. Ти лъжеш! Ти! Жена-дявол! Аз не лъжа — проклета му душа: не склони бре! Защо ще лъжа? Стойло! (Прегръща го.) Един ми е той! (Плаче.) За него те моля — пусни Кръстана!

Стоил. Та като го пуснем...

Дабко. Ще пуснат Герасима, истина!... (Прегръща го пак.) Пусни го бре! Аз икона имам — (вади от пазвата си иконка), — ще го закълна туй куче, в бога ще го закълна, да си промени сърцето!

Стоил (ходи и кротко). Какво ни жалите вие нас бе? Защо сме ви ние? Син ти не жали себе си — ти го жалиш. (Ходи мълком.) Все за живот, все за живот — как не ви омръзна! Е, добре, ние ще загинем, а вие останете, живеете! (Спира.) Срам ме е за тебе, дядо Биолчо! Зандани си измел, по риза си останал — все за народ! Какво още жалиш бе? (Просълзва се и се отдалечава по върха.)

Дабко (вади изпод дрехата си плоска с ракия и говори на Павлина). Ти си иди! Не си ми като преди... и не ща да те виждам! (Сяда.)

Павлина го гледа и съкрушена се отдалечава по върха.

Дабко. Никой ми не трябва. Тук ще остана аз — ей тука, костите да ми прогният! (Пие, после към четника.) Дете, искаш?

Четник. Какво е?

Дабко. Ракия. Седемгодишна е! И сина си да не мога да измоля! (Дабко плаче. Четникът опитва ракията и после жадно пие.)

Дабко. Оня... тука ли е затворен?

Четник. Остави го. Защо го жалиш? Души еде християнски.

Дабко (пие и подава лукаво на четника). Пий, седемгодишна ракия е, като кръв: не опива, сила дава. А оня — защо ще го жалья? Само — християнин е, думат хората. Защо да убивате християни, дете?

Четник. Юда е, дядо — да се обеси! (Чести да пие.) Ама ракия — пцъ!

Дабко. Юда е... а беговете що са? Не от тях ли е всичко? Ако не издава Кръстан, другигъ ще намерят...

Четник. Като спастрим пет-десет, всеки ще се кланя на своя бог — ха-ха-ха!

Дабко. Ваше знание, дете, токо... (Лукаво.)

Е, пий, пий: услади ти се. Само една дамаджанка ми е
остала от нея още. Да я видиш деня — кехлибар е!

Четник. Какво няма земята ни бе, дядо? Рай е.
(Пие.) А да ми го дадат туй куче —

Дабко. Народът смята — беговете да убивате.
(Сръбва и пак предава плоската.)

Четник. Седем съм вече — (Коли с ръка.)

Дабко. Какво?

Четник (пие). Като туй куче —

Дабко. Заклал си?

Четник. Заклал съм!

Дабко. Християни?

Четник (смее се и пак пие). Ее, майко! А
нощес не сме спали, цяла нощ! Днес подремнах, ала
пак ме сън бори.

Дабко. Пий, дете, ракията разсънва.

Четник. Що е сън, дядо — ха-ха-ха! Три нощи
мога да гледам! Други три — да спя само с едно око —
ха-ха-ха! (Пие, поваля се и пее:)

Ей море, турчин, будало-о,

колко ти чинит пушката,

дваж по ми чинит гушката —

Последните му думи се сливат, заспива. Дабко го следи лу-
каво, после вади от пазвата си иконка и тръгва към коли-
бата. В гората се завива вихрушка и пак се чуе зловешо
глас на бухал.

Дабко (кръсти се). Боже, помилуй! (Влиза в ко-
либата. Глухо — чуе се само дишането на поваления пиян
четник. Дабко и Кръстан излизат пред колибата.)

Кръстан. Павлина де е? Мислях, идат да ме уби-
ват —

Дабко. Закълни се. . . закълни се сега! (Залепва
иконката на устните му.) Сърцето да си промениш!
И Герасима да ми избавиш! Ха, върви сега!

Кръстан (окърива ръцете си, отвързан). А-а!
(Изчезва в леса.)

Дабко. Наша кръв е, господи — само сърцето да
си промени! (Целува иконата и сяда при четника.)
Спи, дете! (Прекръства се и надига плоската.)

Завеса

ЧЕТВЪРТО ДЕЙСТВИЕ

Преваля нощ над планински връх. Наляво се закрива скалист
гребен; надясно спада тъмен лес. По склона на върха лежи сто-
ловата скала. Над нея е пристроен железарски стан — блясва
и потухва комин. По скалистия гребен седят мъже около огън.
Те говорят, но думите им не се чуват. Надясно от скалата се
крие колиба, около която шета Гаврилица. По-налице седи
умислено Гаврил.

Стоил (излиза из колибата и държи в ръка ме-
тално смукало). За градовете туй ще е чудо.

Павлина (следи го с бакраче в ръка). Много се
радвах и те.

Стоил (на Гаврила). Ела, тате, да видиш.

Гаврил. Трябва, сине, трябва да ни дойдат на
помощ!

Стоил. Кои?

Гаврил. Тук целият народ се е прежалил, Стой-
ло, и отвъд трябва да ни дойдат на помощ. Трябва всич-
ки да дойдат. Тогава може и бог да помогне.

Стоил. Бог, тате — в черква, а тук ние сами ще си
помогнем. (Стоил просмуква вода из бакрача със сму-
калото и пръска един храст. От край огъня из другата
страна на скалата се отделя млад четник.)

Млад четник. Бър-бър! (Вика към огъня.)
По-скоро ще се покалугера, отколкото —

Захарий (върви с него и също към огъня). Стра-
хът от афери кара градовете да бързат — туй е!

Млад четник (обляга се о скалата). Въстание—
пуста кобилица! (Листата на опръскания от Стоила

храст, надясно от скалата, се прържат и пламват.)

Гаврил. Защо запали храста, Стойло?

Стоил. Кой го запали?

Гаврил. Нали го прърскаше?

Стоил. С вода, а той гори.

Гаврил. Истина. Е, защо?

Стоил. Ще палим сараите... градовете ще палим.

Гаврил. А, не трябва!

Стоил. Трябва. Те имат силата, тате — топове имат! Ние търсим — чудото!

Гаврил (*тръгва надясно*). Не трябва! Мене слушай, Стойло, не трябва! Ха, аз ще направя бре... аз ще направя топ!

Стоил. Къде отиваш?

Гаврил. Да видя що стана Дабко. (*Изгубен надясно.*)

Храстът гори. Павлина отива в колибата и после се връща със стомна вода. От другата страна на скалата Захарий и млад четник тихо говорят.

Захарий. Мъчно, до сълзи мъчно!

Млад четник. С осъдения... кога ще бъде? Среднощ мина пак.

Захарий. Тия от града ще го отвлекат, когато си отиват, и на брода вече... Тука не приляга, при жена му.

Млад четник. А каква жена, Зарьо! Като я гледаш, сякаш виждаш самата Македония — унила, безрадостна и пак готова на всичко.

Стоил (*от другата страна, на Павлина*). Самият храст не може да се запали — суров е. (*Храстът гасне.*) Как простичко каза баща ми: не бива да се горят градовете... В това има съкровена правда, Павлино... Да се съсипе с един замах труд от векове...

Павлина. Нима... наистина ще ги горите? (*Обляга се на скалата.*)

Стоил. Не ние, Павлино, а гражданите ще си горят градовете и селяните — селата. Един момент ще

бъде то, когато ще се подсече стария ред на живота. Нека само всички съзнаят туй. Трябва и подвизите, и престъпленията да се слеят в едно море от обща воля, за да няма подвизи и престъпления, а — само дело. (*Мисли.*) Да би могъл всеки от нас да се проникне от това! О, да пробудиш душата в измъчения човек и да направиш мислите и целите си негови — тия мисли и цели, които си избистрил в душата си и които си подчинил на своята съвест през светли години на горещи самоизмъчвания... (*Махва с ръка.*) С такъво съзнание може да се преобразува живота на цялото човечество!

Павлина го гледа вторачена и, очевидно, не го разбира.

Стоил ѝ посреща погледа, поколебава се и продължава усмихнат.

Стоил. Туй е тайната на светъл и щастлив живот, Павлино! Да пробудим човека в роба, да го изравним със себе си, да го издигнем по-горе от себе си! Така борецът бива обикнат от хиляди, от милиони хора — обикнат като свой, като роден. И доживява той така оная върховна минута на радост в живота, когато чувства, че и в последната ратайска колиба името му е надежда и вяра, опора и утеха... (*Мълчи и отсечено.*) Само една такъва минута е вечност, Павлино, цяла вечност!

Павлина е в захлас, ронят се сълзи по бузите ѝ.

Стоил (*не я забелязва*). Чудна минута на хубав живот! В нея се крие и сладостта на майчина радост от първа рожба, и блаженството на старческо опиянение всред внуци и внучки, и ослеплението на любим и любещ съпруг... А едното само стремление, да се вкуси туй върховно доволство, крие в себе си, Павлино, такъв възторг от живота, че поглъща самия живот и прави смъртта желана... Да бих се сто пъти родил, и сто пъти бих живял все тъй!

Павлина изхлипла.

Стоил. Какво ти стана?

Павлина. Не знам.

От другата страна на скалата Захарий се обръща към мъжете край огъня.

Захарий. Другари, нов ден — ново слово!

Колелото около огъня се разбива. От другата страна на скалата слушат и Стоил с Павлина.

Захарий (*вади вестник*). То не се чете, но аз наизуст . . . (*Смях.*)

Народът, братя, цели,
ей, вярва вече в нас!

Млад четник. А трябва да повярва в себе си.

Захарий. От твоите уста — в божии уши!
(*Декламира:*)

А враг ни дебне — играй съдбата. . .

И смей се Ваал, кумир печален

на робство черно, на мрак вековен. . .

— На стража, братя! Нас зло ни мами
към огън и сеч! Към гибел и срам!

Гражданин. Всичко ще иде в един дол за дренки. (*Шум.*)

Захарий. Кой ме пресича? (*Посочва работилницата над скалата.*) Там са наковалнята и чуковете на народното дело! Там е огнището на народната вяра! А какво сме ние тук и що имаме? Нищо освен идеала! И огнището крееше, и наковалнята могуща, и робството минало, и свободата утре — нищо не е наше, всичко е народно! И не ние ще развеем, братя, знамето на въстанието, а — народа, който си е единствен домакин и господар, цар и бог!

Гражданин. И който не декламира. . .

Стар четник (*на Захарий*). Да живее, всичко да пишеш във вестника! (*Гаврил се явява отдясно и шепне на Стоила.*)

Павлина (*писва*). Избягал! (*Стоил излиза надясно.*)

Захарий (*не забелязва смущението и декламира, обрънат надясно*).

Свещен, войводо, девизът ти мил:

Бащи си няма ний да измамим! —

(*Скача от скалата след мъжете, които се стичат надясно.*)

Млад четник. Избягал — осъденият!

Павлина. Хванете го! Погуби ни!

Захарий (*опомня я*). За бога!

Павлина (*не в себе си*). Кърви. . . кърви виждам! Погуби ви! Погубихме ви ние! Аз всинца ви погубих! (*Опомнят я.*)

Стоил (*води пияния страж*). Напил се като лозар! Зарьо, ваеми с десет момчета чуката на гребена! (*Упътва тримата граждани.*) А вие — хайде през брода, че дано се изтръгнете! (*На двама четници.*) Ще ги придружите до буката. (*Гражданите с двамата четници излизат надясно. Захарий и цялата чета се изгубват зад скалата, където се въоръжават.*)

Гаврилица (*на Стоила*). Дете, нощ е още. . . по-харно бягайте, спасявайте си главите.

Стоил. То до главите е още далече, мале. (*На Гаврила.*) Заведи жените в скривалището.

Гаврил. Загрижил се за хората. . . (*Суче си мустаките и сяда на скалата.*) Що ми е мило бре — топ няма!

Стоил (*отива към дъното*). Пушки има, тате. . . и хиляди мъже по планините. . . не сме вече сами, като вас с Кузман капитан някога! (*Закрива се.*)

Гаврилица гледа по Стоила. Гаврил дърпа с две ръце мустаките си. Павлина, облегната на скалата, стои вцепенена.

Павлина (*опомня се*). Сън е това. . . То не може да бъде. . . не може! (*Писва и тръгва.*) Не бива, боже!

Гаврилица. Къде, дете? Къде в нощта?

Павлина (*тегли се*). Ще ида — да го спра — ще ида, майко!

Гаврилица. Ела-на себе си, дете! (*Разплакват се.*)

Гаврил (*става*). Плач-да няма! (*И сам заплаква.*) Що хубост беше мари, дете! И на такова куче! (*Сяда на скалата и плаче.*) Що е живот на земя, господи, когато. . . (*Скача.*) Кузмане, стани от гроба бре, капитане! Стани бре, ех! (*Простенва и отпада на скалата.*) Жално ми е мене. . . за всичкия свят!

Гаврилица (*теши Павлина*). Ела на себе си, дете: що е живот, то е смърт.

Павлина. В какъв час ме е мене майка родила. За нищо не съм аз на света. За нищо добро не съм аз!

Стоил (*вика зад скалата*). Сборен пункт на върха!

Захарий с част от четата се изгубва наляво към гребена.

Други четници на групи се закриват из гората надясно.

Стоил се явява и говори на майка си.

Стоил. Вие още ли сте тука?

Павлина. Ильо! (*Посреща го и отпада на ръцете му.*) Аз съм крива за всичко!

Стоил. Криви сме всички ние. . . че сме се роби родили!

Павлина. Не ме оставяй! Жива да не остана! (*Притиска се о него.*) Ильо, аз радост не познавам — сега с радост ще умра! (*Отстранена кротко от Стоила, блуждае с очи.*) Само жива да не остана! Гнус ме е. . . гнус ме е мене от живота ми!

Гаврилица. Какво беше ти крива, сиротка?

Павлина. Крива съм, че живея. Ильо, жива да не ме оставиш.

Стоил. За нас само живот няма, а смърт — на всяка стъпка.

Гаврилица (*гледа ту Стоила, ту Павлина и писва с грозен плач*). Деца клет! А защо да гинете тъй млади, зелени бре?! (*Къса си дрехите и пищи.*) Господи, защо да гинат тъй млади и зелени, защо, защо?

Из гората отдясно бързат четници и въоръжени селяни.

Гаврил отвежда Гаврилица по скалата.

Стар четник. Долу селото вече гори.

Селянин. Войска иде направо тука.

Стоил. Е, сега друго не чакаме. На брода дали е чисто?

Селянин. Глухо е натам, чисто трябва да е.

Стоил. Дано се изтръгнат сиромасите. Ха, заемете скалата. (*Тръгва наляво.*)

Стар четник. Зарьови там са добре, войводо — ти остани при нас. . .

Стоил. Какво, почна ли да ти трепери мустака? (*Излиза наляво.*)

Стар четник (*заляга с другите по скалата и суче мустак*). Няма да трепери бе!

На изток блясва зорницата. Павлина стои замаяна в подножието на скалата, после взема стомна вода и се прикрива зад четниците. Из гората идат нова група селяни и четници.

Селянин. Хванаха Биолча при колибата — забравили сте го сиромаша. (*Катери се по позицията.*) Вързаха го и го бият.

Един четник. Ху, много са — сега ще си покажат носовете.

Стар четник. И добре дошли. Приклекни там горе, ха де!

Втор четник. Води ги сам сърбоманът — юда проклет!

Първи четник (*пали цигара*). Ще ни избият поганците.

Стар четник. Светът ще се свърши.

Наляво по гребена почват далечни гърмежи. Изтокът багрее. Над скалата се явява Тома — чер, разгърден, държи пушка. Стоил се връща.

Стоил. Зарьови почнаха. Ще ги посгреят — идат пълчища оттам. (*Между момчетата.*) Помнете, тук трябва да държим, докато Зарьови отстъпят на върха — иначе ще ги заградят. (*Оглежда позицията.*) Ти, Карьо, не ми харесваш там — смъкни се малко! Е, кол-

цина ще се кръщавате днес? (Смях. Селяни викат: «Аз! И аз!») Ние икони нямаме, а молитвата ни е къса: юнак е, който умее да се пази, а герой — който не хаби патрони. Помнете, нямаме царски складове! (Смях.)

Глухите гърмежи-далеч наляво все по честят. Ден. При Тома на скалата се явява Гаврил с пушка.

Гаврил (вика). Деца, моята бабичка днес рече: що е живот, то е и смърт. . . Трепете — тамо ним! (Залъгва до Тома.)

Стоил. Да живееш, тате! А де са —?

Павлина (става и пристъпва със стомната). Аз. . . не знам къде да приклепна, Ильо. . .

Стоил. А. . . добре си се сетила. . . (Пресреща я.) Страх ли те е?

Павлина (трепери). Само жива да не остана!

Стоил. Не мисли за живот и смърт — те скоро ще се смесят тука. Мини! По-добре, разпусни си душата и когато четата запее — запей и ти. . . Хубаво е с песен да се умира. (Павлина го гледа просълзена.) Подслади си сълзите. (Глухо.) Искал бих да умра, слушайки гласа ти. (Притегля я, но пръв вистрел из гората отбясно го заставя да я сведе зад прикритие и държейки я още за ръката, говори, насочен към леса.) На живот не бе, Павлино — на смърт да е!

Глухо. Само далечните гърмежи по гребена честят.

Тома (от върха на скалата). Зарьови са насилени, бател! (Подзема песента на Зарьови, която едва се чува:)

И ти, гарване, птицо проклета-а,
на чий гроб там ти тъй грозно грачеш —

Стар четник. На вражи гроб! (Стреля сам.) Отиде при господя си!

Млад четник. Не се видят кучетата.

Стар четник. Гледай те да не те видят.

Тома (пее от върха на скалата и четата подзема).

Ох, зная, зная, ти, плачеш, майко,
затуй че ти си —

Из гората гръмват две пушки. По позицията изохва ранен четник. Тома допоява сам «черна робиня».

Стоил (към ранения). Пазете се бре — срамота е!

Стар четник (към ранения). Умря ли, Карьо?

Павлина пропълзва при ранения и подзема заедно с четата песента на Тома.

Павлина (пее).

Затуй че твоя свещен глас, майко —

(Четата стреля и тя продължава да пее сама:)

Е-е глас без помощ, глас във пустиня!

(Поваля се, пронизана от куршум. Никой не забелязва. По гребена наляво се чуе «ура», после еква тръба на помощ.)

Стоил. Какво ли е?

Тома (от връх скалата). Викат ми нещо за Захари. . . може да е убит. Е, отстъпват!

Стар четник. Отърчи, войводо!

Стоил. Ще ви намеря на върха. (Просмича се назад и съзира трупа на Павлина.) Ах!! (Пропълзва.) Не е жива! Успокой се, бедна! И пак тъжна. . . тъй тъжна! (Целува ѝ косите, после се забравя и дълго целува мъртвата.) Сбогом, сбогом, Павлино! (Изтегля се и се закрива наляво.)

Кръстан (вика из гората). Елате бре да ми изпълните смъртната присъда — ха-ха-ха!

Стар четник (останал нанаяд от четата, която се изтегля нагоре). Чакай, юда! (Цели се, но гръм из гората го събаря.) Ах, войводо, потрепера ми мустака. (Умира.)

Из гората войници тласкат Дабка Биолчев. След тях върви
Кръстан с пушка.

Дабко (стене). Куче си бил, Кръстане. . . звяр си бил ти! (Водят го по скалата и съзира трупа на

Павлина.) Павлина! Сирота моя! *(Пази трупа от Кръстана.)* Ти се махни, юда! Поганец си бил ти!

Кръстан. Мой е... този труп! *(Отблъсва Дабка, когото войниците отвеждат. Подига мъртвата за коси.)* Сладка... като отрова! *(Взема я на гърдите си.)* И пак... като живота сладка! *(Устните на мъртвата се обагрят с кръв.)*

Завеса

ЕПИЛОГ

По извити стени на някогашна венецианска вятърна мелница зеят малки, тесни отвори, из които гледа черна нощ и прониква воят на море. По пода лежат заточеници, някои във вериги. В дъното някогашният голям отвор за ос на мелницата сега е тънко изидан и прави в дебелите стени широк пезул. На него лежи болен Дабко Биолчев. Зад желязна преграда наляво е тъмничната врата. Надясно се крие каушът на затвора.

Захарий *(затворен в кауша, вика като изпод земята)*. Герасиме, на тази вечер по нас баници правят и парица с дрянова пъпка в баницата скриват — за щастие... Герасиме, всяка година щастieto на мене се падаше!

Герасим *(седи до кауша турски и пуши)*. Кой като тебе, Зарьо.

Захарий *(из кауша)*. Аз отбелязвах крайчеца, де мама парата криеше...

Герасим. Така... ние и щастieto на лъжка ловим!

Захарий *(из кауша)*. Не искам щастие, Герасиме — да има едно парченце от баницата!

Томас *(лежи при Герасима)*. Еш наум, Зарьо.

Захарий *(из кауша)*. Да си хапнеш, Томо, и после — една чаша винце...

Томас. Пий наум.

Захарий *(из кауша)*. Калпак да накривиш, либе да изгледаш...

Гаврил *(във вериги сред затворниците)*. Сънувай, дете.

Захарий (*из кауша*). Ох, да сънувам, дядо Гавриле, но — де? Прогниха ми раменете да се подпирам, капнаха ми нозете да ги разменям. . . Герасиме, обърни часовника, да настъпи Нова година!

Дабко (*лежи на пезула*). Стига сте вили бре. . . кьо-хьо, кьо-хьо, кьо-хьо. Пуста-а, не ще ми изтръгне душата — кьо-хьо, кьо-хьо.

Гаврил. Търпи, Биолчо.

Дабко. Скъса ме. . . умирам. (*Кашлицата го задушават.*)

Герасим. Време е, тате — ще си идеш със старата година. . .

Захарий (*из кауша*). Няма никой да си ходи, докато мене не извадят от тоя катранен казан!

Тома. Трай ти там, Нова година е утре, ще има помилване. . .

Захарий (*из кауша*). Чакай — наум! (*Киска се.*) Хареса ли ти?

Герасим. Искаш ли цигарка, Зарьо.

Захарий (*из кауша*). Ох!

Герасим. Пуши наум! (*Тома и другите се смеят.*)

Захарий (*вие в кауша и после*). Ах, защо няма как да пиша. . . да ви дръпна сто сатири!

Герасим. Пиши наум, поете.

Захарий (*пъшка в кауша*). Чувства и мисли — що не желаях? И всичко тука ще погребат. . . А как ми кипи душата, Герасиме!

Тома (*закрива лице*). Съчинявай, Захарий, съчинявай, сиромаш!

Герасим (*побутва Тома*). Плачеш ли, Тома? Пада ти се, да си се отровил.

Тома. Е-е, писмата трябваше да изгълтам, писмата да не хванат.

Герасим. Да си глътнал и жълтото си писмо.

Гаврил (*сочи кауша и веригите му звънят*). Кажу ми онова дете, Герасиме: да не отвръща на гардияна, ще прогние в кауша. . . Мило ми е за татка му и майка му, макар да ги не знам — ех!

Герасим. Проклет куршум, че не го уби, а тук го изпрати.

Гаврил. Добре е, че си скри името. . .

Герасим. Ст!

Гаврил (*ляга и веригите му шумят*). А що ми е тъжно, деца — за бабичката ми е: ще умре сама-саменичка и не ще има кой очите ѝ да заклопи!

По пода се усилват кашлици, въздишки и пъшкания. Блясват и потухват цигари. Дабко кашля последен и простенва.

Гаврил (*отива при Дабко*). Пренеси се, брате, в Охрида наш: може да заспиш и може добро да сънуваш — бъдни вечер е!

Герасим. Не го слушай, тате: байко Гаврил се пренесе само за една нощ в Охрида. . . и се озова тук! (*Смях.*)

Дабко. Кьо-хо, кьо-хо, кьо-хо. Скъса ме, си — кьо-хо, кьо-хо, кьо-хо. Изяде ме тази стена!

Гаврил. Долу за тебе е по-лошо, Биолчо — мокро е. (*Качва се на пезула и ляга зад Дабка.*) Да те пазя — аз съм здрав, брате! (*След малко заспива и тихо хърка.*)

Дабко. Добро ти е сърцето бе, Гавриле, кьо-хо, кьо-хо, кьо-хо. . . И от бога добро да найдеш, брате — кьо-хо, кьо-хо, кьо-хо.

Захарий (*вика из кауша*). Герасиме, ще съчинявам. . . науст!

Герасим. Слушам, Зарьо. (*Тома се подига — слушат и други.*)

Захарий (*из кауша*). Над зъбери пустинни, из пустинен малоазиятски бряг блещука — фар. Моряци той упътва, звезда е в нощта, мечта е сам-сама: свети високо над скали безлюдни. . .

Другари, да свети фара! Той е забит в нашите снаги и воценица е той над гробницата ни жива, но да свети, да свети фара в страшната нощ — студена, тъмна и безкрайна като смъртта. . . в която мръзне проляната кръв, гасне блесналата душа. . . в която глъхнат и звънят на веригите, и стоновите, и въздишките ни. . . (*Мълчи. Глухо — чуе се воят на морето.*)

Герасим (*смее се*). И в която не глъхне, Зарьо, воя на вечното море. . .

Захарий. Мълчи. . . Герасиме! Поезия, жизнерадост — ха-ха-ха! Пустинни виялици са туй, сатири диви, хукнали с кикот по бесни похоти!

Далеч от нас, блудници! Вашата стихия е нощта. . . вашата мечта е сластната, но несъществуваща морска царица. . . Ха-ха-ха! И какво вий дирите тук, над нашия погреб жив? Ха-ха-ха! (*Изхлипва.*)

Майко, родино далечна, дай бурята свещена на страданията си! . . . На бряг мрачен на мрачно море, в тъмница страшна на робство страшно — далеч сме ние от тебе, светиня наша! Но дай ти бурята си свещена и — о, земя, удавена в кърви земя, изхвърли ти из своите страшни недра труповете свети и дигни ти високо стълпотворение —

Дабко (*дави се от кашлица*). Стига сте вилн. . . стига-а, кьо-хо, кьо-хо —

Тома (*става*). Чакай, Зарьо! (*Отива при Дабка.*)

Захарий. Проклятие! Човек тук не може даже и наум да съчинява!

Дабко (*хърка*). Гавриле. — Гавриле —

Тома. Тате спи, дядо Биолчо.

Дабко. Умирам вече —

Тома. Крепи се, Нова година е, може да те помилват. . .

Дабко. За мен що — кьо-хо — ти ми кажи — кьо-хо — за Кръстана (*кашля глухо*) — превърнал ли е Кръстан града — Охрида наш — кьо-хо, кьо-хо, кьо-хо.

Тома. Не е, дядо Биолчо — цял народ не се превръща.

Герасим. Той скоро ще иде при бога, тате. — не го да превърне. . . Там да му се опреш ти, а тук — Стоил да ни е жив в планините!

Дабко (*дига се на пезула и оглежда всички*). Деца, умирам вече. . . Кажете бре, да е просто на всички, кьо-хо, кьо-хо, кьо-хо — бог да прости Павлина моя — сиротка неплакана — кьо-хо, кьо-хо — Нека е просто бре и на Кръстана изменник — кьо-хо, кьо-хо. Ох, умирам — деца, бог да прости бре, бог да прости и мене, старец безумен, та глупав!

Простенва, отпада в ръцете на Тома и се задавя.

Тома (*завива го*). Кръв блюва, Герасиме — не ще осъмне. (*Ляга при Герасима.*) Зарьо, думай, сироммах!

Захарий (*вие глухо в кауша и после*). Гнили са бе. . . гнили са вече стените на вековната тъмница! И висят те над страшни пропасти! И под кухи недра бучи море — народ! (*Пъшка.*) Но-о, нищо не прониква до нас. . . Слушайте как глъхнат тука, като в гроб студен, и шума на нашите окови, и стоновете, и въздишките ни — (*Мълчи и после.*) Не, боже, дъще час свещен.

Тома. Е-е, дъще смърт!

Захарий. Проклето ти име, Тома! След час е Нова година и казвам ти аз: тури пръст в раната ми и повярвай! Ще грохнат вериги вековни и ще бликне живот нов!

Герасим. Я бликне, я не. . .

Мъртва тишина. После се чуе воят на морето. Сред налягалите заточеници се дига и блуждае с очи селянин.

Селянин заточеник (*говори на себе си*). И викам на татка: жали, татко, моите невръстни сиротини — мене защо жалиш? А той: ти ли бре, сине, ти ли свят ще оправиш? Ех! И сега смята сироммах: що оправи? Гниеш си жив погребан, а кукята ти сиротинска. . . (*Махва ръка и се поваля.*) Горял я огън, татко!

Глави се дигат и търсят говорилия. После заглъхва пак.

Старец побелял в окови оглежда всички.

Старец. Що полза бре, деца? Що полза, че гинете тука, а вашите сиротини остават по чужди врата. . . Що полза, господи! (*Поваля се. И пак глухо. Гражданин-заточеник сяда турски и прави цигара.*)

Гражданин-заточеник. Мъчно ми е бре! Братчета, вие там, запейте нещо — е-ех!

Млад заточеник (*дига се на лакът*). Пече, слушай! (*Пее пародия на «Жив е той, жив е».*)

И гардияна с феса червени-и-и тихо нагазва-а наш'те зандани. . .

Дигат се изведнаж много глави.

Първи глас. Мълчи там!

Втори глас. Кой е?

Трети глас. Не те е срам бре!

Млад заточеник. Аз! *(Тупа се по гърдите.)*
Убийте ме! Убийте! *(Поваля се. Изведнаж пак за-
глъхва. Палат се цигари. От другия край се откъсва
плач.)*

Герасим. Кой... там?

Тома *(към плачущия)*. Мълчи, баба!

Гаврил *(зад Дабка на пезула, пее насън)*.

Пет години го милувах,
срам ме беше да му реча-а —

Тома. Да живееш, тате!

Гаврил *(става и си трие очите)*. Кой, а?

Герасим. А, той насъне. пееше бе, ха-ха-ха!
Добро да те види бе, байко Гавриле, ха-ха-ха.

Гаврил. Ча-кай-те! Сон сънувах! *(Слиза от
пезула.)* На добро е — теби на добро, Биолчо!

Дабко *(кашля)*. Що?

Гаврил *(оглежда всички)*. Отвѣд бях, деца —
в палато!

Герасим. Охо! Хай, добро да те види, байко Га-
вриле, ха-ха-ха!

Гаврил. Кюти! *(Всички слушат.)* Ще се събъд-
не тоя сън — свет ми кръст! Там сме ние, а и всички
министри там, изредили се, все тъй, като образи по
стени, като кадри — знаеш? Така! А гледам се аз —
о-къ-сан, деца, ама що окъсан, от срам в земя да по-
тъна! И смятам: кого чакат? Хм, сещам се: не-го-о!
Па ха — ще избягам, да не се осрамя, а виждам —
кого? Дабета Биолчев!... Истина, Биолчо!

Дабко. Може, брате — кьо-хо — кьо-хо — кьо-хо.

Гаврил *(кръсти се)*. Истина ти казвам, ей ми
бога! И гледам те аз тебе, брате, пременен в бяло —
сняг!

Дабко. Не е на добро — кьо-хо — кьо-хо — Ще
умра аз.

Гаврил. Трай — на добро е! Стоиме ние, чакаме,
всички тъй, като на игли. И що? Иде! А не е човек, де-
ца — аслан е, лев! Като се зададе — оная грива, ония
очи... И бие опашка — те-ежка, а на глава му коро-
на и все в елмази, деца! Аз тъй и сдrefив, ще се съ-
будя от страх! Пък — гледам — асланът право на ме-
нека! *(Плачливо.)* Иде бре! Иде и плаче... като човек
плаче! *(Бърше си сълзите.)* Гледа ме, деца, и сълзи
рони...

Всички слушат, само Герасим насмешливо криви глава.

Гаврил *(към Герасима)*. Е, що, така беше!
Па иде, братя, право на мене и — хъ-ъ — ще се про-
трие. А не се протри и ме отмина... Моята беше-е—
си казах, — за мене файда няма! И се извърщам —
(обръща се засмян към Дабка) той пра-а-во при Дабе-
та! При тебе, Биолчо! И ближе ти ръката, брате, рад-
ва ти се!

Дабко. Сън е — кьо-хо — кьо-хо — кьо-хо —

Гаврил. Свет ми кръст, до утре ще те помилват!

Дабко. Сън е... кьо-хо — кьо-хо — сън е, Га-
вриле-е... кьо-хо — кьо-хо —

Селянин. Може. Нова година е утре — помил-
ват.

Дабко. Не се смейте бре... кьо-хо, кьо-хо —
сън е-е...

Герасим. Байко Гаврил и насъне все глупости
вижда.

Тома *(на Гаврила)*. Ще те помилва и теб султа-
на — уши ще ти пораснат!

Гаврил. Псе бре! Отсечи ми тая ръка, ако утре—
*(Далеч гръмва топ, гърмът се отеква в скалата и
разбито прониква в затвора.)*

Заточеник *(става)*. Давят се нейде в морето!

Млад заточеник *(лежи)*. Да се давят! Да
гинат!

Гаврил. А бре — тю-ю! Нова година е, деца!

Тома. Истина, гърци са с гемии из морето, Нова
година посрещат.

Г е р а с и м (става). Тъй е, тъй. Ха, честита Нова година. . . честита, братя! (Прегръщат се само неколцина.)

Г а в р и л. Честита, деца! Че да видим утре, що добро ще чуем?

Д а б к о (кашля и стене — всички се обръщат към него). Умирам. А гърци проклети. . . из морето ходят слободно — цигани що са — (Задушава се и хърка.)

З а т о ч е н и к. Умира сиромашът!

Г е р а с и м (пристъпва към умирающия, но махва с ръка и сяда). Седнете! Седнете всички! Що е смърт — за нас е.

Г а в р и л (глухо). Герасимо, истина, ако не умре татко ти тази нощ, утре ще го помилват.

Г е р а с и м (гледа го дълго). Като умрем, всинца ни ще помилват. (Извързва се настрана и му бликват сълзи. После вика към кауша.) Честита Нова година, Зарьо!

З а х а р и й (глухо из кауша). Тя беше!

Г е р а с и м. Какво?

З а х а р и й. Отпускам се вече —

Г е р а с и м. Къде?

З а х а р и й. На краката си — навряха се в корема ми — (простенва) о-о-о, извикайте туй куче, гардияна бе!

Т о м а. Да викаме, да го пуснат! До тази заран му е наказанието! (Вика, пригласян и от другите.) Гарди-ян! Хо-хе-хи!

Вратата отляво тежко се отваря и влиза сънлив тъмничар със сноп ключове в ръце.

Г а р д и я н (при кауша). Е-е? (Отключва и изтегля Захария.)

З а х а р и й (окъсан, окалян, брадясал, кожа и кости). Честита — (Пристъпва и се поваля.) Чес-ти-та Но-ва го-ди-на —

Глухо. Из големите врата влиза офицер и държи в ръка телеграма.

О ф и ц е р. Да живее падишаха, роби!

Г а в р и л (при Дабка). Биолчо, да чуеш! (Гледа офицера.)

О ф и ц е р. Кой е Дабко Биолчо чорбаджи?

Г а в р и л. Господи! Казах ви бре! (Навежда се над Дабка.)

Г е р а с и м (става). Защо?

О ф и ц е р (показва телеграмата). Висока милост, роби!

Става и Тома. Всички гледат към Гаврила.

Г а р д и я н. Защо мълчите бре? Кой е този комита чорбаджи?

Г е р а с и м (към пезула). Що е, байко Гавриле?

Г а в р и л (плаче). Татко ти. . . починал, дете! Аз тъй и сънувах!

Г а р д и я н. А-а, оня ли сиромаш?

Г е р а с и м и Т о м а (изхвърлят гардияна). Вън, куче!

З а в е с а

МРАК

КОМЕДИЯ В ТРИ ДЕЙСТВИЯ И ЕДНА СЦЕНА
ИЗ СЕЛСКИЯ НИ ЖИВОТ

ЛИЦА

ДЯДО ХАДЖИ — висок, хил, около 60-годишен, посвит, подвижен, с червено лице, син нос, дебели вежди и мрачен поглед

БАБА ХАДЖИЙКА — пълничка, около 40-годишна, младолика, белосва се, с резки черти на безпътство, облечена нечисто, полуграждански

ПАСКО — около 20-годишен, козар на дяда Хаджия

ЕЛЕНКА — около 9-годишна, храненица на дяда Хаджия

ЧАНКО ПЛАШЪТ — подпълен, 40—50-годишен, с епилептично поизкривени уста

БАБА МИХАЛИЦА

БУЛКА ИВАНИЦА

НИКОЛИ — облечен селски, но със задяната о пояса престилка

ДАСКАЛ ТОНЧО — голобрад селски учител

СТРАННИК — окъсан, но в граждански дрехи, със затворнишко жълто лице

Горски старши и стражар, селски писар, първи, втори и трети селянин, старец, селска стража

Действието става в крайбалканско село от Източна България, в наше време.

ДЕЙСТВИЕ ПЪРВО

Широка селска стая. Наляво огнище. Надясно стена с полица и по нея наредени сахани и тепсии. Над облото огнище друга полица и по нея сито, гледачески карти, вързопи билки, те-некиени кутии, вълчи челюсти, габровски гаванки и пр. В дъното на сцената два мънички прозореца с дигнати външни кепенци. Ден.

ЯВЛЕНИЕ I

Дядо Хаджи, първи селянин, после баба Хаджийка

Дядо Хаджи (*с малко черно тиганче топи олово на огъня*). Хеле, куршума, ама тъй казва, дето толкоз вече бива. Нищо друго — гледай на какво щеш — нищо друго тъй не казва! Ако е уплаха — я наяве, я насъне, — изведнаж излиза — щё, на оловото, на, се излива, като изписано на книга! Ама от каквото и да било уплахата — изписва се, ти казвам, Вълчане, изведнаж, па като пийне човек две-три утрини от куршумената водица, това си е на уплахата — отива по пръждомите! Да речеш, взема я с ръка!

Първи селянин. Ех, милено чедо е, дядо Хаджи; как да не трепериш върху му! Милено, милено!

Дядо Хаджи. То се знае, то се знае, човек за рождено чедо не трябва да милее и ризата от гърба си! (*Излива оловото във вода у пръстена паница.*) На сега, гледай! Видиш ли? Ей му рогата, е-е-ей! Брех, истина ти думам, страшна уплаха е, брех, брех, брех! Или

е бивол. . . на и опашка. . . много извита. . . Ба, че то може. . . зер, човеку насъне мож' да се вести бия и. . . и дъртия от пъкало?!

Първи селянин. Може, дядо Хаджи, зер, може. Ох, дано е слуки! (*Кръсти се.*)

Дядо Хаджи. Ама как не ще е бе, брате бе! (*Вика.*) Хаджийке, ей, Хаджийке! (*Влиза баба Хаджийка.*) Яла, Хаджийке, да видиш какво е страшно!

Баба Хаджийка. Кам' го, где е? (*Коленичи и се взира.*)

Дядо Хаджи. Виж му опашката само! Ей му рогата! Брех!

Баба Хаджийка. Ъ-хъ. Видя, видя, токо. . . уплахата на дявовата попова щерка бе по-страшна!

Дядо Хаджи. Ааа. . . ама как по-страшна, Хаджийке? Хич по-страшно. . . ти кажи, какво по-страшно от туй?!

Баба Хаджийка. То по-страшно си беше, какво санким? (*Криви му се и убедително.*) Имаше, хе, и очи. . . че и зъби имаше извити. . .

Дядо Хаджи. Имаше то, толкоз ти помниш!

Баба Хаджийка. Имаше, на.

Дядо Хаджи. Нямахте!

Баба Хаджийка (*бие пестници*). Имаше, имаше, имаше! Същ дявол с попско расо, с рога, с очи, с извити зъби, па и с опашка. . . хем с опашка.

Дядо Хаджи (*криви глава и настрана*). Все от вчера е. . . зайнати се!

Първи селянин. Уф, опазил ни бог от несрета, Хаджийкее! Сполай ти, като думаш, че уплахата. . .

Баба Хаджийка. Ама ти мен слушай, свате Вълчане, не е страшна! Аз ли не ще помня?

Първи селянин. Ех, ех, от толкоз рожбици, Хаджийке, само трички ми оставят!

Дядо Хаджи (*гледа изкриво баба Хаджийка*). Ама. . .

Баба Хаджийка. Като пийне. . . какво, ха, дядо? Като пийне две-три утрини детето от водичата. . .

Дядо Хаджи. Хаджийке, ти си нещо на криво

спала. . . Вълчане, ще вземеш паничката с водата и ще трепериш над рожбето си, ще го караш ката заран да пийнува по десет капки, зере, да си знаеш — голяма е уплахата на рожбето ти! И ако му не мине, то пак ще дойдеш, ха!

Първи селянин (*става*). Сполай ти, дядо Хаджи. . . Таквоз, пари си нямам, брате, па. . . ех, ще склониш да ти дам малко житце, имам чиста пшеница. . .

Дядо Хаджи. То таквоз. . . Аз за душата си, щом е за здраве. . . Все, що вземам, е все, кажи го, за Св. гора, я за Божигроб. . . Хай, със здраве ти, па прати там пшеницата, ама извей я! (*Селянинът излиза.*) Мър-мър, а нищо не донесъл! Хаджийке, ако не прати пшеницата, ще идеш да му я искаш!

Баба Хаджийка. Ами, сега — на, търтих!

Дядо Хаджи (*гледа я изкриво*). Хъм, Хаджийке бе, я таквоз. . . дигни лице, да те видя! (*Става.*)

Баба Хаджийка (*извързва му гръб*). Какво, ха?

Дядо Хаджи (*клати глава и бързо излиза отдясно*).

Баба Хаджийка. Пъф, чакай, да не намериш! (*Излиза отляво.*)

Дядо Хаджи (*повръща се с преполовено ракиено шише*). Плюскала! Ама то си полича от приказките й! Плюскала! Резил баба! Лакома, безсрамна! (*Снема от полицата ракиена чаша, сяда на козяка до огнището, налива си, гаврътнува на един дъх и цвака устни.*) Елено! Еленке!

Баба Хаджийка (*отврън с престорен глас*). Елено? Еленке? (*Натъртено.*) Какво, ха? Вчера си повел детето долу на реката — билки да събираш и да плюскаш, и да ти пее детето, и да ти тича, и да те гледа цялото село, че да рече, ужка магии правиш. . . На го сега, ей че лежи детето — ще го умориш! Язък, клето сираче е, от дете съм го отгледала, макар и хранениче, макар я, да си знаеш, хем хубаво да си знаеш, печелиш, а на мене нито бан и кога хем тъй, със сълзи ти се моля, а пък ти, де. . .

Д я д о Х а д ж и (става). Бррр! Отгледала си дете, брех! Аз като ти взема бухалката! (*Излиза при нея и вика.*) Да си млъкнала и-пукнала! Да спиш! И не ми казваш, че е болно детето! (*Повръща се, тукта, дири си тояжката и на излизане-отдясно.*) Простинало ни е момиченцето, ще викам баба Михалица. . . (*Като се обръща надясно.*) Хаджийке! Да не си веке туряла на уста нищо! Резил! (*На себе.*) Вдървило се детето, пък и не ти казва, ужка я милее. . . тфю! Ама все от снощи е: щом чу, че Братоеви дигат сватба, сети се. . . Добре баре, дето не знае колко взех. (*Пипа си антерията.*) Цяла турска лира. . . Чакай да викам Михалица, па да разтрие детето! (*Излиза.*)

Я В Л Е Н И Е II

Баба Хаджийка сама, после Михалица

Б а б а Х а д ж и й к а (*влиза, като се оглежда*). Да не ма извардва. . . тфу, еня ме е! (*Сяда на козяка, за-претва се — разполага се нашироко, налива си от бинлика ракия, гутва я.*) Било житце, било вълница, по франк, че и по два, и три, и пет, а налице няма, та няма! Всичко в града носи! Ама то и не носи — не. Случи се, вземе бая пара, а по недели му се не падне път да слезе в града и пак претарашувам го нощем — няма; в кесията му няма ни пара! (*Налива си ракия и пие.*) Ох, божке, света Богородичке и света Марта, и света Мина утрешна! (*Кръсти се и плаче.*) И мъжа си оставиф аз за него! Отиде в Румъния и не се върна, ама можеше да се върне. . . Ох, чакаф го две години, па баба Калиница рече — познавач човек е, врач е — ми каза; стопанка си дири — рече; далеч на, по села, по Балкана, кай, ще иди, па можало щѐ и без венчило. . . Зер, как да се венчѐя, като го нямаше мъж ми две години, а го не знаяф жив ли е, мъртъв ли. . . Ех, ех! Зер на очи бяф. . . Цинцарите онез ме изкараха от глава, осрами а ме, та се бояф какво ще е, като се върне мъж ми. . . Ох, мъжо, мъжо! Где си ти, Петре, да ме видиш, джанъм. . . Русчуклийка от град и ей в

такъво село! Й ей с такъв стопан! Млада съм си и красива, а той ни рокля, ни нищо. . . ни парица в ръка! (*Бърше си сълзите и строго.*) Ама ще те науча аз тебе, дъртелнико! (*Замислена.*) Всичкото ев тая му антерия: сам си казва, в нея ми е, кай, силата! Уф, да мога само да пипна змийската глава с босилека! В нея било всичката магия: слушала съм от мама, всеки асьл магесник ставал за работа, ако улучал да види кюлюмявката на дявола, пък то можало много мъчно; трябвало сам чияк да убие смок, че да му вземе главата, че да му разчекне устата, че да я закрепим в пръст, която да е поена с вода, що е преседяла единайсет нощи на звезди; че в нея змийска глава, на, да насее босилек, па да бае, да бае — всяка зора по петли да бае, дорде поникне босилека. Па тогази в деня наврѐх летния Св. Атанас, когато думат, че светията излягвал с кожух — тогази на, ако погледнел човек през листа на такъв босилек от змийска глава, то виждал същинския дявол с кюлюмяв-ка. (*Влиза Михалица.*)

М и х а л и ц а (*още отвѐн*). Какво се е случило, Хаджийке? (*Влиза.*)

Б а б а Х а д ж и й к а. О-о-ох, Михалице, ще ми умре миличкото хранениче! (*Налива ѝ чашка ракия.*) На ти глѐтка ракийца! (*Окайва се и си бърше сълзите.*) О-о-ох!

М и х а л и ц а. Ще си изплачеш очите мари, Хаджийке! (*Пие.*) Сполай ти!

Б а б а Х а д ж и й к а. Как да не плача, как да не жая: от малко съм го отгледала, Михалице, па било ми и хранениче! (*Налива си и изпива една глѐтка.*)

М и х а л и ц а. Простинало е, Хаджийке, детето: аз ще го разтрия, па то ще му мине. . . Где го?

Б а б а Х а д ж и й к а (*налива ѝ*). На ти още една глѐтка, Михалице. . . Тамо е детето, вътре. . .

М и х а л и ц а (*взема чашата и поклекнува*). Да не ми стане много, Хаджийке, ракията? (*Пие малко, като кафе, дорде изпие.*)

Б а б а Х а д ж и й к а. То от две филджанчета не вреди. . . и аз съм пила двечки. . . (*Налива си.*) На, тая е третата. (*Гаврътнува я.*) Таквоз, Михалице, об-

рекли сме, него щѐ, храненичето. . . уф, какво щях да кажа . . . ахъ, да го водим на хаджилък, бабо! (*Налива и ѝ подава.*) Пий, пий! (*Михалица пие.*) Зер, ще ходим напролет. . . на хаджилък, Михалице. . . (*Поема чашата от Михалица внимателно, като, очевидно, я мисли за пълна, ѝ я поднася до устните си.*) То там да видиш, Михалице! (*Смуче празната чаша и говори.*) Хеле в Света гора. . . (*Надига празната чаша, накланя назад глава, поваля се и брътви неразбрано.*) То. . . че то там. . . хе, то. . .

Михалица (*става и я дига*). Стани, стани, Хаджийке, ще дойдат мъже да те сварят. (*Настрана.*) Върла срамота!

Баба Хаджийка. Та так-таквоз. . . на Света гоора. . . Уф, коорема ме боолеше. . . сръбнах ра-ракийца. . . (*Михалица я издига.*) Уф, Михалице, все от жал по хране-не-ничето. . . (*Михалица я извежда.*)

Михалица (*повръща се след малко*). Рекла — храненичето ми. . . Гаче я не знае цяло село колко я милее. . . (*Овърта се, клекнува и си налива ракийца, като говори.*) Не си улучи дядо Хаджи стопанка и това си е! Нема си рождени дечица, горкия: и с първата си Хаджийка бе взимал хранениче, токо — чуждо нали си е, умориха го! Живо го умориха! Ама и отсъди я бог първата Хаджийка: черкезите я заклаха! (*Капнува на земя от ракийята.*) Ех, бог да я прости! (*Пие.*) То е и греховно, бога да споминам тука, ама. . . (*Налива.*) Е, зер, дядо Хаджи от нищо се не убоява. През денеси даскалчето — младото — му викало: «А бе, дядо Хаджи — му казвало, — думат, идело ти всичко отръки, па чувам и ти всичко си правял все за добро на селото. Я — казва — стори чудо с твоите магии, па избави селото от лихваря хаджи Ставри, що е заробил сюрмашта... Магьосай го, па да пукне» — вика. . . (*Сръбнува.*) Леле, като го чух това, стара съм вече, па все ей тъй, изтръпнах си цяла, като че мене ще сторят магия да умра. (*Сръбнува.*) Е, зер, само да рече дядо Хаджи, и го направа. . . Изсъхнува човек за една година, като изсмукал от вампир. . . (*Сръбнува.*) Да пази бог! (*Налива си.*) Грехове си набрах и аз на душата! Ама за всичко

теб ще съди бог, дядо Хаджи. . . Зер, аз що съм крива? Ех, дядо Хаджи, ще те съдят на оня свят. . . па и на тоя. . . (*Сръбнува.*) Чева му е от добро, дето тая му Хаджийка е такваз? Ей я, пила, а мярка не знае. . . То и други пият. . . на, пия си и аз, ама си знам мярката. (*Допива си чашата, става и се полюлява.*) Ба. . . недейте смята. . . хъ, що бях дошла? Храненичето им. . . чакай да го видя, где е? (*Излиза наляво.*)

Я В Л Е Н И Е III

Дядо Хаджи и Плашът

Дядо Хаджи (*влиза отдясно и на Плашът, който върви след него*). Гледай го, си думам, какъв е грохнал! И хич не спохажда побратима си! Ела, ела седни! Пък мене ми беше докривяло самин, та поизлязнах. И харно съм сторил! (*Гледа го втренчено.*)

Плашът (*не дига очи*). Уф! (*Сяда.*)

Дядо Хаджи. Хем ти, побратиме Плаше, право да си ти кажа, имаш на сърце нещо, а пък криеш!

Плашът (*без да дига очи*). Остави се! Нищо! Нищо! Уф!

Дядо Хаджи. Па ти друг побратим имаш ли бе, побратиме? Мени вече ако не кажеш. . .

Плашът. А бе криво си ми е! Никакво! Уф!

Дядо Хаджи. Е, за това си те питам и аз де: ти кажи мени, кажи, от какво ти е нещо криво?

Плашът. Ех, живот живуваме и ние, побратиме! Остави се! Утре токо видиш килнал съм се в гроба — мърцина, тъй хе, ептен мърцина: ни зет, ни снаха, ни внуци. . . уф! . . . Щѐ, таквоз ми е, криво!

Дядо Хаджи. Хи-хи-хи! Па ти побързай бе, побратиме! Я го гледай ти него: тегне му на душа, а мълчи и пъшка! Ама че си, бей! Ами че ей ти Пена, щерка такваз, гдето да свърта и три къщи! Не греша на бога, побратиме, задоми си я, ти думам, като ти е това на сърце, па доживей радости с внуци и внучки! Хайди де! Ами че, ей вземи някое зетче, като моя сирак ко-

зар Паско, па си го прибири в къщи като син и радвай се на живот!

Плашът. Това, на, мисля и аз, токо... ерген?

Дядо Хаджи. Хи-хи, ерген! Вечер на мегдана цял куп!

Плашът. То тъй, токо...

Дядо Хаджи. Какво? Мене гледай: за когото речеш, и знай си го вързан в кърпа. Здрава дума, ти казвам!

Плашът. Ех, ядно ми е, побратиме! Да си ти кажа привичката: не ми са на сърце тия момци. Ни един от тях! Па гледам и моя Пена... Ама зарежи я!

Дядо Хаджи. Е, де, казвай, не проядай думата посреди!

Плашът. Остави се, око ми беше на оня никак-вик — Йовка Гамишлев...

Дядо Хаджи. Е па що? Той — той!

Плашът. Мълчи, мълчи — лудее той по Маламина Комня...

Дядо Хаджи. Лудее. Те всички лудеят!

Плашът. А че да е оная нещо си, я някаква, пък то, гони се с тоз, с оня... Хеле пък с твоя козар Паска, побратиме, какво не е вършила... Лигава такваз!

Дядо Хаджи. Слушай ме, не коси се! (Замислен.) Ще видим, ще сторим!

Плашът. Хъ, няма какво да видим и да сторим! Зарежи я!

Дядо Хаджи (соннато). Хей, побратиме, мене гледай; слушал си, па сега и знай: мене ми е отръки в сичко!

Плашът (свива се). Със зло... таквоз... да прощаваш, побратиме! Страх си ме е!

Дядо Хаджи. Йо, ти там не мешай се... Чу? С добро ще е... Пъй че си бе, побратиме! Ама ти знаеш ли бе, че аз с добро, било със зло съм ти спасил живота?

Плашът. Хъ, как?

Дядо Хаджи (бръква в пояса си, търси, изважда внимателно нещо завито, отвива го и му го показва). Ти знаеш ли какво е това, побратиме?

Плашът. Йо! (Плахо.) Ъ-ъ-ъ, мяза на змийска глава!

Дядо Хаджи. Кажи тогай: кога се ние побратихме, колко години има оттогаз?

Плашът. Е па... трийсет ли ще са, колко!

Дядо Хаджи. Хъ, тъй. Кажи ми сега: как стана то тогаз?

Плашът. Е па знам ли как... Ти тогаз токо-що беше дошъл налбантин в наше село с първата си хаджийка. Азка нали съм бил паднал на легло от лошо, та ме церили, отдалек баби и врачки викали, та ме поздигнаха, токо все ме налиташе болката... зер, таквоз беше!

Дядо Хаджи. Това си е, на, я! Каква ти беше болката?

Плашът. Хъ, каква, лошотия беше — падах си като пиян... И страх ме беше... колко ме страх беше, брей! От нищо на, хъ, хъ ще ми се пукне жлъчката...

Дядо Хаджи. Така, така! Ха сега кажи как стана доброто!

Плашът (плахо). Не плаши ме, побратиме!

Дядо Хаджи. Разправи си, джанъм!

Плашът (плахо). Е па... какво да разправам, джанъм? Баби ме накараха един петъчен ден да изляза по тъмни зори на селското купище, да си стора три метана към изтока, па да чакам и когото пръв срещна, то да му целуна ръка, да си го стора побратим, па да го заведа дома си, че при род и тайфа да викаме поп да ни чете...

Дядо Хаджи. Е, кого ти срещна в тъмни зори?

Плашът. Па на... ваша милост беше...

Дядо Хаджи. Къде ме срещна?

Плашът. Е па... помня ли? Ама защо, побратиме, сега?

Дядо Хаджи. Не бе ли наврѣх купището?

Плашът. А-хъ, така, така си беше...

Дядо Хаджи. Е, оттогай намирала ли те е оная лошотия?

Плашът. Сполай на бога... (Прекръства се.)

Дядо Хаджи (хваща му ръката и му прекръс-

ва прекръстването). Не грещи на бога! То тогаз те изцери не молитвата на попа, ами. . . щё, аз те изцерих!

Плашът (плахо опулен). Ъ?

Дядо Хаджи (показва извадения от вързоп стрък босилек в змийка глава). Видиш ли това? Знаеш ли това какво е? То е змийска глава! Научил съм го аз това от един стар хаджия, павликянин във Филибе. Тук на, в тази пръстчица съм хванал аз дъртия дявол! Хъ, знай сега: тогай на — 30 годин са вече — тая змийска глава аз готвях — ровях я в купището, кога ме ти найде, та се побратимихме. . .

Плашът. Ох. . . вие ми се свят, сякаш че ще ме намери. . . ох, след трийсе години ще ме намери сякаш пак лошотията! (Стиска си главата.)

Дядо Хаджи. И може да те намери я. . . що ме подстори да ти кажа церът ти! . . .

Плашът (трепери). Ох!

Дядо Хаджи (става, туря ръка на главата му, мърмори и довършва). Кудно прокудена през девет планини в десета гора тилилейска, пуста и камениста, дека куче не лае, петел не пее, вода не тече, трѐва не никне, слънце не грее, месец не свети. . . Кудно прокуу-удена! (Сяда.)

Плашът. Ох! (Търка си очите.)

Дядо Хаджи. Хъ, няма ти вече нищо! Чуй ме сега: ще си идеш дома, ще речеш на девойката си да се умие, ще вземеш чиста кърпа, в която тя се е обърсала, ще завиеш в нея едно яйце от черна кокошка, па довечера ще ми ги донесеш! Ама и пет турски лири отгоре!

Плашът (търка си очите и плахо). Таквоз. . . немотна година е, побратиме. . .

Дядо Хаджи. Де, побратиме! Да не съм унуден, няма да ти искам! Трийсет години не съм ти ги искал! Па думам ти, ако до неделя не дигнеш сватба за щерка си с Йовка Гамишлев, то мен да ме не викат дядо Хаджи. Ха, ставай!

Плашът (става покорно).

Дядо Хаджи (налива му чашка ракия). На си накваси гърлото, па да бързаш още таз вечер — неделя вечер схватна нощ е!

Плашът (ние). Хай, сбогом! По мръкнало ли да дойда?

Дядо Хаджи. Когато свариш! Със здраве! (Плашът излиза.) Хаджийке, Хаджийке бе! (Влиза Михалица.)

ЯВЛЕНИЕ IV

Дядо Хаджи, Михалица, после баба Хаджийка

Михалица. Тя си задрема.

Дядо Хаджи. Ахъ, добре. . . Таквоз, Михалице, мож' ли, на, Маламина Комня да допиташ. . .

Михалица. За кого пък сега?

Дядо Хаджи. Е, пак за наш Паска.

Михалица. Тююю. . . глей сега!

Дядо Хаджи. Не тювкай такваз.

Михалица. Ама как да не тювкам, дядо Хаджи, не отби ли ти сам момчето от нея?

Дядо Хаджи. Стбих го аз токо, сега вече склоних, ама тъй — да му пристане! През тази неделя да му пристане! И парици ще му дам на момчето. . . Зер, толкоз годин ми е то на работа.

Михалица. Аслъ му е прилика, да го задомиш момчето — лично е! Па она, Маламина Комня, лудееше по него, токо сега я е задирил Гамишлев Йовко. . .

Дядо Хаджи. Ти ще речеш на Комня: доядяло ма е да гледам она Гамишлев Йовко да я задира. . . Ще си я взема за наш Паско. . . (Става и взема от полицата гледачески карти.)

Михалица. Моля ти се, дядо Хаджи, щеш ли да погледаш и за моя син, що е на войска, та. . . (Влиза баба Хаджийка.)

Баба Хаджийка (прозява се и се оглежда невястно, спира очи на гледаческите карти в ръцете на мъжа и бързо). Хъ, дядо, да ми видиш няма ли. . . таквоз, на, лошо сънуваф. . .

Дядо Хаджи (бърка книгите). Друг път, друг път, друг път! Ти, Михалице, иди си издой козите, па виж оная.

Михалица. Е, оспайте си! (Излиза.)

Баба Хаджийка (глежено сяда до коляното на дядо Хаджи. Ама виж бе, дядо. . . уф, сънуваф лошо, лошо. . . Сънуваф, дошел си мъж ми. . .)

Дядо Хаджи. Катилът ли? Ще ти дойде той, ама хе там, когато идеш при татко и мама. . .

Баба Хаджийка. Ех, ех, ех, ще дойде! Сърцето си ми го казва: ще дойде и ще ме затрие. . . (Влиза Иваница.)

Я В Л Е Н И Е V

Дядо Хаджи, баба Хаджийка, Иваница

Иваница (изважда изпод престилката си изскубано пиле). Сполай ти, дядо Хаджи, найдох си гердана!

Дядо Хаджи. Где, где го намери?

Баба Хаджийка. Поживил те господ! Хубаво пиленце си ни донесла!

Иваница. Аз съм гледала, дядо Хаджи, другож у баба Алмалийка на боб връз сито, токо не казва право. . . А като ми гледà ти и като ми каза на двора, я пък на плета. . . баш тъй си и излезе! Откъснал ми се гердана на плета, кога съм минавала по гидика, па се сврял в трънето. . . Ох, какво щях да отговарям на мъжа си. . . Зер, за петстотин гроша нанизи са. Ох, сполай ти, дядо Хаджи! (Озърта се гузно.)

Дядо Хаджи. Е, да си го носиш, булке Иванице, по живо и по здраве! Па и таквоз щè, не забравяй, рекохме, нашла си ги, тогаз още окица вълна. . .

Иваница. То. . . не ще да забравя. . . Само Иван да не усети. . . па и. . . таквоз. . . (Засрамена.)

Дядо Хаджи. Какво има, ха? Кажи си, кажи!

Иваница (засрамена, усуква се край баба Хаджийка и шепне ѝ нещо на ухо.)

Дядо Хаджи (настрани премига). Хм. . . (Влиза Николи; баба Хаджийка извежда Иваница.)

Я В Л Е Н И Е VI

Дядо Хаджи и Николи

Дядо Хаджи (съзира Николи и настрани). Блажо кметовът му посрами щерката, сега се венчава за епитроповата, па ей го тоя сега, хи-хи. (На Николи.) Ела, бакалино, седни. Какво ми нещо сочиш замислен?

Николи. Ох, щерка ми си е зле. . . вчера бе здрава, а днес е на легло. . . ох!

Дядо Хаджи. Тцъ, тцъ, тцъ. . . тю, брей!

Николи. Молим ти се, дядо Хаджи, спаси ми чедото, па вземи ми, ако щеш, и душата! От севда е милата ми щерка! Бог да го поразил, който я стори. . .

Дядо Хаджи. А бе че той, кметовът Блажо, само за беля ергенуваше! Малко ли моми осрами!

Николи. Да му върне бог, дядо Хаджия! Гол и бос да го видя аз него!

Дядо Хаджи. И ще го видиш, Николи! До кокал е и мени от резилъците му. . . Па ще му сторя, ще го науча тъй. . .

Николи. Хъ?!

Дядо Хаджи (ниско). Ще го сторя, бога ми! Отръки ми е, токо донес ми коса от щерка си. . .

Николи (вади из пояс вързопче и наведен глухо). Донесох аз. . . отбирам от тия работи. . . на! Ох, осра-миха ми щерката!

Дядо Хаджи. Е, ще го науча. И щерка ти ще издигна, Николи, и него ще осрамя, и. . .

Николи. Молим ти се, дядо Хаджи, па вземи ми, колкото щеш!

Дядо Хаджи. Аз не мога да ти взема, а ти ми дай, колкото ти се от сърце откъсне. . .

Николи (изважда кесия, бърка дълго и изважда монета, па я подава).

Дядо Хаджи (взема я, поднася я до очите си, мръщи се, маха отрицателно глава, па като взема в ръка вързопчето с косата и монетата, повръща му ги и продължава да маха отрицателно глава).

Николи (бръква в кесията, изважда друга мо-

нета и му я подава). Не сърди ми се, дядо Хаджия, усилни времена. . . заскъпнях парите.

Дядо Хаджи. То е тъй, брайно, токо и не са много! Знай, ще хванат място, а пък аз с такава една работа и душата си давам на дявола, и главата си турям в торба, зер, туй е да осрамиш кметски син. . .

Никולי (*яростно*). Само го осрами, дядо Хаджия! Овържи го баре за първата вечер, па нека му се смее цяло село, нека сал цяло село облажава щерка ми, че не се е попаднала на некадърен. . .

Дядо Хаджи. Тъй я, тогаз ще ти искам. . . Хъ, виж, тамам ми текна: на двора ми е празната винена бъчвукa, на отиване потъркули я към дугения си, да рекат, че за нея си дошъл, та после. . . нъ, после, при sluка, ще си ми я напълниш. (*Хили му се.*) Какво щеш?

Никולי. Лесна е тя, дядо Хаджи! (*Излиза. Отляво баба Хаджийка извежда Иваница, тая свенливо се сбогува с дядо Хаджия и излиза отдясно, препроводена от баба Хаджийка.*)

Баба Хаджийка (*глухо*). Билки ще ти даваме, на корито ще те церим. . . ти се не бой, само на менка нъ от нанизa една желтица. (*Иваница излиза. Баба Хаджийка се повръща.*)

Я В Л Е Н И Е VII

Дядо Хаджи и баба Хаджийка

Баба Хаджийка (*на пръсти и плясва ръце*). Момченце си иска женицата, дядооо! Па и момиченце да е, каже, все едно! Хи-хи-хи!

Дядо Хаджи. Ха? А-хъ. . . то си личеше. Не бе тя губила никакъв гердан, саде ме на вятър май вчера пулна час на ситото, да ѝ гледам на боб. . . Хъ! Е, какво ще даде?

Баба Хаджийка. Тя на ръка няма нищо, токо каже, да сме ѝ купили от пазар една лъжлива жълтица, па да ѝ я дадем, че да я тури на гердана си, колкото мъж ѝ да не сети, а нам ще даде от своя гер-

дан, която желтица си изберем. . . Ама аз ще я взема, Хаджи, така да знаеш!

Дядо Хаджи. Е де, то е лесно. А кога ѝ рече да дойде?

Баба Хаджийка. Мъж ѝ е със старшият по горите: тази нощ още ще дойде. Аз ѝ рекох, на корито ще лежи, дълго ще се протака през нощта. . .

Дядо Хаджи. А-хъ, Хаджийке, ами. . . так-воз, ще се помами ли по Паска, или тъй с билки. . .

Баба Хаджийка. То тя и да се помами. . . Хаджи, Хаджи, на Паска се бърка ума: отби го ти от Маламина Комня, рече му за Плашева Пена, па на момчето му се размъти ума. Аз се досещах още вчера за Иваница, па закачих снощи Паска, санким за да видя: дали би се помамил довечера за нея, като е сирота бездеткиня, а той — не ща вече, казва, очи да дигам на никоя, ако господаря ме не засватува за Плашева Пена. . .

Дядо Хаджи. Хм. . . то с Паска е лесна, диване е, ами ей що, Хаджийке: сега ти ще гледаш първо с Михалица да правите, да чините, па да видите ще склонни ли Маламина Комня да пристане на наш Паска.

Баба Хаджийка. Ба, що думаш, Хаджи? Ти не стори ли да се отбие момчето от нея?

Дядо Хаджи. Там е и работата, Хаджийке: тогаз ми уйдисваше да отбия момчето от Комня Маламина, и го отбих; сега ми уйдисва да го задомя за Комня Маламина, и ще го задомя!

Баба Хаджийка (*настраи*). Вах, язък ми за хубавото ергенче! (*На дядо Хаджи.*) Ама, Хаджи, ти премисли: палава е оная, Комня, па и майка ѝ, Малама, е такваз. проклета. . .

Дядо Хаджи. Е, та що?

Баба Хаджийка. Нали сам го казваше — ще ни отбият момчето. . .

Дядо Хаджи. Нека го отбият, по-добре: няма да му дам ни крак от коза, ни грош от пари. . . Ний трябва да си го задомим, зере. . . от толкоз села вече са идвали бездеткини; то не може с години тъй неговата работа при нас, защото то бездеткините и сами биле да бъркат такива работи като с него, все пак жени са,

дойде ден, па се изкажат. . . Паска трябва да оженим! Чуй сега друго: на, тоя възел, коси от щерката на Николи, що я мамеше кметов Блажо: ще правиш, ще чиниш — да се закачи баре едно косъмче върху зетя. . .

Баба Хаджийка. Ама, Хаджи, нали ужка ти сам прави магия на Блажа кметов против бакалчината щерка. . .

Дядо Хаджи. Там е всичкото, Хаджийке: да не се гледа хатър никому! . . . Който се замоли, помогни му, па да те споменува! Дошъл ми одева Николи и венчаха, кай, днес кметовът Блажо, а осрами ми той щерката, легна, кай, на легло, да не слуша свирните от сватбата на Блажо. . . Е, как да му не помогнеш? И да речеш, че ми е нещо дал — не! Сал взе бъчувката, ще ни я напълни с винце, ако. . . щё, ако смогнеш, Хаджийке, да метнеш поне едно косъмче върху зетя, от тия коси. . . Да знаеш: кметов Блажо лудееше по бакалчината преди, а кога на зет подхвърлиш от косата на милено момиче, кабил не е да се не овърже баре срещу понеделника. . .

Баба Хаджийка. Ще се овърже, Хаджи, токо мисли му, кметски син е. . . На всички веке очите са в теб — ще се усетят; а там мисли му!

Дядо Хаджи. Де, сега ти мен слушай: довчера от Иваница желтицата ще вземеш ти. . . санким лесна е за нея де, щем я нареди с Паска, токо ей що: сега ще дойде Чанко Плашът, ще ми донесе кърпа, в която се е бърсала щерка му, па яйце ще донесе от черна кокошка. . . Хм, та ще му чета, че да го посплашим. . . Той е таквоз (*показва с ръка към челото си*) малко извеян. . . На младини се дип плашеше, оттам му е прякора Плашът. . . Ще го позамая. . .

Баба Хаджийка. Е, що?

Дядо Хаджи. Йовко Гамишлев преди беше ударил око на Плашева Пена, па нали я набедихте, та го отбихме. . . Сега ще искам да ги посватя още през тая неделя, а говори се из село — ще махнат досегашния кмет, а ще изберат на Йовка Гамишлев батя му. Сега, като свършим работата с Йовка и Плашева Пена, па като омая Плашът да знае, че е от мен тая работа,

а после като е кмета от техен тараф, токо виж, че съм закупил скрито суватя за берковския джелепин. . . Салам хаджии ще станем, Хаджийке, а не като сега таклит!

Баба Хаджийка. Е, та сега? (*Протрива весело ръце.*)

Дядо Хаджи (*вглежда се навън*). На го, че иде и Плашът. Бърже сега, Хаджийке, да вземеш връвта, що клати полицата, па скриј се навън и когато чета и махам с пръчката тук, та замайвам Плашът, то ти раздрусай полицата. . . като при оная, чифликчийката туркиня, декато после умря, невидяло се. . . (*Влиза Чанко Плашът.*)

ЯВЛЕНИЕ VIII

Дядо Хаджи, Плашът и баба Хаджийка

Плашът (*оглежда се*). Аз сторих, щото ми рече, дядо Хаджи, на. (*Подава му кърпа и яйце.*)

Дядо Хаджи. Хаджийке, донес точилката и точилната софра. (*Отдясно баба Хаджийка бързо излиза и се повръща с малка софрица и точило, които слага пред дядо Хаджия, па излиза пак отдясно.*) Седни сега, побратиме. И да си не проговорил ха! Ще мълчиш и ще гледаш отпреде си, па кога чуеш, че стаята се пълни. . .

Плашът. Хъ?!

Дядо Хаджи. Тсст! Ти не можеш да ги видиш, а ще слушаш и ще легнеш тогаз с очи наземи. . . (*Плашът трепери.*) Не бива много да се убояваш: аз нали съм тук! (*Става, взема от полицата плитко саханче, лъжичка, една габровска гаванка с похлупаци, па сядва, счупва в саханчето яйцето, разбива го, отваря гаванката, взема прах и посипва яйцето, отваря втора похлупка и посипва яйцето с листца; отваря третя похлупка, па посипва в паничката корени от бурен.* През всичкото време мърмори неразбрано. Най-после взема донесената от Плаша кърпа, покрива с нея са-

ханчето, поема с ръка точилката и плюсва силно над софрата.)

Плашът (трепнува, навежда се, разперва ръце, притиска се о земята).

Дядо Хаджи (изкашлюва се, дига с десница точилото, маха на четири страни, като да командува и свири). Пфю, пфю, пфю! Чипррр. . . (Свири с уста като овчар на стадо, после плавно, като при поене на добитък, па протяга ръка с точилото към полицата, изкашля се.) Пю, пю, пю — пюююю! (Поллицата се разтриса и със страшен шум се повалят на земята тесии, тави, тенджерери.)

Плашът (простира се с лице на земята).

Дядо Хаджи (громко). Гатам — отгатайте! Повела стара от по-стара: гатам — отгатайте! Воинство голямо от по-голямо: гатам — отгатайте! Лепа е девойка за леп ерген: гатам — отгатайте! (С престорен тъп и глух глас.) Рожби четири, първо е мъжко! (Изкашля се.)

Баба Хаджийка (отвѣн). Кукуругууу! (Чува се пляскане на криле.)

Дядо Хаджи (тупва по рамото Плашът и го издига). Готви се за сватба, побратиме! Мъжка ще рожба да им е: аз ще ги венчам, та аз ще им кръщам. . .

Плашът (търка си очите). Уф!

Дядо Хаджи (става). На, да ти не е уплаха! (Взема от полицата вълчи челюсти и му прави кръст на челото.) Плюни си в пазвата.

Плашът (оглежда се, плюе в пазвата си, изважда от пояс възел и му го подава). Вземи. . . Само зло да не ни сполети, побратиме!

Дядо Хаджи (взема го). Злото ми е в ръката, побратиме, та докарвам и доброто: то злото на доброто съди, а не доброто на злото!

Плашът. Ех, ако си е така: злото на доброто да съди. . . Дано ми щерката. . .

Дядо Хаджи. Хай, върви да готвиш сватба! На, че мръква. . .

Плашът (става). Ох, нозете ми се пресичат. . .

Дядо Хаджи. Повесели си ти душата, па нозе ще те слушат. Хайде с богом?
Плашът (излиза). Остай си със здраве!

ЯВЛЕНИЕ IX

Дядо Хаджи и баба Хаджийка

Баба Хаджийка (плясва ръце). Ха-ха-ххии! Дядо, тъй дръпнах връвта на полицата, че се скъса чак!

Дядо Хаджи. Какво си се разсмяла, ха? Толкоз ти е теб работата, да скъсаш въжето!

Баба Хаджийка. Я кажи ти, колко му взима?

Дядо Хаджи. Върви да гледаш момиченцето, че е на умиране!

Баба Хаджийка (сяда до коляното му). То на момиченцето му мина треската, аз му дадох одежка армия, та се напи догоре. . . А ти кажи, колко му взема на Плашът?

Дядо Хаджи (пуфти и я гледа изкриво). Джанъм, Хаджийке, не прави така! Оф! Еля ти рекох, джанъм, каквото даде довечера Иваница, то е твое. . . Зер, ще видим там, каквото даде. . . Иди сега, джанъм, да свършите оная работа с Михалица. . .

Баба Хаджийка (глези му се). Ти ми кажи, само ми кажи колко взе от Плашът. . .

Дядо Хаджи (кипнува и си вади кундура). Ще ме сториш. . . (Дига да я удари.) Да си отърчала като 15-годишно момиче!

Баба Хаджийка (бяга настрана). Лют дядо, брей! (На излизане глухо, като клати пръст.) Ще те извардя аз теб тази вечер! (Излиза.)

ЯВЛЕНИЕ X

Дядо Хаджи сам, после баба Хаджийка

Дядо Хаджи (на себе си, с пръст към вратата). Ти не бива много да знаеш! Мож' утре да дойде

катилът ѝ мъж. . . Зер, може. . . ще ме осрамят тогаз. . . Селото си ми я мисли за стопанка! (Става и зарязва вратата, откъдето излезе баба Хаджийка, после пуца и двата кепенеца на прозорчетата и спира при втория.) Ба, джам няма, а пък и халката паднала. . . Хъ, чакай, ще свържа кепенка с връвчица о гвоздеа! (Вади от пояса си връвчица, прокаква я о кепенка, па го завързва.) Сега е дорбе. Да си пришия сега паричите. . . (Тука си антерията.) Ей, моя антерийке, в хаджилък ще те разшия аз тебе! Чакай да я съблека, па да си видя и момиченцето. (Излиза.)

Нощ. Някой отвън се мъчи и развързва възела на втория кепенк, па го подига. Надзърва баба Хаджийка.

Б а б а Х а д ж и й к а (предпазливо огледва стаята). Па де ми отиде дядото? Я, хем че го няма! Вътре нейде си крие парите. . . Да вляза ли? Чакай. . . Иде! (Отдръпва се и отпуска полека кепенка.)

Д я д о Х а д ж и (влиза със запалено газениче в една ръка, в друга носи съблечената си пълна антерия, по риза, наметнат с абичка и свири с уста весел мотив). Храненичето е добре. . . Ако уйдурдисам, него ще взема със себе си в хаджилък, а Хаджийката ще забравя нейде. . . Хи-хи-хи! (Сяда, туря отпреде си газеничето, свири с уста, па подига антерията и я подрусва — звънят в нея пари.) Кому нося парите си в града — пита Хаджийката; борчове имам — думам ѝ, хи-хи-хи! (Взема ножници, отпорва отвътре антерията, изважда едно масурче и изсипва в шепата си лири, па ги друса.) Друс, друс, лирички! (Плахо се огледва, но не забелязва главата на баба Хаджийка под кепенка, прибира парите в масура, на който единът край е овързан, па изважда кесията си от пояса и подбира из нея монети.) Ха сега и вие тука! (Туря ги, изважда от антерията малко памук, запушва масура, намества го пак в антерията и пришива.) Хм! (Пипа грижливо антерията в различни места.) И вий тук, и вий тук. . . хъ, чакай. . . ама тука сте, тука, тука! (Сепнат.) Бах! (Вслушва се.) Паско ще е; кога

Цанков,

"Свекръта" днес наскоро придру-
жава на сцената, както уговорихме
да има репетиции и съдворе
иниране. Сега М. Конов е
заболел — не може отговаря на
сеге за ролата! — та Ви моля,
да поискате Петко Ангелов
соба да вземе ролата и
уверно е той готов да
началничава репетиции

Ог. Овчаров

София, 15/IV (1920)

А. Страшимиров

Писмо на Страшимиров до Христо Цанков-Дерижан, по това време директор на Народния театър

е сварил да издои козите! (*Прибира си всичко и бяга наляво.*)

Баба Хаджийка (*от прозореца*). Гиди, лъжльо! Ще те издебна аз теб! Сега да ида при Михалица! (*Притваря кепенка и се изгубва.*)

Я В Л Е Н И Е Х I

Дядо Хаджи и Паско

Паско (*хлопа*). Господарю! Дядо Хаджи бе!

Дядо Хаджи (*отвѣтре*). Хъ, хъ, ида!

Паско. Ама отвори бе, господарю!

Дядо Хаджи. Е, ей ме! Какво ти е толкоз припарило? (*Отваря.*)

Паско (*трепери*). Дядо Хаджи!

Дядо Хаджи. Гонят ли те бре, момче?

Паско (*гледа го малко глухо*). Дядооо!

Дядо Хаджи. Бе у теб има нещо! Да не си хванал някоя тръвна пчела бре?

Паско (*озърта се*). Ей таквиз му устата... Кюпче... ох, чорбаджи, все злато! Дядо Хаджи, все злато! (*Плаче.*) Уувв!

Дядо Хаджи. Бре? Дава ти ги е някой взел? Найде ли ги? Изрови ли ги?

Паско (*през плач*). Уувв... изрових ги... под върба една... до кладенчето на егреците... Уувв!

Дядо Хаджи. Е, де са сега?

Паско (*дави се*). Па... ох, тамо са... Зарових ги... Уувв!

Дядо Хаджи. Защо си ги заровил? Думай де!

Паско. Ете, ете...

Дядо Хаджи (*отърчва, взема стомничка*). На, пийни малко водица! Пийни!

Паско (*пие, обърсва си устата и отдъхва*).

Дядо Хаджи (*озърта се и глухо*). Как ги намери? Как?

Паско. Ох, овесих се на върбата над кладенеца,

заклатих се. . . ох. . . пък дървото се преве, корените дигат пръст, гледам гърненце. . . ох. . . скочих с ножа си. . . ох, порових. . . ох, бе, господарю! (*Пие вода и трепери.*)

Дядо Хаджи. Е, що ги не изрови. . . Що ги не донесе?

Паско (*озърта се*). Изрових ги, па като премислих. . . ох, не ще вървят, дядо Хаджи! Нозете ми се прекосиха, огън ми се мярна пред очи. . . Като ги дигнах, раменете ми се откъснаха. . . Ох, не ще вървят!

Дядо Хаджи. Хм. . . то е тъй. . . трябва. . .

Паско. Хъ? Слушал съм. . . курбан ще. . . Малевчини найдоха имане, па заклаха братовото си дете. . . па се влачат по съда (*Трепери и проплаква.*) Уувв!

Дядо Хаджи. Хм. . . где ги остави?

Паско (*през плач*). В гората. . . С шума ги закрих. . .

Дядо Хаджи. Върви. . . (*Теши го.*) Върви де!

Паско (*тръгва*). Ох, страх ме е, господарю!

Дядо Хаджи. Де, аз ще ти бая!

Паско (*на излизане*). Огън ми се мярна бе, господарю!

Дядо Хаджи (*закрито*). Ти видя ли? Да не е кюмюр? То се прави за магия — гърне с кюмюр се заравя. . .

Паско (*теши се*). Що? А бе, господарю, изсипах ги бе! Все лири бе! (*Плаче.*) Уувв. . . Тогаз ми се стори. . . Уувв. . . като ги изсипах отпреди си, ми се стори. . . Уувв. . . нож ми се стори на очите. . . кръв потече из носа ми над парите. . .

Дядо Хаджи (*повръща се и дига ръце*). А-а-а, Паско! Не може тогаз! Няма да вървят, момчето ми! А-а-а, не може! Тук искат те курбана! Щом е капнало кръв от носа ти — искат, искат курбан. . . ох! (*Трепери и се оттегля към огнището.*) Лошо е, не се меша! (*Настрани.*) Очите ми ще излязат на челото! Нека пък заколи някое дете. . . Може и да е истина, че парите няма да вървят без курбан. . . Ооох, нека заколи. . .

Па ще го хванат. . . (*Настрани.*) Ще го хванат после, ще го отведат в града. . . Хъ, всичките ще прибера и ще забягна! (*Високо и натъртено.*) Мисли и намисли бре, Паско! Богатство е туй, богатство!

Паско (*гледа го през всичкото време с избелени очи*). Ня-ня-мам. . .

Дядо Хаджи. Какво? Ти кажи!

Паско. Малевчини имаха братов син. . . аз, аз нямам!? (*Гледа го безумно.*)

Дядо Хаджи. Хъ, то. . . тъй е. . . хм, така, трябва курбан от твой род. . . (*Загледа се към къщи, подава се Еленка.*)

Паско (*не я вижда*). Нямам. . . Нямам ки! Уувв!

ЯВЛЕНИЕ XII

Предишните и Еленка

Еленка. Паско плаче!

Дядо Хаджи (*с пръст на устата*). Сст!

Паско (*сепнато се извъръща към нея и избягва очи.*)

Дядо Хаджи (*хваща Еленка*). Ела, момиченцето ми, ще те заведем да ти режем за треска. . . (*Теши я.*)

Еленка (*дърпа се*). Ама къде, дядо?

Дядо Хаджи. На черква. (*На Паска.*) Вземи я, Паско, на ръце. (*Смигва му.*) Вземи я, че е зле болничка, не може да върви. . .

Паско (*сграбчва я и я дига*).

Еленка (*блъска се*). Не ща. . . ама, дядо, ох, не ща!

Дядо Хаджи. Ще те изцерим, момичето ми!

Паско (*запушва устата на Еленка*).

Дядо Хаджи. Бързай сега, на ме и мен стеб, а тя ми е, се вика, по-близка от род. (*Излизат.*)

ДЕЙСТВИЕ ВТОРО

Път през гора. Под една бука в дъното на сцената натрупана шума. Нощ.

ЯВЛЕНИЕ I

Дядо Хаджи, Паско и Еленка

Еленка (зад сцената). Мене ме е страх... страх ме е пък!

Дядо Хаджи (влиза пръв). Шт! Сега ще мълчиш — мечка ще те вземе!

Паско (носи на гръб Еленка). Тука... щё тука, дядо Хаджи!

Дядо Хаджи (озърта се, съзира купа шума и се впуска). Ей ги, ей гиини! (Поваля се, закрива ги със снага и рови.) Няма бре, няма!

Паско. Що? (Изтърва Еленка.)

Еленка. Олеле, мамо! (Плаче.)

Паско (извърта се и натисва с крак Еленка). Дядооо! Там са... порови! Порови! Вдълбал съм кюпчето в земята... порови!

Дядо Хаджи (рови). Малей! Ей ги, тук са! Тук!

Паско (изважда ножа). Там ли, господарю... ха?

Дядо Хаджи (увива кюпа на гърди с антерията си). Какво бре?

Паско (плаче). Уувв!... Там ли, щё, да я режим...

Дядо Хаджи. Как? Кого? (Обужасен.) Кого ще режиш, мен ли?

Паско (влачи Еленка). Щё... уф... щё!

Еленка (писва). Маминке!

Паско (запушва ѝ устата). Мълч! (Дига върху ѝ ножа.)

Дядо Хаджи (креци от мястото си вцепенен). Бре, бре, бре! Стой! Стоооо!

Паско. Е, що?

Дядо Хаджи (озърта се, към Паска, попъзва с една ръка и обезумял). Ти го заколи... ама не тук... Ти го заколи... ама там, отдекато си ги изровил... Ти само над извора, цвърц... и да не си се мил... ни ножа, ни ръцете си... ти го само заколи... ей тъй, цвърц... и като го погребат тъй, попът щом му чете... от гроба на през нощта на, главата му ще вземеш, тъй, цвърц, ще я вземеш, тъй хе, щеш, па тъй на, ще я погребем под леглото ти, тъй хе, всички съдии ще умират... и тъй хе, никоги не ще те отсъдят... (Подига се на колене.) Върви де... върви там, върви над кладенчето, па тъй ё, цвърц, го заколи над дупката под върбата. (Паско повлича Еленка и на излизането им.) Тъй хе, цвърц... (Пада ничком, трепери, после притиска гърненцето на гърдите си, подпира се с лактите си, пъшка, става, избялва очи и хуква да бяга на противоположната страна, но още на втората стъпка си преплита нозете и пада, гърненцето се протъркулва и парите се посипват.) Вах, вах...

Еленка (зад сцената). Ааай, дядооо! (Пици.)

Дядо Хаджи (скача). Не мой, Паскоо! (Опомня се.) Ба?! Що?! Нека! Той ще гние в зандан! (Лакомо се спуща и събира парите.) Глууупаво... диииво... скрило ги с шума, за да ги намери всеки... Ох, с време дойдохме. (Още по-бързо събира парите, като пухти.) Спънах се... дърт пърч, как се спънах, нито съм пил таз вечер, пък се спънах...

Паско (зад сцената глухо). Дръж я, господарю!

Еленка (*отърчава разрошавена*). Дядооо!
Дядо Хаджи (*скача страшен насреца с дигнати ръце*). Заече, коте, попикана!

Еленка. Олеле! (*Бяга от него и се изгубва в гората.*)

Паско (*излиза, поваля се на сцената, спънат от развързания си цървул*).

Дядо Хаджи. Метиляв, метиляв, метиляв! Едно дете изтърваш! (*Рита го.*) Ставай!

Паско (*бърже става и си завива цървула*). Уууввв, цървулът ми — уууввв!

Дядо Хаджи. Бърже, парите няма да вървят! Бърже, ти думам! (*Блъска го, Паско се хуква по Еленка и излиза.*) Нека я стори... щѐ, нека, нека, нека курбана! Той ще лежи. (*Прибира парите и ги крие в пазвата си.*) Катил ще стане! Хаджийке, ще идем на хаджилък! (*Тръгва да излиза — постоянно търси с очи по земята и като не намира повече пари, хуква навън.*)

ЯВЛЕНИЕ II

Странник

Странник (*твърде окъсан и отчаяно си бие главата*). Главо — ненатеглила се! Главо — кладенчева кофо! Нека те откъснеха на бесилото, главооо! (*Мята се наземи.*) Где сега? Где, где, где? Бре, орисия проклета, бе, кучка орисийо, бе, мърсийо, никаква ти моя орисийо! Не можах ли аз да дойда един ден по-рано тука, на туй благословено място! Ааа-ах, изровени, взети, задигнати! Токо-що изровени, взети, задигнати! Мястото им още топло! Ооох! Чак от влашките тузли ида аз тук... Пет години лежах... Панто войвода ще чаака да му занеса пари и ще мисли бедният, че съм го измамил, че съм изровил имането му, а нему нито бан! Господ да ме убие, нямаше да го излъжа! За България са го затворили него власите на живот още в турско време — нямаше да го излъжа, нямаше!

А ще мисли той, че русчуклиите са вагабонти... Щях да си ида, боже-господи, в онова Влашко, по—зер, хилядо лири е това! Леле, Румънийо! Насъне си вече виждах някоя чокойка. Леле, влашки чокойлууук... И жена си от Русчук можех подири, че да я взема там за слугиня! (*Влизат двоица селяни с брадви, обвесени на ръце.*)

ЯВЛЕНИЕ III

Странник, двоица селяни, после Паско и Еленка

I селянин (*без да сапикасват странника*). Малей, па що беше това бе, Дамяне?

II селянин. Зло да ги види! Нещо нечисто вършеха, брате! Настръхва ми косата на глава!

I селянин. Дядо Хаджи увил нещо в пазва и тича към село, а...

II селянин. Него остави бе, брате, ами храненичето му нощем в гората припка и се върти около дърветата като самодива...

I селянин. А бе, брате, гонеше я някой сякаш бе!

II селянин. Нечестиви работи! (*Сепнато.*) Я! (*Из гората се задава Паско, влачи подръка безчувствената Еленка и дири по земята ножа си.*)

Паско (*без да вижда никого*). Ще ми избегнеш... щещ, да видим! Само ножа си да намеря! (*Стражарска свирка в гората.*)

Глас. Никой да се не мръдва! (*Показва се зад дърветата горският старши.*)

Паско (*просва оземи Еленка*). Вай! (*Натисва си калпака, снишава се; хуква през сцената, блъсва се о селяните и изчезва.*)

ЯВЛЕНИЕ IV

Предишните, горски старши със стражар, без Паско

Старшият (*влиза с револвер в ръка*). Не бягайте, ще стрелям!

I селянин. Па ний не бягаме, господин старши — той бяга!

Старшият. Кой беше той?

I селянин. Стори ми се. . .

II селянин. Па Паско беше бе, брате, дядо Хаджиивият. . .

Старшият (*спрял отпреди в дъното на сцената, сега пристъпва и слисано съзира пред нозете си странника, който през всичкото време лежи с лице на земята*). А това що е! (*Ритва го.*) Ти кой си бе?

Странник. Аз. . . аз не знам! (*Дига се.*) Уф!

Старшият. И таз харна! Кой си ти, те питам! (*Изсвирва със свирката.*)

Гор. стражар (*задава се тичешком из гората и се спъва о проснатата Еленка*). Господин старши. . . ой, та що е това, господин старши! (*Дига Еленка.*) Момиченце! Сякаш че е умряло! (*Всички се втренчват там.*)

Старшият (*изважда си шапката в дясна ръка, а в лява револвера*). Никой да се не мръдва! Да не е убито, Иване!

Гор. стражар (*довлича Еленка, която изпъшква*). Не е, господин старши, пъшка!

Старшият (*на селяните и странника*). И тримата ви тук, пред мен! Дайте брадвите!

I селянин. А бе, господин старши!

II селянин (*плачливо*). Колата ми се строши бе, господин старши, отивам да си я правя!

Старшият. Дайте брадвите, ви казвам! Вагабонти вас! От един час ви слушам горе да сечете гората!

I селянин. А бе, господин старши, ей сега съм тръгнал от село!

II селянин. Пък аз ей сегичка го настигнах. . . па срещнахме бе, господин старши, магесникът. . .

I селянин (*взрян в момиченцето*). Ама това момиченце е негово хранениче, на дядо Хаджия бе!

II селянин. Хем че неговото хранениче е, господин старши! То е бе! На магеснико! Срещнахме го ей сега, господин старши! Прегърнал нещо в паз-

вата си — валчесто като котленце, като гърненце. . . бяга към село!

Странник (*дига ръце*). Имането е! Токо-що са го изровили! Да го намерим, господин старши!

Старшият. Кого бе?

Странник. Ох, тоя, що е изровил тука. . . ей тука бе, братенца бе, хилядо лири бе! Елате бе! (*Тегли ги.*) Ей тука бе, елате! (*Тегли ги — излизат освен стражаря, който се мъчи да дигне Еленка.*)

Я В Л Е Н И Е V

Еленка и горският стражар, после предишните

Стражарят. Чу пари и се забрави, пияница! Ще вземат да го съсекат! Не им взе баре брадвите! (*Дига Еленка.*)

Еленка (*осветена отпреди*). Тук бяха. . . все пръснати. . . много жълтици за гердани. . .

Стражарят (*плахо я гледа*). Какви гердани, какви жълтици?

Еленка. Дядо. . . посипа тука много жълтици, а мене Паско щеше да ме заколи. . .

Стражарят (*втренчен в мястото, посочено от Еленка*). Ба! (*Втурва се.*) Ей, жълтица! (*Събира.*) Ей още една! (*Бара по земята.*)

Еленка (*спуца се и дири*). Много бяха! Ей още една!

Стражарят (*спуца се и ѝ я взема*). Търси още! Търси!

Еленка (*търси*). Батю, мене Паско щеше да ме заколи!

Стражарят (*изправя се слисан*). Щяха да те закалят ли?

Еленка. Ами! Ей с такъв нож! Там на, при кладенчето! Оттам изровили жълтиците!

Стражарят (*алчно*). Брех, имане са намерили. То там ще има повече! (*Остава Еленка и се втурва навън, пресрещат го другите.*) Наистина имане из-

ровили бе! Дядо Хаджи магесникът бил! (*Повръщат се всички.*)

Странник. Да ги намерим, господин старши! Чак от Румъния съм дошъл! Преди пет години сгреших, троица пияни мамалигари ме разсърдиха. . . щё бих ги, па единия умря. . . Ех, лежах пет години в тузлите, па там на, един войвода от турско време. . . ех, сторил нещо, па го осъдили на живот — а български войвода, и той ми, на, рече, тук заровил хилядо лири. . . и дойдох (*плаче*); и дойдох, а те ги изровили. . .

Стражарят (*почтително като на доклад*). Наистина ги изровили, господин старши, ей; момиченцето разпраща!

Еленка (*на старшията*). Щяха да ме колят, бате. . . да дадете и на мене, само едно връв за наниз. (*Моли се.*) Дайте ми бе, бате!

Старшият. Какво казва?

Стражарят. Побъркало се е, господин старши, момиченцето. В наше село е поверие, кога се намерят много пари, то, за да вървели, трябвало да им се даде човешки курбан. . . И щё, магесникът дядо Хаджи е намерил имане, па. . . на, щели да си заколят храненичето!

Еленка (*през това време дири по земята*). На още една! Намерих вече две! (*На стражаря.*) Дай ми и другите, бате, да си направя гердан!

Странник. Какво намери?

Еленка (*отваря си шъпата*). Ей ги!

Странник (*грабва ѝ ги*). Ох, жълтици, мои са! Мои!

Стражарят (*спуца се да дири*). А бе тук ги попилели всичките жълтици!

Старшият (*поваля странника*). Дай ми ги, вагабонтин! (*Всички се блъскат и дирят.*)

СЦЕНА ВТОРА

Селска стъгда. В дъното уличка край плет, на който има вратня. От време на време се сватка и гърми.

ЯВЛЕНИЕ I

Даскал Тоньо сам

Даскал Тоньо (*в дъното до плета вика на някого вътре*). Йовко бе, склони ли?

Глас. Мълчи, даскале!

Даскал Тоньо. А, ти тука ли си? Ами где го Йовко?

Глас. Причаква я.

Даскал Тоньо. Ами още ли не е говорил?

Глас. Ка щяло бе, даскале — сговориха се!

Даскал Тоньо. Е, склони ли?

Глас. Какво щё; ще склони и ще скача.

Даскал Тоньо. Браво! Ама за кога?

Глас. Е па, още сега бе, даскале!

Даскал Тоньо. Да живеете, момци! (*Протрива ръце и се оттегля.*) Тъй ви искам. Така се пада на дъртелника, на архишарлатанина тамо! Какво ли си мисли сега; едни ще гледат сватба, а други — брад-ва. . . ама наистина едни ще гледат сватба, а други — брад-ва, само че ти, дядо Хаджи, с твоя идиот козар ще гледате брад-ва. (*Вслушва се.*) Ба, защо ли се спотаиха у кметови? Да не са рекли сватбарите да си ходят? Ей, хора. (*Прилепя се о плета. Влизат старец и трети селянин пияни.*)

Я В Л Е Н И Е II

Старец и трети селянин

Старец (*кандулка се*). Аз дявола... у рогата... На попско кръщение и... и на сватба — на кметска... аз дявола у рогата... Е, Петрее, хей, Петре! (*Спира, проточил врат. Влиза Петър, като си връзва вървите на цървулите и пълзи.*)

Трети селянин. Тука ме бе... яяя, въвълците е-яли съ-с цар... Хей, дядо Свредло!

Старец. Брех, брех! (*Кандулка се.*) Напил си се бе, Петре, ти си се напил!

Трети селянин. Кой, я ли? То младоженеца се напил... напил се... легна, по корем — щё, така... прх, прх — легна пред цял свят! Прх, прх... младоженец! (*Изправя се.*) Дядо Свредло!

Старец. Хъ, да те не бия! Да... да вървиш при дечата си! (*Отива и го забира.*) Не видиш — гърми, бог гърми, дядо господ гърми.

Трети селянин. Свре-свредло си пък, що, ха? Мла-младоженеца се опи, ти ви-викат, чууу? (*Блъсва го по гърдите, изправя се, дига крак.*) Виж? Я ли съм пиян? На един крак стоя! Я ли съм пиян! А младоженеца се о-опи и-и няма бла-лага ракия. (*Дълбоко замислен.*) Тю брее!

Старец. Да вървиш при-при дечата си! О-опил се младоженеца... кепазе! Осрамват селото! Хъ! (*Тегли го.*) Взема чу-чуждото момиче... Ама, Петре бе, Петре!

Трети селянин (*плачливо*). Я сега знам... ееех, знам, овързали са го Блажа... Брееех, осрамиха младоженец! Малеее... магия е!

Старец. Да-да вървиш при деча-чата си! Нечестива работа е то-то и го не ду-думай... Дя-до де Хаджи... е, па сиромаси сме бе, Петре! Ти-ти си гледай деча-чата... лош е... нечес-честивец... ха! (*За-влича го и излизат.*)

Я В Л Е Н И Е III

Даскал Тоньо сам

Даскал Тоньо. Нищо не можеш разбра! На сватбата у кметови е станало нещо, токо... «Нечестива работа» — разбрах и това... Ех, нечестиви работи, магии, врачувания — това ви само в душата, слепи клетници. (*Възторжено.*) Ах, борба с мрака, борба по всички линии! (*Напява.*) «Напред в борба света!» (*Със стиснати пестници.*) Ей ми бога, или ще направя да ме изпъдят от това село, преди да свърша учебната година, или... или ще накарам тия бедни хорица да набият тоя дърт магесник! Всекиму в устата неговото име! Ей ги там, напили се като мушмуроци, лихварят ще им продаде и децата за дългове, а пък те ги е страх само от дядо Хаджия! О, мрак! Днес оня извеян, Чанко Плащът, ми дума: «Какво ти знаеш? — казва. — Дядо Хаджи може да те стори, че през цял живот да се увиваш като змия!» Хе море, ха да видим, байо Плаше, кой ще се увива като змия! (*Дига ръка и тържествено.*) Ей с такива светкавици и гръмотевици аз ще разбия мрака в тоя беден народ! (*Вглежда се в небето.*) Тъмней, небо, гърми и святкай се: ние се не боим! (Пее:)

Целта ни е висока,
о, дайте си ръка!
В гърди ни сила блика,
напред в борба света!

(*Взира се.*) Я, две баби! (*Прилепя се о плета. Влизат баба Хаджийка и Михалица.*)

Я В Л Е Н И Е IV

Баба Хаджийка и Михалица

Баба Хаджийка (*с присмех*). Лошо му станало на младоженеца джанъм, бабо Михалице, що сме ние криви? Хи-хи-хи! Тю бре, че срам ще е, бабо

Михалицеее! Кметски син, а да се овърже навръх сватба!

Михалица. Ама я не съм крива, Хаджийке. Ти речи на дядо Хаджи: не съм крива! И тъй се мъчих, и инак — никак не ще! И не можих да му втикна в дрехите на младоженеца ни едно косъмче от косите на Николивата щерка. Що съм аз крива? Няма пък да сторя, че да ме види цял свят, па да ме хванат, па да разузнаят всичко. . . (Кръсти се.) Ох, я какво гърми, дядо господ ще ни избие!

Баба Хаджийка (кръсти се и гледа към небето). Па страшно си е. . . Ти, бабо Михалице, си се уплашила, токо. . . нищо: нали му положеве на младоженеца — за нас е все едно!

Михалица (вади и ѝ дава). На, косата от щерката на Николи. . . Ех, то не е все едно, Хаджийке, може младоженеца да се оправи, а после дядо Хаджи какво ни направя нас?

Баба Хаджийка (крие косата). Ма, Михалице! Моя Хаджия, стига само да тури нещо на ум за някого, и лошотията го сполита! Ей сега: рече да овърже Блажа Кметов, па на, положеве му на младоженеца — ти се уплаши, па избяга и не видя — ама тъй му положеве на момчето, дето да речеш, че аслъ е овързано. . .

Михалица. Какво няма да му положевее, Хаджийкееее? Момчето лудо лудеее по Николивата щерка, ами като рече дядо Хаджи да го отбием от нея, па ази като набедих момичето, че се е имало с горския старши. . .

Баба Хаджийка. Хи-хи-хи! Май с момче, ази го гледах тогаз, кога веднажки погна да убие горския старши. . .

Михалица (кръсти се). Погна, а! Грях ни на душата, Хаджийке! Ох, какво гърми!

Баба Хаджийка. Ти сега да видиш радост у бакалина Николи! Да беше отнейде да го слушаш днес как се молеше на моя Хаджи! «Овържи ми го, дядо Хаджи, вика: осрами ми го, па вземи ми и ризата

от гърба!» Ти, Михалице, сакън да се не изтървеш нейде да кажеш. . .

Михалица. Ама какво ще кажа, като не сме турили косата, Хаджийке?

Баба Хаджийка. Турили-нетурили, то ще се знае, че е от нас! Сакън да не си изтървала дума!

Михалица (дърливо). Амй, гледай каква си! Чева аз не отбих кметовът Блажо от Николивата щерка.

Баба Хаджийка. Щт! Да спи зло под камък. Ти сега иди виж да подсториш Маламина Комня за наш Паска, че Йовка Гамишлев го глашим за Плашева Пена. . . Виж, ако склони, па Паско е дома, че. . .

Михалица. Ами еля таз вечер думаше. . . ще подведете Иваница? Тя дали ще ви дойде?

Баба Хаджийка. Какво ти не. То се знае — ще: допарило я за рожбица, хем мъжка, казва, искала — хи-хи-хи! Сега ще ида да я викам!

Михалица. Само, Хаджийке, да ти кажа. . .

Баба Хаджийка. Какво?

Михалица. Свенлива е Иваница, та па е зла: лятоска на белилото като грабна кобилицата си, че като погна горския старши — здраво място му не остави! (Шепне ѝ и излизат.)

Я В Л Е Н И Е В

Даскал Тоньо сам

Даскал Тоньо (излиза напред). Мале, безобразие! Бре, гнусотии бре! Е, дядо Хаджи, свърши ти се царството: сега цял ми си в ръчичките! И ако не сторя аз селото да те обеси сред мегдана, то нека да се не викам учител! Няма милост! (Удря се в челото.) Ех, ти, господи, и такива злодеяния! Чакай! Да ги не забравя: 1. Кметов Блажо те отбили от щерката на бакалина Николи. . . те, значи, измислили оная клевета, за че тя се е имала с горския страши, та бедния

ерген щеше да убие старшия от ревност! Язък за оная дивна хубавелка! Язък и за кметова левент юнак! Клетият, от кумова срама се засватува за епитроповата, па ей надве-натри дигна сватба. (*Досетен.*) Ба, рекоха, овързал се младоженеца! Отвърнало му се е сърце на бедния от невестата. . . Ама все пак те глашали да го овързват. . . (*С дигнати ръце.*) Чаа-каай! Сега вече, дядо Хаджи, за теб няма живот: пипнах те, както трябва! (*Скача.*) Ха, с твоите камъни по твоята глава — тъй ами, ще се престоря сред ахмаците и аз на ахмак, па ще си кажа на кмета, че съм подслушал. . . ба, не — ще си кажа — какво санким — ще си кажа, че сам съм видял как дядо Хаджи с магия му е овързал младоженеца син. . . Ура! Опече се! (*Протрива ръце.*) Баста! После пък ще зареда. . . Хъ, чакай: Михалица е подучена да подстори Комня Маламина да се отбие от моя Йовко и да пристане за дядовия Хаджиев идиот козар Паска. . . Ама я, я! Те си го казаха. (*Тържествено.*) Ще ти преседне, байо Плаше, да имаш за зет Йовка Гамйшлев! (*Замислено.*) Преди Плашеви върнаха Йовка. . . Ама така е — загоряло е сърчицето на Плашевата дъщеря Пена за Йовка. . . зер, първо либе! (*Плясва ръце.*) Хи-хи-хи! (*Припява.*) Три, две, едно без едно — първото либе най-добро! (*Възторжено.*) Никога не съм бил в такова весело настроение на духа! (*Взира се към плета.*) Какво се замаяха тия? (*Отива, надниква от плета и се повръща.*) Ей сега, дядо Хаджи, ще има за булка. . . Ба, булка, рекох (*замислен*), бабите говореха за булка Иваница. . . дали не беше за невестата на горския стражар? Зер, тя е бездеткия и тя лятоска е гонила, слушах, горския старши. . . Брех, тази бабанка жена те. . . (*Възторжен.*) Таквоз, да имат да вземат! Да я подведат ли невинната честна жена?! Аз ще я избавя?! Ще дигна цялото село, ама ще я избавя! Ура, да живее борбата! Цяла бомба светлина ще хвърля аз в това село! (*Към небето.*) Гърми, небо! Надвиснете се, о вие, черни облаци, над моя опасен враг магесник! Защитете го! Аз от вас се не боя! Посипете ме с огън и жупел — аз все пак ще натрия патладжанския нос на идиота магес-

ник така и тъй ще му посоля голата кратуна със стипца, дето да търти по цял свят да разправя за младите даскалчета! (*Озърта се.*) Шт! Те са моите юнаци! (*Отдръпва се.*)

Я В Л Е Н И Е VI

Даскал Тоньо, мома, първи и втори ерген, Михалица

Михалица (*иззад сцената*). Вах, майчице! Втори ерген (*иззад сцената*). Пукни, вещице!

Първи ерген (*задава се из вратника в ръце с мома, обвесена на шията му*). Остави тая брантия, Богдане!

Даскал Тоньо (*глухо*). Браво, Йовко! Браво, Комня Маламина!

Втори ерген (*с пушка в ръка*). Тъй й се пада! (*Дига пушката.*) Ха, нека вече Комня да пищи — аз ще гръмна!

Мома. Да пища ли, Йовко?

Първи ерген. Пищи, либе, пищи вече! И дръж се яко, зере ще търтя! (*Търтва навън.*)

Мома (*пищи*). Малеее! Маминкеее! Оставете ме брее! Маминкеее!

Втори ерген (*гърми*). Ииихааа!

Даскал Тоньо. Аз пък ей сега ще залиша цялото село! (*Вади си револвера.*) Сега дръж се, дядо Хаджи! (*Гърми.*) Де бре, селяни, бреее! (*Гърми.*) Карауул! (*Глухо.*) Хубаво стана: Йовка никой няма да гони, всички ще се струпат тук, па аз да я скроя, че да видите какво ще излезе! (*Гърми и излиза, като вика.*) Де бре, селяни, бреее!

Я В Л Е Н И Е VII

Михалица, старец и трети селянин

Михалица (*излиза от вратията, понакуцва, бърше се и кълне*). Къорави да ослепеете! Куци и

сакати да ви видя! Гръм да ви поразеше! Света Богородичке, господ я убил: сама им пристана! Божке, иди ѝ хвани вяра! Пристана му, кучка момиче, невредна, несретна, омърсяла и никаква! *(Вслушва се.)* Вах, селото се дигна! *(Излиза по даскал Тоня. Влизат тичешком старец и трети селянин, все още пияни.)*

Старец. Пи-пияни ще-ще се избият, Петреее! *(Кандулка се и излиза, като вика.)* Въърви да ги разтървем!

Трети селянин. Ба...ще си побия! Само да ми се па-падне някой...мале, ще си побия на скъсване! *(Излиза. От дъното на сцената върви снишен край плета и се явява дядо Хаджи.)*

Я В Л Е Н И Е VIII

Дядо Хаджи, после Паско

Дядо Хаджи. Какво ли се е размирило селото тъй? Гърмят, гърмят...Дано ме никой не срещне, ох, дано...Няма вече ни да бая, ни да врачувам — на Божигроб ще ида, на Света гора ще ида...Не ща вече ни да видя, ни да чуя мърсията си Хаджийка...Уф, каква Хаджийка, какъв...Боже, прости ме! Грехове съм си набрал, божичко, на шията, ама колко грехове! Господи-боже *(с очи към небето)*, смили се на мене, тук са две, три...*(Гледа гърнето.)* Ама то лирата е малко нещо: тук могат се набра и пет хиляди лири! *(С очи към небето.)* Божичко, запази ми тия парички! Много, много ще харижа...и дървено масло, и свещи колко боя ми — по все черкви ще ходя! *(Тръгва.)* Ох, дано ме никой не срещне! А оня дангалак, Паско, го няма още! *(Извързва се и с ръка над очи се взира.)* Там някой тича...дано е той! *(Свива се до плета.)* Па ако е сторил нещо на детето...Ама сторил-несторил, аз ще си инкяра: ни съм виждал, ни съм нещо вземал! *(Влиза Паско разпъхтян.)* Паско, Паско бре!

Паско *(изплашва се)*. Ъ?

Дядо Хаджи. Ела сам бре, дядо ти Хаджия...

Паско. Оле, дядо Хаджи, оле —увв! *(Плаче глухо.)*

Дядо Хаджи. Е, какво, свърши ли?

Паско. Ще ни хванат! Уввв, старшия...горския...

Дядо Хаджи. На го, че е метиляв! Видя ли те?

Паско. Увв, ще ни хванат!

Дядо Хаджи. Е-е-е? Каква я стори?!

Паско. Уввв...ножът бях изгубил...после ще на, уввв — не можих, ете старшията дойде *(хлипа)*, селяни...

Дядо Хаджи. Остана ли живо детето? Думай, метиляво!

Паско. Еля думам: изгубих си ножа!

Дядо Хаджи *(сърс избелени очи)*. Де-те-то?!

Паско *(плахо трепери)*. Оставих го...там остана...

Дядо Хаджи. Те взимаха ли го?

Паско. Ъхъ, взеха го я...

Дядо Хаджи *(стрели го с ръка)*. Да се провалиш вдън земя! Хапльо, никаквик, харамоедец! Изгори ме, нехранимайко! Искаше да заколиш детето ми! На че то всичко ще разправи! Да си се махнал от очите ми, че ей сега ще те дам в ръка!

Паско *(хваща се о него)*. Молим ти се, господарю!

Дядо Хаджи *(дърпа се)*. Пфу, мазник!

Паско. Укрий ме!

Дядо Хаджи. Да те укрие теб черната земя! При мама и татка да се укриеш макар! Върви да се укриеш по тавани, по плевни, по сена...Върви, дивако! Върви в къщи! *(Блъска го.)* Бърже да се покате-риш на тавана! Аз ще ти нося храна!

Паско *(хлипа и излиза)*. Да ме не дадеш в ръка!

Дядо Хаджи. Метиляв! Ама аз ще те науча! Аз всичко ще инкяра, всичко! Ще ги укрива паричките вдън земя и ще ги инкяра! Само да ги укрива веднаж...*(Колебае се.)* Хъ, лесна ти е работата теб, диване —

като ти втикна малко татул в ястието — та ни да се видиш, ни да се чуеш! (*Излиза.*)

Я В Л Е Н И Е IX

Михалица, после даскал Тоньо, Плашът и селяни

Михалица. Вах, господи, каквото заредил даскала на селяните... па они пияни... Мале, превара! Да отърча, че да викна на Хаджийката: вах, нека се крият! (*Излиза отляво. Отдясно влизат даскал Тоньо и тълпа пияни селяни.*)

Даскал Тоньо. Брей, хора, селяни, само мирното, зере... умно трябва да пипаме! (*Селяните се сбутват и се чуват гласове: «Закрепи се бе!» — «Ба ти като си пийнал!» — «Ти си пиян бе!»*)

Плашът (*зле пиян*). Таквоз... аз него... изго-гори ме той мене... анти-тихрист проклети!

Даскал Тоньо. Ти сега на кметската сватба си пийнал, а утре пак ще трепериш от магесника!

Плашът. Ко-кой пийнал, я ли? Да-да ме простиш ти мене! Аа аз не се боя... Аа аз си имам кръста! Йовко щё-щё Га-гамишлев... тѐ, пет ли-лири... (*Изплюва се и се бърше с ръкави.*) Пфю! Пе-пет лири... пфю! Аа-аз си имам кръста! (*Кръсти се.*)

Даскал Тоньо. Е, селяни, на че и Плашът се юначи: хайде, вие вече е срам, ако се убоите от дяда си Хаджия!

Трети селянин. Ние ли?! (*Припява.*) Бой, бой искаме ний... де бреее! (*Хуква навън.*)

Плашът. В пъкало да иде... ввв... и да-да пууукне!

Даскал Тоньо. Ей и писаря с караул! Хайде, Бобе! (*Влиза писар с въоръжени млади селяни.*)

Писар. Хайде, хора! (*Излизат освен старец.*)

Старец (*гледа ги опулен и си търсе яката*). Та-таквоз не ми трябва! Нече-честивец е! (*Повръща се да излиза надясно.*) Не-не ми трябвааа! (*Спира, гледа и изведнаж хуква по селяните.*) Я... я на дъртийо дявол чааак рогата!

Завеса

ДЕЙСТВИЕ ТРЕТО

Място на първото действие. Нощ.

Я В Л Е Н И Е I

Баба Хаджийка и Иваница седят до огнището

Баба Хаджийка (*налива в пръстено шуле варени в джезве бурени*). Ще си го изпиеш, Иванице, това, па ще влезеш вътре—постлала съм ти чергица и ще полегнеш да се затоплиш, па... хич не знам къде се е дянал моя дядо... той, като дойде, ще ти бае, ще ти почете, там ще потърпиш — корито ще тури върху ти... Ех, дошло ти е до глава, булка; в къщи има ли по-мило от рожба, що е от сърце откъснато?

Иваница. Нека ми само бог даде рожбица, Хаджийке — ех! Ами таквоз... много горчи туй бе, Хаджийке!

Баба Хаджийка (*вслушва се*). Някой там навън... (*Вслушва се.*) Ба, някой бърка там в кацата, в зелето... (*Вика.*) Михалице! (*По-глухо.*) Тя иде да си взима зеле... имаме хубава армия. (*Вика.*) Михалице! (*Дядо Хаджи се кашля отвън.*) А, дядо е! Ха, булка, върви вътре, па си полегни на чергицата... Той после ще те цери — ще си похапнем, па после!

Иваница. Страшно горчиво било туй, Хаджийке! Цяла отрова! (*Допива и излиза отдясно. Влиза дядо Хаджи.*)

Я В Л Е Н И Е II

Баба Хаджийка и дядо Хаджи

Баба Хаджийка *(плясва ръце и глезено)*. Няма, дядо, у кметови блага ракия!

Дядо Хаджи. А-а-а!

Баба Хаджийка. Няма, ти казвам, и тол-коз. Полошовело му на младоженеца!

Дядо Хаджи. Ама косата турихте ли?

Баба Хаджийка. Ей я косата бе! Нали ти думам, баба Михалица не смяла... убояла се... Младоженецът се овързал от само себе си: такъв е бил късметя им, ха-ха-ха!

Дядо Хаджи. Е, тогаз божа работа е, Хаджийке!

Баба Хаджийка. Божа ли, дяволска ли, ама нас ще набедят!

Дядо Хаджи. Хъ, кога не съм нищичко сторил. Гледай я сега! Ти да си не казала на Николи: той ще ни напълни буренцето с винце.

Баба Хаджийка *(глухо)*. Иваница е тука... отвъд е, дадох ѝ биле, легна си и сега вече хърка...

Дядо Хаджи. Нека хърка!

Баба Хаджийка. Ами как да хърка, дядо? Где ти Паско?

Дядо Хаджи. Хм... не е ли идвал?

Баба Хаджийка. Не е зер.

Дядо Хаджи. Е, знай, да го не дириш. Ти кажи, дека ти е Еленка?

Баба Хаджийка *(плясва ръце)*. Бах, аз пък хич и да не премисля за миличкото си хранениче! От обед насам съм го забравила! *(Замислено)*. Ама... ама няма го отвъд бе, дядо! Хич, да бе там, щях да го видя и да се сетя за него! *(Излиза наляво)*.

Дядо Хаджи *(сяда до къта)*. Тъхъ, ще го намериш! Чакай малко! *(Изважда емфена кутия и смърка)*. Тикнах гърненцето в армейната каца — да се скъсат, пак не могат го намери!

Баба Хаджийка *(върща се)*. Хъ, няма го,

дядо! Някой тропа на тавана... Да не ни се е покачило там храненичето? *(Тихо)*. Пък Иваница хубаво се унесла от онова тровило... а где ти Паска, джанъм?... Я чуеш *(вслушва се)*, горе някой тропа. *(Тръгва да излезе, пресреща я Михалица)*.

Я В Л Е Н И Е III

Предишните и Михалица

Михалица. Скрийте се, дядо Хаджи, крийте се, цяло село се е дигнало на вас! Даскалът, младото, като отворило уста... Скрийте се, Хаджи, аз ще бягам! А Комня Маламина... Сама прис-тана, кучката, на Йовка Гамишлев... Пристана, сама я гледах с очите си! Ах, скрийте се, дядо Хаджи, аз ще бягам. *(Избягва назад)*.

Баба Хаджийка. Аз се не меша! Аз се не меша! *(Тича по баба Михалица)*. Бабо Михалицеее, чакай и мен! *(Повръща се)*. Ох, търтила съм боса! *(Шум навън, чуят се отчетливи гласове)*. Боже, да заключа! *(Заклучва и се върща)*.

Първи глас. Отвори, нечестивец ти проклети. Селото иска сметка от тебе!

Дядо Хаджи *(трепери и глухо)*. Па що съм аз крив, джанъм?

Баба Хаджийка. Дядооо, тоя е Страхил кандиларя: нали му умори лани детето с билки. Аз се не меша!

Втори глас. Отвори, антихрист ти рогати. Щем те изгори ведно с къща — в пъкало да идеш и да пукнеш!

Баба Хаджийка *(крие се зад дядо Хаджия)*. Дядооо, тоя е Бойчинов Камен, дето си сторил с очи да му се пукне малачето! Аз ти се не меся! *(Плет се събаря навън, вратата се изкъртва. Гласът на даскал Тоня)*.

«Мирно, братя, ний ще влезем с писаря и караул вътре, ще съдим, ще видим, па всичко ще ви разправим. Караул, пази никой да не влезе!»

Я В Л Е Н И Е IV

Дядо Хаджи, баба Хаджийка, двоица караули, даскал Тоньо и писарят

Даскал Тоньо. Добър ти вечер, дядо Хаджи! *(Баба Хаджийка се гуши и дърпа назад, а дядо Хаджи трепери и гледа опулен)*. Какво трепериш, старче, какво се пулиш? Я си разпусни сърцето и стани! *(Дига го.)* Стани де!

Дядо Хаджи *(става)*. Ама...

Даскал Тоньо. Е, дядо Хаджи, селото иска от тебе джувап! Казвай сега, какво е дирил днеска при тебе бакалинът Николи? Какво сте говорили?

Дядо Хаджи. А бре, сине... не е...

Даскал Тоньо *(строго)*. Лъжа само да няма!

Дядо Хаджи. Е нә, щерка му е болна... от лошо... па дири човекът мен...

Даскал Тоньо. А за Кметов Блажо? Казвай, какво кроихте за него?

Баба Хаджийка *(тегли се)*. Аз се не меша! Всичко той прави!

Дядо Хаджи *(гледа плахо, па присламча се към съдиите си и почти шепне)*. И не сторих! Ей ми бога, право ви казвам. *(Кръсти се.)* Кръста ми, не сторих! *(Вади от пояса и подава.)* Нә я косата, от щерка му, рече ми той, ама аз и не сторих!

Даскал Тоньо *(изплюва се)*. [Пфю, казвай, шарлатанино, какво му взема?

Дядо Хаджи. Аз и не ще скрия... нә ви ги... за вас си...

Даскал Тоньо. Тю бре, шарлатанин бре! *(Извързва се настрана.)*

Писарят *(грабва парите)*. Само тия ли?

Даскал Тоньо *(отива към селяните и вика зад кулисите)*. Слушайте, селяни, слушайте! Той иска да ни подкупи! Дава ни парите от бакалина, Николи, що е вземал да овърже кметов Блажо!

Гласове. Брееей!

Даскал Тоньо. Где е Плашът, да си иска своите?

Гласове. Няма го! Избяга!

Даскал Тоньо *(повръща се и на дядо Хаджи)*. Думай сега колко си вземал от Плаша днес, за да подсториш Йовка...

Дядо Хаджи. И не съм вземал, братя, нә ми бога, нека каже кой е видял!

Баба Хаджийка. Аз... аз не знам... аз не се меша!

Даскал Тоньо. Разбойник ти! Теб и бог не види кога обираш сиромашта! Ама аз ще те накарам да проговориш, казвай сега, где е Иваница?

Дядо Хаджи. Ба, коя Иваница, даскале, чева съм... аз на такива години да прибирам чуждите булки!

Даскал Тоньо. Прибираш ги, мръсно, казвай, где е булката на горския стражар? Где е?

Баба Хаджийка. Че тука си е тя... Той рече, пък аз съм я викала... Тука си е, тука! *(Маха с ръка на учителя и сочи вътре.)*

Даскал Тоньо. Тъй си речете. *(Втурва се вътре и скоро излиза.)* Брей, убийци! Упоили са клетата жена: лежи като мъртва! *(На дядо Хаджи.)* Казвай, злодею, аз знам, че не ти е теб до булки, казвай, где е скрит Паско: той ще ни каже всичко!

Дядо Хаджи *(трепери и на припадане)*. Ка-ка-кво ще... ще ви ка-каже... Па-па... *(Поваля се.)*

Баба Хаджийка *(плясва ръце)*. Умря ми човекът! Убиха ми човека!

Даскал Тоньо. Да си млъкнала, вещице!

Писарят. Ама умира човека бе!

Даскал Тоньо *(навеща се и го разкопчава)*. Преструва се, лъжеца дърти!

Баба Хаджийка. Чакай, учителю, да му съблека антерията. *(Съблеча антерията на примрелия дядо Хаджи.)* Умориха ми човека, нә че хич не се усеща!

Даскал Тоньо. Дай вода.

Баба Хаджийка (*блеещи се, притиска антерията в ръцете си, шури забравена от радост*). Ей сега, учителю, ей сега! (*На излизане.*) Пипнах антерията, всичкото му богатство е в нея! Ще я скрия в армеяната каца! (*Излиза надясно.*)

Писарят. Скоро, Хаджийке! (*Отляво влиза Иваница.*)

Я В Л Е Н И Е V

Иваница и предишните без баба Хаджийка

Иваница (*изплашена с нагърчено лице, плюе си в пазвата*). Пък изплашиха ме. . . какво е станало толкоз. . . посреди нощ се разтичаха. . . ох, как сладко ми се спи! (*Сяда до огнището и заспива.*)

Даскал Тоньо. Ето я, ето я, клетичката! Само да я знае мъжа й в какви ръце е влязла! Хо, после ще пусна селяните да видят как са я упоили нещастната. . . Хе, ще тържествувам утре! Да пукне суеверието. Да се съкруши страхът кромешни! (*Шум голям навън: влизат горският старши, който води за ръка Еленка, странникът, първи и втори селянин, в дъното остава горският стражар, а отвън селяни: «Брей, зло да го види, брей!»*)

Я В Л Е Н И Е VI

Преишните, горският старши, Еленка, странникът, първи и втори селянин и горският стражар

Старшият (*води Еленка*). Чакайте, господа! Господин учителю, чакайте джанъм!

Еленка (*трепери*). Маминке! Где е тате?

Старшият. Ти да мълчиш, момиченце, зере ще те заколят. (*На караула.*) Караул, вървете вън: никой да не влиза в къщи — аз заповядвам!

Даскал Тоньо. Какво има? (*Караулът излиза.*)

Писарят. Ама какво има?

Старшият (*взрян в примрелия дядо Хаджи*). Има риба, риба! Оживете дъртака бе! Опомнете го бе! Вода дайте!

Даскал Тоньо. Ама кажете, за бога, какво има?

Странник. Хилядо лири! Изровили ги! Детето щели да заколят. . . мои са!

Дядо Хаджи (*сепнато се свестява*). Ъ-ъ. . . (*Повдига глава.*) Кой? Хилядо лири ли? Че-че. . . (*Повдига се.*) Аз не. . . на ми кръст. . . (*Почва кръст, но съзира, че му няма антерията, и избягва очи.*) Антерията ми!

Старшият. Каква антерия? Да ставаш! (*Тегли го да стане.*) Гледай го, той се преструва!

Дядо Хаджи. Антерията ми!

Даскал Тоньо (*оглежда се*). Где се изгуби бабата?

Старшият. Дайте му антерията бе! (*На дядо Хаджи.*) Стани, хей, не ни се тук преструвай!

Дядо Хаджи (*отдръпва се и отчаяно се просва на земята*). Обрах ме беее! Дайте ми антерията! Хора божи, антерията ми взели!

Старшият. Намерете му антерията, холан! Преструва се дъртака! Ще взема да го ритна, та ще го изтърбуша! (*Изправя го.*)

Даскал Тоньо (*през всичкото време се озърта и сега тържествено*). Чакайте, господа! Тука има шмекерия! (*Вика.*) Бабо Хаджийке! (*Тръгва да изляз.*) Где се запиля тази вещица? Да не е избягала с антерията? Вода щеше да носи! (*На излизане съзира горския стражар.*) Ай, Иване бе, виж си там невястата, брате: упоили я. . . да прощаваш, насмал да ти я осрамят! (*Излиза.*)

Я В Л Е Н И Е VII

Преишните без даскал Тоньо

Горски стражар (*провира се, намира Иваница до огнището, втренича се и я хваща за косите*). Мари, Пено!

Старшият. Какво има, Иване?

Писар (*дърпа старшия и глухо*). Подмамили я бе, уж с магия да сторят да-си има дете. . . учителят ги случайно подслушал. . .

Горски стражар (*увива си ръката о косата ѝ*). Ставай!

Иваница (*в просъница*). Оти? Уф, спи ми се! О-о-о!

Писар. Остави я бе, Иване! Опипали са я. . . що е крива жената. (*Иван блъска булката си.*) Недей бе, може да се побърка жената!

Старшият (*началнишки*). Отведи я вътре, дорде се свести, а после. . . после си я намешини, да се научи на ум! (*Горският стражар отвежда отляво Иваница.*)

ЯВЛЕНИЕ VIII

Предишните без горския стражар и Иваница

Писар (*към дядо Хаджи, като клати заканително глава*). Мошеник! От време си го следим ние, а тази вечер учителят ги подслушал — щели да подведат Иваница. . . опипали я!

Старшият. Виж ти скопосник, ама че занаятец завъдил, като оня турчин от София. . .

Писар. Учителят дума, гласели да я подведат на Паска козарят. . .

Старшият. Ха, ами него, Паско, го няма, а те бяха заедно в гората. . . (*На дядо Хаджи.*) Казвай, пергишино, где ти е козаря?

Дядо Хаджи (*плаче*). Антерията ми! Паричките ми! (*Шум отвън: даскал Тоньо води баба Хаджийка и Паска.*)

ЯВЛЕНИЕ IX

Предишните, даскал Тоньо, баба Хаджийка, Паско и няколко селяни

Даскал Тоньо (*зад сцената*). Вървете. . . ще ви избия! (*Блъска в сцената баба Хаджийка и Паско*

и говори навън.) Селяни, елате, братя, да видите грях и чудо! (*Към старшията.*) Чуйте бе, чуй-те бе, тази бабетина намерих на тавана при тоя идиот! Трябва. . . таквоз, като Ромео и Жулиета — ха-ха-ха! (*Влизат селяните.*)

Старшият (*на селяните*). Назад!

Даскал Тоньо (*на старшията*). Нека, нека влязат!

Старшият. Ама как да влязат? Тука има пари. . .

Даскал Тоньо. Господине, да си събирате ума: то ний, службашите, можем да крадем, но селяните не крадат! (*На селяните.*) Елате, братя, да чуете всичко! Само ще ме слушате, ха!

Първи и втори селянин. Ще те слушаме, учителю!

Странник (*още при влизането на баба Хаджийка се втренчва в нея, после се приближава, изведнаж се прекръства и сега я извежда на светло, па слисано*). Анастасийо! (*Баба Хаджийка трепери и се дърпа.*)

Еленка (*Еленка дотук стои зад мъжете и сега простенва, отърчава при баба Хаджийка*). Мале, дай ми хляб!

Странник. А-а, дъщеря! (*Изглежда Еленка.*) Ама не, туй момиченце има деветгодишно, а ние. . . (*На Еленка.*) Махни се, момиченце! Тази не ти е майка!

Баба Хаджийка (*кляка до нозете му*). Мъжо, убий ме! Сънуваф те нощеска! Ох, убий ме!

Странник (*объркан*). Ей, хора, това е моя жена!

Даскал Тоньо (*удря се в челото*). Ама истина ли? (*На селяните.*) Чуете ли, чуете ли, братя! Чужда жена! В християнско село чужда жена държи като своя! (*Сочи дядо Хаджи.*) Ей го вашия светия!

Дядо Хаджи (*премига*). Ко-кой рече?

Странник. Ама моя жена по закон е бе, братя!

Дядо Хаджи (*премига*). Ко-кой? (*Избява очи.*) Антерията ми! (*Хвърля се със стиснати юмруци върху даскал Тоньо.*) Обраа ме!

Старшият (*овреме го хваща и му извива ръцете*). Дайте да го вържем бе!

Дядо Хаджи. На царя ще се оплача! Обраха ме! Не ме вържете бе-е-е!

Даскал Тоньо. Недейте го връзва бе! (На баба Хаджийка.) Хаджийке, бърже да намериш антерията! Гиди лисица на пазар, гиди!

Баба Хаджийка (скача). На-на я, ей сега! (Излиза наляво.)

Странник. Каква ви хаджийка бе, хора! Тя не е никаква хаджийка, ами си ми е жена по закон!

Първи селянин (пристъпва). По закон ли, кайш?

Странник. По закон бе, брате, русчуклие сме бе! В Румъния ми беше печалата, та тамо на преди шест години се обърках, затвориха ме. . . А тя. . . тая, жена ми, дето хаджийка я викате, ме срамила, братя, в Русчук прибирала де кого срещне. . . (Баба Хаджийка се връща с една чиста антерия в ръка.)

Първи селянин. Грях, грях! Господ отгладил ще ни измори. В наше село такъв срам, а па я днеска се одумвах: баба Хаджийка таквоз, баба Хаджийка онак. . . (Съзира баба Хаджийка и не издумва.)

Странник (на баба Хаджийка). Хаджий-ка! Оттук за косите, та право при дядо владика!

Баба Хаджийка (гледа даскал Тоньо изкриво). На я антерията! (Отива покорно, кляква до нозете на странника, па свива ръце под гуша и изпод вежди следи антерията в ръцете на даскал Тоньо.)

Даскал Тоньо (на дядо Хаджи). На ти паричките, всесилни магеснико!

Дядо Хаджи (грабва антерията). Нееее! (Смачква я и я профучва над даскал Тоньо.) Парите ми. О-бра ме! Хайдук! (Хвърля се върху му.)

Странник (задържа го и му извива ръцете). А бе, казах ви, дайте да го вържем! (Първи селянин изважда въже от пояса си и го връзва.)

Трети селянин. Антихрист. . . бой на тебе! (Селяните се трупат зад дядо Хаджи.)

Даскал Тоньо (през това време разгледва антерията и блъсва с нея баба Хаджийка). На мене не минават вашите шмекерии! Бърже, вещице, да кажеш

къде е другата, кирливата антерия! Казвай, зоре ще те обесим!

Баба Хаджийка (плахо, без да става). Кого, мене ли? (Хваща се о мъжа си.) Па що съм аз крива? Като си намерих аз мъжа. . .

Даскал Тоньо. Де преструвки, де! (Дърпа я.)

Странник. Вълци да ти ядат главата! (Отблъсва я.)

Баба Хаджийка (дърпа се). Па що съм аз крива бе? Хайде. . . да я дирят, нека. . . ба, еня ме е!

Странник (скръзва зъби и извива разбойнишки очи). Да си казала, каквото те питат! Ще ти извия врата като на яребица!

Баба Хаджийка. Хъ, извий. . . Я, па нека я дирят. . . зер може, може там да е. . . в армеяната каца, там на пруста! (Даскал Тоньо излиза.)

Странник (глухо на баба Хаджийка). Главооо, имала си да теглиш: падна ми в ръцете. Бърже при огнището там и да не си мръднала! (Баба Хаджийка избягва плахо очи, става, отива при огнището, стрели мъжа си с ръка, прекръства се, изпъшква и сяда.)

ЯВЛЕНИЕ X

Предишните без даскал Тоньо

Старшият. Паско, тука пред мене! (Тегли го.) Караул, оградете ни тука! (Караулът изтласква селяните в дъното на сцената.) Селяни, ще слушате, ама да не мислите да ударите на яма, зер закарвам утре всинца ви в града! На, знайте: Дядо Хаджи и Паско са намерили в «Равна гора» — ама не се стряскайте от това, което ще чуете! Намерили едно гърне желтици.

Първи селянин. Едно гърне желтици! (Селяните: Бреее!)

Старшият. Паско, ти сега ще ни разправиш всичко, ама от игла до конец!

Паско. Ще разправа. . . господин старши, ще ви кажа. . . под върбата намерих. . . ей тъй под върбата

бе... цяло гърне бе — с желтици... уф, намерих ги... и на, на... дядо Хаджи, на, ууувв (*плаче*), той ги взе!

Странник. Чу ли, господин старши? Той ги взел! Те са мои!

Старшият. От баща ти са останали! (*На селяните.*) Чуйте, селяни! На егреците под «Равна гора» имало закопани няколко стотини лири...

Странник. Хилядо бе, таман хилядо!

Старшият. Ами броил ли си ги, та знаеш! (*Смига му.*) Само няколкостотин биле, селяни...

Странник. Тъй, само няколкостотин са...

Старшият. Днес Паско и дядо Хаджи, тоя магесникът, са ги изкопали, па дядо Хаджи подучил Паско да заколят курбан на парите — ето — храненичето...

Втори селянин. Самото хранениче, братя!

Трети селянин. На дядо Хаджи магесника?...

Втори селянин. Него, братя, самото хранениче... Ний там бяхме... зло да го види, антихриста!

Старшият (*на странника*). Мълчи, че да вземем барем половината бе! (*На селяните.*) Чуйте ме, селяни: аз се улучих в гората, аз узнах за изровеното имане, аз избавих момиченцето от козаря Паска тамам като щеше да го коли. (*На двамата селяни.*) Не беше ли тъй бе?

Втори селянин. Така беше, господин старши.

Първи селянин. Е па така беше, що ще кривим душа пред бога!

Старшият. И пак аз, селяни, ей сега на пред вази, вие сами чухте, накарах Паска да каже, че дядо Хаджи магесника вземал имането. Така ли е?

Няколко селяни. Е па така си е, господин старши!

Старшият. Селяни, друг старши да беше, то щеше да се уйдише с дядо Хаджи. (*Настрана.*) Ба, че истина... аз защо им казах?

Странник. Как да се уйдисате! Те са мои! Аз ида за тях чак от Влашко!

Старшият. Башини ти са! В царската земя са намерени! В селската мера, те са на селото!

Втори селянин. То се знае!

Първи селянин. На селото са я! (*На странника.*) Ти можеш ли да имаш да вземаш? Я си прибери мърсията жена, че да ти видим гърба, докато е здрав. Глей го! Не му стига, че си намери жената!

Старшият. Имането ще си е на селото, селяни! Ама друг старши да беше, би го укрil за себе си! Пък аз таквоз нещо не приемам. Мене ми стига царската служба. Аз работя за похвала! Ама за това на, вие сега идете в общината, пък аз ще направя обиск, ще намеря парите, че ще дойда там, та всички ще се подпишете свидетели, за да чуе и инспектора, и управителя, че аз, на, съм сторил това... Ха вървете сега в общината!

Първи селянин. Ама то как тъй?

Старшият. Обиск ще правя бе, за да ги намеря!...

Първи селянин. Да ги намерим я, да ги видим.

Старшият. Е, ще ги видите, ще ги донеса в общината.

Първи селянин. Ба, ба, таквиз да ги нямаме. То... ей тука на, да ги преброим. (*Влиза даскал Тоньо.*)

Я В Л Е Н И Е X I

Предшните и даскал Тоньо

Даскал Тоньо (*влиза с гърненцето под мишница и с антерията в ръка.*) Ура, братя! Само ръцете назад! (*Излиза начело.*)

Старшият (*прави мина*). Тю, извеляно! Намерило ги и ще обади! (*Дърпа го и на ухо.*) Мълчи бре, ще си ги разделим!

Даскал Тоньо. Що ме бъркаш бе?

Старшият (*на ухо*). Мълчи да си ги разделим бре! Половината ще ти дам бре, ще идем да се изучим в Европа!

Даскал Тоньо. Сиромашки пари не ща! (Високо.) Братя, цяло гърне сиромашко злато! Все от вашата дивотия ги натрупал и турил ги в армейната каца!

Първи селянин. Брех, в армейта! Тя вече не се ядва!

Дядо Хаджи (опулен). Ваах! (Плачевно на Паска.) Паскоо, на сега, не ме послуша, и парите ти не повървяха!

Странник. Леле, мале, те са! Ох, господине, от Влашко ида за тях!

Даскал Тоньо. И тази хубава! Ти идеш за жена си бе. Тя със своя дъртелник с магии, с баяния, с боб и тровила, с лъжи и мръсотии. . . Селяни, братя, сѐ от вашия гръб е снето това богатство!

Старшият. А бе, учителю, разбери, тия пари дядо Хаджи токо-що е изровил в гората. (Иска да му вземе гърнето.)

Даскал Тоньо (дърпа се). Махни се, че като те ритна. Ти можеш да съдиш в гората! Чуеш ли?

Старшият. Не ставай за посмешище бе!

Писар (дърпа даскал Тоня). Изровени са бе, Тоньо!

Даскал Тоньо (на старшията, без да слуша писаря). Аз ли ставам за посмешище? Кой ви рече? Дъртакът ги е обрал тия пари все от сиромасите!

Първи селянин. Где у нас толкова пари бе, даскале! (Селяните се смеят.)

Писар. Слушай бе, Тоньо. Ей сега дядо Хаджи и Паско ги изровили в гората бе, селяните видели. . .

Даскал Тоньо (объркано се озърта, чуди се на гърнето).

Дядо Хаджи (стене). Ох, Паскоо, на че не провървяха!

Даскал Тоньо (възрян у старшията). На ви ги тогаз, не ми трябват!

Първи селянин (препраща се). Йо. . . таквоз, да прощаваш. . . Ти ще си ги носиш в общината, даскале! То таквоз. . . Те да прощават! Ние само в тебе вярваме, че вършиш право!

Втори селянин. Е, зер, друг да беше на твое място, учителю, щеше да дуфне, па иди го гони. . .

Даскал Тоньо. Аз ли да дуфна? Ама аз рекох, че са все от вас обрани пари бе, братя! (Селяните се смеят.)

Втори селянин. И бирникът вече не може да набере толкоз пари от нас, даскалесте!

Даскал Тоньо. Не ми се смейте бе, не ми се смейте! (Снема гърнето между краката си, маха ръка да се отстранят от него, повдига антерията в десницата и почва да говори.) Селяни, бедни мои братя, не ми се смейте, загдето мисля, че лири, много лири вземат от вашия гръб! Кажете бе, селяни, чева лирите падат от небето! Е, защо ги толкоз много у богатшите? Чева ги копаят от земята? То е все от вашето житце и от вашата страшна простотия бе, слепници, български селяни! То е все от вашия труд бе!

Дядо Хаджи (стене през всичкото време). Ох, дайте ми антерията!

Даскал Тоньо. Ще ти я дам, джанъм, ти потрай! (На селяните.) Царството, селяни, от вас живее; житарят от вас печели, лихварят вас оголва, безиргянинът и бакалинът пак от вас се хранят, а пък на ви и тук (сочи на дядо Хаджи) един пияница и лъжец. . .

Дядо Хаджи. Антерията мии!

Даскал Тоньо. Какво? Допари ли те? (На селяните.) Ей ви го, селяни, носът му е станал на патладжан все от ракия. . . ръцете му треперят, умът му. . . че той мозък не ще има в главата си, пияниците мозък нямат, те имат една пихтия в черепа си, която мяза на мамалига. (Селяните се смеят.)

Първи селянин. Пък учено бе, много знае!

Даскал Тоньо. А пък на и тоя щѐ серсемин, декато би пукнал от глади, ако не беше вашата страшна простотия, и той ще, на, иде и ви лъже ден и нощ, прибира ви, що се рекло, от последното грошле, спестено за черни дни. . .

Първи селянин. Прибира, учителю, приби-

ра. . . ех, прибира, аз не му дадох грошче, ама му се врекох от моята пшеница. . .

Д а с к а л Т о н ъ о. Ей ви на, братя, една чиста изповед! Чухте ли го? Пшеница му обрекъл! А защо? Кажете де, байо, каква ти полза от неговите лъжи?

П ъ р в и с е л я н и н. Как каква, учителю? Знае се каква: детето ми се беше уплашило!

Д а с к а л Т о н ъ о. Уплашило! Лъгал те е, колкото да ти вземе пшеницата!

П ъ р в и с е л я н и н. Аз и не му я дадох то-кооо. . . не знам да му я дам ли, зер детето се дигна. . . днеска му ля дядо Хаджи куршум, па то пи от водата и се дигна.

Д а с к а л Т о н ъ о. О, мрак! (*Проплаква.*) А бе, братя, аз плача за вашата простотия бе! Ех, в мрак живеете вие бе, клетки български селяни! Петстотин години ни е трепал нас неверен род агарянски — оголвали са ни, срамили са ни, бяхтали, убивали, клали, бесили, а ний токо сме целували бейските пешове, чорбаджийските крака и ръцете на гръцките попове, па все сме си живели, да ми простите, като същи свини. . .

П ъ р в и с е л я н и н. То е, виж, право, като същи свини.

Д а с к а л Т о н ъ о. Ей, даде бог, случи се, та се освободихме. Е хайде бе, братя, да си отворите очите! Че на какво туй мяза бе, простички вие слепи българи: дошъл ви в селото един незнаен пияница, довел ви тук чужда мърсия жена и ви рекъл. . .

Д я д о Х а д ж и. Антерията ми да дадеш!

Д а с к а л Т о н ъ о. Инак мълчиш, а сега ме прекъсваш, за да ме объркаш! (*На селяните.*) Вижте го какъв се досеща! Довел ни тука една чужда мърсия жена и ви рекъл: аз съм хаджия, бабата ми е хаджийка; магесник съм, врач съм, аз всичко мога! А вие всички, като овчици, като метиляви овчици. . . (*Старшият тъпчи от някое време на кръг и го приближава.*) Господин старши, да стоите там настрана!

В т о р и с е л я н и н. Ти стой настрана, господин старши. . .

П ъ р в и с е л я н и н. Та, даскале, таквоз, като същи метиляви овци? . . .

Д а с к а л Т о н ъ о. А вие, да ме простите, като същи метиляви овчици — фуррр — и пред магесника. (*Преправя си гласа.*) Дядо Хаджи, детето ми урочаса! Дядо Хаджи, волът ми умира! Дядо Хаджи, герданът си изгубих! Дядо Хаджи, щерка ми от сева ще умре! Дядо Хаджи, Йовка Гамишлев магьосай да вземе наша Пена Плашова! Ох, дядо Хаджи, овържи кметов Блажо, па го осрами! Вах, дядо Хаджи, рожбица си нямам, стори ми да добия. . . Леле, дядо Хаджи. . . Да ме простите, селяни, дядо Хаджи не ще ли кобилица? (*Селяните се смеят.*)

Д я д о Х а д ж и (*плаче и на старшията*). Отвържи ми, господин старши, ръцете да си облека антерията. . .

Д а с к а л Т о н ъ о. Ами, ей сега: твоята антерия има да направи едно чудо, пък тогаз! (*На селяните.*) Какъв се е разцирлил, вижте го! А вие до одева му се усукват: аман, дядо Хаджи, това, дядо Хаджи, оно ва. . . А бе, простаци, чева е сам дядо господ влязъл в дядо ви Хаджи? Вие сами си го премислете с простичките си умове и ще видите, че ви лъже!

П ъ р в и с е л я н и н. А (*извързва се настрана и махва*), приказки не ща аз! Колкото за урочасване — цери и изгубено намира, и уплаха отмахва. . .

Д а с к а л Т о н ъ о. Да отмахне той главата си! Ами я го, излъгал е всинца ви бе, в грях ви е турил с децата ви барабар, зер довел ви в селото и с години е имал чуждата жена като своя!

П ъ р в и с е л я н и н. За това, виж, аз нему очите му избаждам!

Д я д о Х а д ж и. Ох, божичке, бе що ми не дадеш антерията ти мене бе?

Д а с к а л Т о н ъ о. Жегна ли те? Че аз не казах още какво прави Паско. . .

Д я д о Х а д ж и. Теб чума да те хване!

П ъ р в и с е л я н и н (*на дядо Хаджи*). Хем, дядо Хаджи, не подсторвай и мене, че знаеш? Даскалът по право върви, що да го вземела чумата? Теб нека те

вземе чумата, дето мърсиш бездеткини. . . На, сега
видя ли?

Даскал Тоньо. О, мрак! И вие, братя, на то-
зи магесник за всичките му мискинци му пълните
джеба! *(Високо.)* О, мрак кромешен! *(Тържествено.)*
Вижте бе, братя, вижте си паричките бе! *(Разкъсва*
антерията, из която се посипват отделни монети,
а падат и три масура.) Ей ви магия! *(Дига една*
масур, разкъсва го и парите се посипват.)

Дядо Хаджи. Паричките ми!

Даскал Тоньо. Ей ви баене! *(Изсипва друго*
масурче.) Ей ви церене на ялови жени! Ей ви врачу-
ване!

Дядо Хаджи *(трепери, изплезва език и все*
по се навежда, като че се готви с език да събира парите).

Даскал Тоньо. Всичките тия пари са от ва-
шия клет сиромашки пот! Селяните трябва да си ги
вземат!

Дядо Хаджи *(изревава).* Паричките ми! *(Про-*
стира се на земята, събира с език.) С труд съм ги пе-
челил!

Даскал Тоньо *(навежда се бързо, взема гър-*
нето и се отдръпва). Вдън земя да се продъниш ти с
твоя труд и с твоите парички!

Завеса

ПРИСТАНУШКА

БИТОВА ИГРА В ТРИ КАРТИНИ

ЛИЦА

ДЯДО СТОИЛКО

СТОИЛИЦА

АНГЕЛИНА — тяхна дъщеря

ДЖОНКО — неин любовник

БОНЬО

ГРОЗЬО } ергени

МАЙДОВСКИ — селски писар

БОЛЯРСКИ — кмет

НИКОЛИЦА

БУЛКА ЦВЕТА

Моми, момци и сватбари

СЕДЯНКА

Селско хоровище. Наляво път води край плет в дол. Надясно чешма. В дъното извива уличка между плетища. На един плет има гидик с три стъпала — за прехвърляне в градинка, из която подава над плета клоне кичеста праскова.

I подявка (*явява се из дола със запалена главня*). Мари хо, Радке, тичайте, че я подолки какъв са огън наклали!

II подявка (*из уличката, бърше си устата*). Ей ни на! Хайде ма, Пено-о! (*По нея се явява и трета подявка.*)

I подявка. Донесте съчки от плета, съберете паздер, че да дигнем пламен до небо!

Наклаждат огъня и довличат камъни и пънове за сядане. Наидват моми и жени с чорапи и хурки. Някои носят триножки столове. Коло около огъня.

Девойка. Подолки ни спреварили — седенкуват вече.

Втора (*слуша*). Сякаш Павлевата пеят.

Трета. Истинка, нея пеят.

Втора (*на първата*). Да не е отишъл там, сватя?

Първата. Еня ме е.

Една жена. Вий закъснявайте, че ще ви чакат ергените: умрели са.

III девойка. Защо ни са дотрябвали, лельо, войска не ще правим...

Друга жена. Ще правите хем с цървулите.

(Гласен смях.) Защо се смеете мари, поразии, вий не си знайте сметка на думите, че...

И девойка (към втората). С цървулите ли, кай?
(Гласен смях.)

III жена. Ха, чоплете сега... която е майсторка, нека пък с ботушите... (Висок нарочен смях.)

Николица (излиза от една вратня в дъното, прекосва уличката и до гидика). Ангелино!

Гласът на Ангелина. Ида, лелю! (Явява се из вратня надясно от гидика.) Ей ме.

Николица. Хайде, че хората се наседенкуваха. (При седянката.) Я, какви са се разсмели. Ха, добър ви вечер. Разсмели се, като да им се милкат цял табор ергени. (Между жените.) Стори място, булке. (Сяда и на момите.) Кам ви ергените мари?

И девойка (на Ангелина). Ще дойде ли Донка?

Ангелина. Какво ще. Чакай да седна при тебе. (Сяда.)

И девойка. Казваше, глава я боляло.

Николица. Боляло я то, че драгинко ти е в града. (Смях.)

И девойка. Нали се родеем, стрино, каква си. (На Ангелина.) Ама ще дойде ли?

Николица. Ще дойде ма. То ще дойде и тя, ще дойде и Петканчина Бона, ако се окади чичин ти Грозьо... Па даскала придумваше одевенка и даскалицата —

Гласен смях. Из дола се задават Джонко и Грозьо.

Джонко. Видяха ни. Чуй, ще се ловиш все при нея, а аз — при чинина Бона.

Булка Цвета (бърза след тях и ги отминава). Бързай, драгинко, да ти не подлеят вода!

Джонко. На водата огън, бульо! Па ти го подклаждай!

Булка Цвета (при седянката). Добър вечер ви. Помози бог, стрино Николице! Подрали сте. (Сяда.) Какво си, Ангелино, хариш ли?

Ангелина. Нехая.

Джонко и Грозьо приближават, момите им стават на нозе, те поздравяват.

Булка Цвета. Минете, драгинко.

Джонко. Рачим да растем. Седнете, моми. (Момите сядат.)

Грозьо. Добре сме си прави, да гледаме нашироко.

Николица. И да ви не виждат къде гледате...

Джонко. И така да е, око пара не лови... (Смях.)

Николица. То и дума място не хваща, момко, ала...

Грозьо. Какво?

Николица. Ха, чопли сега. На бивола окото в просото.

Джонко (втренчен в Ангелина). Зряло просо, стрино... (Всички заглядват Ангелина.)

Николица. Свивай си езика, Джонко!

Джонко. Език просо не стига, стрино... ала зряло просо зоб става. (Гласен смях.)

Николица. Ти скоро ще глождиш дядовата си попова тояга...

Джонко. То се знае, все ще има някой да гложди дядовата попова тояга...

Николица. Само не се знае кой ще е...

Джонко. Знае се то —

Моми. Бре-е!

Грозьо. Я какви блеят! Ще ни попеете ли, моми или да се запиляваме?

Една жена. То хладовина е — носете си... (Общ смях.)

I мома (глухо, към втора). Какво каза?

III мома. Какво ма?

Влизат още момци. Момите стават. Булка Цвета се заглежда в Ангелина.

Николица. Какво си я загледала, Цвето, ще я урочасаш.

Цвета (глухо). Етърва ли пък ще имам, стрино Николище, ако даде бог. . .

Николица. Надявайте се вие. Джонко ще си остане с песните.

Моми и момци насядват освен Джонко и Грозьо. Мълчат.
Грозьо се прозява.

І мома. У-у, батко Грозьо, прав ще заспиш.
Една жена. Няма му я изгората, опустяла.
Грозьо. Майка ѝ още не се е родила, стрино.
Моми. И-ии!

Стара жена. Право е, момчето още търси да бозае. . .

Смях. Надалеч извива псе. Всичките се смълчават.

Грозьо. У-у, невидяло се, вие като вълк. Не е на добро. Джонко, да се махнем. (Потегля.)

Булка Цвета. Къде бре, Грозьо? Вие тази вечер какво би тъй, страните, не седате. Къде, ха?

Грозьо. Където кучета не вият. Ами че ако това ще ви са момите, такъва седянка аз. . .

ІІ мома (под нос). Няма я Бонка мари. . .

Грозьо. Бонка ли? Хе, да видите какви Бонки са се свъртели на долнокрайската седянка!

Ангелина. Брей, чева сте сколасали да ги навестите?

ІІ мома. Там ли е сватята, батко Грозьо?

І мома. Ами дали сте били и при подолки? (Смях.)

Грозьо. Хи, една воденица от сто гърла! Били сме я. Ние се наседенкувахме първом при долнокрайки, после при катунарките подолки, че рекохме да свърнем и при вас, да ви не остане хатър.

Ангелина и Джонко се спогледват. Джонко отрицава.

Николица. Е, то баш моми са долнокрайки!

Грозьо. Не е лъжа.

Булка Цвета. Кой са там бре, Грозьо, я кажи да чуем.

Грозьо. Ред по ред три изгори — Дражкина Губа, Мала —

Николица. Свивай език, момко, че като те чуят мъжете им. . . .

Грозьо. Белким са вече омъжени! Лъох, стрино, парна ми сърцето! Пуст пустял тоя солдатлък!

Николица. Друго ти пареше тебеджигера, преди да идеш на войска. (Смях.)

Грозьо. Ти, стрино Николище, си гледай хурката.

Николица. А ти не рови в чужда полуга, да ти не пречупят дългите.

Грозьо. Е, дума мине-отмине. Пък ако искате, на ви кои бяха там: Неделя чичова Ноньова, Кръстинка попадийкина — какво, ха? Ще стане гражданка, в града я главили.

І мома. Е, още?

Грозьо. Дядо Добревите две.

Николица. Виж ги ти, бързите, хем наистина измиткали по там!

Ангелина изгледва Джонка, тоя отрицава.

І мома. Плеши си ти, виж Джонко какво маха глава.

ІІ мома. Кому?

ІІІ мома. Какво?

І мома. Джонко на Ангелина маха глава — не са ходили, Грозьо лъже.

Грозьо. Кой, аз ли? Какво знае Джонко ма; аз избиколих ония, преди да го викам.

Булка Цвета. Кого ще лъжеш бре, Грозьо, не те ли знаем, че не се делиш от Джонка?

Грозьо. Севдата дели човека. (Смях.)

Булка Цвета. Да се севдосаш макар. Ха, да ви видим гърбовете — тичайте при белоликите подолки!

Смях. Из дола се явява кръчмарско момче, пришепва нещо на Грозя и пак се изгубва към дола. Грозьо се двоуми и после тръгва към дола.

Грозьо. Е, като ме пъдите, аз пък наистина ще ида при подолките.

Джонко. Къде, Грозьо?

Грозьо *(смига му)*. Ще си ида, пъдят ме. *(За-крива се. Момите бързо се надумват и пеят.)* «Грозьовата майчица — тя на циганки думаше — циганки, черни катунки —»

Булка Цвета. Мари, чуми, де набутахте тоя изпроводяк на Грозя към подолки!

Грозьо *(зад сцената, припява)*. Катунки, черни изгори! *(Смях. Джонко, мрачен, отива към чешмата.)*

Джонко *(на себе)*. В кръчмата го викат, ама... ще станат само писари и кметове!

Николица. На Джонка нещо докривя.

Булка Цвета въздъхва съжалително. Първа и втора девойка стават.

И девойка. Хайде, Ангелино, на чешмата!

Николица. Я си натискайте полите!

И мома *(за ръка с втората)*. Жедни сме. *(Отърчават на чешмата. Иззад плета озовава се при седянката Боньо.)*

Боньо. Добър вечер, моми, кълвете ли? *(Момите стават.)*

Николица. Закачка ниедна, какво си се разгърдил като малевски пехливанин?

Боньо. Рекох, дано и момите се полъжат...

Булка Цвета. Ще ти преседне. *(Смях. Момите насядат. Сяда и Боньо. Първа и втора мома на чешмата се пискат.)*

И мома. Гемините ти са потънали, бати Джонко.

И мома. Викахме Ангелина да ти ги изтегли, ала стрина Николица не дава.

Джонко. Пихте ли си вий водата?

И мома. Пихме.

Джонко. Ха, да развеете поли!

И мома *(бърза след първа към седянката)*. Лош, та парлив.

И мома *(на седянката)*. На Джонка не се про-думва.

Джонко *(пее)*. Сладно ле, златна ябълко, море—расла си, сладно, при майка — кахъри не си виждала — Николица. Глас ли пък има, боже!

Булка Цвета *(въздъхва)*. Младост оплаква... Николица. Като сте рекли, оплаква: то е до момата... *(Всички гледат Ангелина.)*

Стара жена. Ти мълчи, сватя, моминото сърце дъно няма! *(Смях.)*

Николица *(на Ангелина)*. Шо стоиш мари, глупава, та му не отпываш! *(Момите бързо шепнат.)* Я му изпейте байламата — ха-ха-ха!

Моми *(пеят)*. Стани ми, майко, откачи — моята ситна байлама — ситничко да ти поцанкам — жалничко да ти попеям — мене ми либе не дават —

Джонко *(злобно вслушан, крива)*. Свири бе, Боньо! *(Върви към седянката.)* Свири на хоро! Ха, и ако момите не щат, сам ще се завия като самодивски любовник!

Боньо *(скача)*. Хайде, моми,

Хоро по свирнята на Боня. Джонко играе уж срещу Ангелина, но моми и момци ловят се и се напущат, докато ги сведат наедно. Из дола идват Грозьо и Дойно Майдовски.

Грозьо. Да се хванеш, ти от Джонка нехай.

Дойно. Ба, не ща, хвани се ти.

Грозьо се двоуми. Дойно гледа, извил ръце назад. Джонко го измерва с очи. И свиращът Боньо следи с очи писаря.

Джонко. Свири по-сърцато бе, Боньо!

Боньо *(прекъсва свирнята)*. А? *(Смях, хорото замира.)*

Джонко. Свири!

Боньо. Думаш, по-сърцато —

Джонко. По-сърцато я!

Боньо. Аз по-сърцато белвам липа ябанджийска! *(Гледа Майдовски. Всички настръхват.)*

Джонко. Де гласи там свирката — моите ръце хурка не държат! (*Напуца хорото.*) Играйте, моми!

Боньо засвирва, хорото продължава. Джонко приближава Грозия и Дойна.

Джонко. Ей ви хорото, хай, ловете се!

Дойно Майдовски. Играйте си вие, аз рекох само да погледам.

Джонко. На теб не думам бе. (*Отвежда Грозия на страни.*) Не ща да те питам, Грозьо, за нищо и не ща нищо да ми казваш. Едно е само: този е дошъл тук, ще каже, рекъл е да ергенува. Ха сега, нека той играе при Ангелина!

Боньо се заглежда към Джонка, събрква свирнята, момите продължават хорото с песен.

Боньо (*втиква свирката на пояса*). Липа ми се бели! (*Пристъпва и извива ръце на хълбок срещу Майдовски.*)

Грозьо. Ама защо бе, Джонко?

Джонко. Сега — без приказки. Иди му кажи!

Грозьо. Е, пък върши, каквото щеш! Аз ще се хвана — както се надумахме и преди, — при Ангелина ще се хвана! (*Взема Боня и на хорото.*) Място, моми, място!

Грозьо се хваща при Ангелина, Боньо — от другата страна. Хорото се оживява. Джонко приближава хорото и тупва с нога.

Джонко. Спрете! Боньо, свирката! (*Гласва Боня сред хорото.*) Свири на манеж!

Извит смях. Боньо свири. Джонко се хваща на хорото срещу Ангелина.

Момък. Хе-хе, имаме свещник! (*Смях. Всички гледат Майдовски.*)

Джонко. Тропай, Грозьо, ботушите са мои!

Грозьо. Аз ги засвоих, тегли ме на съд!

Джонко. Какво кайш?

Грозьо (*в оглушка*). Хи, един петел на дядова Груев комин. (*Смях.*)

Джонко. Отговаряй!

Грозьо. Какво!

Джонко. Засвоили ги?

Грозьо. Ба, ще те гледам!

Джонко. Да видим! (*Със скок откъсва Ангелина от Грозия и я дели с разкрити ръце.*)

Ангелина. Не мой ме, Джонко.

Всеки ерген дели мома — хорото се разтурва.

И мома (*на ерген*). Пръждосай се бре!

И мома (*на друг*). Това не е баба ти!

Николца. Мирувайте, ергени, че да ви не станем с хурките!

Ерген (*към старите*). Я да видим какво можете! (*Изгубва се, проследен и от други двама.*)

Николца. Вземат ви мътните, брей, още е рано!

Ерген (*скрит нейде*). Рано е то за пояси без хурки! (*Сред огъня пада буца пръст, после втора, трета.*)

Старая жена. У-у, поразии, че рано е още бре!

Булка Цвета (*тръгва си*). Рано то. (*Петя петли.*) Ей и петлите!

Жени (*една по една си отиват*). Да угасите огъня мари!

Николца. Моми, да не сълмувате твърде, че бащите ви са вече по оборите! (*Дава строг знак на Ангелина да се не мае и си отива.*)

Коло около огъня — момък до мома; шепнат и се кискат.

Една мома писва и изпъжда ергена си.

Една мома. Да се махнеш! Не ща те при мен! Ноктите му като на котарак! (*Смях.*)

Ерген. Брех, че лоша, одраска ми ръцете! (*Сяда при първа мома.*) Какво ми плетеш, Донке, чорап ли?

И мома. Плета ти гугла... за плешива глава!

Ерген. Тая пък по-люта! (*Увива й с ръка шията.*)

И мома (става). Поразник неден!

Настават и другите моми, размесват се с момците и се раз-
иждат на групи. Джонко остава при Боня и стръвно сле-
ди Грозьо, който е с Майдовски.

Джонко (бързо, на Боня). Утре ще се сговорим,
Боньо, сбогом ти сега! (На два скока при Ангелина.)
Ангелино!

Ангелина. Какво, Джонко?

Джонко (изглежда тъмно Грозьо). Нищо. Кажу
ми сбогом!

Ангелина. Сбогом ти, Джонко.

Джонко. Носи си много здраве. (Хваща Грозьо
и следи Ангелина с очи.) Спи си сладко.

Грозьо. Аз ще ида с Дойна на механата...

Джонко. Пак иди. Кажу ми, какво те гласят?

Грозьо. Е, какво, нали знаеш, Дойно смята за
Ангелина...

Джонко. Това я! Какво той иска? (Насочва се
към Дойна, който е спрял при дола.) Или —

Грозьо. Разбери, човека само пита. Кмета
го придумвал за Ангелина, та човекът смята, ако ти
държиш здраво за нея, то...

Джонко. Какво?

Грозьо. Той ще си иска мома от тяхното село,
от Малево.

Джонко. От града да поиска, ако ще! През де-
вето село да поиска! А ти, Грозьо, ако ще ми си прия-
тел, остави го! Нека да видим какво може!

Грозьо. Виж, Джонко, аз ако дружа с него, от
приятелство към теб дружа. То, ако питаш, Дойно от-
кога да е поискал Ангелина, токо —

Джонко. Нека я поиска, да видим!

Грозьо. Няма какво да видим, Джонко: като я
поиска той, ще му я дадат.

Джонко (мълчи и после). Едно е, татко не иска
да раздухва стара вражда с Ангелинина род, а то...
(Махва ръка.) Ама и аз не искам бе! По реда му ще го
сторя, по закон! И ако се държим, Грозьо, ние, ерге-

ните, ще може. Това говорих с Боня, това ми казват и
всички акрани.

Грозьо. Вятър. Държим се ние не държим, по
закон ти не можеш взе Ангелина.

Джонко (мнителен). Е?

Грозьо. Като искаш по закон, моми много, оста-
ви Ангелина.

Джонко. Да я оставя, ха?

Грозьо. Щом не иска да ти пристане Ангели-
на —

Джонко. Я да те видя в лицето! Ще рече, като
не искам със срам, като искам по закон, да я оставя,
ха-а?

Грозьо. Прави, каквото щеш.

Джонко. Така, ха? Защо стоиш тогаз бе — върви
му кажи, нека я иска! Ха, може затуй да тръгна ти сега
по Ангелина...

Грозьо (гузен). Аз ли?

Джонко. Да вършиш работа за Дойна! Зер, той
е с кмета, писар е, хан дигна, кръчма има, джелепство
върти — а-а, кучета и котки ще ви дерат!

Грозьо. Джонко!

Джонко. Какво, ха? Защо дружиш ти с него?

Грозьо. Сметка ли ще ти давам бе?

Джонко. Я го виж ти! А аз те знаях за побра-
тим бе! (Махва ръка.) Тю бре!

Грозьо (смутен). Ти знай, аз загледах Анге-
лина по-рано от тебе... и днес го казвам: няма за мен
вече друга мома в цяло село! И докато тя не се глави,
аз няма да хвърля око на никоя друга...

Джонко. Е, та?

Грозьо (задъхва се). Само от приятелство с
тебе — като ти е дала дума, докато бях войник — и по
приятелство...

Джонко. Мигар съм те молил бе, ха-ха-ха!

Грозьо. Хм, така ли било? Тогаз — носи си
много здраве! (Тръгва.)

Джонко. Хей!

Грозьо. Дотук ми е приятелството с тебе! Тръг-
нал съм бил да върша работа за Дойна, ха? Добре, знай

от утре аз съм ти противна страна по Ангелина! (Отминава.)

Джонко. Грозьо, върба се не остри!

През всичкото време Николица надниква от вратника си и подслушва.

Николица. Сджокаха се.

Джонко (стои зашеметен). Ще ме подсторят — (На два скока при Ангелинината вратня.) Ангелино! Ангелино!

Николица (надниква от плета). Гледай го сега!

Джонко (вслушва се). Ангелино!

Ангелина (от гидика, където е прислушвала). Ще ни чуят бре, Джонко!

Джонко (не дозема отде иде гласът). Ангелино! Ангелино!

Ангелина (отърчва към вратнята). Да си вървиш, който си.

Джонко. Ангелино, ела, нещо бързо имам да ти кажа.

Ангелина (закрита). У, Джонко, какъв си, ще ни чуят.

Джонко. Не щат, милинке, ела!

Ангелина. Иди при прасковата!

Джонко (покачен на гидика, поема протегнатата ръка на Ангелина. Тя с другата си ръка се държи о прасковата.)

Джонко. Знай, Ангелино, Грозьо и Дойно се сдумали. . . ей сега се сговориха, ще те искат.

Ангелина. Нека, Джонко, какво могат?

Джонко (притегля я). Рекох да ти кажа, милинке.

Ангелина. Немой ме.

Джонко (полага я над плета). Мъка ми е, Ангелино. Поглеж ме. . . Татко ти ще иска да те даде, Ангелино.

Ангелина (отпуска глава на рамото му). Не ще!

Джонко (милва я). Ако иска да те даде, Ангелине?

Ангелина. Не ще, милинки! (Кротко се отскубва, за да слезе в градината.)

Джонко (задържа я). Не бягай! (Целува я.)

Ангелина (обвива ръка о шията му). Не щат, Джонко — пусни ме сега. — Не щат! (Целува го и пак се отскубва.)

Джонко. Не бягай! Ох, постой! Не те пушам! (Дълго я целува.)

Ангелина (отдадено облегната на рамото му). Ще ни видят, Джонко, че тогаз —

Джонко. Какво тогаз: скок оттук и хайде дома!

Ангелина. Ами. . . татко ти?

Джонко. Татко е стар и болничав, милинке, та затуй гледам аз да надвием с добро, а то —

Ангелина. Ще те питам, Джонко. . .

Джонко. Какво?

Ангелина. Майка ти. . . тя. . . тя рачи ли ме? (Закрива лице на рамото му.)

Джонко (целува я зад ухо). Глупавка ти. Ела, щеш? Още сега! Мама и буля щат ни посрещна и щат те приведе в къщи, милинке, като своя си! Какво бърбиш? Какво?

Ангелина. Мило ми е, като ми думаш тъй.

Джонко (целува я). Гълъбо!

Ангелина (оправя си косите). Чакай, ще те питам. . . Какво щях да те питам. . . хъ, виж оная песен — за сокол и малка мома — ти я припяваш «гълъбо» — нея, казват, ти си наредил.

Джонко. Е, наредил — пригодих думи.

Ангелина (киска се). Нарочили я — ужка на мене си я изпял. . . (Киска се.) Кръстили я вече. . .

Джонко. Как я кръстили?

Ангелина (сепва се). Идат! Някой иде!

Джонко. Как я кръстили? Каж ми, ах, кажи ми!

Ангелина (бързо). Ангелинината! Ох, пусни ме! Иде бе някой!

Джонко (държи я яко). Ба, истина, гаче иде някой! (Мята крак в градината.)

Ангелина. А бре, Джонко!
Джонко. При теб, па ако ще би и на бесило!
Ангелина. Ох, Джонко!
Джонко. Тука, пиле, тихо!
Ангелина. Недей ме, милинки! (Закрити.)
Джонко. Треперушко ти!

Глухо. Николица на вратната чупи ръце.

Николица (глухо). Боже, млади, та безумни!
Свеждах ги и крих, крих, а ей сега! Лъох, хем се за-
таиха! (Втурва се да им викне, но се повръща.) Ха, бог
нека съди! С мен не би, ей-сега! Кръвта ни тегли, то-
ва си е! (Гневно унесена.) Дека си, бащо, кам те сега,
ха, раздели и них де! (Вслушва се.) Иде някой. Хе, ще
мине и ще отмине. (При вратната си.) Боже, аз се
почерних — смили се баре над тях, тях не оставяй!

Николица се скрива в двора си. Из уличката се задават
Дойно Майдовски и Грозьо.

Грозьо. Защо пък да му не подлееш вода бе,
Дойно? Че кой е Джонко?

Дойно. Кой — кой — защо да се смразявам с
хората?

Грозьо. А, виж, то без това не може! Заловил си
се вече —

Дойно. Холам, заловил съм се. Аз не знаях, че
Джонко държал толкоз за Ангелина. Изгледах я ля-
тос, допадна ми и изтървах дума пред кмета. А той това
чакал: веднага говорил с батя си, с баща ѝ. Аз после
се каях, токо-що полза. Да бях знаел, не ми трябваше
да се пречкам, нека се вземат.

Грозьо. Ама разбери, Дойно, те на него няма да
я дадат. То е кръвна вражда между Джонкова и Анге-
линина род, хем пак за женски работи. Някога Анге-
линината майка, Стоилица, е била главена за Джон-
кова татко, пък лелята на Ангелина, Николица, се е
имала с чича му, който е в града, та —

Дойно. Те са стари работи, Грозьо, лесно се за-
бравят.

Грозьо. Ти мене слушай, джанъм: Ангелина не
ще дадат на Джонка и това си е!

Дойно. Той може да я отвлече — ха?

Грозьо (спрял до плета, недалеч от праско-
вата). А, нещо изшумоля.

Дойно (изплашен). Какво?

Грозьо. Нищо. Кокошки... кокошки ще са,
спат по клонете. Та щях да кажа: виж как и ти се се-
щаш, той може да отвлече Ангелина, тогава?

Дойно (изпъшква). Не знам, Грозьо...

Грозьо. Казвам ти, като речем...

Дойно. Какво?

Грозьо. Ако ти се боиш и не скланяш, ей ме ме-
не, нали е за инат? Да се наговорим с кмета, па една
вечер — заедно с караула — да я отвлечем...

Из градината Джонко с молот улучва Грозя по гърба.
Той изохва и се поваля. Майдовски пропъзлява до плета
и изревава: «Караул!» Джонко изчезва — чуе се как прес-
кача плетища и сбесва всички псета из селото. Николица
изскача първа на пътя и отърчва при Грозя.

Николица. Поразници, убил ви бог! Що би,
света Богородичке! Господ да ви убие, проклетници!

Дойно (сврян под плета). Караул! Караул!

Сънливи селяни по плетищата. Отърчва и караул.

Селянин (от плет). Какво е пак, ха?

Пселянин (от друг плет). Какво е станало?
Де дървен господ де!

Дойно (изправя се). Джонко беше!

Николица. А ти отде го видя, ха? (На караула.)
Дигнете момчето бре! Сякаш че е кръвнина паднала, та
изгубили и ума, и дума!

Дойно. Уби го! Ей такъв камък! Джонко беше!
(Караулът изправя Грозя.)

Николица. Ха, убил го! Ами, убил го! На
че пшшка! Отведете го у дома му! (На Дойно.) Джонко
бил! Гледай го ти, ябанджийското куче!

Дойно. Ъ?

Николица. Гъкнал, та пръкнал макар, па бил си и писар! (*Към другите.*) Кмета ми е роден брат, ама да не хароса, че се е тъй заял със селото! Съортачил се е с тоя ябанджийски шейретин, та сега прави и младите да се гонят! Ама добър е господ, ще плати той всекиму! (*Скрива се в двора си.*)

Селяните от плетицата се тюфкат и се скриват. Караулът повежда Грозя, който едвам пристъпя. Дойно търси при плета нещо и дига голям камък.

Дойно (*глухо*). Този беше. (*Високо.*) Чакайте бе! (*Търси и глухо.*) Веществено доказателство!

Завеса

НА ИЗВОРА

Полянка под гора. Селски извор. Слънцето залязва.
Калина, I и II мома идат откъм село с китки на глава, с менци на рамо.

Калина. Тичайте да си налеем, дорде няма никой! (*Бърза и слага кобилицата при извора.*)

I мома (*преваря я*). Няма да те оставя: ужка не ти е за Коля!

Калина. Не ми е, сестро. Колкото за днес, хич не ми е: куршум ми е на сърцето.

II мома. А пък ние не ще те оставим: сетне няма мира от Коля — ще го дочакаш! (*Налива своите котли.*)

Калина. Защо да го не дочакам, сестро, токо за баща ми е: дирят го по вси гори.

I мома. Че като ще го найдат... ще им преседне; зере си не знаят Боня! Не ще го фанат, Калино — хич да те не е грижа: Боньо, думат, пресрещал ония, що карали Джонка...

Калина. Мигар?

II мома. Какво се преструваш! (*Взира се в наления си котел.*) У, опрашил се! (*Излива водата.*)

Калина. Де, немой такъва, мене не ми е за чакане!

II мома. Еня ми е мене за тебека. (*Пълни си пак менците.*) Не ти е ужка за чакане, а китка си увила великденска — ха-хо-хи! (*Всички извиват смях. Откъм селото се задават редица моми с кобилици на рамо, следени от момци, някои от които са с превързани*

глави. С шумни поздравления: «добър вечер, добър вечер», момците спират над извора.)

І е р г е н. Калино, бацю ти бил в града — навестил Джонка в затвора.

К а л и н а (опулена). Не думай, Кольо!

І е р г е н. Истинка. Тя, оназвечершната, каквато стана...

К а л и н а. Ама какво е станало, бацю Кольо? Ти бил ли си там?

М о м и. Ужка не знае — хи-ха-а!

І е р г е н. Че отде ще знае ма, хей! И никой не знае! Ни ази, ни Боньо — нямало е никой, а то видял би и писаря, че и кмета, па и дядо Стоилко!

І І м о м а (под нос). Одумвайте се сега.

І е р г е н. Какво ще се одумваме ма, сватя? Кое то си е право — право е: нямаше ни! Джонко сам последил писаря с Грозя, а тия отишли при Ангелинини, че тамо Джонко ги застъпил и пата-кюта...

М о м и. Ха-хо-хи!

К а л и н а (изпъшква). А сега ще ги изпозаторят — ох! (Мълчане.)

Е д н а м о м а. Клетата Ангелина, ще я оженят насила за писаря.

І е р г е н. Ще им преседне! Каквото се бяхме развъртели нощеска — хе, мале! Токо Джонко беше вече откаран в града! (Мълчане.)

І І м о м а (към един превързан ерген). Батко Иван се отървал яката.

І І е р г е н. Какво? (Посяга за китката ѝ.)

І І м о м а. Тая китка не е баш за тебе. Перчеш се, че кмета те не дава в ръце, като Джонко, а то...

І І І м о м а. Ами! Лежал би и ти сега като него у затвор в града.

І І е р г е н. Аз да не съм се крил ден и нощ в плавата, че...

І І м о м а. Крил се — хо-хо! Че що лъжеш, батко Иване, нима не изскочи още отзарана?

М о м и. Ха-ха-ха!

І І е р г е н. А, изскочил съм. Че мен не диреха като Боня. Мигар не е знаял, да се е крил и той!

К а л и н а (плахо). Що? Нима са хванали баця?

І І е р г е н. Ако не са го хванали, ще го хванат. Може и да са го хванали, като не се крие.

К а л и н а (плахо пристъпва и подпитва І е р г е н). Дали са хванали и баця?

І е р г е н (отрицава с глава и леко ѝ открадва китката).

К а л и н а (изчервена). У, бацю Кольо!

І І м о м а (едновременно с горнето). Мари тя, Грозевата, не било малко май!

І м о м а. Джонко ей с такъв молот го улучил в плещите! (Най-после напълнила менците си, оттегля се от извора.)

І І І м о м а. За себе мома не намира, тръгнал писаря да сватосва — ха-ха-ха!

К а л и н а. И-и, срам, мале!

І І м о м а (на трета мома). Ха наливай, Стано. (Към момците.) Кой го кара — да става копой на писаря — за Грозя думам —

І І е р г е н. И нека си патят такива то, аз защо ще се крия, ха, сватя? (Отнема китката на І І мома.)

І І м о м а. Дай си ми босилека, батко Иване, моля ти се!

І І е р г е н. Босилека ли? Пфу, да не би си се дигнала и ти на голямо, сватя?

М о м и. Ха-хо-хи!

І м о м а (на І І е р г е н). На юрук си замязал бре, като си се привързал такъвзи! То ти трябваше да си вместо Джонка!

І І м о м а. Дай ми, батко Иване, дай ми само босилчеца, па другото вземи — молим ти се!

І І е р г е н. На ти босилчеца, ама ела! (Отвлича я настрани и високо към момите.) То Джонко си е дип на място в затвора: има кой да е вместо него тука, само дано на този е яка глава на рамене...

І І м о м а (тегли се). Пусни ме, батко Иване.

І м о м а. Пусни я бре! Ще ни се перчи сега! То затуй затвориха Джонка, че вие му изневерихте! (Дърпа втората мома, за да я отскубне от ръцете на І І

ерген; притичат им се на помощ и другите моми, рукват и момците.)

III мома (като си налива менците, плисва усилено с вода навалищата и вика). Да сте се пилели!

III ерген (открадва ѝ китката). Ба, и сватята се сърди!

Китки се крадат, плискат се с вода, смях, глъч и сръдни. Сред залисията из гората излиза Боньо с овчарска гугла и япанджак на плещи, пристъпва незабелязан и спира зад ергените.

I мома (блъсва III ерген). Ба, ще те милуват! Чева имате вече вяра!

III ерген. Брех, сватя, тогаз ха на тебе да остане писарят, че Ангелина да...

I мома. Да си млъкнал! Нека ти е и теб главежа, като тоя на писаря и Ангелина...

III ерген. Рода ми си, Ганке, ама...

I мома. Какво ама, ха!

III ерген (глези се). Да не думаш, Ганке ле, голяма дума, голяма дума, Ганке ле, големи грехове — хе! (Посяга.)

I мома. Я да се махаш! (Извързва се гърбом към него.) Ще се големее! (Взема се с дружки и гърбом към ергените, но малко с извърнати лица пеят:)

Черньо Милкана либеше.

Милкана Черньо думаше:

Да би Милкана гледала

такива и онакива,

дворове би заградила

все от момци и ергене.

А от теб би направила

на нови врата долен праг,

та кога мине-помине,

чехли о тебе да трие...

Момци. Брей, брей! Охоо!

III ерген (отпява, други глухо пригласят).

Черньо Милкани думаше:

«Милкано, моме хубава,

няма ли да те извардя
на студен бистър кладенец?
Очите ще ти избодя,
на калпак ще ги закича
и из селото ще тръгна,
да види мало-голямо
сред зима черни череша.»

Боньо (дотук незабелязан от никого, сега изправя висок ръст над всички, дига стиснат пестник и с огнен поглед). Аз ще ѝ ги извадя! Вяра и клетва ми е за моето приятелство с Джонка! Да чуете: ако скло-ни да иде под венчило щё Ангелина с писаря, то аз ще ѝ извадя очите, па да скочи и света цял против ме нека!

Калина (изненадана драгостно и плахо). Батьо, да бягаш! Дирят те весден!

Боньо. Що? Нека! (Към всички.) Ей вий, момци и моми, акрани сте ми, а да чуете: днеска съм се ази от град върнал! При Джонка съм бил, при Джонка в затвора!

Момите смутено се заоглеждат към село и шумно мълвят:
Ангелина иде, Ангелина!

Калина. Мълчи, батко, че я, Ангелина иде за вода!

Всички се извързват към село, откъдето се задава Ангелина с кобилица на рамо.

Боньо. Нека иде, сестро, нека иде! Та що, като иде? И ти да си — сестра да ми е Ангелина, пак не ще я жаля! (Към всички.) Ще ви кажа, акране: кожа и кости е станал Джонко в затвора! Жив ще той в гроб да влезе — хе! (Махва ръка.) Клетва, акране: вярно приятелство имах аз с него! И ще стане, ви думам... (Мрачно се запътва към гората.) Помнете ми думата: зло ще стане в това наше село! След тая сватба, декато я глашат кмета и писаря с Ангелина, тъ-тъ, камен о камен ще стане! (Изгубва се в гората.)

I мома. Ей що е верен приятел! Такъв ми е драг!

(Всички смутени: момците се прибират над извора, момите — при котлите под извора.)

К а л и н а. Ама си му беше верен приятел бати на Джонка!

І м о м а. Знайно. То се види.

К а л и н а. Дошел си скришом нощеска, спрял до плета, па зярна ме, че като кресна: «Дай ми, вика, брадвата!» Пък очите му премигат, да речеш, човек иска да убие. «Що ти е, думам, бащо?» «Дай ми, каже, брадвата: ще изсека целия плет, да го няма от корен!» Лъох, аз така си се и уплаших! А, гледам го, изпъшка и дума: мъка ми е, сестро! По Джонка ми е мъка! И сълзи му на очите.

І м о м а. Хо, вижте, ей го по Ангелина и писаря. С Попов Влади е: нали и той минава за граматик!

І І м о м а. Следят главеницата! Клета Ангелина!

І І І м о м а. Горканѝ, каквѝ е потопила очи оземи!

А н г е л и н а (намусено спира настрани от извора и не дига очи).

К а л и н а. Щеш да си налееш, Ангелино? (Пристигат Майдовски и ерген.)

М а й д о в с к и и е р г е н. Добър ви вечер.

Е р г е н и. Добър вечер, Владе. Пъй че дружина си нашел!

М о м и. Ха-ха-хо!

М а й д о в с к и (спира, изпъчва гърди, извива лява ръка назад, а с дясна засуква мустак и бледнее от недружелюбното посрещане).

І м о м а (на момите). Какъв е засукал мустак, като турчин!

М о м и. Ха-ха-ха!

К а л и н а. Ха да си налееш, Ангелино!

А н г е л и н а (глухо). Бива, сестро.

К а л и н а. Мари хо, сторете ред на Ангелина! (Момите на две редици пропускат Ангелина до извора и тя сема и пълни менците си.)

Е д и н е р г е н. Пустѝ моми, като войници бе!

М о м ц и. Ангелина им е царица, па...

К а л и н а. И Джонко ви е цар, що! Цар на момците!

І м о м а. Баш така си е! (На ергените.) Така си е нѝ, що щете?

І І І е р г е н. А ти що се дърлиш мо, хе?

І м о м а. Що ще се дърля бре; да се дърли тоя, що се натурва за главеник! (Изглежда презрително Майдовски и пръхва на смях.)

М о м и. Ха-ха-ха!

М а й д о в с к и. Тука главеници няма, моме; що щат главеници на извор? (Към момците.) Да не би пък нощес някой да се е главил бе?

Е д н о м о м ч е. Не се облизвай, писаре, като котка за риба!

М о м и. Ха-ха-хо!

К а л и н а. Не се смейте мари! Оставете го тоя! (На Ангелина.) Наля ли си, Ангелино?

Всички мълкват с благо внимание към Ангелина, която с помощта на Калина си наравва кобилицата.

А н г е л и н а. Сбогом ви.

К а л и н а. Сбогом, сестро.

М а й д о в с к и (сучи мустак, следи Ангелина с очи и накрай се решава и я пресреща). Жаден съм, моме! (Появява се с бързи стъпки из гората Боньо.)

Б о н ъ о (хвърля си овчарския япанджак, хваща Майдовски, който налива Ангелини вода, и го завъртва настрани). Май с мазник! (На Ангелина.) Не стряскай се, Джонково либе!

А н г е л и н а (гледа го доверчиво, но не може да се усмихне и поронва сълзи).

Б о н ъ о. Нѝ, много ти здраве от Джонка!

А н г е л и н а (трепери и промълвя едвам чуто през плач). Сполай ти!

Б о н ъ о (не я чува). Немой трепери! Що се плашиш? В затвор ти е Джонко! Главявай се, венчавай се, хе!

А н г е л и н а (сепната, изправя чело, но сълзите я борят, бърше си очите и после дрезгло, но твърдо).

Кажи му, батко Боньо. . . на Джонка. . . (Насочва ръка с показалец и през писклив плач.) Много, много му здраве от мене, па бил и накрай света! (Извързва се и хлипа, потръгвайки.)

Боньо (изненадан и с див възторг). А-а-а! Не плачи тогава! Ба, драга ми си тогава! Като сестринка ми си ти мене! Айда! Ей сега нà! (Махва ръка и потръгва.) Ей сега нà, ще му занеса на Джонка това твое много здраве! Да ми си жива! Сбогом ти, сестричке! (Изчезва в гората. Откъм село се задава Николища с котли в ръце, пресреща Ангелина.)

Николца. Какво си се разцирдила пред цял свят мари, глупава! За да ти се смеят утре ли? (Дрезгло.) Върви си, шура, върви си и сама си знай сърцето! Сватбата ти, се рекло, ще е до неделя: знай го и не плачи! Само ще ти си смеят после! (Гневно.) Да си вървиш! Джонко ще лежи с години, че е посягал човек да убие — това да го знаеш! Туй ти е било писано! (С очи към небето.) Проклети да са моите братя!

Ангелина стои вцепенена, всички настръхнали.

Калина (проплаква). Божке ле, вишни господи! Сестринке ма, Ангелино! Ох, божке, насила щат я почерни!

Завеса

ПРИСТАНУША

Стая у дядо Стоилкови. В дъното големичък прозорец гледа над къщата стълба под широка стряха. Врати отляво и отдясно. Нощ.

Ангелина (седнала до столче сред стаята; на столчето гори газениче; везе; хлипа от време на време, бърше си сълзите, окайва се и пак везе. Накрай, наведена над работата си, глухо запява).

Ангелина шевро шила,
най-накрай го съ-ъгреши-ла. . .
съ-ъгреши-ла —

Гръмни ме, божке, божне ле,
убий ме, божке, божне ле!
Да не виждам, да не гледам
мойто либе в чужди ръце. . .

Закрива лице о работата си и хлипа. Влиза Стоилица.

Стоилица (на пръсти). Пак ли ма, щерко? Изплака си очите ма! (Дига ѝ лицето.) Недей, немой, галенкото ми! (Сяда до нея и бърше ѝ сълзите.) Ох, боже, тъй ли тъги и неволи все за мене! (Взема ѝ главата на гърдите си.) Бог е милостив, мама! Белки е на добро мари, щерко!

Ангелина. Кажи им бе, мале! Ох, не мен ще утре, мамо, да венчечат — мъртвец ще, маминке, утре да венчечат! Майчице ма, почернихте ме, мамо!

Стоилица. Ох, що бих могла, дъще! Теши се, рожбето ми! Мигар не знам що ти е на сърцето — цял живот ми е то, дъще, на душата: главена си бях,

а от хорото ме татко ти завлече и насила поп ме с него венча. . . Теши се, галенкото ми. . .

Ангелина (трепва). Маминке, помогни ми бе! Помогни ми, майчице!

Дядо Стоилко (из къщи вика). Стопанке, хей, Стоилице, дека те!

Стоилица (скача). Ей ме нà!

Ангелина (впива се в полите ѝ). Недей, мале, не си отивай! Не ме оставяй, маминке!

Дядо Стоилко (из къщи). Ха де! Кам'ти Ангелина? Ха, че гостето прииждат.

Стоилица (на Ангелина). Опомни се мари, дъще, опомни се мари! (Отклончава се от ръцете ѝ.)

Ангелина (пищи). Мамичке! . . . Погребахте ме вие! Жива ме погребахте, майко!

Дядо Стоилко (из къщи). Де плач, де! Да не дойда?!

Стоилица. Да си станала! (Полага Ангелина да седи и втиква взмосто в ръцете ѝ.) По-глухо де! Татка си ще осрамиш! (Умолително.) Немой ма, дъще! Ха по-глухо, щерко, по-тихо! Нà, вези, вези там и пей— разтушай се! (Излиза.)

Ангелина (отпуца глава на гърди, отпаднала, въздъхва и през сълзи). Нека се надат: няма да им се дам! (Поглежда към прозореца.) Че какво те мислят? Джонко ги избива — избива синца ни! (Става.) Само да го пуснат! (Поглежда из прозореца.) Ох, баре Боньо да се вестеше! Божке, ако са хванали и него! (Простира ръце към иконостаса надясно.) Божичке, помогни ми, господи! (Коленичи.) Света Богородичке, моля ти се! Господи, моля ти се! (Плаче и става.) Няма да ме видят под венчило мене утре! На носило. . . (Сяда и си взема взмосто.) На носило ще ме видят мене утре! (Плаче, везе и пее.)

Него водят на венчило,

мене носят на-а носило.

На глава му зе-лен венец. . .

Навън гайда, глъч. Сватбари се редят по стълбите, надникват от прозореца и отминавайки към чардака, поздравяват.

Сватбари. Добър вечер, добър вечер!

Ангелина (поразена, несъзнателно се изправя, втиква детски показалеца на дясната си ръка в уста и изведнаж се разтреперва). Ами сега, майчице! (Без сълзи, настръхнала.) Сега. . . (Писва, но си запущва сама с две ръце устата.) Божке! Та що аз сторих — майчице! Защо им аз не казах как съм се с него имала! (Хапе си пръстите.) Леля баре знае сичко — що им тя не каза — тя знае — тя, тя — (Бърже сменя газеничето от дъсчения стол, взема го и бърза към прозореца да избяга.)

Николица (появява се по стълбите на прозореца, съзира Ангелина, че се готви да скача, и се озъбва, но глухо). Ха, ще бягаш! А де в гори тилилейски ще идеш, щура? Или вирове ще дириш дълбоки, или батал кладенец ще гониш? Щура, клета, да си натиснала поли, че като се развикам тука! Думах ти — очи отваряй, вяра нямат! Пуснали го — пуснали ти Джонка! И Боньо бил у град — слободни били, ама де ги, щура?! На татка ти отвърщат — на щерка да се радвал! На татка ти отвърщат, че татко имаш, клета — у-у-у, брат ми е (със стиснати пестници) — татко ти, ама в огън да гори! И в огън да ни гори соя, клетнице, че мене почерни и майка ти клета почерни, че тебе затрива и най-харното момче от село прогонва! Джонко не ще ти се върне, щура — както се Желяз не върна!

Ангелина (права). Лельо!

Николица. Бог да ги бие — все, що е мъжко, — бог да ги бие! (Изчезва от прозореца. Глухо. На пруста отляво момински гласове запяват невестина прощалка.)

С първо либе да се либя,

с първо либе да се зъмна,

днеска годеж, утре сватба. . .

Ангелина (през всичкото време си хапе пръстите).

Боньо (подава глава от прозореца с пушка в ръка, озърта се, съзира Ангелина и глухо, извърнат

навън). Тук е, Джонко, ела! (Към Ангелина.) Сестринке, Ангелино!

Ангелина (дига сепната глава и плахо се тегли). Ще викна!

Джонко (подава глава от прозореца). Ние сме ти, Линче, пиле!

Ангелина (изправя глава, мъртвобледа, не може да се опомни и проплаква). Джонко. . .

Джонко (опитва се да се качи на прозореца). Линче бе, опомни се, либе: ние сме, дойди с нази!

Ангелина (сътресена, оглежда се, опомня се и протяга ръце). Джонко! (Жърши си ръцете и плаче.) Джонко!

Джонко (от прозореца). Ела, бързай: дома е всичко готово! Татко и мама те чакат, Линче!

Ангелина (плахо се оглежда и отърчава при прозореца). Стой. . .

Джонко. Какво? (Обхваща я.)

Ангелина. Какво правиш?

Джонко. Пристанушка ти! (Изчезват.)

Дядо Стоилко (влиза изпъчен, строг и се заогледва). Ба, дека ти е Ангелина, Стоилице? (Дири с очи.) Ангелино, хе, кам те, моме! (По-високо.) Жено, хей! (Влиза Стоилица.)

Стоилица. Ей ме. Що трябва?

Дядо Стоилко. Дека ти е Ангелина?

Стоилица. Сега плачеше тука.

Дядо Стоилко. Е, за то съм дошел и аз я: да ме чуе тя мене, че ако може, нека пак плаче!

Стоилица. Остави я, Стоилко!

Дядо Стоилко. Не мешай се. Викай ми я тука!

Стоилица. Какво ще ти я викаме, джанъм: отишло е момичето да си мие очите. . . изплака си ги!

Дядо Стоилко. Изплакала ги била — глей я ти! Да мълчиш! По що си ги е изплакала, ха? Ей й го — у град е: чича му кефил му станал — за 5000 гроша кефил, че го пушили от затвор. . .

Стоилица. Там се аз не мешам — пуснали то-гоз, пуснали оногоз. . . Върши, що знаеш!

Дядо Стоилко. Думам ти като на майка, чуеш? Речи й — една щерка имам аз: на писар ще я дам, се рекло, не на хаймана, що по град ходи и плещи — чуеш?

Стоилица. Речи й ти! Него ревне, него си иска!

Дядо Стоилко (скръцва със зъби и клати гневно глава). Знам ви аз вази! Нека ми дойде тука, ти казвам! Речи й, па да види тя и да чуе що е баща!

Стоилица. И ще я викам, що да не я викам? Ама ти думам, ще сторим нещо, да ни легне детето. . . че ще вземе и да ни осрами. . . (Излиза.)

Дядо Стоилко. Щяла да легне. . . за един хаймана. . . за онакъв един — пфу! (Крачи с ръце назад.)

Стоилица (повръща се обезпокоена). Няма я вътре. Да не е нещо на чардака излязла? Ама как ще е излязла — аз тук бях зарезила отвън. (Опитва вратата наляво.) Зарезено е! Божичко, мигар пред гостите разплакана е излязла? (Повръща се и излиза пак отдясно.)

Дядо Стоилко. Виж там! Къдя ще е? Ба, ще превие врат не, ами и хоро ще играе! Баща ли съм аз тука, или какво?

Стоилица (чуе се отвън, че резето на вратата се махва — отваря). Няма я, Стоилко! (Оглежда се, чуни ръце и хуква пак — излиза отдясно.)

Дядо Стоилко. Нямало я! (Опулен.) Я-я-я! На орехи ли ще играем? (Излиза по Стоилица и след малко я тегли за ръка.) Казвай дека е! Ти знаеш!

Стоилица. Ох, не знам, Стоилко! Божке, рожбата ми! (Влизат Болярски и сватбари.)

Болярски (на един селянин). Търчи, Драгане — дигни караула и бастисай леля й. . . сестра ми тѐ, Николица: тамо е! Къдя ще е другаде. . . (Селянинът излиза.)

Дядо Стоилко (свирепе на Стоилица). Ти знаеш! Знаеш, ти викам, жена такъва! Майка си, знаеш — казвай!

Стоилица (изгледва умолително всички и из-

веднаж с мътни очи). Дай ми ти рожбата, Стоилко! (Към всички.) Дайте ми рожбата! Детето ми дайте! Уморихте ми го! Убихте го! (Влиза Николица.)

Николица (запенена). Какво стоите бре? (Спуска се и прегръща Стоилица.) Сестро мари!

Дядо Стоилко. Жени никакви!

Николица (избялва към него очи). Батьо, върви сега! Върви ядири в рязката! (Към всички, крещи.) Вървете бре! В рязката я дирете! Ох, боже! Защо стоите бре, хора?

Болярски. Мълчи мари!

Николица. Защо да мълча, батьо-о! Аз идвах преди малко тук... идвах — ох, идвах бре, хора! И момичето се готвеше да бяга бре! И аз сама му рекох — ох, що сторих, боже! Сама му рекох, батал кладенец да гони! Вирове да дири му рекох, боже!

Стоилица (крещи ръце). Рожбо! Мила на мама!

Болярски (на селяните). Тичайте бе! Йо, стойте! Кабил не е — тука ще има игра! Бърже караулът на крак! А хора да отърчат към рязката, на моста!

Дядо Стоилко. Към рязката ли!... Игра ли? Дъщеря си искам! (Хваща за яката кмета.) Брате, бил си кмет, жив те одирам!

Болярски (тласва го). Мълчи бе, изкуфяла главо? (Влиза Майдовски с караул.)

Майдовски. Де е кметът? (Навалищата се стъписва.) Джонко и Боньо...

Гласове. Какво? (На двора, под самия прозорец, изстрели.)

Майдовски (уплашен). Те са, идат! Селото са дигнали, кмете! И Ангелина...

Гласът на Боньо (от двора). Хей, чорбаджилари, на сватба ви каним, на Джонкова сватба с Ангелина! (Изстрели и провиквания — отдалечават се.)

Николица (с изненадана дълбока радост). Джонко ще да си е дошел! Боже, Джонко ще да си е дошел!

Майдовски (със заекване, опулен). Той, Джонко... И Ангелина у тях... (Общо удивление — повече радостно.)

Николица (през сълзи на Стоилица). Жива е мари, сестро! (На Стоилко.) Батьо бе! (Умолително.) Що зина бе, батьо! Що стоиш бе и що не натириш това ябанджийско куче от къщата си бе! (Шум на улицата, отърчава селянин.)

Селянин. Кмете, не слушат ме — караул няма: сите са на мегдана — сето село е на мегдана, а ергените с пушки са и Джонко е с Ангелина — думат, тука ще дойдат!

Болярски. Тука ли? (Яростно.) Хей, караул, с мене! (Потегля да излезе.)

Дядо Стоилко (хваща го). Стой! Брате, това е сега до мене!

Стоилица и Николица. До него е я! До нази е сега, до нази!

Дядо Стоилко. Не е кметска работа то сега: аз щерка си искам! И нека дойдат!

Селяни (заобикалят кмета). Остави бе, кмете! Ти нази слушай, не гневи комшиите! (Шум и гайда на пътя.)

Всички (изедно). Идат! (Жени и момичета чугулят около дядо Стоилко, Стоилица и около Николица. Изстрели на двора. Провиквания. Сватбарите се чугулят около кмета и Майдовски и ги завличат надясно в къщи.)

Николица (отваря вратата отляво за към чардака). И нека дойдат! Защо да не дойдат? В бащина къща ще дойдат!

Гласът на Боньо (от двора). Ей, дядо Стоилко, и вие, чорбаджилари: кабул ли ви са сватба и сватбари!

Дядо Стоилко (отпуснал глава, тегли бели мустаци надолу и се цуни.)

Николица. Отговаряй, батьо! (През прозореца.) Добре ни дошли бре! Да сте ни живи бре! Влизайте — змия не ще настъпите, море не ще нагазите!

(Изстрели, провиквания, по стълбата се низят новите сватбари.)

Николица (събира момите надясно, като ги гади). Какво се кумите мари, палещини! Тука — всички тука — ха тъй: запейте на момино хоро, запейте де! (Момите се гласят. Джонко и Ангелина пристъпват. По тях сватбари.)

Стоилица (свенливо на Стоилко). Ха, прости ги, че сърце ще ми се пукне от радост. . . моля ти се, Стоилко!

Дядо Стоилко (намусен, гледа настрани). Нека бог да прощава! На. . . и аз — тѐ, прощавам — какво ха, целувайте ръка, целувайте! (Бърше си слезите.)

Моми (пеят).

С първо либе да се либя,
с първо либе да се зъмна,
днеска годеж, утре сватба.

Завеса

КЪЩА

ТРИАКТНА КОМЕДИЯ

ЛИЦА

ИЛАРИОН КРАЙСЕЛСКИ — банков чиновник

ЛЕНКА — негова жена

ДЯДО ЙОРДАН — стар опълченец, разсилен

СВОБОДКА — внучка на дяда Йордана

СЛАВЧО СЛАВЧЕВ — студент

ПОСРЕДНИК

Селянин, слугиня, деца

ДЕЙСТВИЕ ПЪРВО

Къщна градина. Налице беседка с маса. В дъното стобор и врата за улица. Надясно къща, стълба, извежда в горния етаж; под стълбата врата за полуетажа; по-налице прозорец наравно със земята. Наляво е построена нова къща, но се виждат само струпани тухли, камъни, греди, стан за отсейване на пясък и пр.

Привечер, към края на действието се смрачава. Из беседката излиза Ленка — млада, стройна, — чете книга и отива наляво. Иззад купа градиво пред новата къща се явяват Иларион Крайселски и посредник.

Крайселски (*сух, висок*). «Палат ще ти дигна! Само за 15 хиляди лева! Ни пара повече!» А надминаха 25-те и пак няма свършване. Ама зинали — и архитектът, и майсторът, — сякаш крадени пари делят! Дай! Само дай!

Ленка. Променяй ти всеки ден плана, че...

Крайселски. Ленке, не се меси, то не е женска работа, върви си гледай децата.

Ленка се отдалечава надясно и се изгубва по стълбите в горния етаж на старата къща.

Променил съм плана! На оная ъгъл само открих хлътнал балкон, ей там!

Посредник (*къс, кръвен, изтрит, гледа към новата къща*). Е-е, че то е много хубаво! Студентите търсят все такива стаички!

Крайселски. Къща се зида за цял живот. Не е то до студенти. Нима се знае какво чака човека в живота? Докара се, че кюхнеш и почнеш да спомняш

дните, когато... когато си гонил вятъра. Тогава на, потърсиш в къщата си такъва стаичка, по-близо до небето, ха-ха-ха! *(Огледват новата къща.)* Какво друго съм променял от плана? Правя поправки, то се знае, къща строя, не хан. Да не съм над главите им, хамбар ще изкарат. От месеци не съм ни ял, ни спал, както трябва. Ама дойде ли да се плаща — «Къща ти дигаме!» Невидяла се макар! Трепиш се, не ядеш, не спиш, със съседите се смразиш, с работници се скараш...

Посредник *(изпъшква)*. Тъй е.

Крайселски. А в края на краищата какво?

Посредник *(изпъшква)*. Да, да.

Крайселски. Ами ако тъкмо когато влизаш в новата къща, се случи едно... едно земетресение?

Посредник *(търси си яката)*. Да не дава бог!

Крайселски. Вярваш ли, само като помисля, ума ми се вземе!

Посредник. Хе, какво прекарах аз при двойното земетресение преди пет години! В съда се случих, свидетел бях. И хоп, земетресение! Ще ни накаже господ, си казах... И на един дъх се озовах през къщата си. Токо-що я бях довършил, помисли само! Какво не ми мина през ума, докато тичах по пътя! Срећна трамвая и ме влече да се хвърля под него — истина! Прескундих на пътя си една немкия. *(Крайселски се смее с глас.)* Истина! Беше два пъти по-едра от мене и пак я прескундих!

Крайселски. Ха-ха-ха! Остави се! Ела де! *(Влиза в беседката.)*

Посредник. Цял месец после ми трепераха нозете. Не е шега, брате, къща си дигнал, и хоп.

Крайселски. Да не дава господ! *(Сядат.)* А то инак суета е всичко земно, токо... нали сме хора, лъжем се. На, заяла ме е мисъл сега да имам повечко, че да се наредя, както знам. *(Трие си показалеца с палеца.)* Не ми достигат! Пък искам ето тука да си наредя фонтан, а там, зад старата къща — цветарник; край пътя да си дигна лозница, по-насам, наляво до

стената, да преместя беседката, че надясно да открия площадка за гимнастика на децата...

Посредник *(уверено отрицава)*. Сега хората по-другояче се редят.

Крайселски. Защо? Всеки има свой вкус. А бе знам аз кое как трябва, токо... *(Трие си показалеца с палеца.)* Хайде, щеш ли? Намери ми още една група селени да си ипотекират имотите като ония братя от Смолско! Сега бих ти дал и 15 на сто, само намери, много ми трябва пари! Хубава работа беше оная от Смолско!

Посредник *(огледва се, по-глухо)*. То за тях съм дошъл аз, тяхната ще се размирише май...

Крайселски *(глухо)*. Ка-ак? *(Става.)* Кое ще се размирише?

Посредник. Оная — голямата ипотека — на братята от Смолско... *(Глухо.)* Нали единът беше кмет, та злоупотребил сега общински пари... Преправял и сметките си — фалшифицирал квитанции... В клопката е вече, в Черната джамия... *(Гледат се.)*

Крайселски. Злоупотребил? После?

Посредник. После — спомнил си за тебе. Ти ще го спасиш, казва, сега, инак... ще издадял и тебе за... дето свършихте в касата... Не са малко, г-н Крайселски, задигнахте 20 000 и повече!

Крайселски. То... какво е таквоз, а? Ти срещна ли се с тях?

Посредник. В затвора ходих. Нали това ми е работата.

Крайселски. Слушай, да не си го подучил ти нещо?

Посредник. Кой? Аз ли? Пази боже! Ей, писа ми човекът писмо, истина! *(Вади писмо.)*

Крайселски *(озърта се)*. Ела да идем горе!

От улицата е влязъл в двора Славчо Славчев — рошава студент. С ръце назад той огледва новата сграда наляво и свиря с уста «Шуми Марица». Крайселски и посредникът поемат стълбите за горния етаж на къщата отдясно и се закриват. Славчо ги заглежда и прекъсва свирната си.

С л а в ч о. Плъ-хо-ве! (*Засвирва по-шумно марша, в беседката е, захвърля си шапката.*) Да живееш бе, отечество! (*Съглежда дядо Йордана на прозореца долу.*) За тях я освободихте тая пушина, дядо Йордане!

Дядо Йордан. Весел си нещо, Славчо, а?

С л а в ч о (*излязва се на пейка в беседката и вика*). Как да не съм весел, нова-къща се строи!

Дядо Йордан (*смее се*). Виж ти какво било то! Да не я строи татко ти, Славчо?

С л а в ч о. О-те-чес-тво-то я строи! Цял град построи то! (*Пее.*) Москва, Москва, Москва, белокаменная...

Дядо Йордан. Радвай се, Славчо.

С л а в ч о. Какво кайш?

Дядо Йордан. Радвай се, викам. Нека строят. Защо се бихме ние на Шипка? Вие да се радвате. Нека строят къщи, министерства, палати. Затова се бихме, свободно да е.

С л а в ч о. Ами едно земетресенийце, дядо Йордане?

Дядо Йордан. Опако момче си ти, ха-ха-ха!

С л а в ч о (*става*). Я го разкажи; моля ти се! Тлъ-тлъ — като разлюляна бъчувка и къщите — тупуррр — една връз друга, една връз друга! (*Дядо Йордан става неспокоен.*) Какво се озърташ бе, дядо Йордане? Тю, при генерал Столетова служил, а тук го е страх! Засрами се бе! (*Излязва се пак на пейката и после.*) В колко сражения си участвувал ти, а?

Дядо Йордан. Има сражения, момче, има и сра-же-ние, то не е до броя.

С л а в ч о. Ами колко свят ще да си изчукал, ха?

Дядо Йордан. Отде ще знам бре: пушкат те, пушкаме ние, а колко падат...

С л а в ч о. Бог ги брой, значи? Е, колко медали имаш?

Дядо Йордан. Шестнайсет бяха, ама се изгубиха някои, та знам ли сега колко са. Питай Свободка, тя ги крие.

С л а в ч о. Пъй, че си патриот бе! Ха-ха, не

знае в колко сражения участвувал, колко хора е изтрепал, нито колко медали има! Броиш ли си поне годините, дядо Йордане!

Дядо Йордан (*смее се*). Тука вече ме хвана, тях аз съвсем обърках.

С л а в ч о. Изгубен човек: не си знае сметката! Къщи да си строил! Тогава — Свободка би ти държала сметката, ха-ха-ха!

Дядо Йордан. Тя... каква сметка би ми държала, Славчо?

С л а в ч о (*дига глава и учуден*). Знаел да освободи отечеството, а тук се не сеща! Дядо Йордане, баша ми тепърва ергенува, но аз вече броя колко години му още остават да живее — къщи има човека! (*Отпуска глава на канаето и сухо се изсмива.*)

Дядо Йордан. Опако си!

С л а в ч о. Ордени трупал — къщи да си строил! (*Става.*) Я го тоя скопосник, Крайселски — краде! Краде като катилин, ама вече втора къща дига!

Дядо Йордан. Мълчи бре!

С л а в ч о. Със султана воювал, а от тоя хайдутин се плаши!

Дядо Йордан се скрива.

Ти си бил страхливец бе, дядо Йордане. (*Търси го.*) Я, кам те бе? Тю, избяга! Шейново превзел, а тук офейка! (*Вика подигравателно, глухо.*) Хей, стари опълченецо, Крайселски превзе България, ти къде бягаш? (*Сяда и ръмжи.*) Той има къщи, пари, власт, а ти си му разсилен и квартирант... (*Крясва.*) Плати си кирията, старик, ха-ха-ха!

Свободка (*из полуетажа на къщата от-дясно*). Какво сте се развивали вий там?

С л а в ч о (*търси я с очи*). Госпожице Свобода! Госпожице Свобода! Толкова герои загинаха за вас — от Дунава до Архипелага, — къде сте? Ах, кога ще можем да ви видим най-после в тая страна на плач и въздишки!

Свободка (*явява се от вратата под стълбите с подрязани коси*). Никому не съм дотрябвала аз тука.

Славчо. Неправда! Цели поколения очите си изгледахме да ви търсим!

Свободка. Ето ме, какво обичате?

Славчо. Огрейте ни с лъчите си! Но вие ще излизате? Не, недейте, слънцето залезе!

Свободка. Ще изгрея аз, ха-ха-ха! (При беседката е, гледат се.)

Славчо. Обичам ви!

Свободка (покланя се).

Славчо. Любя ви!

Свободка (покланя се и дълго се гледат).

Славчо (сяда и със съвсем друг тон). Момиче. . .остани в къщи, вечер сноват прилепи.

Свободка. Те са за закъснелите мухи, ха-ха-ха!

Славчо (страстен). Ах, тоя тропически смях. . . хубав като северно сияние!

Свободка. Слушайте, Славчев, вие не сте толкова празен, колкото се правите. Ето сега, тъжен сте. (Туря си ръкавиците.) Да, тъжен сте, а се превземате, за да си показвате сякаш. . .глупостта.

Славчо. Много благодаря.

Свободка. Разсърдихте ли се?

Славчо. Не, тъжен съм — днес пак слизах до Шарения мост.

Свободка. До Шарения мост ли?

Славчо. Да. Отидох си още двама. Единият беше богат, а другият — сиромаш. До главата на богатия стоеше голям цилиндър и отчаяно се клатушкаше — не ще му се да си иде от тоя свят. А до главата на сиромаша се беше сплеснала мазната му шапка и сякаш викаше: «Сега съм добре, ка-рай-те!»

Свободка. Празен сте вие. Отишъл да гледа мъртъвци. И намерил какво да ми разказва.

Славчо. Госпожице Свобода, надъхайте се от хубавото си име и не се плашете от смъртта.

Свободка. Не се плаша аз, бъдете спокоен.

Славчо. Страх вие. Даже от живота се боите.

Свободка. Аз ли? Никога!

Славчо (става и ѝ предлага ръката си). Тръг-

нете тогава с мен! Елате на смърт да вървим! Кълна ви се, аз ще умра с кирлива шапка на глава!

Свободка. Да?! Пък мене ме уверявах, че някой хора вече ви купили цилиндър.

Славчо (смутен). На мен? Кой?

Свободка. Някои хора — около еснафския вестник. . .

Славчо. Около еснафския вестник?! (Отпада на пейката.)

Свободка (тържествено зла). Някакви оди сте печатали вие в този вестник.

Славчо. Медникарчето ли ви е говорило това?

Свободка. Важно ли е кой, ако то е истина.

Славчо (става). Но това е клевета! Аз да сътруднича в еснафския вестник. . .?!

Свободка. Там често се явявал някакъв псевдоним Росна китка.

Славчо (сяда.) Госпожице, това правят само тия, които. . .които. . .(Скача.) Слушайте, аз не съм попски син и няма да ставам черковен певец.

Свободка. Какво, какво?

Славчо (сяда). Таквоз.

Свободка. Кой е черковен певец? Кого подмятате вие така? Аз искам да знам кой е черковен певец?

Славчо. Много ли обичате вие Медникарчето?

Свободка. Г-н Славчев, аз най-сериозно искам от вас обяснение!

Славчо. Успокойте се за бога. Медникарчето наистина е попски син, но баща му отдавна се е поминал. . .

Свободка. Не искам да се подигравате! (Тупа с крак). Ще ми кажете кой е черковен певец?

Славчо (пали цигара). Все ще е някой, който сътрудничи в еснафски вестник, разбира се. Другите хора са велики революционери, те водят работниците на стачки. . .(Изсвирва с уста.)

Свободка (тупа с крак). Стига, ви казвам!

Славчо. Слушайте, Свобода, аз се топя, огрян от вашите лъчи, и не знам какво ще излезе от мен. Но

досега имам само една подлост в живота си: мен наистина ме подведоха други и аз печатах няколко стихотворения в еснафския вестник. . . Разбира се, трябваше да платя за това някому ей тъй, по мордата! А не сторих туй и, значи, извърших подлост. Но тя е първата в живота ми и искам да е последната — не ме карайте да върша друга!

С в о б о д к а. Мокър от дъжд се не бои! Аз чакам отговор.

Мълчат.

С в о б о д к а. Хайде!

С л а в ч о. Госпожице! Свобода, Медникарчето е черковен певец.

С в о б о д к а. Вие сте един лъжец!

С л а в ч о. Медникарчето е черковен певец, той от това се препитава.

С в о б о д к а (*тупа с крака*). Лъжете! Лъжете! Не ви е срам!

С л а в ч о. Днес е събота — виждали ли сте го навечер? Утре е неделя — бихте ли могли да го видите преди обед? А и да го видите, не бихте го познали: той в тия часове е с брада!

С в о б о д к а. Лъжец сте вие! И подлец! (*Избягва на улицата.*)

С л а в ч о. Е-е, подло постъпих.

От някое време ги следи през прозореца на полуетажа дядо Йордан.

Д я д о Й о р д а н. За това, дето задириш внучката ми, Славчо, ще се скараме.

С л а в ч о. Няма вече, дядо Йордане, финита ла комедия. Прострелях една птичка. Подло постъпих. Не трябваше.

Д я д о Й о р д а н. Не те проумях какво каза.

С л а в ч о (*изпъшква, после като на себе*). Душата ми бе. . . бие се нейде тука като риба на сухо. Не знам на пясък ли ще ме изведе, или в дълбокото ще ме хвърли. (*Гледа дядо Йордана.*) А тъй ми се ще да

ме понесат вълните, старче! Да опитам силата на мишците си. . . възторга и куража на душата си. . . Ех, да би могъл да ме разбереш, дядо Йордане!

Д я д о Й о р д а н. Де мога, синко. На времето си ние виждахме само мъчителя. И него биехме. И го набихме, сполай на бога. Сега вие вървите по ученому. Карайте! Само не забравяйте народа, Славчо, не го забравяйте, сине. Хм, какво беше то нашето! И глад, и мъка, и кучешко живеене по Влашко, из Сърбия, в Одеса. . . После пък из Балкана — дръж смъртта за опашката! На Шипка не ме раниха, а като рекоха да се дигнем, не можих да стана, сдървили ми се бяха нозете. . . Мъка беше, момче, спомням си и ми е сладко. А за какво? Все за. . .

По стълбите от горния етаж на къщата слизат Крайселски и посредник.

П о с р е д н и к. Виж там, нареди я, после да се не каеш.

К р а й с е л с к и. Който сам пада, не плаче.

П о с р е д н и к. Ама това може да се нареди, г-н Крайселски, защо се инатите? Казвам ви, ще стане лошо.

К р а й с е л с к и. Да стане.

П о с р е д н и к. Да му не притъмнее на селянина, ще каже всичко! Одеве говорехме за земетресение, ама това може да излезе и по-страшно. . . (*Излизат на улицата.*)

С л а в ч о. Чу ли, дядо Йордане? Имало ч от земетресение по-страшно!

Д я д о Й о р д а н. Крадат, Славчо. Да не е това, кой ще им придирава. Прибрал ме е в къщата си, кое му платя кирията си, кое не, разсилен му съм и чест ми гони — което си е право, право е. Токо краде! Идат селени, Славчо, тъй, кога мръкне, налитат като мухички в мрежата на паяка. Заеми им отпускат поголемки, та си взимат пай. Как може другояче, Славчо? Преди десет години дойде в касата с едно палтенце — мазно, окъсано, а ей го, ревизор е вече, облече се и се замогна, къща купи, сега нова строи. . .

С л а в ч о. Тъкмо човек, не забравя и той отечеството.

Д я д о Й о р д а н. Ама вчера му клюмнаха ушите. Смей се аз тук с внучката — ти знаеш, разправям ѝ какво ще е, ако, не дай господи, се случи едно земетресение. Приказваме си ние тука, Славчо, а той бил до прозореца и ни слушал. Гледах го после, момче, до вечерта не проясни лице, май с човек! Може и през нощта да не е спал. Не е то малко тяхното, не е-е: продай си ти душата на дявола, за да строиш къща, че да ти дойде и едно земетресение — фют, всичко по вятъра! (*Клати глава унесен.*) Не е то малко. Бях в едно градле при Яш, у Влашко, когато се раздруса земята. Беше по-страшно от война. (*Весело.*) На пътя се случих, привечер беше, издумтя нещо дълбоко в земята, ама кой да се сети на един път? Пък то земетресение! Тлъ-тлъ-тлъ — залюлехме се, момче, като да стоехме на разклатена бъчва. Къщите заиграха на ръченица: приклякват, кълчат се. . . А комините се премятаха, Славчо, като ергенски калпаци, хе-хе! Че като рече и едно «тра-ас!» — сякаш земята се препука! Оживяха ония ми ти високи стрехи, хвърлиха се една връз друга, затрещяха, запукаха, сбиха се, сякаш за гуша се хванаха! И на Шейново не беше по-страшно, ти казвам! Премигах два-триж и — пред очите ми не остана ни град, ни дяволи — всичко ей тъй! Там аз видях, Славчо, каква била тя световната залъгалка. Хе, къщи, черкви, палати — вя-тъ-ър! (*Мълчи и после.*) Ако имаш свои, прави, защо да не правиш? Ама с чужди — сакън! (*Дълго отрицава с глава.*)

С л а в ч о. Ти нали си имаш свое, дядо Йордане, защо не си правиш?

Д я д о Й о р д а н. Аз ли имам свое? И таз хубава!

С л а в ч о. Нали ви дариха с по едно местенце, защо криеш?

Д я д о Й о р д а н. Дариха ми петало, а коня отде да взема. И защо ще крия, момче. На тая земя все пак аз имам повече право да строя къща, отколкото тия

келеши. И ще построя, на Свободка ще я оставя! Защо да не строя! Стига да намеря пари.

С л а в ч о. Направи заем.

Д я д о Й о р д а н. Хе-хе, кой ще отпусне на мене заем. . .

С л а в ч о. Защо да не отпуснат? Ще дадеш и ти на Крайселски нещичко. . .

Д я д о Й о р д а н. Невидели им се къщите, момче, имам си аз вече готова в Орландовци. . . Да дам рушвет! (*Дълго отрицава с глава.*)

С л а в ч о. Знаеш какво мисля, дядо Йордане: как да се изхитря, че. . . да се запазя. . . и до старини като теб — горд и весел, на почит и сиромаш! Хубави сте вие, честни сте, старец!

Д я д о Й о р д а н. Всеки себе си знае, момче. (*Смее се подозрително.*) Гледаш, гледаш наоколо си, че токо ти текне да откраднеш и ти. . . (*Пак се смее и после.*) А може човек да се опази, Славчо, стига да не се полакоми в живота. И защо ще ти е богатство бре? Лъжа е всичко, лъжа, лъжа!

С л а в ч о. Нали? На, така мисля и аз, истина! (*Излиза от беседката.*) Бил съм и сиромаш, какво от туй? Още по-добре: ще дигам чело нагоре! А, дядо Йордане?

Д я д о Й о р д а н. Какво, Славчо?

С л а в ч о. Само. . . да не ми се разсърдиш! Какво, че съм бил сиромаш, аз честно мисля. . . Дай ми внучката си бе, дядо Йордане!

Д я д о Й о р д а н. Какво, какво!

С л а в ч о. Аз тъй я обичам! Нека ме вземе Свободка, още утре ще се венчеем!

Д я д о Й о р д а н. Хей, момче, моята внучка не ти е гавра!

С л а в ч о. Какво, като съм сиромашки син — аз честно мисля, дядо Йордане!

Д я д о Й о р д а н. Гледай го, той още мърка! Устата му на мляко миришат, а какво плещи! Пази си ушите, хлапак, че ти ги скъсвам!

Славчо се отдалечава към улицата.

Гледай го ти него защо ми правял той мазни очи! (*На сцената.*) Язык ти на ученето бре! И аз го мисля, човек ще стане, син на народа! Одумва само хората, а не вижда себе си, хлапака ниеден! Нашето време да ви е на главата, нашето време, че да видите женене и чудо! (*Излиза на улицата.*)

Из стълбите отдясно слиза Ленка. От улицата надниква селянин, съглежда Славча и избягва.

Славчо. Кого търсиш бе, байо! Избяга!

Ленка. Господин Славчев, ще излизате ли?

Славчо (*връща се*). Един селянин надникна, видя ме и дим да го няма, ха-ха-ха!

Ленка. Какво смешно има в това?

Славчо. Нищо, разбира се. Човекът навярно търсеше мъж ви, а срещна мен и избяга. Какво смешно може да има в туй. А мене ме е смях.

Ленка. Какво искате да кажете?

Славчо. Идат като мухички. . . все тъй на мръкване. . . Е-е, не ми трябва!

Ленка. Не ви е грях! (*Влиза в беседката.*) Вие поне сте в къщата ни, виждате.

Славчо. Простете ме. (*Влиза в беседката.*) Дявол да го вземе и сам не знам какво ми е днес — обиждам само хората. Не, простете ме. (*Сяда.*)

Ленка. Скрито идели вечер. Идат, то се знае, ходатайствуват за заеми, можеш ли да ги отучиш? И като знаят, че е криво, нощя идат. Не виждаш ли, че си нямаме още мебели като хората. Който върви по крив път, не живее като нас.

Славчо. Разбира се. Лошото е, че са се научили да идват. . . Е-е, не ми трябва! Не, приказвайте, приказвайте. Вашият глас винаги ми действува успокоително. Ах, наистина не ми се сърдете. Хм, то тази вечер. . . да имаше някой да ме напляска мен.

Ленка. Ха-ха-ха! Че то. . . като че ли малко остана да ви излезе дядо Йордан. . .

Славчо. Я-я, вие подслушвахте ли?

Ленка. Лош сте тази вечер, подслушвала съм, случайно чух. . . И-и, лош!

Славчо. Скарах се и със Свободка. Подло постъпих, казах ѝ онова за Медникарчето.

Ленка. Нима? (*Залива се в смях.*) То. . . и аз ѝ го казах.

Славчо. Значи, тъй! Затуй тя. . .

Ленка. Ама да не сте ме излъгали, Славчев? Скъсвам ви ушите!

Славчо. Хайде и вие се загледахте в ушите ми! Върви ми днес!

Ленка (*залива се от смях*). Но ако е истина. . . и-и! Бедната Свободка, тя го е zalюбила в работническите вечеринки. Вие не знаете какво е то. Били ли сте социалист, Славчев?

Славчо. Не.

Ленка. Аз съм била. И мъж ми беше. Та аз разбирам какво ѝ е на Свободка. Да го zalюби тя оногова, Медникарова, като революционер, а той бил черковен певец, ха-ха-ха!

Славчо. Намерил човекът черква да пее. Туря си брада и пее. Това е даже артистично. (*Разсмиват се гласно и после.*) Подло постъпих.

Ленка. Защо? Аз ви обичам да сте откровен.

Славчо. Медникарчето е славно момче. Той е син на бакърджия, баща му е пропаднал като всички еснафи и ето, оставил го е на пътя. . . впрочем както сме всички. А трябва да се яде. Подло постъпих аз.

Ленка. Нищо бе, Славчев, Свободка не вярва. Тя няма и никога да повярва.

Славчо. И не трябва, не ѝ отърва. В наши дни един добър черковен певец получава колкото един председател на съда. . . или колкото един професор. . . или пък колкото началника на шпионите! Кажете на Свободка да не вярва — трябва да се яде и да се шири човек на земята. Не вярвайте и вие! Никой не трябва да вярва! Хората по корем пълзят, пари крадат, къщи правят — не им връзвайте кусур; еснафски деца са, погребяха се в темелите на България. И сега рушветчийствуват. Защото няма какво да ядат.

Ленка (*става*). Благодаря! Аз разбирам къде хвърляте тез камъни!

С л а в ч о. Не трябва да разбирате, не е позволено! Вие сте чиста като кристал, не бива да вярвате, ха-ха-ха!

Л е н к а. С какво право ни обиждате?

С л а в ч о. Ах, защитавайте само себе си!

Л е н к а. Защо? Кой е мъж-ми, коя съм аз?

С л а в ч о *(взема ѝ ръката)*. Простете ме! Вземам си всичките думи назад!

Л е н к а. Не, оставете ме, ще си ида!

С л а в ч о *(заставя я да седне)*. Не ви пушам!

Л е н к а. Седнете и вие. Но малко, по-далеч, моля ви се.

С л а в ч о. Простихте ли ме!

Л е н к а. Лош! Такъв езичец имате. Ами с дяда Йордана защо се скарахте?

С л а в ч о. Обиди се. Не знам как става това с мен — само обиждам. *(Закрива лице.)*

Л е н к а. Какво правите вие? *(Дрънза му ръката.)* Плачете ли? Господин Славчев! Ха-ха-ха, човек не би повярвал! Вие, който подигравате целия свят. . .

С л а в ч о. Изгубих си аз ума тия дни. И сам не знам какво ми е.

Л е н к а. Влюбен сте вие.

С л а в ч о *(сърс закрито лице)*. Но у мен не излиза като у влюбен. Все избива на смях. . . като че ли съм кух. . . сякаш и сам не си вярвам. . . *(Вздъхва.)* Плаче ми се, а се смея.

Л е н к а. Ха-ха-ха! Чакайте, искам да ви видя дали сте хубав, кога плачете? *(Иска да му открие лицето, преплитат си ръцете и се озъртат.)* Пуснете ме! Лош! *(Откъсват се и не се гледат.)* Да ви кажа ли аз, вие навярно още не сте влюбен, затова ви е тъй; не се е намерило още жена да ви плени, та. . .

С л а в ч о. Не е вярно!

Л е н к а. Да? Свободка ли? Г-н Славчев, де може да омае тя мъж — ни бузи, ни бюст, ни талия!

С л а в ч о. Вие не знаете.

Л е н к а. Охо! Е, какво сте обикнали в нея? *(Мълчат.)* Не, признайте искрено. . .

С л а в ч о. Тя има такава усмивка. . .

Л е н к а. Усмивка ли?

С л а в ч о. Смехът ѝ. . . и насъне ми звъни в душата като утринна песен!

Л е н к а *(страстно)*. Какъв сте вие. . . когато искате, говорите тъй увлекателно!

С л а в ч о. Усмивката на жената. . . смехът ѝ. . . ето кое упоива!

Л е н к а. Че то. . . Свободка се смее ей така. . . *(Представя.)*

С л а в ч о. А-а, истина!

Л е н к а. И така се усмихва. *(Представя.)*

С л а в ч о *(с ръка върху ръката ѝ)*. Чудно! Ах, повторете!

Л е н к а *(отдрънза си ръката и се залива в свой смях)*. Нали казвате, че сте се влюбили само в смеха ѝ?

С л а в ч о. Същият смях! И по-хубав!

Л е н к а. Мирно! Вие сте влюбчив!

С л а в ч о. Ах, повторете! *(Хваща силно ръката ѝ.)*

Л е н к а. Какво правите вие, ще ни видят! *(Бегло го погалва и се откъсва — излиза от беседката.)*

С л а в ч о. Недейте си отива!

Л е н к а *(огледва околострѣст и се връща силно развълнувана)*. Вие сте влюбчив, недейте бива такъв, ето как преbledняхте!

С л а в ч о. Жена, топя се от твоите погледи!

Л е н к а. Не си позволявайте! Аз ви знам! Отначало се вгледяхте само в мен, а после ме забравихте. Вие не сте още узрели: една жена е винаги за предпочитане пред едно момиче.

С л а в ч о. Аз всякога. . . цял потрепервам, когато мина край вас. . . *(Взема ѝ ръката.)* Не ме плашете, мене и тъй ми липсва смелост!

Л е н к а. Липсва то. . . *(Оставя му се.)* Какви хубави коси, а ги занемарвате и само се карате с хората. *(Унися се.)* Сладко момче, ще си излезеш от къщата ни, ще си излезеш, аз ще те изпъдя, да, откогато си дошъл, децата си възненавидях — теб мисля и не съм своя. *(Целува го.)* Стига сега. Остави ме. *(Целува го.)*

Стига! (*Откъсва се.*) Мъж ми иде, мъж ми! (*Гледа към улицата и глухо.*) Не излизай утре заран! Той ще иде на заседание! Наведи се сега, не излизай!

Крайселски се бави на пътните врата, после влиза и се заглежда наляво в новата си къща. Ленка го посреща.

Ленка. Върви горе, ще ти кажа нещо.

Крайселски. Какво?

Ленка. Един селянин заобикалял тук...

Крайселски. Селянин ли? Ще го вземат дяволите! Да не ми идват вече тук!

Ленка. Какво ти е? Ти трепериш! Иларионе, какво има!

Крайселски. Нищо, какво?

Ленка. Случило ти се е теб нещо, не те ли виждам аз? Боже мой, какво е станало?

Крайселски. Нищо, нищо. Какъв селянин ме е търсил? Някой млад ли? Дали е шоп?

Ленка. Знам ли... Съгледал го квартирантът, че ми обади.

Крайселски. Той... всичко да вижда. Не ми харесва това момче.

Ленка. Наистина, стои тука и сякаш ни шпионира.

Крайселски. Шпионира ли? Защо? Какво има да шпионира, не сме престъпници!

Ленка. По-добре нека му кажем да си излезе.

Крайселски. Да си излезе ли? Не, колко остава още до ваканцията, нека стои.

Ленка. Да, но мене ми е дотегнало вече да гледам чужд човек в къщата си!

Крайселски. Колко лесно ви дотягва вам всичко.

Ленка. Нека му кажем да си излезе, Иларионе.

Крайселски. Ах, стига, моля ти се! (*Роши си косите.*) Влезне ли ви някоя муха в главата, трябва цял свят да се занимава с нея. Кому какво пречи момчето — излезе заран, върне се вечер.

Ленка. То сега е тъй, а утре ще почне изпит и цял ден ще кисне в къщи. Все мъже, не ми е приятно...

Крайселски. Ох, стига тия глупости. Доста ми са мен моите грижи. А-а, да не намира човек мира и в къщата си! (*Полюлява се.*)

Ленка. Иларионе!

Крайселски. Какво ми стана... зави ми се свят. Отведи ме горе, Ленке. (*Тръгва, облегнат на нея, и мъченически извърща очи към новата къща.*) Събори ме... къщата! Остави квар-ти-ранта... Все помощ е... да стои... пари ще ни трябват. (*От стълбите извърща поглед.*) Ох, къщата ме събори! (*Закри-ват се.*) Къщата!

Славчо. Н-н-н, уморил се човек! Съборил се! Пари му трябват за къщата и... аз ще остана! (*Пръхва в шепата си.*) Не, гениална машинация е нашият живот, еснафчета, ха-ха-ха! (*Сепнат.*) Но тя... защо играеше? Или се уплаши? (*Гадае на пръсти.*) Ще ме изпъди, няма да ме изпъди; лъже го, не го лъже; ще ме изпъди, няма... няма!... Няма да ме изпъди! (*Засвирва тревожно и глухо.*) Пожар! На помощ! Ще изгорят и двете къщи!

Завеса

ВТОРО ДЕЙСТВИЕ

Трапезария в старата къща на Крайселски: голяма маса, плетени столове, бюфет. В дъното прозорци; наляво и надясно врати. Нош, свети висяща лампа.

Крайселски ходи в чехли, с ръце назад, тъмен. Ленка седи облегната на масата и подозрително следи мъжа си.

Крайселски. Мъчи се, тичай и накрай остави на децата си осрамено име. Това беше с бащите ни, това е сега и с нас.

Ленка. Ти къщата почна на голямо. . . Който я види, помисля какво не. . . Че и втора е, защо ти трябваше да я почваш, кой те знае. . .

Крайселски. Брътвиш понякога и не знаеш какво. Да можех, и трета бих дигнал, по-голяма! За помещение на частна банка бих я строил! Защо да не строя? Аз работа върша — нито от небето чакам да ми падне нещо, нито пък печеля ей тъй. . . *(Показва с ръка как се пълни джеб.)* Печеля и ще печеля! Защото не слушам какво говорят дърдорковците и не гоня вятъра! Защото проучвам въпросите, работя със знания и не злоупотребявам с доверието на хората! Защото най-последно *(бодне си челото)* имам пипе! *(Ходи силно възбуден.)*

Ленка. Много ли е незаконно това, което си направил?

Крайселски. Нали го чете. Вестникари, знаят само да тровят живота на човека. Тютюнопродавците продаваха стоката си за нищо. . .

Ленка. Ама пак за тютюнците ли е?

Крайселски. За тях ами, за какво друго? И какво ми дадох за комисионна? Ти поне знаеш, някакви шест хиляди лева? Аз не крия!

Ленка. Защо те е еня тогава! Нека си пишат вестниците.

Крайселски. Какво разбираш ти с женския си ум!

Ленка. Сега позволи и аз да разбирам. То не е туй с тютюнците; друго трябва да има!

Крайселски. Друго ли?

Ленка. Нещо друго ти се е случило теб. Жегна ме още като те видях. Аз ако не те познавам, не знам кой ще те познава. Онова с тютюнците беше отдавна. И то беше нищо. Сега има друго. . . ти трябва да си извършил нещо по-друго.

Крайселски. Като какво? Човек съм убил, а? Я да ти видя гърба! Върви да си гледаш децата! *(Ходи.)* А-а! *(Изведнаж свирено.)* Още ли стоиш! Марш!

Ленка *(на вратата отляво)*. Ти от една година. . . постъпваш с мене все тъй. . . ама ще видим!

Крайселски. Какво има да видя?

Ленка. И аз съм човек. Децата са толкова мои, колкото и твои. За тях има слугиня, аз не съм ти слугиня. Додеш намусен, излезеш намусен. И аз искам да живея. Няма човек с кого в къщи дума да продума. Като наложница някоя, трябва да ти идвам само когато ме повикаш. Майките ни са живели така, но са били еснафи, а ние, слава богу —

Крайселски. Я чакай. Кажи си приказката. Такъва аз още не съм те виждал. Говори де! Какво сме ние, като не сме еснафи, ха? Аристократи ли? Аристократи, а?

Ленка. Пусни ме. Дошло ми е до гуша. Чужда съм и в къщата си, нищо не ми се обажда. Почна нова къща. . . голяма, скъпа, а нито ми обади. Печелиш кой те знае как и после се тюхкаш по цели нощи. . .

Крайселски. Слушай, мисли какво говориш! Какво искаш ти, конски седла ли да кърпя, като баща си?

Л е н к а. Прави, каквото щеш! Не искам вече да ти се бъркам: живей, както знаеш; ще живея и аз, както знам.

К р а й с е л с к и. Опитай се, защо стоиш?

Л е н к а. Мислиш, че няма да го направя, ха-ха-ха!

К р а й с е л с к и. Събирай си устата, Ленке!

Л е н к а. Парна ли те, а? Знай, не съм ти аз наложница и не съм си намерила младините на пътя! От две години сякаш човек си убил — не дигаш очи да ме погледнеш! По-сладко говориш със слугинята, отколкото с мене. Какво се чумериш, а? Няма да ме уплашиш, не се боя!

К р а й с е л с к и (ходи разярен). Значи, от две години аз... аз изглеждам като... като престъпник, а? И предпочитам слугинята си? (Спира с дигнати пестници.) Безсрамница! Това да чуя от тебе, от тебе! А-а! (Готов да я удари.)

Л е н к а (стъписва се). Кой какво ти каза бе! Не те е срам! Аз не съм ти казвала това!

К р а й с е л с к и (отпада на стол). И това най-после да чуя! Като че ли работя за себе си, само за себе си! Не, махни се от очите ми!

Л е н к а (гальовно). Кой какво ти каза, Иларионе...

К р а й с е л с к и (заплаква).

Л е н к а (писва). Боже, какво се е случило! (Увива му шията с ръцете си.) Кажи ми! Защо не ми се довериш, кого друг имаш?

К р а й с е л с к и. Нищо. Отрудена ми е душата. Не трябваше да почвам аз нова къща. (Изпъшква.) Да я свърша еднаж, ще ми отлекне. (Отива на прозореца да си види новата къща, но се сеица, че оттук не може да я види, и измъчено оглежда стаята.) А хубава ще стане новата къща. Аз оставих за нас долния етаж, ще имаме голям салон. (Ходи.) Нека я свърша само, няма вече нищо да предприемам, кълна се. (Сяда.) Ще искам приятели да свъртим, много приятели... по-весело да живеем, тъй, човешки. Увехнах аз през последните години. (Обляга се на масата и си стиска челото.) Как хубаво живеехме ние първите години. Защо не си останах учител — сиромаси щяхме

да бъдем, но доволни. (Въздъхва.) Тати ме изюди, тати! Заряза зебларството си, опрося и токо се тюфкаше: пари да съм спечелял! На ми сега пари... Да-а, как хубаво си живеехме ние тогава!

Л е н к а. Какво ни пречи да живеем и сега тъй, Иларионе?

К р а й с е л с к и. И ще живеем. (Пак въздъхва, после усмихнато унесен.) Помниш ли... на вечеринката у тамборащите играхме на ръченица... аз те надиграх... (Иска да се усмигне, но изведнаж мрачен.) Та селянин ли ме е търсил, казваш, тази вечер? Какъв селянин?

Л е н к а. Гледай как ти се промени изведнаж лицето...

К р а й с е л с к и. Е, променило се — отговаряй, каквото те питам.

Л е н к а. Нали ти казах, г-н Славчев го видял и ми обади някак подозрително.

К р а й с е л с к и. Това момче ме дразни. В погледа му винаги има нещо... Противно хлапе. Държи се тъй, като че ли ще ми се изсмее под носа. Не намираш ли, че то наистина ме гледа... твърде подозрително?

Л е н к а. Я не ставай такъв. Какво те е еня за хората, щом ти е чиста съвестта.

К р а й с е л с к и. Хм, съвестта. Вие все ще намерите такива големи думи. Ела ми малко... (Удря си коляното.) Ела!

Л е н к а (кокетира). Сети се най-после. А одеve беше готов да ме биеш.

К р а й с е л с к и. Стига! Не видиш ли, че съм измъчен! (Ходи.)

Л е н к а. Какво ти стана?

К р а й с е л с к и. Нима... и за да те милвам, трябва да те моля. Аз съм отруден, трябва сама да ми идваш... сама да ми предлагаш милувките си! (Сяда.)

Л е н к а. Че казах ли ти нещо, Иларионе... (Гали му косите.)

К р а й с е л с к и. Остави сега. (Отмахва ѝ кротко ръката.) Раздразнен съм. Разбойници се случиха и

архитектът, и майсторът. Дразни ме и дядо Йордан долу — токо шушукат със студента, гаврят се сякаш с грижите ми.

Л е н к а. Гледай го сега! Сторило ти се е бе, Иларионе! Защо ще те гаври дядо Йордан; и сам човека мисли да си дигне къщичка.

К р а й с е л с к и. Кой? Каква къщичка? Тъй ли се лесно дига къща?

Л е н к а. Одумва се за местенцето си, ще те моли да го ипотекирате, тъй го усещам.

К р а й с е л с к и. Ха-ха-ха, че колко местиче е то? Ха-ха-ха!

Л е н к а. Колко, колко, Иларионе, трепал се е човекът за България, отпуснете му там нещо. Що било да му сключите едно заемче, отпускате на какви не.

К р а й с е л с к и. Лесно се казва отпуснете. А като ме нацапат по вестниците, почваш да ме подозираш и ти. (Ходи.) Не може. Ти не знаеш дядо Йордана, той не си държи устата, все ръмжи, скарал се е с всички. Дразнят ме със студента; мина-замина долу, слушам, плещят нещо за — за земетресение. . .

Л е н к а. За земетресение ли? Ха-ха-ха!

К р а й с е л с к и. Какво се смееш! То не е за смях. Кажи на студента да си търси стая. Ще го вземат дяволите. Аз ще изпъдя и дядо Йордана.

Л е н к а. Иларионе! Гледай какво намислил! Срамота! (Държи го за ръкава, галено.) То ни прави чест, че държим дядо Йордана в къщата си, от най-старите опълченци е, има шестнайсет медала човекът. Ако питаш, не трябва и кирия да му взимаме — нека се чуе, та да се говори и за нас нещо добро. Хм. . . а за студента — той е смешльо, плещи си, но не е лошо момче. (Обляга се на рамото му и се смее с глас.) Да беше ги видял одеде долу, скараха се той и дядо Йордан, ха-ха-ха!

К р а й с е л с к и. Скараха ли се? Ха-ха-ха! Седни де! (Оставя я на стол и ходи.)

Л е н к а. Слушах ги отгоре, както си приказваха, оня, Славчев — ни оттук, ни оттам, — поиска ръката

Свирели на „Вампир“

Последна проба

Манаши (Всички са били на път за казаните на казаните)
(Всички са били на път за казаните на казаните)

Манаши (Всички са били на път за казаните на казаните)
(Всички са били на път за казаните на казаните)

Манаши (Всички са били на път за казаните на казаните)
(Всички са били на път за казаните на казаните)

Манаши (Всички са били на път за казаните на казаните)
(Всички са били на път за казаните на казаните)

Манаши (Всички са били на път за казаните на казаните)
(Всички са били на път за казаните на казаните)

Манаши (Всички са били на път за казаните на казаните)
(Всички са били на път за казаните на казаните)

Манаши (Всички са били на път за казаните на казаните)
(Всички са били на път за казаните на казаните)

Манаши (Всички са били на път за казаните на казаните)
(Всички са били на път за казаните на казаните)

Манаши (Всички са били на път за казаните на казаните)
(Всички са били на път за казаните на казаните)

Манаши (Всички са били на път за казаните на казаните)
(Всички са били на път за казаните на казаните)

Манаши (Всички са били на път за казаните на казаните)
(Всички са били на път за казаните на казаните)

Манаши (Всички са били на път за казаните на казаните)
(Всички са били на път за казаните на казаните)

Манаши (Всички са били на път за казаните на казаните)
(Всички са били на път за казаните на казаните)

на Свободка, ха-ха-ха! Нека ме вземе, вика, още утре ще се венчаем! Ха-ха-ха!

Крайселски. После?
Ленка. Дядо Йордан се разсърди, щеше насмал да го бие, ха-ха-ха!

Крайселски. Да го е набил.
Ленка *(става)*. Не бивай такъв, Иларионе, не е лошо момчето, само е смешльо.

Крайселски. Знамли го. Хлапе такова. Опротивели ми са мен хората, Ленке. Хич да ги не виждам аз тях.

Ленка. Миличкият, отруди се ти с тази къща.
Крайселски *(обръща ѝ гръб и сяда)*. Цепи ме глава. Виж там, пригответи вечерята.

Ленка *(от вратата)*. Викаш да съм ти идвала сама. . . А ми обръщаш гръб. *(Излиза.)*

Крайселски. Не придирай, Ленке! *(Пъшка и после стиска си главата.)* Къщата ме погуби, къщата!

Отдясно се похлопва, влиза дядо Йордан, тъмно ухилен, поздравява, сяда на стол и нехае от Крайселски, който го гледа, без да проговори и без да помръдне.

Дядо Йордан. Ще прощавате. Намислих да ви помоля за нещо. Нали и аз имам местиче, та. . . наумил съм да дигна къщичка. . . *(Мълчание. Гледат се.)*

Крайселски. Ами едно земетресенийце, дядо Йордане?

Дядо Йордан *(оправя си чепика)*. Е, земетресение.

Крайселски. Ами. . . ако си заложиш душата на дявола, дядо Йордане?

Дядо Йордан *(изпотен)*. Аз. . . със заем смятам.

Крайселски. Я го речи още еднаж, ха-ха-ха!

Дядо Йордан. Е-е! *(Става тъмен.)* Какво, а? И аз ще дам! Както му е реда бе! Какво са хората, какво съм аз? Ти само си кажи думата — колкото вземате от хората, ще вземете и от мен! Ще дам!

Крайселски. Какво говориш бе, дядо Йордане? Ти знаеш ли, че можеш да идеш под съд?!

Дядо Йордан. Под съд ли? И тази хубава! Че защо бе? Отпущате на хората, отпуснете и на мен! Белки аз нямам право? Кой има повече право, ха? Кажете да видим кой? Под съд съм можал да ида... втаса тя! Да не мислите, че аз не разбирам? Все ще да съм видял нещо повече от вас, не се бойте. И де не е тъй? Във Влашко ли? В Сърбия ли? Или в Русия? Хм, съд — хайде де-е, ха-ха-ха! (Сяда.) Вие си кажете думата, г-н Крайселски, пък там — пет ли, десет ли, сто ли ще е за рушвет — ще дам и аз! Ще дам!

Крайселски. Дядо Йордане, мисли какво говориш!

Дядо Йордан (гледа го, бавно се усмихва и гузно). Сбърках ли нещо, а?

Крайселски. Сбърка, то се знае. Искаш заем — добре! Ще ти се отпусне, ако ти се пада, какво повече?

Дядо Йордан (кривнува врат и го мери с очи). Ама... защо да се лъжем, джанъм бе, братче? Не е да не се знаем...

Крайселски. Какво се знаем, дядо Йордане?

Дядо Йордан. Бе, олум, при мене такива не минават, бир да си ми началник. Аз — право, куме, та в очи. Съд било, н'амщо си било — джилвета ли ще си хвърляме? Хайди де-е, та кой от вас не взема рушвет? Сега ще дам и аз, защо да си хабим приказките? Ти ако не щеш, ще дам, който повече взема — ще дам. Искам заем — толкоз! Това си е и туйто! (Гледа настрани.) Хм, на калпака ми разправяйте вие мен! Тия бини, големи като у Одеса, от небето ли паднаха? Или от бащите си нещо заварихте? Не сме ли всички от един дол дренки: бакърджийски и абаджийски синове — хе-хе. А се дигна цял град — ей го хе! Все наполеони е! Ти, г-н Крайселски, свърши ми работа, че тя е лесна.

Крайселски (сврял се под масата, оправя си чорапа). И туй ли доживях да чуя бе... тю-ю, ти си бил съвсем дете, дядо Йордане!

Дядо Йордан. Какво? Сгреших ли пак нещо, а?

Крайселски (облягва се разсеян, не го гледа). Какъв заем искаш?

Дядо Йордан. Четири-пет хиляди, да си дигна къщица. Хм, да има с какво да отсрамя внучката пред зет — сиротиня е, само мен има. Ти, ако можеш, изкарай шест хиляди, че мен, смятам, ще стигнат четири-пет, а другото вземи.

Крайселски. Как тъй ще взема другото бе, дядо Йордане? С какво право?

Дядо Йордан. Вие знаете там, какво ти разбирам аз? Свърши я, както знаеш. От година го мисля... от година време... (Незабелязано възбужда.) И криво ми беше... не сме го смятали на времето ние тъй... не сме го смятали, господине! (Бавно става, с налени в кръв очи.) Ама сега отсякох — ще ти дам! Като е потръгнало тъй, защо и аз да се не вреди, ще дам — ще дам! Ще дам, м... ще дам, какво! (Гледа го разярен. Мълчание.)

Крайселски (наведен, мъртвоблед). Право, куме, та в очи, а... Да не се мислим, значи, за почтени хора, няма вече кого да лъжем. (Клати мълком глава, горчиво усмихнат.) Добре, дядо Йордане, тъй да е. На, аз ще ти издействувам заем... и ще си получиш, колкото ти отпуснат... на теб няма кой какво да ти вземе.

Дядо Йордан (приседнал, пак става). А-а, не приемам! Харизано не ща!

Крайселски. Ти подиграваш ли се бе?

Дядо Йордан. Не ми е до подигравки — харизано не ща! Ще си дам и аз, както му е реда. Ако може!

Крайселски (закрива лице и глухо се смее). Да ти се не видеше, холам! Прехвърли местицето върху внучката си, на нейно име да е, да не се знае, че е от подарените места, ще гледаме да се оцени по-скъпо. (Смее се.) Ох, да ти се не видеше, холам!

Отдясно влиза слугинята, подозрително ухилена.

Слугинята. Господарю!

Крайселски (махва ѝ с ръка да излезе и става). Нека почака, който и да бил. Владика да е, пак трябва да почака. (Слугинята излиза.) Ще я наредим, дядо Йордане, ти само...

Дядо Йордан (ще излиза). А-а, аз никому ни гък, не съм дете! Само ти виж там дано ми се отпусне по-големичък заем.

Крайселски. Добре де.

Дядо Йордан. Тъй речи! Дай сега ръка. (Глухо.) Аз ще ти дам, както му е реда. Услужи ми ти само и гледай си работата. (Потрива ръце и изведнаж се обърква, сякаш се е зле осрамил, та трябва нещо да заглади.) Истина, на толкова хора сте подпомогнали, помогнете и на мене, какво има? То и ние разбираме, г-н Крайселски, защо съм се трепал аз на времето му по Стара Загора, по Шипка, на Шейново, защо? Свободно да е, наши да ни са господари, а не други...

Крайселски (препраща го). Хайде сега, не говори глупости.

Дядо Йордан. Хе-хе, сбърках ли нещо пак, ха? Сбогом. (Излиза. Влиза слугинята.)

Крайселски (галено). Бива ли тъй ма пред хора?

Слугинята. Аз не видях...

Крайселски. Трябва да си отваряш очите. Защо си боса пак, аз не те обичам такъва.

Слугинята. Токо-що се бях събула...

Крайселски. Кой ме търси?

Слугинята. Един селянин от нашето село, от Смолско, брата на кмета, декато го затворили сега, че изял селски пари.

Крайселски (ходи развълнуван). Дотрябвал ми е. За тях ли си бързала. Келеши такива. Кажу ми да влезе. (Слугинята излиза.) Ще го науча аз сега. Вече няма какво да се крие. (Взема поза — скръства на гърди ръце — и посреща с остър поглед селянина — висок спретнат шоп.) Каква сте я забъркали вие пак бе?

Селянин. Мани, тя стана една.

Крайселски. Ами сега?

Селянин. Е, сега... еля ви пратил бацьо писмо от затворо?

Крайселски. Слушай, кажи му да не пише никакви писма. Казвам го и на тебе: да си свивате езиците. Не ме подсторвайте, брей, ще ви взема отпреде си ей тъй и ще ви оставя като пръст голи! Ще ви докарам да тръгнете по чужди врати и да ви лаят псета по улиците! Толкоз! (Ходи развълнуван.) А ако искате с добро — ето касата: поискайте нов заем, ще направя да ви се разреши.

Селянин (нетърпеливо си върти калпака в ръцете). Дека може нов заем, господине, всичко е заложено.

Крайселски. Кого ще лъжете вие бе? Заложена ви е само земята, а къщите, кръчмата, стадата, свините? Нали не сте поделени?

Селянин. Истинката не сме... братски сè караме... ама за очи сме се поделили, хе, отколе... и само земята ни е на бацьово име, па нея сега че държат.

Крайселски. Как тъй нея ще държат? Тя нали е заложена на касата бе?

Селянин. Затуй и бацьо дума да не идва до продан. Он сбъркал сметките на общината с шест хиляди лева, па преправял и горските квитанции, та и така, и така че лежи. Затуй, вика, да се намерят сега шест хилядо лева, па да не идва до продан. Инак, дума, че обади за касата, декато сте го вършили — он и ваша милост, двамата.

Крайселски. Ще обади, ха? Тогава и аз ще кажа! Той крадеше за всинца ви бе! Вие не сте поделени! Как си, а? И ще направя да ви вземат всичко, каквото имате!

Селянин. Не можете, господине, ние сме още троица братя и сме си печалили стоката — ей така! (Енергично обърсва с показалец челото си.)

Крайселски. Какво ми лаеш бе? Вие се замогнахте само със сиромашките пари на касата! Хей, шоп, опичай си ума, че заграбихте селото! Ако се яви и сред вас селско движение, живи ще ви изгорят!

Селянин. Е, то се яви...

Крайселски. Видя ли сега?

Селянин. Него я пренесох в наше село.

Крайселски. Тъй ли? Ха-ха-ха! И него ли надхитрихте бе... ха-ха-ха! Ей че се развалихте вие, селяните, бре-ей, т-тц!

Селянин. Оти? Бил ми и брат кмето — не може веке да върви тъй, по вашему, господине: ножа стигна до кокало...

Крайселски. Вай, гледай ти уста! Кога сварихте да разпуснете езици бе, фю-ю! Робия за вас, робия — другояче вие царство не ще крепите! Гледай го ти какъв бил той, а се преструва на ахмак.

Селянин (*хили се*). Запече се тя, господине, па... нека и всеки си опича умо. А сега —

Крайселски (*вслушва се надясно*). Хм, гости ми идат. (*Отваря вратата наляво и вика.*) Ленке! (*Стъписва се.*) Ти тука ли си? Какво правиш тук?

Гласът на Ленка. Идех да слагам, Иларионе.

Крайселски. После, после. Виж сега там гости ли ни идат, какво. Не обаждай, че съм си в къщи, записан съм. (*Затваря и ходи неспокоен.*) Така, байо, вас друго не ви пере: да ви прокарам аз нов заем, че си платете къде каквото дължите, та да спасите и батя си.

Селянин. Къде можем, господине, бацьо има да лежи, горските квитанции е преправял човекът. Да не е това, он думаше да се откаже от борчо, па да остане всичката земя на касата.

Крайселски. Е, добре де, направете и сега тъй!

Селянин. Нечеме сега да сторим така.

Крайселски. Защо?

Селянин. Еля ти думам, джанъм, бацьо е объркал сметките на общината на шест хилядо леове; оно се вика отворена сметка; че ги тражат и от децата му — кога, кога тебе да се платат. Ете... вие да ги платите сега, господине, па тогай и бацьо че се откаже от земята, колко да разчисти и борчо в касата.

Крайселски. Ама как тъй бе?

Селянин. Е па... бацьо че си каже в съдо, каквото е било. Мокър от дъжд се не бои, господине, он и така, и така че лежи, тебе да му платите вие обърканата сметка. Оти да гонят после за шестте хиляди леове неговата сиротиня?

Крайселски. Вие нямате бога бе! Пфу! (*Ходи, спира до прозореца.*) Хм, какъв е тоя шум на двора? (*Отваря наляво и вика.*) Ленке! (*Стъписва се.*) А, ти пак тука!

Гласът на Ленка. Няма никакви гости, Иларионе: студенти се събрали долу и шумят.

Крайселски. Върви си гледай децата, какво си се окумила тука? (*Тръшва вратата и ходи.*) Та ще обадите в съда, каквото е било, ха? Ха-ха-ха! А бе хей, тук де да си е свят, направо краде бе! Плячкосаха милиони, милиони — и пак никому нищо! Какво ще ми сторите вие? Пък и срамота и грехота е бре, християнино: каквото имате, на мен го дължите!

Селянин (*усмихнат*). Оно... ти взема, господине, толко, колко и ние — баш толко не, а и повеке!

Крайселски. Да мълчиш! Дадох ви 30 000 лева капитал.

Селянин. Е, па... земята ни е заложена, господине. Да си ни дал пет-шест хиляди повеке — толко! А еля и ваша милост взима десет хиляди.

Крайселски. Ей, шоп, свивай си езика, да ти го не свия! Аз никога и от никого не съм взимал ни пет пари!

Селянин (*скъришва врат и гледа гневно настрани*). Оно не че бъде така, господине, токо да се спогодиме ние. Намери, ваша милост, сега шест хиляди леове...

Крайселски. Я виж, имам ли желто на устата си, ха-ха-ха! Сега шест хиляди, след месец други шест, а? Да си отхраните дойна кравица, тъй ли бе, гарга — ха-ха-ха!

Селянин. Ама не е така, господин чиновник, оно че се нареди баш здраво. Ние се глашахме — бацьо ми, аз и посреднико, декато ви донесъл писмото...

Крайселски. Ама и той ли?

Сел я н и н. Еля он ви е ставил с батя ми, та знае всичко. Човеко дума, че си каже и он в съдо какво е било.

К р а й с е л с к и. Разбойници! *(Ходи.)* Кога се развалихте толкова, тю-ю! Тц, тц, тц! И Юда би останал вече гладен между вас! Та и него подкупихте, а? *(Отива към прозорците.)* Ама ще си намерите вие в мене господя, ще видите! *(Отваря прозореца и се стъписва: долу се дига шум, чуят се ясно викове: «Бухали, кръвопийци! Кукумяу!»)* Ленке! *(Отваря вратата наляво.)* Какво е туй на двора! Якобински клуб ли е моята къща?

Г л а с ъ т н а Л е н к а. Защо викаш такъв? Събрали се момчетии, мога ли да им кажа нещо.

К р а й с е л с к и. А ти какво подсмърчаш тука? Подслушваш ли? Върви им кажи да млъкнат, че ме вземат дяволите! *(Тръгва вратата.)* Кучета гладни, утре ще ме молят за служби!

С е л я н и н *(слага си калпака на масата и изважда от пазвата си готова полица).* Оно тебе баш здраво, господине: не сме деца да се лажеме: вие че подпишете тоо запис, ужка сте взимали от нас заем десет хиляди...

К р а й с е л с к и *(взема записа).* После?

С е л я н и н. Ете, да ни намерите сега шест хиляди леове, та па ние да подпишем на гърбо, ужка сте ни броели цялата сума. Вие да си вземете записа и да се свърши. Кой може после я да ви беда, я да ви иска още, господин чиновник?

К р а й с е л с к и *(хвърля записа).* Ял-неял, три и половина, а?

С е л я н и н. Ама оти бе, господине? На времето вие не вземахте ли тия пари от нас?

К р а й с е л с к и. Шоп с шоп! *(Сяда позеленял.)* На умрял кон петалите се не търсят! Сънувайте ги сега, ни пет пари няма да видите от мен! Вие обрахте касата, не аз!

С е л я н и н *(скрива записа).* Оно... така ли било... така, а?... Ние срещу заема си турихме имот бе, господине! Ваша милост какво тури, а? Твоего баш си е... декато го казват... ъ-ъ-ъ, руш-ш-вет!

К р а й с е л с к и *(става, тъмен).* Ще ме плашиш ли бе, сврака!

С е л я н и н. Оти че те плашим, брате, казвам ти, което е! Търсим си правото!

К р а й с е л с к и. Правото... правото... *(Ходи бесен.)* Търсете си го от бога! Хайди де, хората милиони изкрадоха, ти викам, ортаци са с бога и с дявола, по тях вървя и аз: ха-ха-ха, какво ще ми сториш! Я по-добре да ти видя гърба! Събирай си дърмите, хайде.

С е л я н и н. Ще ни молиш после, г-н ревизор.

К р а й с е л с к и. Вас ли? Ке-леши! Ще ме накарате само да се поразхарча пред по-големите от мен. Нищо повече! Ама вържете си обици на ушите: заедете ли се с мен, ще ви оставя голи като пръст!

С е л я н и н. Че видиме кой кого!

К р а й с е л с к и. Ще ви гоня и на она свят!

С е л я н и н *(на излизане, изгледва го кръвнишки).* Оно... че гоните, доклето ние хваниме друго край! *(Излиза.)*

К р а й с е л с к и. Какво, какво? *(Тръгва вратата и ходи.)* Закани се, май с шоп! И как кръвнишки ме изгледа! *(Хвърля се на стол.)* Де беля, де! *(Стисва си главата и стиса вцепенен. Изляво влиза Ленка бледа, трепери.)*

Л е н к а. Сега, Иларионе?

К р а й с е л с к и. Какво? *(Загледва се в нея и бавно става.)* А-а, ти наистина си подслушвала!

Л е н к а. Аз всичко чух. И съм решила: вземам си децата утре и си отивам.

К р а й с е л с к и *(отпада на стола).* Тъй ли? А-а... Е, поседни сега. Нали ще си ходиш... *(с горчива усмивка)* чак утре — има време...

Л е н к а. И още се смееш!

К р а й с е л с к и. Поседни, Ленке.

Л е н к а. Защо да седна — аз всичко чух! Намери още тази нощ... намери да върнеш... каквото си взимал от хората... още тази нощ! *(Сяда.)* Помисли за децата!

К р а й с е л с к и *(дълго клати глава).* Значи, утре ще бягах. И цяла трепериш. А защо... не ти текнува...

още сега да се махнеш. . . щом си подслушвала, трябва да си вземеш децата и —

Л е н к а (*става*). Ама ти мислиш, че няма да се махна? Ако не се разчистиш още утре, най-късно други ден — ще си отида! Ще намеря аз да отгледам децата си! Слугиня ще стана, но честно ще живея!

К р а й с е л с к и. Разбира се. Само. . . трябва веднага — кой не бяга от позор? А аз съм опозорен пред тебе: ти издебна да чуеш самите ми признания, прочие бягай. Да, бягай. . . да не се оскверниш, ха-ха-ха!

Л е н к а. Боже мой! Но това не е за смях, Иларионе!

К р а й с е л с к и. Разбира се, че не е за смях, жена. (*Става*.) Аз съм вече дявол, това е тъй, а ти си непорочна, чиста, паднала от небето, да? Е, не се дърпай, аз само — ето това. (*Пипа ѝ обичата*.) Ти много се радваше на тия обичи, Еленке. Защо се сепна? (*Гледат се*.) Попита ли ме ти колко струваха те?

Л е н к а. Ка-ак? Колко струваха?

К р а й с е л с к и. Платих за тях. . . осемстотин лева. . . камъните са чист брилянт.

Л е н к а. Какво искаш да кажеш ти? А-а! (*Бърже си вади обичите*.)

К р а й с е л с к и. Много се развълнува!

Л е н к а (*захвърля обичите върху масата*). Боже мой, боже мой! (*Отпада на стол*.)

К р а й с е л с к и. Полошовя ли ти? Ще мине. Тази брошка. . . (*Задържа ѝ ръката*.) Успокой се де, не можеш захвърли всичко. Слушай, сега си приказваме, както прилича. Тази брошка ти по-мъчно ще захвърлиш, Ленке, тя по-малко струва, но е подарък. . . от търговците на тютюна!

Л е н к а (*отблъсква го*). Остави ме!

К р а й с е л с к и. А-а, без грубости, жена: ще уротееш, щом ти кажа две думи.

Л е н к а. Кажй ги!

К р а й с е л с к и. Много си смела ти. Чакай! (*Разрежда ѝ пръстите*.) За тоя пръстен. . . с изумрудната детелина. . . помниш ли? За него най-много ми се галеше, Еленке. Защо пребледня? Аз не исках да го купя, бижутерът искаше прекалено много. . .

Л е н к а (*крещи*). Да не си го купувал!

К р а й с е л с к и. На, разрани ръката си — не я дърпай. И аз не мислех да го купувам, но ти цяла седмица ходеше в бижутерията само да го гледаш. Това ме уплаши, Еленке.

Л е н к а (*глухо, дърпа се*). Уплаши ли те?

К р а й с е л с к и. Да. Стори ми се, че. . . с него. . . бижутерът може. . . може да те купи. Защо потрепера тъй? Ето този е първият пръстен, който ти купих, Еленке. . .

Л е н к а (*заплаква*). Да не съм се раждала аз!

К р а й с е л с к и (*смее се глухо*). Ние тогава нямахме още пари. . . чисти бяхме още. . . а оживял ти беше в душата тоя пръстен със сърце — нима не помниш? Аз ти изхапвах устните, за да не ми го искаш, но ти. . . събуди ме една заран със снагата си. . . обгали ме като пияна и ме склони да го купя. . . (*Отпуца ѝ ръката, залутва мътно поглед*.) Ти първа ме подкупи, Еленке! (*Отпада на стол. Мълчат*.)

Л е н к а (*плаче*). Какво разбирах аз, дете бях!

К р а й с е л с к и. Значи, късно си поумняла. Колата е претурена.

Л е н к а (*хвърля се пред нозете му*). Плати им, Иларионе! Къщите заложил! Ако нямаш, заем направи. (*Ридае*.) Плати им!

К р а й с е л с к и (*прав, разярен*). Стани! (*Тропа с крак*.) Стани, ще те ритна!

Л е н к а (*хвърля се на стол, гледа го мъртвобледа и вече без сълзи*). Но аз не мога да преживея туй! Да те затворят? О, боже!

К р а й с е л с к и. Да, може да ме затворят. Тогава ти ще продадеш обичи, пръстени, платове, всичко. И ще се облечеш в черно. И ще ми носиш в затвора по пакет тютюн. Какво от туй?

Л е н к а. Ох, не мога! Не мога!

К р а й с е л с к и. Тогава побързай да си идеш. И то час по-скоро. А аз ще задържа децата — те няма да останат на пътя, мислил съм, когато съм вършил. Те ми са били единичката грижа. Защото ти можеш да се откажеш от мен. . . и от очернелото ми име. . . име

още сега да се махнеш. . . щом си подслушвала, трябва да си вземеш децата и —

Л е н к а (*става*). Ама ти мислиш, че няма да се махна? Ако не се разчистиш още утре, най-късно други ден — ще си отида! Ще намеря аз да отгледам децата си! Слугиня ще стане, но честно ще живея!

К р а й с е л с к и. Разбира се. Само. . . трябва веднага — кой не бяга от позор? А аз съм опозорен пред тебе: ти издебна да чуеш самите ми признания, прочие бягай. Да, бягай. . . да не се оскверниш, ха-ха-ха!

Л е н к а. Боже мой! Но това не е за смях, Иларионе!

К р а й с е л с к и. Разбира се, че не е за смях, жена. (*Става.*) Аз съм вече дявол, това е туй, а ти си непорочна, чиста, паднала от небето, да? Е, не се дърпай, аз само — ето това. (*Пипа ѝ обицата.*) Ти много се радваше на тия обици, Еленке. Защо се сепна? (*Гледат се.*) Попита ли ме ти колко струваха те?

Л е н к а. Ка-ак? Колко струваха?

К р а й с е л с к и. Платих за тях. . . осемстотин лева. . . камъните са чист брилянть.

Л е н к а. Какво искаш да кажеш ти? А-а! (*Бърже си вади обиците.*)

К р а й с е л с к и. Много се развълнува!

Л е н к а (*захвърля обиците върху масата*). Боже мой, боже мой! (*Отпада на стол.*)

К р а й с е л с к и. Полошова ли ти? Ще мине. Тази брошка. . . (*Задържа ѝ ръката.*) Успокой се де, не можеш захвърли всичко. Слушай, сега си приказваме, както прилича. Тази брошка ти по-мъчно ще захвърлиш, Ленке, тя по-малко струва, но е подарък. . . от търговците на тютюна!

Л е н к а (*отблъсква го*). Остави ме!

К р а й с е л с к и. А-а, без грубости, жена: ще укротееш, щом ти кажа две думи.

Л е н к а. Кажи ги!

К р а й с е л с к и. Много си смела ти. Чакай! (*Разрежда ѝ пръстите.*) За тоя пръстен. . . с изумрудната детелина. . . помниш ли? За него най-много ми се галеше, Еленке. Защо пребледня? Аз не исках да го купя, бижутерът искаше прекалено много. . .

Л е н к а (*крейци*). Да не си го купувал!

К р а й с е л с к и. На, разрани ръката си — не я дърпай. И аз не мислех да го купувам, но ти цяла седмица ходеше в бижутерията само да го гледаш. Това ме уплаши, Еленке.

Л е н к а (*глухо, дърпа се*). Уплаши ли те?

К р а й с е л с к и. Да. Стори ми се, че. . . с него. . . бижутерът може. . . може да те купи. Защо потрепера туй? Ето този е първият пръстен, който ти купих, Еленке. . .

Л е н к а (*заплаква*). Да не съм се раждала аз!

К р а й с е л с к и (*смее се глухо*). Ние тогава нямахме още пари. . . чисти бяхме още. . . а оживял ти беше в душата тоя пръстен със сърце — нима не помниш? Аз ти изхапвах устните, за да не ми го искаш, но ти. . . събуди ме една заран със снагата си. . . обгали ме като пьяна и ме склони да го купя. . . (*Отпуца ѝ ръката, залутва мътно поглед.*) Ти първа ме подкупи, Еленке! (*Отпада на стол. Мълчат.*)

Л е н к а (*плаче*). Какво разбирах аз, дете бях!

К р а й с е л с к и. Значи, късно си поумняла. Колата е претурена.

Л е н к а (*хвърля се пред нозете му*). Плати им, Иларионе! Къщите заложил! Ако нямаш, заем направи. (*Ридае.*) Плати им!

К р а й с е л с к и (*прав, разярен*). Стани! (*Тропа с крак.*) Стани, ще те ритна!

Л е н к а (*хвърля се на стол, гледа го мъртвобледа и вече без сълзи*). Но аз не мога да преживея туй! Да те затворят? О, боже!

К р а й с е л с к и. Да, може да ме затворят. Тогава ти ще продадеш обици, пръстени, платове, всичко. И ще се облечеш в черно. И ще ми носиш в затвора по пакет тютюн. Какво от туй?

Л е н к а. Ох, не мога! Не мога!

К р а й с е л с к и. Тогава побързай да си идеш. И то час по-скоро. А аз ще задържа децата — те няма да останат на пътя, мислил съм, когато съм вършил. Те ми са били единчката грижа. Защото ти можеш да се откажеш от мен. . . и от очернелото ми име. . . име

на рушветчия. . . на лъжливец. . . име на негодяй, който е мърсил страната си, тровил е душата на народа си... който е плюл върху заветите на своята младост. . . *(отпада на стол)* който е погазил всичко мило и свято у себе си. . . *(Мълчи, после става.)* Ти можеш да се откажеш от моето име, но децата ми не могат: то живее у тях. А не могат избяга те на месечината. . . нали? *(Ходи.)* И не трябва! Не трябва! Защото те не са сами! С тях са децата на цял град, цяла столица, ха-ха-ха! *(Спира злорад.)* Токо тъй ли изникна тая столица. . . тъй богата, хубава, угледна! Ха-а! А я потърсете сред нея тъмница. . . да, тъмница по-прилична, нова, за повечко хора, за по-отбран свят! Потърсете! Няма! Не е дотрябвала още такъва тук! Ха-ха-ха! *(Отпада на стол. Мълчание.)*

Ленка. Да помислим, Иларионе, това не е за смях.

Крайселски. Няма какво да обмислям: аз съм мислил и вършил.

Ленка. Ама аз ви слушах и ума ми се взе! Най-напред ще те уволнят, Иларионе.

Крайселски. Ще преваря, ще подам оставка.

Ленка. Но защо? Не е ли по-добре да върнеш, каквото си взимал.

Крайселски. Не може. То не се връща. Де може всичко да се върне.

Ленка. Но ще те съдят, Иларионе, може да те осъдят.

Крайселски. Ще лежа. То е до щастие. Ако се случи, аз ще плащам греховете на хиляди други. Нито мога, нито искам да се върна. Какво искаш ти, да почнем пак ли да си дояждаме с хляб и сирене? Хм, ще си довърша къщата, ще вляза в някоя партия, че като се развъртя наново, ще удвоя това, което съм спечелил досега.

Ленка *(става)*. Ти си луд, Иларионе. . .

Крайселски. Защо?

Ленка. Ама как го смяташ ти туй? Че то с теб ще стане същото, както с оня от банката: ще ти искат всичко, което е загуба на касата!

Крайселски. Какво бърбеш ти? Защо?

Ленка. Ти от селяните си вземал пари, ама те са на касата! Хвалеше се, добрини си правел, двойно си оценявал имотите, ама сега. . . всичко ще търсят от теб! И ще ни продадат всичко! На улицата ще останем! *(Отпада на стол.)* Боже, миличките ми дечица!

Крайселски. Не може. . . това не може. *(Сяда, тъмен.)* За загуби не могат ме осъди. *(Мълчи, после грубо.)* Не плачи! Сега не бива да се плаче! *(Става и свиwa ръцете ѝ в шепата си.)* Щеш ли? На теб ще ги припиша! Още утре — всичко ще припиша на теб! *(Отдръпва се и ходи.)* Не, аз забравям, това сега не помага. . .

Ленка *(прегръща го)*. Защо? Защо да не помага? Припиши ги на мен, кого друг имаш? Аз не съм ли майка на децата ти? Милички, припиши ги на мен! *(Гали се лукаво. Втурва се слугинята.)*

Слугинята. Господарю, момчетата долу върнаха селянина — селянина от нашето село. . .

Крайселски *(държи Ленка и плахо)*. Върнаха ли го?

Слугинята *(задъхва се)*. И той лошо говори — щели да ви затворят. . .

Ленка *(държи се о мъжа си)*. Ще го затворят ли?

Слугинята. На, да чуете! *(Отваря прозореца — долу шум.)*

Гласът на селянина. И ние веке нечеме да живеем в колиби! Само они ли да дигат бини, а?

Завеса

ТРЕТО ДЕЙСТВИЕ

Салон-антре в старата къща на Крайселски. Посред—обвесена клетка с канарче. Надясно стълби за слизване в двора, наляво софа и маса до голям прозорец с шарени стъкла. Дъното е ъглесто с няколко врати за стан. Зад стълбите надясно се губи коридор. Ден. Из коридора тича слугинята — играе на кон, юздите държат двете дечица на Крайселски. Групата шумно се изгубва по стълбите надолу. Из средната стая излизат Крайселски и посредникът.

Посредник. Тази работа не е шега, ти размисли. Някои, знаеш, като им се случи нещо такова, забъркат се като в кълчища, па припишат имуществата си на тъст или на брат — нали сега не минава да прехвърлиш какво да било на женино си име? Припишат, ти викам, всичко на някой друг, а сами се остават да бъдат осъдени. . . Глупост! Това е най-голямата грешка, която човек може да извърши.

Крайселски. Разбира се, разбира се.

Посредник. Тикнат ли те еднаж в затвора, никой вече не те съжалява. На роден брат да припишеш имотите си, пак ще те отяде и ще ти остави сирачетата на пътя да те кълнат и в гроба.

Крайселски (мрачен). Шопа снощи ми се похвали, че ако дойде до съд, ти щял си да им бъдеш свидетел. . .

Посредник. Кой, аз ли? Лъжа. Занаят ми е и ми отърва това — ще се разчуе из селата, че държа с народа, — но не приемам. Ако нещо призная, зер, като те повикат пред съда, нали трябва да говориш?

Та ако нещо призная, то ще е, че. . . че са ви давали в заем пари. Какво друго мога да признавам, не съм луд да вляза и сам в капана!

Крайселски. Слушай, не ставай такъв. . .

Посредник. Ама защо?

Крайселски. Продумаш ли ти това, тя се свърши.

Посредник. Ама, г-н Крайселски, знаеш, таковънък. . .

Крайселски. Какво ти обещават, а?

Посредник. Одумват се до хилядо, па. . .

Крайселски. Ще се лъжем ли?

Посредник. Защо? Е-е, гледай го сега! Че аз, като ти гледам къщите, вярвай, сърцето ми се топи! Толкова труд, толкова грижи и да ги продадат, да иде всичко на юха! Не, на ми ръката, против теб не излизам! Ще ги излъжа. От теб приемам и малко, съвсем малко. . .

Закриват се по стълбите. Крайселски след малко се връща прегърбен и влиза в стаята си. Из стълбите се явява Славчо, стъпва на пръсти и се скрива в стайчка до софата наляво. Глухо, канарчето тихо кърши глас. Из стълбите препуска нагоре слугинчето пак като преди: играят на кон, карат я децата и се изгубват по коридора зад стълбите. Звъни. След малко слугинята нерешително се явява и отваря вратата на стаята, в която е Крайселски.

Крайселски (от стаята). Излезе ли госпожата ти? Ела де!

Слугинята (не влиза). Отидоха на черква с госпожицата отдолу. Не знам какво си приказваха, оная плака.

Крайселски (отвѣтре). Коя? В трапезарията ли са децата? Ела де!

Слугинята (чуни се и стои вън). Оная, госпожицата отдолу, плака — любовник ли имала, какво. . .

Крайселски (излиза с полуцилиндър и бастун, погалва слугинчето). Защо се дърпаш, няма да те изям. Та плака, ха? Ами госпожата ти?

Слугинята. Тя се смя, смя. . .
Крайселски. Тъй ли? От сърце ли се смя?
С глас ли?

Слугинята. Смя се с глас, то се знае.

Крайселски. А защо се червиш?

Слугинята. Е, червя се. . . вие, господарите, само си играете с нас. . .

Крайселски. Гледай добре децата, Невенче, аз ще те ожения теб, ще те наредя, ст! (*Слуша към стаята на Славчо.*) Той нали излезе? (*Слушат изплашени. Славчо шумно ходи из стаята.*) Ст. (*Високо.*) Моме, да гледаш добре децата! Да не излизат никъде, докато се не върне госпожата ти! Аз скоро ще си дойда. (*Важно слиза по стълбите.*)

Слугинята (*отваря вратата отляво*). [Вие сте били тук.

Славчо (*от прага*). Да, с извинение. . .

Слугинята. Господарят пита за госпожата, пък то. . . (*Изсмива се в шепата си.*)

Славчо. После? (*Имитира я.*) Хи-хи-хи! Буболечка!

Слугинята. Тя отиде, г-н Славчев, с госпожицата отдолу да слушат един, дето пеял в черква. . . хи-хи-хи!

Славчо (*настрана*). Н-н-н, цъфна Медникарчето!

Слугинята. Хубав бил, приказваха. Госпожата викаше на госпожицата: ще ти го взема.

Славчо. Ти много знаеш! Какво ми се хилиш като на господаря си? Марш! (*Слугинчето се закрива в коридора.*) Буболечки такива, как се докарват, пфу! (*Ходи.*) Ама то, те ги учат, тия новоизпечени господари! Еснафът стана аристократ и ето ти вкус, ха-ха-ха! Не Искър да прекарат оттука, ами и потоп да ливне, пак не ще ги измие! (*Влиза в стаичката си и скоро излиза с изписан лист хартия.*) Хм, ако не ме домързи да го свърша, брр, ще му го подхвърля в кабинета, баста! (*Ухилен до уши, високо чете.*) Господа съдии и съдебни заседатели и — с ваше позволение — мили наши дечица и бъдещи внуци и правнуци! . . . Моля, мо-

ля, г-н председателю, не ме прекъсвайте, моята реч бива по-скоро да се адресира към трети лица, които са още зад кулисите на живота, към поколенията, за които вие, строителите, градите тия големи, големи къщи, ха-ха-ха!

От коридора надникват слугинята и децата, затиснали уста, за да не се разсмеят.

И защо се вълнувате, г-да съдии? Какво е извършил мойт клиент, достопочтеният г-н Иларион Крайселски? Станал стопанин на две къщи! Но кой от вас. . . (*Пръхва сам да се смее. Слугинята и децата избухват в смях с пискливи гласове и избягват.*) А-а, готованчета! Тъй ще се изсмеете вие над бащините си гробници и ще им къркате рушветчийските мюлкове по кафе-шантаните, ха-ха-ха! (*Сяда.*)

От двора се чуват женски гласове.

Славчо (*шепне*). Иде! Ще изгорят и двете къщи! Брр! (*Скрива се в стаята си.*)

Ленка (*вика от стълбите*). Невяно! (*Отърча слугинята с децата.*)

Слугинята. Господарят ей сега излезе и каза, че скоро ще се върне.

Ленка. Тъй ли? Върви да облечеш децата. Защо не си ги измила още? (*На децата.*) Ха да ви измие слугинята, че я — изцапахте ме!

Слугинята отвежда децата и се закриват в коридора. Славчо гузно пристъпва.

Ленка. Ах, г-н Славчев, какво направихте с бедното момиче!

Славчо. Аз? С кое момиче?

Ленка (*снема капелата си, хвърля се на софата и си вади ръкавиците*). Със Свободка. Не е спала цяла нощ. Тази заран ми се измоли с плач и ходихме. . . в някаква черква там. . .

Славчо. За Медникарчето ли?

Ленка. Тя го дебнела и преди, подозирала го.

И го заварихме, тъкмо пееше. . . не е с брада. . . ти там лъжеш. . . но страшно беше. (*Закрива лице и истерично се смее.*)

Славчо. Аз ви казах, постъпих подло. . .

Ленка. Не знам какво ѝ беше на бедното момиче, но аз не вярвах на очите си. . . И не можеше да се вярва, тъй си пееше той, сякаш се е родил черковен певец. . . А като спря поглед към нас, секна му гласът.

Славчо. Подло постъпих!

Ленка (*става*). Свободка избяга. . . с плач избяга навън. . . щеше да примре. Вий сте лош, аз ви намразих!

Славчо. Не ме убивайте!

Ленка (*заканва му се с пръст*). А и с оня селянин! Биваше ли тъй, мъж ми не е мигнал цяла нощ. Слугинчето ни разказа всичко. Присмивате се на хората, пък вие самите. . . уж идеи проповядвате. . . а нă ви, черковни певци! Пфю, черковни певци! Мразя ви аз, всички мъже сте таквиз!

Славчо. Вие не ме мразете! И аз не съм спал цяла нощ! Не ме убивайте!

Ленка. Ах, не-не-не, оставете ме. Ох, какво правите? Вие не знаете какво става в тази къща! (*В прегръдките му.*) Г-н Славчев!

Славчо. Знам аз! (*Обсипва я с целувки.*) Какво ти трябва той — нека го затворят! Тогава ние ще избягаме — ти си страстна жена! Аз, аз с теб и в Сахара ще ида, в Сибир, в Сахалин! (*Погледва през прозореца и сепнат.*) Пфу, мъж ви си иде! Дяволи!

Ленка. Нă сега, видяхте ли, ха-ха-ха! (*Прибира бърже шапката и ръкавиците си.*) Скрийте се в стаята си.

Славчо. Чакайте! Той си гледа къщата! (*Държи я.*) Недейте бяга! Аз не искам да крием! Скъсайте с него! Свършете още сега! Той е един крадец!

Ленка. Вий сте луд!

Славчо. Ах, луд съм!

Ленка. Вие сте нахален!

Славчо (*стъписва се като ударен*). Вие това —

Ленка. Не, не, г-н Славчев! Но вие ме разсър-

дихте! Ах, вие не знаете какво става в тази къща! (*Държи го разтреперана и погледва през прозореца.*)

Славчо (*притегля я*). Но, останете, той си гледа къщата!

Ленка. Друг път! (*Целува го.*) Скрый се сега в стаята си, скрий се. Ако излезе, аз ще дойда, аз ще дойда. (*Гледа през прозореца.*) Ето иде! (*Избягва по коридора.*)

Славчо. Хиляди дяволи! (*Скрива се в стаята си.*)

По стълбите бавно се качва Крайселски, явява се тъмен, блуждаещ поглед, сяда на софата и се замисля. Из коридора се явява Ленка угрижена.

Ленка. Дойде ли си?

Крайселски (*изохква и без да я погледне*). Ходили на черква. . . видя ли някого. . . чу ли нещо. . .

Ленка. Успокой се бе, Иларионе. Нали и сам каза, ще я наредим.

Крайселски. Ще я наредя аз. Ще припишем всичко на баща ти.

Ленка. Тъй ще е най-добре.

Крайселски. Не знам ще приеме ли, не знам!

Ленка. Защо да не приеме? Дъщеря му съм.

Крайселски. Пиши му още днес. . . нека дойде. Нищо не му обаждай, да не се усъмни. Ти не ги знаеш старите еснафи — други са те, характерни са. Аз ще го подведа; ще му докажа, че съм заборчлял. . . че са ме излъгали търговците на тютюна. . . той все е чел вестниците. . . И пак е така, аз мислех от техния гешефт да ударя повечко. . . А какво взех, нищо. . . и заборчлях — така ще го подведа. Ако дойде до съд, той трябва да вярва, че може да се откаже от всичко, може даже и от себе си да даде. . . старите еснафи са епитропи, ти ги не знаеш! (*Мълчи и скръшено унесен.*) Така. . . той трябва да вярва, че ще бъде оправдан. . . че ще си изплатя дълговете. . . и трябва да се задължи, че ще прехвърли къщите върху децата. . . ако аз умра. (*Роши си косите.*) Къщата ме събори, Ленке! (*Гледа през прозореца, почти любовно.*) Хубава е! Не е ли хубава? Няма като нея наоколо!

Л е н к а. Забрави всичко бе, Иларионе, бъди пак корав като снощи.

К р а й с е л с к и. Ех, пред хора все още се крепи човек, но насаме...

Л е н к а. Че то... ако си такъв, ти сам ще се издадеш пред съда. (*Глухо.*) Ние забравяме, квартирантът може да е тука — студентът.

К р а й с е л с к и. Какво ми важи!

Л е н к а. Ама аз забравям да ти кажа, ха-ха-ха! Ти не знаеш, ха-ха-ха! В една черквица бяхме тази заран, Свободка ме заведе — тя люби един студент, така го е zalюбила, ха-ха-ха! Ха-ха-ха!

К р а й с е л с к и. Не се смей тъй! Не е хубаво да се смееш тъй! (*С Ленка истеричен припадък.*) На, видя ли?... А-а, какъв излезе тоя наш живот!

Л е н к а. Тя го люби, плаче за него, ха-ха-ха!

К р а й с е л с к и. Не разказвай, остави, нищо не говори.

Л е н к а (*след малко*). Как е хубаво... че тя го люби така... как е хубаво... (*След малко.*) Zalюбила го по вечеринки... Той — Ботевите песни пеел... Все Ботевите...

К р а й с е л с к и (*скача*). Ще полудея! (*Дълго мълчание.*)

Л е н к а (*опомнена, говори като на себе си*). Zalюбила го... хубав... пеел хубаво... А това е то, това е то, това е то!

К р а й с е л с к и (*сяда до нея*). Недей вече, Ленке...

Л е н к а. Аз ще ти кажа... но...

К р а й с е л с к и. Тайна ли е? Не обаждай, аз не искам да знам; чужди тайни не бива да се обаждат...

Л е н к а. Тя е друга тайна: той бил черковен певец!

К р а й с е л с к и. Опомни се, за какъв черковен певец ми говориш?

Л е н к а. Студентът. С дълга къдрава коса, голям, с големи черни очи, тук речи държал за Ботева... (*Излязва се, със слисано лице.*) Днес пееше херувикото... Няколко жени в черквицата и поп с голям чер-

вен нос, и икони с такива светли бои... Той пееше — замижал, пееше херувикото, а-а, ха-ха-ха! (*Тресе се.*)

К р а й с е л с к и (*чуни ѝ ръката*). Стига, казвам ти; на какво туй прилича, глупости плеещи, не те разбирам вече. Сега ли намери да одумваш? Ние не можем да съдим... ние не трябва да съдим никого! (*Мълчат.*)

Л е н к а. Но те съдят...

К р а й с е л с к и. Да съдят. Който може... който има очи, нека съди. Кой са те... дето съдят, кои?

Л е н к а. Ония снощи... долу... студентите.

К р а й с е л с к и. Те... може да съдят те. Ако и те не съдят... на какво ще замяза животът? (*Става*). Нима аз... в душата си... не съдя?

Л е н к а (*права, треперееща*). Иларионе!

К р а й с е л с к и. Как мислиш ти? Да не съм дърво, пън?

Л е н к а. Иларионе! Върни им ги! Нека си вземат къщите, всичко да вземат, Иларионе!

К р а й с е л с к и. Глупости. Седни тука. Ти съвсем се разкисна. И-и, жени... Аз ще се затворя, искам да приготвя книжата за прехвърлянето на къщите, трябва да свърша с това. Виж... не е ли по-добре, телеграфирай на баща си да доде веднага. (*Трие си чело.*) Нека свършим... да се успокоя. Тъй, прати телеграмата с момичето, а ти остани при децата... не ги оставяй да идват при мен... (*Тръгва към стаята си.*)

Л е н к а (*мъртвобледа, нерешително*). Иларионе, не ме оставяй сега...

К р а й с е л с к и (*извърнат*). Защо? Какво пак?

Л е н к а. Остани при мен.

К р а й с е л с к и (*зъл*). Да те забавлявам ли, Ленке? Сега ли да те забавлявам?

Л е н к а. Инак... аз ще пратя децата при теб.

К р а й с е л с к и. Какво искаш да кажеш! Аз не отивам да се забавлявам, разбери. (*Тръгва.*)

Л е н к а. Иларионе, не ме оставяй!

К р а й с е л с к и (*дълго я гледа*). Какво искаш да кажеш наистина?

Л е н к а. Това — децата ще дойдат при теб.

Крайселски (*грубо*). Те няма да идват сега при мен! Аз ще се заключа, свършено!

Ленка. Те ще хлопат. . . те ще хлопат, докато им отвориш. . .

Крайселски (*повръща се на стъпка*). Без глупости, жена, децата могат и да поиграят. По-добре, за да не хлопат, заключи ме отвън и окачи ключа на стената — да мислят, че ме няма.

Ленка (*разтреперана*). Заключи се сам, те няма да хлопат.

Крайселски влиза в стаята си и се заключва. Ленка го гледа и злобно възбудена, отваря стаята на Славчева.

Елате при мен. Не, вие елате! (*Отива на софата.*)

Славчо (*предпазливо*). Аз. . . неволно подслушах всичко. . . и ви разбирам.

Ленка (*излегната*). Толкоз по-добре. Седнете тук, по-близо. Вие се боите, ха-ха-ха!

Славчо (*сяда колеблив и пак става*). Това е страшно. . . което правите вие. . . това е страшно!

Ленка (*сочи стаята на мъжа си*). Той не се бои. Той вече от нищо не се бои. Само къщите си пази.

Славчо (*озърта се*). Не, и той се бои. . . бои се от децата си. . . (*Сяда и задушевен*). Аз ви разбирам. . . И ми е страшно. . .

Ленка (*подава му ръка, унило*). Ще се престрашите. Корави сте вие, мъжете, безсрамни сте. . .

Из стълбите се подава дядо Йордан, върви намръсен. . . изведнаж спира, гледа опулен, колебава се и стои, готов да се върне.

Ленка (*гледа стареца вцепенена, после става*). Ела! Ти навреме дойде, дядо Йордане!

Дядо Йордан (*гледа кръвнишки Славча*). Какво трябва, а?

Ленка (*силно развълнувана*). Нищо. . . нищо не трябва. Седни. Как е Свободка?

Крайселски (*отключва и открехва вратата*). Кой доде, Ленке?

Ленка. Работи си, Иларионе, не са децата, те за сега няма да дойдат при тебе. . . (*На дядо Йордана.*) Как е Свободка, дядо Йордане? (*Крайселски се затваря.*)

Дядо Йордан (*поизкашля се*). Свободка се разциврила долу. . . майка си сякаш оплаква; сега намерила да реди и да се вайка. (*Свива рамене.*) Хич не знам какво ѝ е. То — момиче нали е, събира се с такива хлапетии, може да се е полъгало. Младост има, пък сиромашко е, а те. . . калпазани момчета, само да лъжат: дойде ли за работа, на пари бягат!

Ленка. Не те разбирам, дядо Йордане. (*Гледат се.*) Какво смяташ, защо плаче тя, а?

Дядо Йордан. Та знам ли. (*Бърше си устните, а са му бликнали слъзи.*) Сирачка е, няма си майка, че да я разпита — белки би казала, на майка всичко се обажда. Аз смятам по мъжки: момиче е, думам си, лъгало се е с някого, път тоя днес може с друга. . . зер неделя е, токо се женят. . . куцо и сляпо се жени тука, стига да набута нейде къщица, пари. . .

Ленка (*мъчи се да се разсмее, но не може*). Не е тъй бе, дядо Йордане. Свободка е злато момиче. Изучи я ти, изучи я. Тя няма да си купи мъж; тя ще плюе на мъже, които се продават. . .

Дядо Йордан (*гледа я учуден, а после*). Не е то така, госпожа. Не сме птички и ние, че гнезда да си вием и бог да ни храни — не може то тъй! Затова съм и дошъл аз сега, да ви моля. Трябва да има и тя нещо — сирачката. Бива ли да си остане тъй и да кукува самичка в света? Грехота е. Иде ѝ вече редът да се омъжи и трябва да има на какво, бедната.

Ленка. Че на какво, дядо Йордане?

Дядо Йордан. Нали и аз сега имам свое; дариха ни на старост с местиче — все е нещо. Е, то не е било за това нашето трепане някога по Балканите, ама така дошло сега. . . Море да ми не е Свободка. . . свята правда ви казвам, да ми не е Свободка! (*Скърца със зъби.*) Място ще ми харизват, а? Място! С него. . . по главата целия свят — тъй!

Ленка. Че то не може, дядо Йордане. С място

никого не можеш би по главата; с къща и място светът нас бие по главите, ха-ха-ха!

Дядо Йордан. Може то. Казах снощи на мъжа ви, нека ми отпуснат заем. . . да отпуснат, какво има? Къщичка да дигна, за Свободка мисля. Като си има тя, дето се е рекло, кол забит, ще си намери човек, па ще се омъжи и ще си мине по реда. *(Изгледва накриво Славчо.)*

Славчо *(смутен, огледва се)*. Да ви оставя аз. . .

Дядо Йордан. Седи, защо бягаш? Вчера се гавреше. . .

Славчо. Аз. . . не се гаврех!

Дядо Йордан. Разправай ми на калпака ти! Не се бил гаврил, чунким не ви знаем! Е, хаде, щеш ли? Давам ти я, нà! И къща ще ѝ направя, хаде! Какво се озърташ като лисица в капан, хà? Нали ти беше изгорял джигеря за нея? *(Става.)* Пфу, и туй било мъже! *(На Ленка.)* И всички са такива сега — мазни, мазни, лоени мехури! Пази си ръцете да не се оцапаш, хе-хе!

От стълбите се подава Свободка с добре обърсани, но подпухнали от плач очи. . .

Свободка. Уйко, ела долу!
Дядо Йордан *(соннат)*. Защо, какво има, а?
Свободка. Върви долу, ти казвам!

Дядо Йордан. Ти не се бъркай. Аз теб няма да осрамя, не се бой! *(На Ленка.)* Мен що ми е къща, госпожа! Аз само за нея *(на Свободка, която е сред сцената)*, за тебе ма, сирачка! Защо ми е чест вече. . . *(Притегля я.)* И каква полза за тебе от моите ръждясали ордени. . . от моите зараснали рани — каква полза ма, сирачка! *(Заплаква.)* Нека се осрами побелялата ми в чест и геройства брада — само ти добро да видиш!

Свободка *(грубо се откъсва)*. Правн, каквото щеш! Аз съм ти казала: от една година и ти вече. . . миришеш!

Дядо Йордан. Ха сега де! . . .
Свободка. Воняш! И ако направиш, каквото си

намислил, няма да те погледна! Ще знам, че нямам вече никого на света!

Дядо Йордан. Гледай я сега! *(Държи ѝ ръката.)*

Свободка. Пусни ме!

Дядо Йордан. Е, какво искаш? Ела ти при мен! *(Към другите.)* Как да станеш безчестен при. . . *(Задавят го сълзи.)* Вълци им яли главите, Свободке! Ти паметник ще ми дигнеш, моята внучка, ха-ха-ха! Не ти трябват къщи, така е: ти си имаш къща висока до слънцето, ха-ха-ха!

Свободка. Пак си е тъй! Върви сега долу!

Дядо Йордан *(колебае се, полунаивно)*. Истина, как да станеш безчестен. . . при такъва внучка? Пък и всичко туй, дето го дигате вие тука — и къщи, и палати, — само едно гrrrr, хе-хе! *(Сепнат.)* Ха, я, то гаче ли се залюля бе!

Ленка *(скача)*. Земетресение! *(Отърчва слугинята.)*

Слугинята. Тресе се земята! Паниците изпадаха от рафта!

Крайселски *(явява се из стаята)*. Земетресение! Къщата ми!

Дядо Йордан. Нà, сега! Залюле се най-послед! А-а! Ка-ара-а-й!

Крайселски *(залепен о прозореца, гледа новата си къща)*. Падат — тухли падат! *(Поваля се на софата.)*

Дядо Йордан. Ако няма сега и едно трааас, нищо не е!

Славчо *(избягал до стълбите, мъртвобледен)*. Мина!

Дядо Йордан. Тю, нищо не стана!

Крайселски *(прав, на Ленка, която през всичкото време си стиска лицето в ужас)*. Женице! Оцелях къщите! *(Страстно се целуват.)*

Славчо *(избикаля ги, за да влезе в стаята си, и под нос)*. Надали са се целували така и в първата си нощ!

Дядо Йордан *(повежда Свободка)*. Гледай ти радост, хе-хе-хе! Зер, къщи имат хората, не е шега!

ЕДНОАКТНА ПИЕСА

ОТ ПРЪСТ СМЕ НИЕ

Кабинет на доктор Лазаров — бюро, мушамено канапе, плетени столове, умивалник. В дъното прозорец. Наляво и надясно врати.

Д-р Лазаров ходи развълнуван и си роши косите. Отляво влиза г-жа Лазарова.

Г-жа Л. Защо си такъв?

Д-р Л. Нищо. Как е баба Стояна?

Г-жа Л. Какво ти се е случило, Иване?

Д-р Л. Колега! И пръв приятел — другар от студентство, пфу!

Г-жа Л. Кой бе?

Д-р Л. Хм, Теофилов. Дебне ми пациентите, като маниак. Напоследък се увря и у Кривошиеве — подначалника от финансовото министерство. *(Сяда.)* Шарлатанин. Нали старият Кривошиев боледува. Доверил ми се беше, човекът, като дете. А от няколко дни не ме викат. Днес узнах, викали Теофилова —

Г-жа Л. Мазник!

Д-р Л. *(ходи)*. И какво печели с това, да го пита човек. Пациентът е безнадежден; и в мои ръце, и в негови — краят не ще се забави. Да ми е казал, подлецът, че да му го харижа.

Г-жа Л. Не е то тъй. Засили ли се болестта, ще го викат всеки ден...

Д-р Л. Каналия. *(Ходи и после меко.)* Как е баба Стояна?

Г-жа Л. Тя днес... даже ходи.

Д-р Л. Не може да бъде! *(Иска да излезе.)*

Г-жа Л. Остави я сега — спи. Одеве беше допъпила до прозореца. Пеяло ѝ се, викаше.

Д-р Л. Чудно. (*Сяда.*) Аз не вярвам да осъмне тя днес. Хм, не можеш определи кога ще угасне живота в такива стари.

Г-жа Л. Да беше останала тя в Княжево.

Д-р Л. Да. . . Неловко е, звание такова. . . Лекар си, не приляга никак да изнасяш смъртник от къщата си. . .

Г-жа Л. Ама като казахте, влажно било в Княжево, не знам какво било —

Д-р Л. Е, влажно е, Надя.

Г-жа Л. Влажно то. Сестра ти ми каза: попът прекалил. . . Ха-ха-ха! Идел всеки ден при болната, да ѝ говори за оня свят. . .

Д-р Л. Tais-toi. (*Ходи.*) Chacun a son métier, madame.

Г-жа Л. Да бяхте я дали в болницата.

Д-р Л. Не иде никак, Надя; на ръцете ѝ сме расли, като майка ни е гледала, макар и слугиня. (*Ходи.*) А-а, тоя Теофилов! Ей богу, тия хора живеят само с интриги, с клюки, с клевети!

Г-жа Л. А ти му се беше доверил, откриваше му сърцето си.

Д-р Л. Не му се бях аз доверил толкова, не се бой. (*Изпъшква.*) А бе не съм се упражнявал като студент да пиша, а то. . . бих го типосал сега в такова разказче. . . Ето де трябва да пипат нашите писатели. Промъкне се, знаеш, като джебчия у пациента ти и почне да се маже — (*Имитира.*) «О-о, ние с г-н Лазаров сме другари от детинство, той е отличен човек, незаменим приятел, почтен колега. . . само, знаете, млади сме още, та. . . не винаги сме достатъчно скромни. . . и в трудни случаи рядко търсим чужди съвети. . . аз, господа, се мъча да си наложам за правило при всеки съмнителен случай да се посъветвам с моя професор в Париж» — хе-хе! (*Сяда.*)

Г-жа Л. Че Теофилов в Париж ли е свършил?

Д-р Л. Нали се шля там няколко месеца, уж да се специализира.

Г-жа Л. Трябваше и ти, Иване, да си пишеш с твоите професори.

Д-р Л. Е-е, ще му се не видят и професорите. Не е там работата, светът е глупав. (*Ходи и насмешливо.*) Да, и най-умните хора в света са винаги достатъчно глупави, за да ги мамаш. (*Ходи.*) То е един фарс, Надя — нашето. . . един фарс, който се разиграва, откакто има на света лекари. . . един фарс, в който шарлатаните са мъдrecи, а резонерите — хапльовци. От-вра-ти-тел-но глупав свят!

Г-жа Л. (*става*). Звъни някой. Ти слушай, Иване, глупав-умен светът, ние трябва да си отваряме очите, че то. . . всеки гледа да ти грабне залька от устата. А пък зима иде, ти нямаш шуба. . . че и аз. . . нали говорихме, ще трябва да си купя балтон, милички. Да видиш какви нови има, с талия, колко са хубави! Чудни. Днес получих модния журнал и си избрах един — искаш ли да го видиш?

Д-р Л. После, Надя, после. (*Целува я.*) Аз трябваше да прегледам и баба Стояна — бедната жена. Тя не трябва никак да става, Надя; най-малката умора може да я покоси.

Г-жа Л. (*до вратата*). Къде мога да я пазя аз, Иване, майка да ми е, пак не бих могла: влез и в моето положение. (*Излиза и пропуска да влезе отец Пантелей, млад, сух, твърде неспокоен, почти зъл.*)

О. П а н т е л е й. Господин докторе, ще ме простите.

Д-р Л. (*плахо*). Успокойте се, какво ви е? Седнете, моля ви се.

О. П. Мен и не ми се сяда. (*Хвърля неспокойни погледи.*) Аз мога и да ви огорча, но —

Д-р Л. (*с растящ страх*). Не, защо, пациентите не могат да ни огорчават.

О. П. Разбира се, от тях ви е препитанието. За това и аз —

Д-р Л. (*съвсем изплашен*). Но успокойте се, седнете. (*Иска да му хване пулса.*)

О. П. Какво правите вие? Аз не съм болен! Възмутен съм аз! *Вдън душа съм потресен!*

Д-р Л. (*взема позиция зад масата*). Не обичате ли да седнете? Видите ли, и аз съм нещо разстроен, та вашата възбуденост може —

О. П. (*сяда и го гледа изпод вежди*). Аз съм възбуден, да! Но надявам се да ме упътите, г-н докторе. Вие непременно ще ми отдадете право!

Д-р Л. Защо не.

О. П. Голяма неприятност, човек може ей тъй, знаете. . . (*Скръзва със зъби*.) Какво ще ви е вам бе, господине, ако вие през месец-два, да речем, гледате една болна, а тъкмо на края ви изпъдят и повикат друг лекар? Какво ще ви е, а?

Д-р Л. Хм — да, то е —

О. П. Няма ли да се възмутите, няма ли? (*Скръзва със зъби*.)

Д-р Л. Може ли да не се възмути човек. Аз днеска го изпитах на гърба си. То е диващина, жестокост е.

О. П. Каква ти диващина и жестокост, докторче — то е цяло човекоубийство! Моля ви се, ние, свещениците, и вие, лекарите, вършим, се казва, еднаква работа: вие церите тялото, ние — душата.

Д-р Л. Хм, има общо в професията ни.

О. П. Нашето, разбира се, е по-духовно, така да се каже; ние се грижим за спасението на болната, подготвяме я за царството божие, правим я свое духовно чедо и чакаме с вяра в господа-бога да ѝ дадем последното причастие и да хвърлим първата шепа пръст върху тленните ѝ останки.

Д-р Л. Да, вашето е по-неприятно. . .

О. П. Как? Защо? Нямате право! То е все също! И вие — или ще изцерите страдащия, или ще му помагате до последно издихание. Също като нас. И също като нас вие работите за прехрана.

Д-р Л. Как тъй! Е, то разбира се — но. . . (*Сяда*.)

О. П. Какво «но», докторче?

Д-р Л. (*раздразнен*). Моля ви се, вие сочите помлад от мене, защо ми викаете докторче?

О. П. Извинете, аз от любов, г-н докторе, от братска любов. Та ще ви кажа, ние се храним от работата си. Аз навестях месец-два болната. . . Турете се

на мое място — два месеца наред биете път, губите време, вършите си службата без парица полза, а на края — да викат друг лекар! Не е ли това вън от човешките и божии закони! Не е ли? Кажете по съвест?

Д-р Л. За това не се спори, отче — то е безчестие, пладнешка кражба.

О. П. Убийство е, докторче, просто убийство! Защото — помислете — не само залька ви вземат от уста, не, а — мястото ви в света запразнуват. Все едно да ви кажат: вие сте излишен във вселената, махнете се!

Д-р Л. Държите ли вие речи в черква, отче? Желал бих да ви послушам, ха-ха-ха! И прав сте. Но по-скоро трябва да няма място във вселената именно за тия изверги, които изместват колегите си. Да, извърши ли някой такъво безчестие — за ухото и — вън от света, вън шарлатанинът! (*Ходи*.) От вселената навън!

О. П. (*става*). Нали, докторче? Тогава да се запознаем: аз съм попът от Княжево, свещеник Пантелей.

Д-р Л. Че тъй кажи бе, и аз се чудя къде съм те виждал. Ние често биваме в Княжево, зет ни е в запасната школа, капитан Лилов, трябва да го знаете.

О. П. Как не, че нали —

Д-р Л. При него имаме болен човек, стара жена, та често я навестях.

О. П. Именно, г-н докторе, та и аз —

Д-р Л. (*гледа си часовника*). Много ми е драго —

О. П. Аз ей сега, докторче. Само, моля, да не се огорчавате. Вие като лекар веднага ще ме разберете. Болната, както знаете, лежа в Княжево два месеца и три недели.

Д-р Л. Коя?

О. П. Че. . . баба Стояна, докторе, не знам как ви се падаше. Вие не се огорчавайте, смъртта е за смъртните, брате — от пръст сме ние и на пръст ще станем. Душата да е спасена, душата! А аз цели два месеца я навестях веден, докторче. Кажете, нямам ли право след туй да считам, че болната е вече моя енориашка, мое духовно чедо, мой дълг и моя съвест и — и — с една дума, нямам ли право аз да ѝ дам последното причастие?

Д-р Л. Да, но —

О. П. Моля, вие да не мислите, че аз съм от ония, които. . . Не! Има ги и такива, но аз — не! Ето, моя во Христе брат от Владая само за това мисли. И за тоя му нрав господ-бог го подложи на тежко изпитание — истина! Миналата година — ето, ще ви разкажа, — миналата година по децата се яви лошо гърло и в един ден погребях три селеки дечица — да ти се скъса сърцето! А вечерта отец Евтимий минава за града и аз му се оплаках. «Три бедни дечица — му викам, — ангелчета!» Пък той: «На калпака ми ги разправяй ти тез! — Изтърси: — Те са за тебе три опела!» Такъв грях, г-н докторе! Баре да бяхме насаме, пък то кръчмата пълна със селяни! Че като зина един шоп — право, куме, та в очи: «Завиждаш ли ни, отче? — му викна. — Нека се върне и на владайки!» (*Прав, опулен.*) И какво излезе, г-н докторе, какво излезе? До неделата болестта се пренесе във Владая! Пренесе се и кого повали? Са-ма-та попадия!

Д-р Л. (*стъписва се*). Какво ми казваш ти бе, отче?

О. П. Отнесе я, г-н докторе, остана отец Евтимий да кукува като пръст!

Д-р Л. (*потресен*). Живот за кирливи грошове! Ф-ю-ю!

О. П. Та — на думата си, докторче — аз не съм от тях! Моето е друго, търся си правото. Преди пет дни чух за вашата баба Стояна. . . ете. . . била вече зле. И не я споходих, зер, ред е да я причестя, си мисля, и чакам да ме викат. Чакам ден, чакам два — няма. Чудя се какво стана с тая жена? И снощи в кръчмата. . . какво мислиш? Бобошевецът ме подзе отдалеч: «Я си дигни ботуша — вика, — ей че динена кора ти тикнали!» Жегна ме нещо. «Защо бе, Гето?» — питам. А той: «Ти би тъпана край болната у капитанина, пък други събраха парсата» — каза и разсмя хората. Ако вярвате, тръпки ме побиха, г-н докторе!

Д-р Л. Те са те подиграли бе —

О. П. Как? Защо?

Д-р Л. Кой ти е разказал всичко туй?

О. П. Как кой? Бобошевецът! Селяните! Хората и от коливото куснали!

Д-р Л. (*пръхва в неволен смях*). Май с шопи! Добре са те познали те тебе!

О. П. Брате, с умирачка шега не бива —

Д-р Л. Не бива, отче, ха-ха-ха! (*Сяда и поутихнал.*) Дявол да ви вземе, жива е още жената бе!

О. П. Не греша на бога, г-н докторе, хората видели!

Д-р Л. (*разсмива се с глас*). Стига бе, ще ме скъсаш!

О. П. Ама. . . приказка ли е туй? Като е умряла вече жената, как ще е жива?

Д-р Л. (*в неудържим смях*). Май с шопи! Ох — дявол да ви вземе — с вашите шеги — за кирливи грошове — тю-ю!

О. П. (*заразен от смеха*). Все пак. . . ти ми кажи, докторче. . . имената на свещениците, които сте викали на опелото. . . аз имам право на половината такса, брате. (*Глухо се смеят и се гледат. Някой се мъчи да отвори вратата отляво и се чуе немощен глас.*)

Гласът на баба Стояна. Ох, отвори ми бре, господарче.

Д-р Л. (*отваря и въвежда баба Стояна — живи мощи*). Ела, стара —

О. П. (*настрани, опулен, кръсти се*). Е-е, не го е грях Бобошевецът!

Баба Стояна. Чух ти смехът бре. . . и ме потегли да те видя. . . (*Притисва се о д-р Лазарова.*) И-а, Ване, не било лесно да се умира, господарче.

Д-р Л. Седни, бабо. (*Полага я на стол и ѝ взема пулса.*) Охо —

Б. С. Чух ти смеха бре. Смее ми се и мен сърцето днес. Ох, аз вече ще умра.

Д-р Л. Нищо ти не е. Виж, и отче поп от Княжево е тука, нали го познаваш?

Б. С. (*дига сепнато глава, после се дърпа и замижава*). Ох, той ли е?

О. П. Аз съм, бабо Стояно — не се бой; бог е велик; скоро ще те прибере в царството си; ние всички

сме на тоя път; от пръст сме, бабо, и на пръст ще станем.

Б. С. (*скрива лице в прегръдките на д-р Лазарова*). Страшно ми е, сине — тоя поп от Княжево ли е? (*Трепери.*) Да си иде! Не ща го!

Д-р Л. (*мъхва с ръка на попа*). Почини си, стара, ще ти мине. Не ще те оставя аз — след малко ще ти дам няколко капчици лекарство, ама такъво, че и мен да ми стане сладко. . . За майка съм те имал аз тебе. . . в твоите ръце съм отраснал аз —

Б. С. Благодаря ти бре, Ваньо. И от бога добро да видиш, господарче. Ох, лошо ми стана мене. Не е ли време. . . да се причестя, сице?

О. П. (*прекръства се*). Баре. . . да бях донесъл светото причастие!

Д-р Л. (*държи болната и сепната пипа пулса ѝ*). А-а, бедната. . .

О. П. Да я причестим?

Д-р Л. Бързай, няма време за причастие: тя гасне, донеси си патрахила.

О. П. (*прекръства се*). Благодаря, докторче. (*Бърже излиза.*)

Д-р Л. (*държи болната и унесено загледан по излезлия свещеник*). Човекът бил. . . венец на божните творения!

ПРЕД ВЛАХЕРНСКИТЕ ВРАТИ

ДВУАКТНА БИТОВА КОМЕДИЯ

ЛИЦА

ПОЛИХРОН ПОЛИПЕДИПУЛО — пловдивски банкер
 ЕВРИПА — негова дъщеря
 МАЙОР АСЕН ПРЕСЛАВСКИ } младоженци
 ПОДПОРУЧИК БАЛКАНСКИ
 ЛАМБРИ — любовник на Еврипа
 ЕВДОКСИ — гъркоманка
 ВЕСТОВОЙ
 НОТАРИУС

ПЪРВО ДЕЙСТВИЕ

Салон в дома на Полипедипуло. Източен стил — издадено на полукръг дъно с много прозорци. Мека мебел в избеляло синьо сукно. По стените семейни фотографии и малки картини. На ъгъла отляво голямо огледало. Наляво и надясно врати.

Ден.

М а й о р П р е с л а в с к и (*параден, разпечатва плик*). Каза ли ти нещо?

В е с т о в о й. Тъй върно, господин майор: каза ми да ви дам писмото, когато те тръгнат за черква.

М. П р е с л а в с к и. Сама ли беше, когато ти го даде?

В е с т о в о й. Никак не, господин майор: сестрите ѝ редяха булчанската ѝ премяна. Ама тя ги изпъди, че тогаз ми даде писмото.

М. П р е с л а в с к и. Как ги изпъди! Говори ли се тъй, войник?

В е с т о в о й. Виноват, господин майор, каза им да си идат.

М. П р е с л а в с к и. Тъй, ами. (*Препрочита писмото и през нос.*) Хм, ами. . . онова хлапе, братовчедчето, яви ли се и днес?

В е с т о в о й. Не съм го виждал, господин майор.

М. П р е с л а в с к и. Какво е туй «не съм го виждал»? Казах ти, ние сме тук в неприятелски лагер: ще следиш, ще виждаш, ще чуваш всичко! И където да те пращат, ще питаш мен. Никого друг няма да слушаш! Върви сега.

Вестовой. И госпожицата ли няма да слушам, господин майор?

М. Преславски. Каква госпожица — тя от днес ми е госпожа.

Вестовой. Тъй вярно, господин майор. И нея ли да не слушам?

М. Преславски. Нея най-малко, разбра ли?

Вестовой. Разбрах, господин майор! (*Излиза надясно.*)

Майор Преславски сам. Излягва се на канапето и прави кълба от дима на цигарата си. След малко влиза подпоручик Балкански.

Подпор. Балкански. Забавихте се, господин майор, черквата е пълна с народ, свещениците се вече облякоха.

М. Преславски (*излегнат*). Има време, подпоручик, седнете.

Подпор. Балкански. Но, господин майор — (*Сяда.*)

М. Преславски. Харесахте ли си шаферката?

Подпор. Балкански. Фъфли малко, та сладко приказва.

М. Преславски (*вади писмо*). Моята невеста, подпоручик, не фъфли, но още по-сладко приказва. (*Чете.*) «... Нека папа да ти даде полица за 50 000 лева, че тогава ела в черква да се венчаем, иначе да не идваш. Ако не ме послушаш, папа ще ни излъже и аз ще бъда нещастна.»

Гледат се и прихват да се смеят.

Подпор. Балкански. Но това не е хубаво, господин майор.

М. Преславски. С хубава жена всичко е хубаво, подпоручик. Еврипа е хубава. Аз бих я задигнал и от цигански колиби, разбира се, но така е по-добре, нали?

Подпор. Балкански. Значи, вие ще чакате баща ѝ?

М. Преславски. Вие не бихте ли го чакали, подпоручик?

Подпор. Балкански. Ще има голямо смущение в черквата, докато той се досети.

М. Преславски. А-а, той скоро ще се досети, подпоручик, богатите хора са досетливи в такива случаи.

Подпор. Балкански. Голям скъперник бил, казват.

М. Преславски (*прави кръгове от дим*). Цял Юда — от беломорските острови.

Подпор. Балкански. Ако не склони, господин майор?

М. Преславски. Как смее? Еврипа ще ми пристане и тогава ще му вземем сто хиляди. (*Мълчат.*)

Подпор. Балкански. Да не е игра това — писмото?

М. Преславски. А-а! (*Гледа го остро.*) Защо? Кажете, подпоручик?

Подпор. Балкански (*свива рамене*). Знам ли? Лукави са те —

М. Преславски (*отпуца глава и пуши мрачен*). Да-а, старата Византия е в тях, макар и разпарцалена като циганска черга. Но затуй пък ние не бива да сме глупави. Ние трябва да сме умни, подпоручик.

Подпор. Балкански. Господин майор, да не иска тя сама... с това писмо тъй, из засада... да разстрои брака си с вас?

М. Преславски. Мина времето на Крума. Върти се тука едно хлапе, но и то ѝ е братовчед — тя не може да се ожени за него. А друг няма. При туй — аз ѝ държа писмото. (*Потупва си сабята.*) Пък нали имаме и това?

Подпор. Балкански. Е, да — (*Става.*) Значи, господин майор?

М. Преславски. Вървете в черква и чакайте развие-тие-то на съби-тия-та.

Подпор. Балкански. Все пак... ще направи лошо впечатление, господин майор.

М. Преславски. Вярвам, вярвам. Ще изгу-

бя малко пред хорските очи. Но за хубава жена ние някога сме се отказали и от Цариград, подпоручик, върнали сме се и от Влахернските врата —

Подпор. Балкански дава чест и излиза наядно. След малко влиза Полихрон Полипедипуло.

Полипедипуло. Ох, ох, забавихте се, господин Асене!

М. Преславски. Господин Полипедипу-пу. . . е-е, аз винаги греша вашето презиме.

Полипедипуло. Нищо, нищо, господин Асене.

М. Преславски. Господин Полихроне, вие сяхте да припишете, струва ми се, едната от къщите на дъщеря си?

Полипедипуло (скача). Разбира се! И я приписах още вчера, заповядайте! (Дава му документ и потрива ръце.) Ето, тази къща тук е вече ваша. А сега да вървим, господин Асене! Целият град ни е почел, такава сватба не е ставала!

М. Преславски (скрива документа). Тогава вие сте приготвили и чек за 50 000 лева?

Полипедипуло. Чек? Чек за 50 000 лева? Не (сяда), дъщеря ми не ми е говорила това!

М. Преславски. Те ще са за мен, господин Полихроне, не за дъщеря ви.

Полипедипуло (става, кресливо). За вас, господин Асене? Как за вас? Моля ви се?

М. Преславски (става). За мен, разбира се.

Полипедипуло. Но, господин Асене — (Сяда.)

М. Преславски. Аз се викам майор Преславски.

Полипедипуло. Извинете, но — (Става.)

М. Преславски. Вие, господин Полихрон Полипедипуло, трябваше още вчера, когато сте приписвали къщата на дъщеря си, да пригответе и чек на мое име — тия работи се подразбират, чини ми се. (Приготвява се пред огледалото да излиза.)

Полипедипуло. Подразбират се? (Сяда и си стисва главата.) Погубват ме! Аз имам толкова деца!

М. Преславски. И други деца? Може би нейде по островите? . . .

Полипедипуло (става). Какво вие говорите! Аз съм честен баща! Тия ми са децата, в тази къща, само три! Кълна ви се, господин. . . господин майор Преславски! Аз други деца нямам — пази боже!

М. Преславски. Тогава издайте чек и да вървим.

Полипедипуло (сяда и пъшка). 50 000 лева? Не, вие се шегувате. (Става.) Но, господин Асене, защо ви са пари? Били у мен, били у вас — все едно е, уверявам ви! Искайте ми, когато ви дотрябват, кълна ви се, ще ви давам. Не, сериозно, ще ви давам, когато поискате! Или не ми вярвате?

М. Преславски. Как не. Но доверете ми се и вие, моля ви се: аз ще бъда изцяло на ваше разположение и когато ви дотрябват пари, ще ви давам.

Полипедипуло (хваща му ръката). Не ме разорявайте! Истина, защо ви са пари? Не ви трябват, съвсем не ви трябват! Нямате търговия, ни къща, ни деца, никак още деца. . .

М. Преславски (гледа го изпод вежди). Хм, пак деца. . .

Полипедипуло (сърдит). Не мога, г-н майор Преславски!

М. Преславски. Вие знаете! (На вратата отбясно, вика.) Войник, намери каруца за багажа, отиваме на хотел!

Полипедипуло (скача). Варварин! (Дърпа го.) Господин Асене, елате, моля ви се — вие сте буен! Целият град ни чака в черква! Седнете! Повярвайте, дъщеря ми, защото ви любя. . . Тя толкова ви любя, г-н Асене, готова е да умре за вас!

М. Преславски. Вярвам, г-н Поли-поли. . .

Полипедипуло. Жена, която ви любя, е злато, г-н. . . г-н майор Преславски.

М. Преславски. Аз забравям да ви кажа: в тази къща няма вече да стъпва онова хлапе, вашето сестриниче. Тук много дигат и слагат Ламбре, Ламбрене, Ламбрито. . .

Полипедипуло *(весел)*. Но защо, г-н Асене?
М. Преславски. Много се усуква то около Еврипа!

Полипедипуло. Ха-ха-ха, да не съм аз, г-н Асене, колко още ще заобикалят! Е, то се знае, дъщеря ми ви люби, но момиче нали е, като не се срещне работата сега с вас, утре ще се намери друг.

М. Преславски *(измерва го с очи и тръгва надясно)*. Много сте любезен!

Полипедипуло *(задържва го)*. Е, чакайте! Колко сте буен! Истина, хайде. . . за един срок от. . . от една година, да ви дам полица за. . . за 10 000 лева.

М. Преславски. 10 000 лева? Не, на какво туй прилича! *(Сяда.)* Вие сте готов да се пазарите, ха-ха-ха!

Полипедипуло *(прегръща му нозете)*. Не ме разорявайте!

М. Преславски *(става)*. Какво вие правите!

Полипедипуло *(притиска се о нозете му)*. Не ме разорявайте!

М. Преславски. Не, той я прекали! *(Заповядва.)* Станете!

Полипедипуло *(става съкрушен)*. Не се сърдете; аз ей сега. . . Но наистина, не мога 50 000!

М. Преславски *(разгневен)*. Значи, Еврипа сама ще се върне от черква?

Полипедипуло. Боже! Но не мога, г-н Асене!

М. Преславски. И аз не мога!

Полипедипуло. Недейте, г-н Асене! Зетко, ето 20 000 — *(Гледат се, после сърдито отсича.)* Е, 30? *(Отдръпва се.)* Не мога повече!

М. Преславски. Слушайте, Еврипа не може да се върне сама от черква!

Полипедипуло. И не бива, г-н Асене.

М. Преславски. Няма да се върне, ви казвам!

Полипедипуло *(съвсем меко, въздъхва)*. Не бива, то се знае. *(Вади да напише чек.)*

М. Преславски *(тръгва надясно, без да го гледа)*. Ще се каете!

Полипедипуло. Е, къде? *(Сяда.)*

М. Преславски. Какво?

Полипедипуло. Елате — ето чека.

М. Преславски *(гледа го учуден)*. Така кажи. *(Връща се.)* Слушай, я по-добре ми ги дай в банкноти!

Полипедипуло *(турил си очилата, мери го с поглед)*. Не може. И пред свидетели ще стане. Качете се сега вие на моя файтон и тичайте в черква. Ще дойда после и аз, та след обряда ще ви предам всичко, като сватбен подарък.

М. Преславски *(недоверчиво)*. Тъй е умно, всички ще видят, че вие доброволно. . . Но няма да си играем, нали?

Полипедипуло *(гледа го над очилата си и строго)*. Довиждане, зетко.

М. Преславски. Довиждане, тъст.

Излиза надясно. Полипедипуло написва чека. Отляво надниква Евдокси — на години запазена, облечена като слугиня.

Евдокси. Колко те оскуба, ха? *(Влиза.)*

Полипедипуло *(гледа я и после)*. Ти всичко да подслушаш.

Евдокси. Случих се в стаята.

Полипедипуло. Не лъжи, знам те.

Евдокси. Вече и ти ако не ме знаеш. . .! Колко, а? 50 000 ли?

Полипедипуло *(сърдит, свива написания чек)*. Не е твоя работа. *(Снема си очилата и става.)* Сестриничето ми, Ламбрито, да не стъпва вече тук, чу ли?

Евдокси. Какво ти пречи?

Полипедипуло. Да не си го пропускала пред очите на Еврипа!

Евдокси. Е-е, че аз ли съм го пропускала?

Полипедипуло. Доксиму, разбери, то трябваше преди: те са братовчеди, ще се залисват като млади, колкото Еврипа да не тръгне с другото, че да ме обера. Сега вече не може — 50 000 давам.

Е в д о к с и. Скъпиш за същите си деца, а за другите. . .

П о л и п е д и п у л о. Е, сега и ти!

Е в д о к с и. Еврипа ще живее, както е видяла, така да знаеш.

П о л и п е д и п у л о. Какво е видяла, а? *(Меко.)* Доксиму, недей. Пази до някое време момичето ми.

Е в д о к с и. Ела ти да го пазиш сега. Лесно било!

П о л и п е д и п у л о. Стига де! *(Излиза надясно.)*

Е в д о к с и. И ще се сърди! Отби ме от живота ми. Толкова къщи осрами. *(Пред огледалото.)* Ще ти върнат те тебе — дъщерите ти: крушите не падат далеч от крушката!

Отляво надниква Ламбри — голобрадо момче, бледно, опулено.

Е в д о к с и. Отде пръкна бре? *(Блътка го назад.)* Да се махаш, ще повикам войника на майора!

Л а м б р и. Викай го, хайде!

Е в д о к с и. Мислиш, че няма да го викам? Иване! Иванй!

Л а м б р и *(изважда револвер)*. Нека дойде!

Е в д о к с и *(втиква револвера в джеба му)*. Глупак! Че тоя варварин с два пръста ще те удуши бре! Какво се озърташ, а, изсъхна ли ти езика? *(На влезлия вестовой.)* Донес чаша вода, Иванчо! Хайде! *(Войникът колебливо излиза.)*

Л а м б р и. Ах! Как ще преживея аз тази нощ, Докси!

Е в д о к с и. Няма да умреш, не се бой. А след ден-два ще праксаш. . . *(Взема чашата вода от влезлия вестовой и му свиква.)* Да вървиш долу! Какво току подсмърчаш на стълбите? *(Войникът излиза сърдит, Ламбри изпива на един дъх водата.)* Пийни си ти сега студена водица, че да ти мине. *(Ламбри ѝ втиква в ръката плик.)* Какво е това? Писмо? Да се махаш!

Л а м б р и. Ще ѝ го дадеш, щом се върне от черква! Аз щях да го оставя в спалнята ѝ, но —

Е в д о к с и. Да не си смеял! Офицеринът те заклава!

Л а м б р и. Нека, да видим! То Еврипа знае къде ще ѝ оставям аз писмата, но. . . искам да го прочете преди. . . да го прочете, щом се върне от черква. . .

Е в д о к с и. Ти си щуро бре! Защо да го прочете още сега? *(Гледа го учудена.)* Защо?

Л а м б р и. Тъй.

Е в д о к с и *(дава си ухото)*. Кажи ми.

Л а м б р и. Закълни ми се, Докси, че ще ѝ го дадеш, щом се върнат от черква.

Е в д о к с и. Ами, ще ти се кълна.

Л а м б р и *(бърше си очите)*. Страдам, Докси.

Е в д о к с и *(гали го)*. Бедното. Да не бяхте братовчеди, че да се вземехте вие. Ха, обърши си сега очите, че да си вървиш. То ще да е само за ден-два бре: утре, друг ден аз ще те повикам, ти само трай и ще праксаш, ха-ха-ха! Но, Ламбренце, дотогава да не си се вестявал насам, че не се бъркам!

Л а м б р и. Закълни ми се, Докси, че ще ѝ дадеш писмото ми, щом дойдат!

Е в д о к с и *(гледа го изпитателно)*. Е, защо, щом дойдат, а?

Л а м б р и. Ей тъй. . . *(Изпъшква и пак му бликват слъзи.)* Евдокси, тя може да има. . . деца от него! *(Плаче.)* Ах, Еврипа, Еврипа!

Е в д о к с и. Глупаво! Ще има, разбира се!

Л а м б р и. Да ѝ дадеш писмото ми преди, преди. . .

Е в д о к с и. Ау! Ха-ха-ха! Да се махаш! *(Изпраца го надясно, после сама тича из стаята и чути ръце.)* Виж го ти какво намислил! Виж го, ха-ха-ха! И деца да няма човека от нея, нищо да няма! Защо е той тогава тук? За сянка ли е той тогава тук? *(Глухо се смее и излиза наляво. След малко влиза отдясно Иван.)*

И в а н *(имитира)*. Ах, Еврипа, Еврипа! *(Сухо.)* Млйого рипаш ти, ама нека майорът тури ръка на сва писмо, че ще видим. Има риба работа и майорът е добре подушил. *(Гледа се в огледалото.)* Хи-хи, да ги тури той еднаж в ръка, че да ги хване — *(прави голям юмрук и натиска)* не ще шавнат! *(Сяда до крайчеца на*

стол, крак въз крак, тананика.) «На зарана ще ме бясат — Цено — Ценке, Цен байова!» Чакай — сега му е времето! (Взема мастило и перо и пише дълго.) Сака! (Прав, четете написаното.) «Мила мале, млейого здраве от мене. Майоръс, моя, днес се жени за гърки-няса и аз рекох да ти пиша, оти ми домиля млейого за село. Слушал бях, мале, и разбрал бях, оти гъркините са лоши, ама какъвто им кюляв кроим тука — ле-ле! Ти да кажеш, мале, млейого здраве от мен на всите моми от нашено село: я не давам ни една от них за цялосо Филибе! Ех, хвойненки, та па хвойненки! Речи им, мале, млейого, млейого им здраве от мене! Твой син Доньо Кольов.» (Вслушва се.) Идат! (Музика навън.) Хайде, свърши се! Сега всичко сва е на майора! (Излиза на-дясно.)

Долу музика, шум, след малко влизат новобрачните.

М а й о р П р е с л а в с к и (от вратата, сърдит). Посрещайте, гощавайте, това не е наша работа. Ние ще слезем само на танците — толкоз! (Тръгва вратата.)

Е в р и п а (сластно излегната на ръката му). Лош! Да оставиш папа да ме сърди в черква! Всичките ни роднини си отидоха посрамени.

М а й о р П р е с л а в с к и (целува я). Да вървят по дяволите! (Дълго я целува.)

Е в р и п а. Тук трябваше да свършиш с папа, ка-зах ти, той е лош!

М а й о р П р е с л а в с к и. Ти видя, че аз съм по-лош! (Целува я.)

Е в р и п а (посреща му устните на дълга целу-ка). Заслужаваш по-голямо наказание! Цяла съм в студена пот от срам — пипни!

М. П р е с л а в с к и. Ще полудея.

Е в р и п а. Мини сега, върви. (Отвежда го наляво.)

М. П р е с л а в с к и. Еврипа, за танца искам да си в абланезката!

Е в р и п а (прегръща го). Глупав! Може ли за бал тя — ха-ха-ха!

М. П р е с л а в с к и. Нея искам!

Е в р и п а. За да ни се смее цялата махала?

М. П р е с л а в с к и (дълго я целува). Е, коя?

Е в р и п а. Ще видиш. Върви сега и ме остави за малко. (Изпраца го наляво, после звъни и спира пред огледалото. Влиза Полихрон Полипедипуло.)

Е в р и п а (хвърля се на шията му). Татко, да знаех, че бил такъв! Потънах от срам, татко, с какви очи ще гледам хората! (Плаче.)

П о л и п е д и п у л о (оставя я на стол). Дъще, Еврипа, нима?

Е в р и п а. По-добре в манастир да съм забягнала!

П о л и п е д и п у л о. Боже, пък аз мисля, че ти държиш с него!

Е в р и п а. Аз? С такъв варварин! Господи!

П о л и п е д и п у л о. Ти тъй се разсърди в черк-ва —

Е в р и п а. Ах, мълчи!

П о л и п е д и п у л о. Но ти хубаво се държа, мое-то момиче! И сам аз не разбрах нему ли се сърдиш, или на мене!

Е в р и п а. Да се сърдя на теб? Ох, бедния ми татко!

П о л и п е д и п у л о. Моето мило дете! (Галят се и после.)

Е в р и п а. А сега, татко?

П о л и п е д и п у л о. Ти ще ме спасиш, дъще. Не мога сега да платя чека. Ох, придумай го да ме почака.

Е в р и п а. Защо да те чака?

П о л и п е д и п у л о. Не мога сега да му ги броя, пиле, петдесет хиляди лева са!

Е в р и п а. Да му ги броиш ли? Ха-ха-ха!

П о л и п е д и п у л о (скача от радост). Ах, злат-ното ми момиче! Какво си намислила, моето дете? Ти си безцен камък!

Е в р и п а. Да му ги броиш? На тоя глупак? С всички си ум ли го мислиш, татко? Ха-ха-ха!

П о л и п е д и п у л о (на колене, гали я). Аромат-ното ми дете! Ти ще му вземеш чека, ще ме спасиш, о аз знам! Ти ще го успиш с ласките си и ще му го взе-меш! (Стиска ѝ ръцете.) Жената всичко може, моето

дете! *(Почти страстен.)* Жената всичко може, Еврипа, тя знае всички пътища!

Еврипа *(става)*. Какъв си още, татко, като момче си. . . Ха, направи весело лице сега и разположи гостите, а другото остави на мене. *(Надясно.)* Иди и разпореждай — искам музика, танци и хора, татенце!

Полипедипуло *(тръгва надясно)*. Всичко ще имаш, сладка рожбо!

Еврипа. Татенце!

Полипедипуло *(от вратата надясно)*. Дъще?

Еврипа. Ще ми пратиш старата Докси, да дойде по-скоро, нали?

Полипедипуло *(угрижен)*. Доксито? Защо?

Еврипа. Че. . . да ме преоблече, татенце, да ме изтрие, да ме нареди. Ти какво помисли?

Полипедипуло. Нищо, нищо. Ти си умна, ти си по-умна от мен, чедо. Все пак. . . пази се от Ламбрито, моето момиче. *(Излиза, после Еврипа също излиза надясно и скоро се връща с разкошно наметалце. Тананика и се докарва пред огледалото. Влиза Евдокси.)*

Еврипа *(прегръща я)*. Ах, по-скоро, Докси, ще се удуша от яд! Да ми намериш Ламбрито, ах, да ми го намериш още сега, умирам!

Евдокси. Страшно е мари!

Еврипа. О, аз ще го науча тоя. . . Докси, аз ще го науча! Да ме срами пред всички! Аз ей сега ще го омая и ще го изведа долу на танци! Ах, а ти тогава приведи Ламбрито и ми го скрий — знаеш де, знаеш! *(Запушва ѝ устата.)* Ст, това го искам!

Евдокси. Чакай де, чуй, на, имаш писмо от него.

Еврипа *(лудо възбудена, огледва се, целува писмото, чете го, заплаква и пак го целува)*.

Евдокси. Е, какво е станало в черква, а? *(Мълчат.)* Еврипа, че хубав е човека ма, майора. . . бабанка мъж, не прави тъй!

Еврипа *(не я чува, дава ѝ един от пръстените си)*. Вземи, Докси, спомен от сватбата ми! *(Целува я.)* Ах, да знаеш, какво ми е на сърцето!

Евдокси *(просълзена, бърше си очите)*. Аз ли не знам, току какво да правя. Чуй да ти кажа, като ти е ума все в Ламбрито, ти да махнеш тоя войник. . . че той все стърчи на стълбите и шпионира. После, Еврипа, чуй де, да можеш взе от мъжа си чека — баща ти му даде чек за петдесет хиляди лева! Да можеш го взе от майора, че да накараш баща си да го прехвърли на твоё име — ти да си господарка на всичко! Какво е света, момиче? Лъжа, лъжа, ха-ха-ха! *(Разгледва пръстена.)* Благодаря ти, Еврипа, много ти благодаря! *(Бърше си очите.)* Ами кой ще те преоблече сега, а? *(Целуват се.)*

Еврипа. Ти, кой друг, Евдокси? Без майка съм аз, без роднини!

Евдокси. Имаш си ги, ами бягат. . . лош беше баща ти! Е, какво ти пише Ламбрито?

Еврипа *(целува писмото за последен път и го скрива)*. Ах, Евдокси! Ще го науча аз тоя, да ни срами и в черква! Ох, води ме сега! Искам хубава да бъда, хубава!

Евдокси. Нека те нареди аз, че. . . и сто мъже да са, пак ще ги омаеш! *(Излизат надясно. Войникът влиза гърбом, следи ги с очи.)*

Вестовой. Даде ѝ писмото от оня! Сега майорът ще го намери. А-а, на трънлива круша зъл прът! *(Отляво влиза майор Преславски, върн от себе си.)*

М. Преславски. На какво прилича туй най-после, къде се губи тя! Де е госпожата ти бре? *(Излиза надясно.)*

Вестовой. Г-н майор! Не слуша! *(Отива надясно, откъдето се връща майорът.)*

М. Преславски. Какво се увираш в нозете ми, глупак! Виж в коя стая е госпожата ти и ела ми кажи! Още сега.

Вестовой. Слушам, г-н майор, но те ѝ дадоха—

М. Преславски. Скот! *(Войникът избягва надясно.)* А-а, вълци им ядват главите! Какво я залисват там! *(Ходи, вестовият влиза намусен.)*

Вестовой. Водят я, г-н майор, полошевяло ѝ нещо.

М. Преславски. Полошѣвяло ѝ? *(Избягва на-
дясно, след него излиза и войникът. Майор Преславски
въвежда Еврипа — в костюм на критянка гроздобер-
ка — къса везана рокля, също везана роба с шарени
ръкави и голямо деколте.)* Ах, ти си магесница! Тъй ти
си за сцена! Ти си весталка от класическа Елада!

Еврипа *(сладна, отпусната)*. Ох, водица!

М. Преславски. Какво ти е?

Еврипа. Во-ди-ца!

М. Преславски *(оставя я на канапето)*. Сега!
(Отърчава в стаята наляво.)

Еврипа *(сама, заискря лукав поглед по него,
но веднага пак отпуща клепачи и изхлипва на плач)*.

М. Преславски *(с чаша вода)*. Намокри си
устните, жена... хубава жена! И съвземи се, не ми
омрачавай мечтани час!

Еврипа *(намокря си устните, прохлажда си
бюста)*. Не ми се сърди, мили... не ми се сърди!

М. Преславски *(сяда и я притегля)*. Ще ме
умориш!

Еврипа. Господи, недей! *(Изскубва се и става.)*
Асене, моля ти се! Ах, ти не знаеш! Господи!

М. Преславски *(прав)*. Но какво има? Кажы
най-после.

Еврипа. Татко ми!

М. Преславски *(притегля я)*. А-а, ще го
вземат дяволите!

Еврипа. Ах, пусни ме! *(Отскубва се.)* Не ме
наближавай!

М. Преславски. Еврипа!

Еврипа *(дърпа се, жестикулира, сладно на-
мира с гръб стената)*. Не ми се сърди, о, недей!
Нима аз... не съм мечтала... за тоя час! *(Писва.)*
Не ме наближавай!

М. Преславски *(кривнува недоверчиво глава
и почва студено да се усмихва)*. Какво ти стана, кри-
тянко?

Еврипа. Твоя съм! *(Със силни ръкомахания.)*
И след малко ще бъда цяла твоя —

М. Преславски *(студено)*. Почвам да се съм-
нявам...

Еврипа. Ах! *(Изтичва и се хвърля на шията
му.)* Твоя съм, до гроб твоя! Ах, само не ми се сърди!
(Целува го по двете бузи.)

М. Преславски *(бърже ѝ отговаря)*. Играеш
като на сцена — няма да ти се сърдя, — играеш като
на сцена!

Еврипа *(дърпа се)*. Недей! *(Оставя му се и пис-
ливо.)* Татко ми, Асене! Милички! Татко ми се затвори
с револвер!...

М. Преславски *(целува я непрестанно)*. Тат-
ко ти лъже!

Еврипа *(отблъсва го)*. Асене! Ох, боже, какво
говори!

М. Преславски *(надвива ѝ)*. После! После
ще ми кажеш всичко!

Еврипа *(отскубва се и остро)*. Да не си ме досег-
нал вече! Ох, боже, мен татко ми... все пак ми е
баща! *(Уж плаче, но щом намира стената, заискря
сладострастен поглед.)* Асене — Асене, не ми се сърди!
Иди, попитай, да повярваш, иди, милички ми!

М. Преславски *(спрял сред стаята, гледа я
жадно)*. Критянко, в тоя час аз не искам нищо да знам!
Чашата не бива да се прелива! Играта трябва да е с
мярка — даже когато е на сцена! Ела!

Еврипа *(пристъпва бавно, понадигва ръце като
криле и притисва си гърдите о неговите)*. Не погубвай
баща ми! Не погубвай баща ми! Не съм ли и аз плът от
неговата плът! Асене, Асене, Асене! *(Истерично бър-
же.)* Изгубил! Татко ми изгубил! Потънал му цял ко-
раб? Ще пропадне, ще го затворят за фалимент и всич-
ко ще му продадат, всичко!

М. Преславски. Как? Какво говориш ти?
Не измислюваш ли?

Еврипа *(хвърля се на канапето)*. А-а, господи!
На какъв мъж съм попаднала!

М. Преславски. Защо ми обади това сега?
Не можеше ли утре, други ден... след месец, след го-

дина. . . след десет, след 20 години! (*Хваща я за ръката.*) Защо сега?

Еврипа. Остави ме! Иди си!

М. Преславски. Много си хубава ти, за да си ида.

Еврипа. Не-ща-те!-Боже! (*Заплаква.*) Познах те сега! Сирмахкиня съм от утре, а кому е потрябвала сирмахкиня, кому, боже!

М. Преславски (*зъл*). Ако туй беше на сцена. . . на сцена ако беше, бих ти ръкопляскал —

Еврипа (*скача*). Сцена? Значи, аз играя? О, погубвам баща си за него, а той — не, вече не мога да бъда твоя! (*Хвърля се на канаето и през сълзи.*) С какво сърце идех аз при тебе! Венчалната си рокля скъсах аз, за да дойда по-скоро при тебе! Иди питай, за да се увериш, иди! И защо се облякох аз тъй? Не се ли облякох само за тебе така — за тебе — само за тебе!

М. Преславски (*сяда на стола с гръба напред*). Ти бърже си мениш лицето, мила. И сочиш много печална — не по годините и нрава си. Рядко актриса би могла да те представи, истина. Значи, баща ти ще пропадне и всичко ще му продадат? Но ти имаш къщата, аз — чека, още аз имам бащино наследство; имам най-послед и тая — (*Бие си шашката.*) Откога станала сирмахкиня, Еврипо?

Еврипа (*объркана*). Защо? Боже, не мога вече и да разбирам. (*Съвладява се и става.*) Къщата! Чекът! Но баща ми пропада, ще го затворят! А-а, света Богородице, аз и обичите от ушите си ще дам! И пръстените си, и дрехите си! Всичко ще дам, Асене! Ние с баща си и твоя чек ще платим, не се бой! (*Закрива лице и тръгва надясно.*) Боже мой, и това да чуя!

М. Преславски (*става*). Дявол да ме вземе, хубава си!

Еврипа. Благодаря ти, господи, че ми отвори очите!

М. Преславски (*заклучва вратата, отваря прозореца и вика*). Музика! Искам «Лиляно, моме хубава». (*Музиката засвирва.*) Ние другояче любим,

захарна жена. Послушай — тази музика долу свири песента на нашите села. И тая песен ми гали душата като с птичи криле. А на тебе — ето какво ще кажа: цена си тури за снагата. . . като египетската Клеопатра! И дай нощта си! Аз утре щастлив ще сложа под нож дебелата си глава!

Еврипа (*взема поза на свенлива невеста — кривнала шия, потопила очи, руменее*). Ах!

М. Преславски. А-а, значи, ти и това можеш! Гледай я, съща Лиляна! Не! Майка ти трябва да е била от нашите, Еврипа!

Еврипа. Боже мой, той си играе!

М. Преславски. Наистина, защо не е това игра! Стой така — свенлива и чиста, като стружанка! И като стружанка честно кажи: истина ли е всичко туй, което ми говориш?

Еврипа (*обнажва гърди тържествено страстно*). В тоя час — да те мамя — кога съм горяла със снагата сè за тебе!

М. Преславски. А-а, хубава си ти! (*Тъмнострастен, почти унесен.*) Жена, хубава си — искай, каквото искаш!

Еврипа. Ах, Асене! (*Закрива лице.*)

М. Преславски. Не мърдай! Стой тъй! Открий си малко лицето! (*Взема стол с гръб напред, сяда и я гледа.*) Ще те изпия като упоителна отрова! Ти си богатство, слава, победа!

Еврипа. Асене, моля ти се —

М. Преславски. Не мърдай! Упой ме! Ти си Картаген, Вавилон. . . Цариград си ти! (*Скача.*) Слушай, давам и чек, и всичко! Какво искаш! Аз имам бащино наследство, имам и свое — искай! Всичко ще дам! Отказвам се и от Цариград!

Еврипа (*заискря поглед*). Ах!

М. Преславски. Но повтори одевешното! Ела до стената. (*Отвежда я и се дърпа.*) Опри се — тъй! Помоли ми се сега. . . помоли ми се с раменете си. . . със снагата си, като преди малко!

Еврипа (*гледа го изпод вежди, натисва си гърдите и с трепетна усмивка*). Не ми се сърди —

М. Преславски. Тъй, почни —
Еврипа. Нима аз играя —
М. Преславски. То не е важно! Почни:
«Не ми се сърди». . . Критяно, почвай, ха-ха-ха!
Еврипа (*сладострастна, уж с упрек*). Асене,
не ми считай за толкова —
М. Преславски. А-а, и туй е хубаво!
Еврипа (*протяга ръце*). Асене!
М. Преславски. После! Сега ми се помоли —
със снагата си — като преди. Почни, чудна жено, ах,
почни! (*Вади документа.*) Понаведи се, тъй — почни!
За теб се отказвам и от света!
Еврипа (*докарва се като в началото*). Не ми се
сърди — не-дей ми се сърди —
М. Преславски (*захвърля чека*). Вземи всичко,
магеснице! (*Притегля я.*)
Еврипа (*увива се о него*). Спасителю наш!

ВТОРО ДЕЙСТВИЕ

Същият салон. Нощ. Силно осветление. На двора музика и танци. Полипедипуло въвежда отдясно Еврипа — в бална рокля. Полипедипуло. Ти беше царицата на бала, моето момиче. Умори ли се? Поседни. (*Поставя я на канапето.*) И колко си хубава тази вечер, дъще? (*Сяда.*) Е, какво направи с чека?

Еврипа. Ох, чакай да си отдъхна. (*Гледа го изпитателно, мълчи и после.*) Много ли ме обичаш, татенце?

Полипедипуло. И още пита! Запали огън, рожбо — буен огън: ще туря в пламъците и двете си ръце за тебе!

Еврипа. Милия ми татко! (*Отива в стаята наляво и скоро се връща.*) Ето, татенце, аз направих, каквото зависеше от мене. (*Излягва се с чека в ръка.*)

Полипедипуло (*скача*). Чека! Тя наистина го вземала! Ах, моето златно момиче! Дай ми чекът! Ох, дай ми го! (*Боят се.*)

Еврипа. Тате, какво правиш, ще извикам! (*Вика глухо.*) Иване!

Полипедипуло (*стъписва се разпъктян*). Ти си луда! Господи! И защо викаш?

Еврипа. Дъщеря съм ти, а и мен искаш да ограбиш.

Полипедипуло. Да те ограбя? Аз! А чии са парите?

Еврипа. Как — чии? На мъж ми, тате, мои.

Полипедипуло. Твои! Дай ми парите!

Еврипа. Ще викам!

Полипедипуло. Ще вика! Като че ли брат имаш вълн. *(Сяда.)* Дъще, да те посъветвам като баща: тоя войник — да го махнеш оттука, долу да стои! Стърчи на стълбите и само ни шпионира.

Еврипа. Право казваш, тате!

Полипедипуло. Ламбрито не е с ума си — *(озърта се)* току виж, дошло ти тука — само за да се видите, то се знае — и аз вярвам, ти веднага ще го изпъдиш, но — войникът може да обади на мъжа ти. . .

Еврипа. Истина, тате.

Полипедипуло. Затова — махни го оттука.

Еврипа. Ще го махна, тате.

Полипедипуло. Непременно, дъще.

Еврипа. Благодаря ти, тате.

Полипедипуло. Кажу ми още сега да слезе и да не е стъпвал вече горе.

Еврипа. Непременно, татенце. Много се грижиш ти за мене. Аз след малко ще го изпъдя.

Полипедипуло. Недей да го пъдиш, пиле, мъж ти може да се досети. Ти му кажи само да слезе долу. Сега още му кажи.

Еврипа. После, тате.

Полипедипуло *(съборен, изпъшква)*. Какво ще правиш с чека, Еврипа, защо си го вземала, като не ми го даваш?

Еврипа. Как тъй да ти го дам, тате?

Полипедипуло. Е, какво искаш, колко?

Еврипа. Гледай как пита! *(Възмутена.)* Ти и тъй беше прежалил тия 50 000 лева!

Полипедипуло *(става)*. Да съм ги прежалил! Аз! *(Кръсти се.)* На ми бога, дъще, поискате ли ми сега тези пари, ще се разоря. *(Еврипа се изсмива с глас.)* Вярвай, дъще, не ми вървят добре работите.

Еврипа. А правиш къща на чуждите деца?

Полипедипуло. Рожбо! Какво каза ти! *(Сяда и заплаква.)* Когато самите ми деца ме клеветят повече от завистниците ми. . . Днес и Доксиди ми каза. . .

Че и мъж ти ми подхвърли, имал съм бил и другаде деца.

Еврипа *(става престорено зла)*. Нима ти каза той това?

Полипедипуло *(бърше си очите)*. И как го каза още! Дъще, да не си му върнала вече тоя чек, ще те прокълна!

Еврипа *(като на себе си, но издава, че играе)*. Ще го науча аз него! Тате! *(Изведнаж меко, гали го.)* Татенце, прехвърли чека на мое име, ах, прехвърли го! Ти и тъй беше прежалил тия 50 000 лева, нали? Склони, татенце *(бърже го гали)*, склони веднага, че бързам за танца. Хайде, прехвърли го на мое име!

Полипедипуло *(през всичкото време ѝ търси погледа)*. Как тъй? Защо да го прехвърля? Защо, а?

Еврипа. Дъщеря съм ти бе, тате. Дето ще ги броиш на чуждия човек, дай ги на мене.

Полипедипуло *(прав)*. Но той ми ги взе насила, дете! Да ти ги дам сам, с ръката си! Никога! *(Ходи.)* Нека ги вземе той. Ще знам, че. . . заедно сте ме обрали! Заедно, сред бял ден!

Еврипа *(свива рамене)*. Тебе, тате, не може човек да те разбере: обичаш ме уж, а пък — *(Тръгва надясно.)*

Полипедипуло. Е, къде?

Еврипа. Ще почне валса, мъж ми ще ме търси.

Полипедипуло. Дай ми чека, Еврипа! Защо ти са теб пари: дотрябват ли ти, искай!

Еврипа. Тук аз ще бъда господарка, тате. Защо ми е тази къща, която си ми приписал, когато нямам свои пари? Прехвърли чека на мое име, разбери се най-после!

Полипедипуло. Да ти го прехвърля, но какво печеля аз от туй!

Еврипа *(кръсти се)*. И това било баща! Е, добре, аз ще ти направя отбив, колко искаш?

Полипедипуло. Не си играй, Еврипа — нима ще търгуваме баща и дъщеря? Срамота. Отбив

щяла да ми прави — защо? Това, което е мое, не е ли и твое?

Еврипа. Тъй е бе, татенце, мое, твое — все едно. Затова, ти казвам, прехвърли чека на мое име, защо да ги броиш на чуждия човек? Я седни тука! (*Заставя го да седне.*) Извади си сега портфейла и пиши: правя ти отбив 5000 лева!

Полипедипуло (*става*). Ти с всичкия си ум ли, дъще? Да ти дам 45 000 лева? Никога! (*Еврипа тръгва да излиза.*) Не прави тъй, милото ми момиче!

Еврипа. Нищо не съм ти аз тебе, чуждите ти са теб мили.

Полипедипуло. Еврипа, вземи 20 000 лева! (*Тя отрицава.*) Ела, на 30 000, стигат ти. Уф! Е, колко?

Еврипа. Казах!

Полипедипуло (*сърдит*). Ами аз от 10 000 качих на 30 — сними и ти, може ли то тъй? (*Дърпа я за ръка.*) Ела!

Еврипа (*бърше му челото*). Лош, изпоти се. На, нека преполвим разликата!

Полипедипуло. Тъй кажи, рожбо! (*Сяда да пише.*) Дай ми чека.

Еврипа. Ще ти го дам, не се бой!

Полипедипуло (*туря си очилата и я гледа*). Бой се от баща си. (*Пише.*)

Еврипа. Ама (*гледа го, като пише*) 40 000 лева, тате?

Полипедипуло (*кипва*). Жена нали си! Аз дадох 30, ти слезе на 45, колко е половината от разликата, а?

Еврипа. Така ли прави? 37 и половина. . . И-и, тате, много ме отяде бе?! 12 хиляди и 500 лева спечели за 5 минути време! (*Разменят чековете.*) На — дай! Сега сбогом, татенце!

Полипедипуло. Е, къде забърза? Чакай заедно, както прилича. (*Вземат се подръка и излизат надясно. Долу почва валс. След малко Евдокси въвежда Ламбри.*)

Ламбри. Войникът ни видя!

Евдокси. Ст! Откога викам на Еврипа да махне това куче оттука! Трябва да го махнем още сега. Ти, Ламбри, ще минеш през стаите оттука и ще се скриеш в дрешника. Уф, казах ъ, страшно е още от тази вечер — трябваше да махне поне войника.

Ламбри. Страх ме е, Докси —

Евдокси. То се знае, войникът те видя. И ще чака да излезеш. Аз за това те доведох тука, да го залиша. Ами той ще чака да излезеш, ще се сети, че съм те скрила, и ще обади на майора.

Ламбри. Страх ме е —

Евдокси. Трябва да го махнем нанякъде. Стой като овчарско псе тука, дебелоглавец такъв. Не знам да слеза ли долу, да обади на Еврипа?

Ламбри. Недей, страх ме е —

Евдокси. Да се опитам сама да го премахна нанякъде?

Ламбри. Къде, Докси? Ще сесети, страх ме е —

Евдокси. Страх те е! (*Подражава.*) Страх ме е! Хм, и туй било любовник. (*Отива бърже на отворения прозорец.*)

Ламбри. Ох, Евдокси —

Евдокси (*гледа навън, извила назад ръка, маха на Ламбри да мълчи, после затваря прозореца и щастлива*). Знам си я, тя умира за тебе, жива гори! Танцува с мъжа си, а очите ѝ тука! И веднага ме видя, ха-ха-ха! (*Озърта се.*) Ей сега ще дойде! Ах, защо не съм на вашите години, Ламбренце! Чуй — много младо си, аз от тебе полза нямам, ами какво ще ми дадеш за Еврипината сватба, а? Тя ми даде ей тоя пръстен. Спомен, каже, от моята сватба. Ти какво ще ми дадеш, а?

Ламбри. Каква полза за мен от нейната сватба — уф!

Евдокси. Глупаво момче! Каква полза! Ти сега почваш да царуваш бре, ха-ха-ха! Тази цялата къща припасаха на Еврипа. А на мъж ѝ Полихрон даде 50 000 лева чек. Но аз подучих Еврипа да вземе чека от мъжа си, та после баща ѝ да го прехвърли на ней-

но име. Така и ще стане то, Ламбри — ще си заживее-
те вие царски — ти ще царуваш, ти, ти!

Л а м б р и. Страх ме е нещо, Докси!

Е в д о к с и. Бедното, трепери. (*Гали го.*) Ах,
защо не съм на вашите години. (*Ущипва го.*) Защо не
съм на твоите години —

Л а м б р и. Уф, и ти!

Е в д о к с и. Не се плаши бре. То не трябваше
тази вечер, токо... нали сте шури, ха-ха-ха! (*Унива.*)
Ех, да не бяхте братовчеди, че да се вземехте, горките.
(*Просълзява се.*) Аз не съм се любила като вас. Ха, не
бивай страхливо, отпусни си сърцето. Тя ей сега ще
дойде. А на лято, Ламбренце, ще идете в Корфу —
да пътувате — вие двенките — нали сте братовчеди,
кой какво може да каже? Ще заминете вие за месец-
два, а майор ще остане тука да учи простациите на едно-
две, едно-две!

Еврипа се втурва отдясно бледна, прегръща Ламбрия, повли-
ча го на авансцената и дълго го целува.

Е в р и п а. Милото ми! Ламбрето ми! С теб да
умра, ненагледни ми! Ще ти изпия очичките!

Е в д о к с и (*дърпа я*). Еврипа, да махнеш вой-
ника от стълбите, той ни видя, като влизахме! Аз за
туй доведох Ламбрето в салона тук, уж гостенин —

Е в р и п а (*на Ламбрия*). През де дойде, пиле?

Л а м б р и. От малките вратца, през градината.

Е в д о к с и. Да махнеш войника!

Е в р и п а (*държи Ламбри в прегръдките си и
говори на Евдокси сухо, с голямо достойнство*). Аз
го изпратих за лекарства. Слез на пътните врата да
го посрещнеш. Кажи му после да повика майора,
че ми е полошевяло, а ти го изпревари и донеси лекар-
ствата. Хайде! (*Евдокси излиза.*)

Л а м б р и (*прегръща Еврипа*). Благодаря ти!
Ти ме спаси! Аз не можех преживя тази нощ, не можех!

Е в р и п а (*отелича го на канаето и сядат*). Ти
ми си всичко! Ти ми си всичко! (*Целува му къдрите
по цялото чело и после.*) Ах, тия твои къдри! Забили са
се в ума ми! Омаяли са ме, Ламбри!

Л а м б р и. Ох, да не дойде някой?!

Е в р и п а (*с достойнство*). Докси ще превари,
тя ще донесе лекарствата. (*Пак с изблик.*) Аз бих те
скрила и от смъртта, моето хубаво, моето къдраво
пиле! (*Става.*) Ти ще се криеш в гардеробната ми,
Ламбри, като паж — като мъничък хубав паж (*целува
го*) и сладък! Аз ще взема валерианови капки пред
оня и ще му кажа — лека нощ, че ми е полошевяло,
много — ха-ха-ха! (*Прегръща го и го изправя.*)

Л а м б р и. Страх ме е, Еврипа. Като че ли нещо
ми казва —

Е в р и п а (*плахо*). Какво? Нищо! (*Свива го
на танц.*) Ние тъй ще заживеем сега, тъй ще зажи-
веем — трала-ла-ла, ха-ха-ха! (*Спира и го целува.*)
Тъй ще заживеем, Ламбренце! Тате ми приписа къща-
та! Взимах и ония от мъжа ми, на мое име са вече,
ха-ха-ха! Ела! (*Показва му чека, който вади от ръка-
вицата си.*) 40 000 лева, ха-ха-ха! Аз съм господарка
тука! Ти си господар! И наесен ще идем в Корфу, само
двамка! И тъй ще живеем! (*Трепва внезапно.*) Ах!

Л а м б р и (*вцепенен*). Идат!

Е в р и п а. Бягай! Тука!

Л а м б р и (*тресе се*). Не мога — не мога!

Е в р и п а. Мъж ми е, с войника! Техните стъп-
ки, Ламбри, бягай! (*Едвам успява да го изтласка наля-
во — влиза майор Преславски сам. Гледат се пребледне-
ли.*)

М. Преславски. Кой беше тук?

Е в р и п а. Никой! Господи, сторило ти се е!
Мене ми е лошо.

Г л а с ъ т н а в е с т о в о я (*от стаята из-
ляво*). Няма да ми избегнеш, момче!

М. Преславски. Хвана ли го, Иване?

В е с т о в о й. Тъй вярно, г-н майор! (*Въвежда
Ламбрия, примрял от страх.*)

М. Преславски. Значи, той. Нямаше ли
и някой втори, някой трети, а?

В е с т о в о й. Никак не, г-н майор.

Отдясно се втурва Евдокси и се вцепенява.

Евдокси. Ау! Ау! Кириему!

М. Преславски. Заповядай, заповядай. (*Заставя я да седне.*) Тъкмо щях да пратя за ваша милост. (*На Еврипа.*) Вие чрез нея сте получили едно писмо, мадам?

Еврипа. (*стиска си гърдите и става*). Ох, сърцето ми!

М. Преславски. Сега вече ще ви ръкопляскам. (*Огледва се.*) Няма естрада. . . И трябваше да сте пак в костюма на критянка: той тъй приляга на всяка игра!

Еврипа. Умирам! Аз какво съм крива! Баща ми го пратил да ми обади за нещастieto си! Ламбри е в нашата кантора и ми е братовчед!

М. Преславски. Бра-тов-чед? Пък ти му си бра-тов-чед-ка — Четка! (*На Ламбрия.*) Вий какво ще кажете?

Ламбри. Аз. . . всичко ще кажа: повика ме Докси.

Евдокси. Ау, лъже! Ау, аз нищо! Ау! Кириему!

Ламбри. Еврипа ме повика, все тя ме викаше.

Еврипа си крие лицето. Майор Преславски предава Ламбри и Евдокси на вестовоя: като сочи наляво.

М. Преславски. Отведи ги тук и заключи вратите. (*Отваря вратата наляво и сапикасва подозрително движение у Еврипа — тя крие в ръкавицата си чека.*) Какво криеш там? (*Ламбри и Евдокси минават в стаята наляво, плахо извърнати. Вестовоят заключва вътре врати. Еврипа си крие ръката.*) Трябва да видя. (*Взема ѝ насила ръката.*) Друго писмо ли е — от някой втори, трети, десети, двајсети? (*Отваря чека.*) А, моя чек! Не, той е на твое име! Де моя чек? Този е само за 37. . . Де моя? (*Стъписва се досетен.*) Разменила си го! Иване!

Вестовой. (*явява се отляво и затваря вратата*). Аз, г-н майор!

М. Преславски. Ти казваше, те са карали за пари?

Вестовой. Тъй вярно, г-н майор! Тя искаше от татка си 45, а той ѝ даваше 30, после преполвиха разликата.

М. Преславски. (*на Еврипа*). И за пет сребърника би ме продала ти! Войник, я ми повикай подпоручик Балкански, още сега!

Вестовой. Слушам, г-н майор! (*Излиза наляво.*)

М. Преславски. (*на Еврипа*). Ти игра хубаво, жена! Трябва да ти се признае, ти чудно игра!

Еврипа. Асене, тате се мъчеше да ме излъже. . . Аз не му се дадох. . . Ох, вярвай ми. . . И документа за къщата е в чекмеджето вътре. . . Ох, вземи и него — вземи. . .

М. Преславски. Я ми кажи —

Еврипа. Всичко ще ти кажа —

М. Преславски. Туй момче. . . досегна ли те? Свари ли да те досегне?

Еврипа. Ни с пръст?

М. Преславски. Той трябва да изчезне, Еврипа!

Еврипа. Ох, да го отровя ли?

М. Преславски. Не! Фу!

Еврипа. Аз съм жена — не мога с нож да го убия! . . .

М. Преславски. Какви глупости говориш!

Еврипа. На всичко съм готова: ще го отровя, ще го убия!

М. Преславски. Е-е, тя не знае какво говори! (*Отваря наляво и извежда Ламбри и Евдокси.*)

Евдокси. Аз, аз съм виновна!

М. Преславски. (*на Ламбри*). Вие ще заминете още тази нощ.

Ламбри. Ще замина —

М. Преславски. Ще бягате през море, защото Еврипа се закле да ви отрови или да ви убие с нож — попитайте я.

Отдясно влиза подпоручик Балкански.

Подпор. Балкански. Г-н майор!

М. Преславски. Неприятност, подпоручик!

елен ми пасе ливадата. . . Научете ме, ливадата ли да покося, или елена да погубя?

Подпор. Балкански. А-а! Плюйте, г-н майор, и да се махнем!

М. Преславски. Как лесно решавате. *(Гледа жадно Еврипа.)*

Подпор. Балкански. Защо? Позора ще остане върху тях.

М. Преславски *(извива с очи Еврипа)*. Но аз я искам, подпоручик, омая ме тя.

Подпор. Балкански. Струва ви се, г-н майор, уверявам ви. Вие вчера ми говорихте, че бихте предпочели нашенка — да е нежно чиста, мило хубава, като стружанка.

М. Преславски *(възрадва)*. Да, аз ви говорих нещо подобно, подпоручик, нали? *(Пак тъмен, с поглед към Еврипа.)* Не, не, късно е вече. Когато на човек с моите години поникнат рога, подпоручик. . . те вече не се изкореняват. . . кога да е, пак ще поникнат. . .

Подпор. Балкански. Лъжете се, г-н майор. Аз на ваше място сега и Цариград да ми предложат, пак ще се откажа!

М. Преславски. Как тъй?

Подпор. Балкански. Истина, повърнете се! Цял свят ще ви ръкопляска!

М. Преславски. Не, не, млад сте вие. Да се върна от Влахернските врата? За туй, че ме изиграли като Крума? Никога! Я по-добре услужете ми вие, подпоручик.

Подпор. Балкански. На заповедите ви, г-н майор.

М. Преславски. Повикайте ми още сега нотариуса, той живее насреща.

Подпор. Балкански. Веднага, г-н майор. Да повикам ли и полиция?

М. Преславски. Полиция! За какъв дявол ми е полиция, подпоручик?

Подпор. Балкански. Трябва полицейски акт, г-н майор. . .

М. Преславски. Как? Гражданска война? Не, не е достолепно, подпоручик. Аз ще прев-зе-ма Ца-ри-град чрез-мир-но за-во-е-ва-ние.

Изпраща подпоручика надясно, затваря бавно, приближава групата и ги измерва с очи.

М. Преславски *(на Еврипа.)* Ето ми ръката, Еврипа, да сключим мир.

Еврипа. Аз ще ти бъда вярна!

М. Преславски. Е-е, вярна. . . Моя бъди! Ти си твърде хубава, за да принадлежиш на двама! *(С око на Ламбрия.)* Ще коля!

Ламбри трепери, Евдокси се кръсти, Еврипа пада бавно на колене.

Еврипа. Вземи ми сърцето! Само твоя ще бъда!

М. Преславски *(не я вижда — ходи забравен)*. Тялото си ми дай! Твоята гъвкавост дай! *(Съглежда я.)* Ка-ак? *(Дига крак да я ритне.)* Стани! *(Извърнат, съвладян.)* Дразниш — опасно е за теб: стани!

Еврипа. Няма да стана! Убий ме, но ме прости! Асене, мъжо, само твоя ще бъда, до гроб!

М. Преславски *(дига я)*. Стани. *(Полага я на стол.)* Не издавай, че си пропаднала в играта си. . . не се забравяй. . . ти тъй губиш цената си, колкото и да си хубава — ха-ха-ха! *(Отпада на стол и закрива лице.)*

Еврипа *(плаче)*. Какво съм крива аз, той ме люби от малък. . . Ние всички в къщи му се смеем и си играем с него. . .

М. Преславски *(без да открие лице)*. Не е лошо, играйте, но не пропадайте в играта —

Еврипа. Той плаче, боже, Асене, прати ме в манастир! Аз не съм вече за тебе! Само пост и молитва ще ми изкупи греха, Асене! В манастир ме прати, в манастир!

М. Преславски. Мен. . . ще ли ме приемат там?

Еврипа заискря очи и го гледа сладно. Евдокси почти се размива, Ламбри въздъхва.

Еврипа (*става*). Мъжо, какво искаш? На всичко съм готова за тебе!

М. Преславски (*ходи и после*). Ето това, Еврипа: ти имаш къщата и чека, а трябва да нямаш съвсем нищо, за да бъдеш само моя. . .

Евдокси. Ау, той ще ѝ вземе всичко!

Еврипа. Ох, на всичко съм готова. . .

М. Преславски. Припиши някому къщата. Прехвърли и чека на другото. Ти трябва да нямаш свое.

Еврипа. Асене! На кого да припиша всичко? Боже!

М. Преславски. Все едно кому. Къщата припиши на тая. (*Сочи Евдокси.*)

Евдокси. Ау, кириему!

М. Преславски. А чека прехвърли на тоя. (*Сочи Ламбрия, който въздъхва.*) Ето, той се облиза! Не, не, ти по-добре и къщата, и чека прехвърли на. . . на вестовоя ми! Истина, Еврипа, вярно момче — чисто злато! А?

Еврипа. Но, Асене. . . защо на хората? (*Заплаква.*)

М. Преславски (*ходи*). Забърках се и аз. Хм, истина, защо пък на хората? (*Стисва си главата и ходи.*) Виж, щастлива идея: всичко ще прехвърлим на мое име, а, Еврипа?

Еврипа (*закрива лице и сяда*). Вземи всичко, прави, каквото щеш! Всичко вземи!

М. Преславски (*гледа строг*). Да не мислиш, че е насила, Еврипа? Не! В случая важен е принципа, видиш ли. Ето, ти си имаш толкова пръстени, обици. . . ако речеш да ги продадеш, с тях можеш обиколи и Америка, нали? А не бива, аз не позволявам. И не че ще ти ги взема — носи си ги. Но трябва да са мои, ти не бива нищо да имаш.

Еврипа (*плаче*). Аз имам и от майка си бри-

лянтно колие. . . в сандъка ми е. . . забравих днеска да си го туря. . . вземи и него — всичко вземи.

М. Преславски. Браво! Сега вече. . . (*Целува я.*) Прочие решено, нали? (*Слуша.*) Ето, и нотариуса иде — аз пратих за нотариус, ти чу. Е, без плач, Еврипа! Много ти е мъчно, разбира се, аз вярвам, но. . . ти тъй умееш да играеш, Еврипа, помъчи се и сега, пред нотариуса, да се представиш тъй — без-корист-на. . .

Влизат нотариусът и подпоручик Балкански.

М. Преславски. Заповядайте. (*Представя му Еврипа.*) Жена ми! (*На подпоручик Балкански.*) Горещо благодаря, подпоручик! (*На нотариуса.*) Извинете, че ви обезпокоихме в неприсъствено време — жена ми така иска, видите ли, сама тя: ще оформите някои имуществени и други прехвърляния. Заповядайте да идем в кабинета ми. (*Пропуща го наляво, после на подпор. Балкански и на Ламбрия.*) Вие ще ни послужите за свидетели, заповядайте. (*Препраща ги и на Евдокси.*) Също и ти, Евдокси, ти си най-важната свидетелка! (*Подлага ръка на Еврипа.*) Мила!

Еврипа (*замаяна*). Ох, сега къде —

М. Преславски. Аз знам, душичке, ти не се безпокой. То ще се свърши в няколко минути. После ние ще слезем пак при гостите, нали?

Еврипа. Да, Асене.

М. Преславски. Ти вече не си болна, да?

Еврипа. Да, Асене.

М. Преславски. Аз мисля, че никой не ще усети какво е станало тука.

Еврипа. Да, Асене.

М. Преславски. Ние ще слезем долу и даже ще потанцуваме, нали?

Еврипа. Да, Асене.

М. Преславски. После. . . ще идем да се удавим в морето, нали?

Еврипа. Да, Асене.

М. Преславски. Глупава, съвсем ти пропадна играта!

Еврипа. Ох, твоя съм вече. . .
М. Преславски. Нали? А наесен ще се раз-
ходим до Швейцария, да?

Еврипа. Ах, Асене!

М. Преславски. Не щеш ли?

Еврипа. Защо в Швейцария. . . по-добре в Корфу.

М. Преславски. В Корфу?

Еврипа. Ах, в Корфу. . . ние двамка!

М. Преславски (*пропуца я*). Не, в Швей-
цария, ако щеш! (*Свива рамене и на себе.*) Критянка!
В чаша да я изпиеш!

Завеса

БЕЛЕЖКИ

«СВЕКЪРВА»

В «Творчество и живот» Антон Страшимиров пише за комедията си «Свекърва»:

«В нашия бит има нещо чуждо за живота на всички европейски народи: у нас челядното зло е злата свекърва, а не злата тъща. И това тегли една черта в българския бит, която е съвсем необяснима за чужденците (даже за най-близките нам — руси и сърби). В интимния семеен мир авторитетът на майката у нас бие тоя на бащата. . . И българската майка, привързана към челядното стопанство с посочените битови привилегии, след смъртта на своя съпруг (или даже приживе на такъв) «командари» в челядта, т. е. явява се като властна над сина си и, значи, също над неговата невеста. А оттам иде крамола — и народът е създал поговорка — «две жени под една стряха не събирай». Войната между свекървата и снахата в българския живот е вездесъща и неизменна.

Към края на 90-те години от миналия век в София се откриха курсове за акушерки. Те се изпълниха с дерайлирани (първи!) девизи. За тях се шушукаше вече в цялата страна: надеждата им да стъпят в брак била в подмамване на чужд съпруг. . .

Така построих комедията си «Свекърва»: битовото зло от векове преплетох с новите прояви в живота» (с. 45—46).

«Свекърва» Страшимиров написал «в скрито швейцарско селище», където забягва в края на м. януари 1905 г. заради «30-те обидни за царското височество» негови статии. Тук написал и драмата «Отвъд» и попривършил започната от по-рано драма «Над безкръстни гробове», с които участва в театралния конкурс по случай предстоящото откриване на новопостроената сграда на Народния театър в София.

«Този упорит труд — пише Страшимиров в «Творчество и

живот» — имаше горчиви подбуди: бях задължиял до уши, гонеха ме изпълнителни листове (някои и за чужди бели гаранции). А театралният конкурс ми обещавахе златни планини: освен премията от 2000 лева още и 40% от brutния приход на първите десет представления. Можех изведнаж да се разплатя и да се видя осигурен за цял живот.

Прочие трябваше на всяка цена да спечеля конкурса. А това бих могъл само ако подведа конкурсната комисия, т. е. ако тя не подозре, че представените пиеси са мои (много ме бяха нагрозили!).

... Реших: ще пратя на конкурсната комисия «Над безкръстни гробове» със свой почерк — и хората ще знаят, че в нея ми са амбицията и надеждите. А «Отвѣд» и «Свекърва» бяха строга домашна тайна. Поверих на един наш студент-толстонт преписа на «Отвѣд», а «Свекърва» се преписа от сестрата на жена ми — студентка тогава в Женева. На конкурсната комисия в София «Отвѣд» бе изпратен от Париж, а «Свекърва» от Женева. Сам аз се върнах в София и оттук лично предадох «Над безкръстни гробове» (с. 47—48).

Конкурсната комисия първоначално била в състав: председател Константин Величков и членове: Божан Ангелов, д-р Д. Т. Страшимиров, проф. Л. Милетич и Андрей Протич, но в края на април 1906 г. д-р Д. Страшимиров се отказал, а Б. Ангелов не присъствувал на заседанията ѝ, понеже бил учител в Русе. В такъв намален състав комисията от общо 19 постъпили пиеси премирала в началото на м. май: драмата «Отвѣд» с мотото «Черно знаме» — с 600 лева, комедията «Свекърва» с мотото «На баба Зорка снаха ѝ» — с 500 лева и драмата «Първите» на П. Ю. Тодоров — с 400 лева.

«В секретното пликче — пише Страшимиров — аз бях написал за автор на двете пиеси името на жена си с бащиното ѝ презиме (боях се от запор върху премията). Значи, можах да запазя тайната даже след спечелване на конкурса.» Страшимиров обаче признал истината пред Трифон Кунев. «Що ми трябваше! Официалните кръгове — литературни и политически — се разшаваха.» Трябва да се каже, че по този повод възниква и остра публична разпра между Страшимиров и неговия конкурент Тодоров.

В. «Ден» съобщава: «Въпреки че бе решено новият Народен театър да бъде открит с пиесата, която получи първа премия

— в случая «Отвѣд», — съобщава се, че комисията намира, че нито една от премираните три пиеси няма такива качества, необходими за откриване театъра с нея» (бр. 853 от 21 май 1906 г.).

Историята около този конкурс не свършва обаче дотук. Комисията се събира на 27 май на ново заседание и решава: «... да препоръча за премия от 700 лева само «Свекърва» — и то главно с оглед слабото състояние на българската комедия. Комисията е на мнение, че може да се даде по една сума от 400 лева и на авторите на «Отвѣд» и «Първите» (в. «Ден», бр. 863 от 31 май 1906 г.).

И на края — възлага се на Иван Вазов да напише за откриването на театъра на 3 януари 1907 г. пролог «Славата на изкуството». А премираните пиеси щели да бъдат представени покъсно през сезона. . . Но и в този случай отличената след такава мъчителна процедура с първа премия «Свекърва» излиза на сцената на Народния театър на 23 април 1907 г. — цял месец след като била представена наградена с трета премия драма на Тодоров — «Първите»!

Поради всичко това «Свекърва» е играна за първи път не от Народния театър, за който е била написана и от който е била наградена с първа награда, а от варненската общинска трупа на 24 февруари 1907 г.

В първата постановка на «Свекърва» в Народния театър участвуват: А. Будевска (Костанда), Ив. Попов (Велчо-Свилен), Т. Стойчева (Дечка), Ек. Златарева (баба Неделя), Гено Киров (Кереков), К. Стоянова (Керекова), В. Игнатиева (Дафинка), Т. Танев (Дойчинов), Цв. Манчев (лекарят), Н. Бъчварова (акушерката).

От преценките на театралната критика интересно е да се посочи само голямата статия на Андрей Протич — не защото смятаме, че е най-правилна, а защото в нея Протич, очевидно, изразява мнението си като един от членовете на конкурсната комисия, пък и обобщеното решение на цялата комисия. Така че тази статия ни подсказва как и защо конкурсната комисия не се оказва на необходимата висота на литературен арбитър и се люшка от една до друга крайност, попада в противоречие със собствените си решения и на края си измива ръцете със: «И вълкът сит, и агнето цяло.»

Протич започва статията си с разказване съдържанието на повестта «Свекърва» от сръбския писател Веселинович, сюжетът

на която е взет от сръбския народен бит. Намерението му е да покаже, че «Свекърва» на Страшимиров не е оригинално произведение — и още по-лошо: «... Страшимиров, стъпил отдавна-отдавна на градска почва, прави със «Свекърва» един несполучлив опит да схване, не както изобщо е прието, свекървата.»

По-нататък Протич се опитва да омаловажи и литературната стойност на Страшимировата «Свекърва»: «А тая липса на индивидуализация, усиlena още повече чрез повтаряне и повторение на духовити или изтъркани фрази, прави от комедията едно произведение, един продукт не на дълбока творческа необходимост и на художествен разсъдък, а на случайно скимване.»

Не е нужно да доказваме, че този анализ на Протич е погрешен. Той е необходим обаче на конкурсната комисия, за да се измъкне от онова неприятно положение, в което е изпаднала, като първоначално е премирала две произведения на един писател-общественик, срещу когото още през 1904 г. са заведени три дела за обида на княжеската особа на Фердинанд (А. Страшимиров. Нов процес, в. «Ден», бр. 104 от 15 март 1904 г.).

Все пак «Свекърва» е един голям литературен факт. Той не може да бъде изцяло отречен. Затова Протич заключава: «Тази комедия въпреки всички свои органически недостатъци е във всеки случай най-добрата от подобен род български драматически произведения. На туй се дължи паричната помощ, която ѝ се даде от драматическия конкурс» (в. «Гражданин», г. I, бр. 7 от 17 май 1907 г.).

Времето обаче каза своята решителна дума за «Свекърва»: това е най-играното драматическо произведение на Страшимиров не само от всички професионални театри, но и от любителски трупи в градове и села — и до наши дни.

На 9 септември 1911 година «Свекърва» излезе на сцената и на Националния театър в Загреб.

За първи път «Свекърва» се печата — само първо действие — в редактираното от А. Карима сп. «Нова струя», г. I, кн. 5, София, 1906 г. Откъс от «Свекърва» Страшимиров отпечатва след това и в списанието си «Наш живот», г. II, кн. 5 от януари 1907 г. В отделна книга комедията излиза през 1907 г. като безплатна премия на сп. «Наш живот». Това ще е било не по-късно от края на м. януари, щом като Варненският театър я играе на 24 февруари 1907 г. «Свекърва» е поместена и в книгата на Страшимиров — «Комедии», София, 1922 г., №7 от «Българска общодо-

стъпна библиотека». През 1932 г. «Свекърва» излиза в отделна книга в пето издание. Тук Страшимиров прибавя Пролог-рецитация. Шесто издание на комедията бе направено през 1956 г. (издателство «Народна култура», библиотека «Народна сцена»). Настоящото издание е по петото издание от 1932 г.

«ВАМПИР»

Ето какво съобщава Страшимиров в «Творчество и живот». Автобиографични страници (София, 1931 г.) за сюжета на «Вампир»:

«1900 год. — В Казанлък... Живеех в «Кулата» — височък, източен квартал. Кака Рада Киликийска, моята хазайка, ми донасяше всичките клюки от града. На пазара станало нещо небивало. Лани селата около Енина се дигнали на сбор в Балкана... Една богата чорбаджийка, която също била тръгнала тогава на сбор по Балкана, изгубила из пътя нанизите си. И ето сега на пазара в Казанлък тя познала своите нанизки по шията на друга чорбаджийка. Било олелия голяма: двете селски чорбаджийки си издрали очите — за спорните накити... Великолепно! Истинските трагедии в живота винаги почват от дреболия. Заден-два във въображението ми се построи цяла драма» (с. 21).

И по-нататък:

«Есента на 1900 г. Написах тази драма за една седмица, а я преработвах — три месеца. Любим образ ми беше Малама Ханджийката — мъжественият тип на колибарката по цялата наша Стара планина» (с. 27—28).

Страшимиров описва впечатленията си от една чета жетварки в Казанлъшко през 1887 г. и от една ханджийка в Балкана през 1890 г.:

«Нощуваме високо в Балкана у ханджийка — сравнително млада още, сочна, но намръщена и запършила ръкави, кърши плещи като делиормански пехливанин. Още с влизането ни в хана двамата мои казармени хора отпуснаха солдашки езици. И ханджийката им посрещаше приказките тъй, че накрай аз разказах някогашната случка от Казанлък. Разказах я така, дословно. Моите войнигани се заляха в гърлест смях. Но ханджийката

отсече строго лице. На «румяне» можело и моми да плещят така, но тук, в колибите, не можело.

— Жената е друго — отсече ханджийката. — Тя не е мома — познала е всичко: защо да се преструва?

А един от подофицерите сви устни до ухото ми:

— Не я гледай такава — зашепна, — само я закачи, ще ядеш бой, какъвто не си ял и от майка си» (с. 28—30).

«Интригата — съпружеската изневяра — е взета от действителността — обяснява Страшимиров. — Случая дадох в разказ «Данаил» (с. 32).

«Вампир» излиза за пръв път на сцената на държавната драматическа трупa «Сълза и смях» на 3 април 1901 г. Участвували: Ек. Златарева (Малама), Роза Попова (Вела), В. Кирков (Жельо), Д. Антонов (Динко), Ив. Попов (дядо Марко), М. Попова (Марковица). За сценичната подготовка на пиесата Страшимиров ни е оставил кратки, но ценни бележки в «Творчество и живот» (с. 30—31).

При тази първа постановка «Вампир» се играе в ръкопис, който не е запазен, за да имаме сега един рядко интересен документ от съвместната работа на писател-драматург с театъра още в ранните години на нашия театър. Първото издание на «Вампир» е «по последна преработка след многократното представяне от «Сълза и смях» (в. «България», бр. 110 от 1 септ. 1901 г.).

Тази загуба обаче се компенсира донякъде от разликата, която намираме между това първо преработено издание и второто издание на драмата от 1910 г. Защото и второто издание на «Вампир» претърпява още една и при това много по-голяма преработка от автора вече във връзка с втората ѝ постановка в Народния театър на 3 декември 1909 г., «разучена по новия ѝ текст» (в. «Пряпорец», бр. 132 от 3 дек. 1909).

Сам Страшимиров пише в «Творчество и живот»:

«За противовес на Малама трябваше да служи дребничкият и зъл полянин Динко — злополучният неин зет. И така се даде пиесата в «Славянска беседа» (1901 г., б. м.): Динко игра дребничкият артист Антонов, когото във финалната сцена Малама можеше да свърже в бакалийското отделение на хана и да го изнесе на сцената — за голямо удоволствие на публиката.

Така жестокият край на пиесата (убиването на Желя и ужасът на Вела) се омекчаваше.

Но в Народния театър (1909 г., б. м.) Динко игра снаж-

ният Сава Огнянов. И «Вампир» се промени основно: оказа се, че герой на пиесата ми е всъщност Динко! Малама остана в тъмно, Вела и Жельо — виновни. Естествено, трябваше да се промени и краят. Но навремени все пак съжалявам за омекчаещия финал на първата обработка» (с. 31—32).

Тези две печатани преработки на «Вампир» са, както признава Страшимиров, и доказателство за силата и значението на талантливия актьор при сценичното осъществяване и тълкуване на драматическия текст. Поради всичко това нужно е, когато се прави критическо издание на Страшимировата драматургия, да се помести и първото издание на «Вампир».

Първото издание на «Вампир» — драма в пет действия из живота на старопланинските колибари — излиза във Варна — издател К. Евстатиев, книжар. На корицата и на фолиото е отпечатана годината 1902. Обаче книгата била отпечатана и пусната в продажба още през септември 1901 г. (в. «България», бр. 110 и 115 от 1 и 18 септ. 1901). Забележително е мотото от Мишле, което Страшимиров поставя върху фолиото, за да изрази отношението си към театъра така, както той го разбира:

«... Вървете простичко, ръка за ръка с народа. Дайте му книги и празници, докато не сте му дали закони; дайте му оная форма на образование, която съставя всичката слава на античното възпитание — театър чисто народен. В този театър вие му показвайте неговите собствени легенди, неговите исторически подвизи, всичко онова, което той сам върши. Хранете народа с народа... Как бих аз желал преди смъртта си да видя народното побратимяване поне в театралното дело! Давайте прости сценични представления в селата, където ведрината на сърцето, младостта на въображението и силата на впечатлителността у зрителите допускат липсата на бляскави декорации и разкошни костюми, които са необходимост за съвременните бедни по мисъл драматурзи.»

Това мото отпада при следващите издания на драмата. Няма и обяснението: «Драма в пет действия из живота на старопланинските колибари.» Отпадат и разграниченията в явления, които Страшимиров прави в първото издание: 12 явления в I действие; по 7 явления във II и III действие; 8 явления в IV действие и 10 явления в V действие. Тъй като те не засягат с нищо композицията на драмата, тяхното премахване не е от значение за второто издание. Липсват в списъка на действащите лица

и характеристиките за Малама — «около 40-годишна, младолика, едра, мъжествена» — и за Вела — «17—18-годишна, въздребна».

Казахме, че за да имаме пълна представа за творческия процес при написването на драмата и за влиянието, което оказва театралната постановка и актьорското изпълнение върху «Вампир», наложително е да се познава и първото издание. Няма друг начин да се види изцяло каква подробна обработка на текста е направил Страшимиров за втората постановка и едновременно за второто издание на драмата! Няма реплика, която да не е поправена преди всичко езиково. Явно Страшимиров се е старал да стегне диалога, да стане по-драматически, да направи по-изразителна и по-динамична фразата, да съкрати до последна възможност монолозите или репликите, които биха прозвучали като монолози. При тези случаи той или съкращава текста с описателно съдържание, или раздробява репликата на две части, като вмъква между тях реплика на друго действащо лице (напр. ср. в III действие репликата на Малама — стр. 49 от I изд. със стр. 48 от II изд.). Страшимиров е подменил и много думи с равнозначещи, но сметени от него за по-подходящи: «махнаджийка» с «кусурджийка» (II д.), «кича» с «труфя» (III д.), «главеник» с «годеник» (III д.), «намязала» със «замязала» (III д.), «завряло» с «накипяло» (IV д.) и т. н. В други случаи (напр. в IV д.) «две недели» е поправено на «месеца», а «десет попа» — на «девет попа» (по подражание на народните числителни думи).

Авторът е направил (по-рядко) и съкращения на цели реплики. И тук с оглед да се ускори темпът на действието или да се премахне повествователността на текста. Например само в I действие имаме следните по-големи съкращения:

Първа мома. Хей, само да те пусне, Вело! *(На първи ерген.)* Ами, Стойно бре, накъде ще ходят нашите туй лято?

Първи ерген. Може по Филибешкото, а може пак по Загорското. *(На Вела.)* А лани ходихме по Загорското, хии, натам *(Посочва наляво.)* Да видише, Вело, какъв пазар само беше на Чанакчийските лъджи. Гаче се бяха сдумали всички планинци да се съберат там. Ама откъде нямаше! Цели две нощи се трупаха... че гайди, свирни, хора, па щурене чак до Тулова кория...

Първа мома. Хи, едно от Троянското като се беше за-тирило по мен... Ха-ха-хоо!

Или реплика на Динко:

Динко. Зер, думаш, че то там било аргатство. То не е аргатство. Казва се, по свят излизаш на печала. Аз защо оставих вас — не ми е око на аргатство! Майка ти ми се сърди, че съм станал коняр, ама ти знай, Вело, то и аз не обичам аргатство, та за туй ви оставих. На, паса селската хергеля — чева е аргатство? Напуснал съм си там селото, дошъл съм тук при чича си и си дира печала — то не е аргатство!

Или:

Втори ерген. Само коняря е як: зер изниса из усоите на плещи цели кобили... кожата им да одира, за да ги продава после низ Тузлука!

За да имаме известна представа, как Страшимиров съкращава, преработва или видоизменя някои реплики, ще сравним текстовете на Малама, Динко и Вела от I с II издание:

Динко *(гледа към стълбестата пътека и мрачен)*. ИСКА да я земе на гръб — гледай скопос от кметски син! Ама то се знае, щом му се тя оставя. Да не е кметски син, то аз си знаях, туку... не приляга да се заядам с кмета, че... Чичо я гласи някаква: аз коняр от една страна, той свинар — ръцете ни не са овързани... А слушаме, напролет още много турци ще се дигнат из Тузлука, за да бягат по Анадол; продават си мюлковите и парите си превръщат на лири... Не трябва да се заядам с кмета. *(Вслушва се.)* Идат отдоло някои. Дано е ханджийката. Ще я почакам и ще си я надумам. Ха, че то — те идат, Жельов татко — дядо Марко кметът с жена си... Я нека да не ме видят! *(Скрива се в гората.)*

Динко *(сам, гледа нагоре и после изпъшква. Дочува стъпки отдоло, сепва се и гузно)*. Ха, кметът с жена си! Те! *(Скрива се в гората.)*

Така този монолог на Динко във II изд. става ремарка с реплика от няколко думи.

А ето как реплика на Динко от второ действие е поправена в ремарка:

Динко (на себе си). Да речеш, че нанстина не ги е намерила. Пък беше ударила по оная козя пътека, да я не настигнеш да я сиема, незнайно е как щеше да се дотързуи по оная каменяк низ урвата.

Динко (следи я мнително и клати глава).

Пак във второ действие Страшимиров е съкратил монолога и на Малама:

Малама (слиза бавно по стълбите). Нека ги сега намерят! Харизвам им ги, ако ги намерят! (Чисти си полите.) Света Богородичке, да не беше Динко, не се знае дали щях да послеза жива по оная козя пътека. (На долното стълпало.) Та да им го дам сега, ха? Да имат да земат! Девет чисти желтици и едно пет алтна по среди: вдовица съм, имам си щерка сирота, дар ще ѝ са! (Отива пред тезгяха и зема картината.) Куршум ще им тегля, нека сал ги намерят! (Озърта се и окача картината на гвоздей о стената.) Нека я гледат, че само да ме подсторят и ще си намерят господя. А послед до ден-два напук ще сторя от тия желтици и от моните три върви наниз и за годеж ще окича Вела като първа богаташка дъщеря. Напук ще я нагиздя, да видим, що могат. (Отива и предпазливо надниква от вратата.) Идат! (Отърчва в бакалията и се повръща с оцет в пръстена паничка и с комат чер хляб, па сяда до маса, топи и яде.) Нека видят, че с оцет и хляб се храня, като винаги, ама се не оставям да съм гаврило, па било и на кмет! (Влизат дядо Марко и селска стража.)

Малама (слиза по стълбите). Ще им ги харижа, ако ги намерят! (На тезгяха окача картината.) Нека я гледат! (На вратата.) Хм, те идат! (Отърчва в бакалията, донася чер комат и оцет в глинена паничка, сяда до маса да се храни: топи и яде. Влизат дядо Марко и селски стражари.)

Особено интересна е поправката, която Страшимиров прави във финалната реплика на Динко от второ действие, когато Малама го кара да установи дали Вела е «чиста»:

Динко (дърпа се и мрачен, на Малама). Господарке, аз... аз не мога... Аз утре ще ви дойда. (Излиза.)

Динко. Господарке... аз ѝ вярвам... аз... аз довечера ще ви дойда.

Съкращаване е направено и в монолога на Вела от трето действие.

Вела (кликнала пред сандъка, реди дарове). Прела съм, шила, везала — и аз с дарове да обдаря кум и сватове... Така ли съм мислила, божичке! (Разгъва везана шалия и я гледа.) Да има баща, да има майка, да има род и близки, че да ги обдаря — пък то отний-де никого; един чича, а и той свинар. (Гледа шалията, потръпва като на плач, хвърля я в сандъка, извърца се и задушечно.) Чева съм мислила! Чева ми е теквало дори, че ще сватба да правя като клета сирота! (Бърше си сълзите и поклатва глава.) Какво съм ѝ сторила, божке, на мама, че ме тѝ нагрози, чуждия коняр сирак ме повече милее, отколкото тя — рождена майка. А не мил ми е той, коняря. (Бърше си сълзите и глухо.) Тя ме сама даваше на ръцете му — кога съм се тѝ опазила — а тя сама... Ох, срамно ми е, като си само спомня. Аз нему, дето го толкова милувах, на Желя, се не дадох... (Обляга се на сандъка и мечтателно се униса, като неусетно все по ѝ се оведря лицето.) Той ме не лъжеше! (По-жизнерадо.) Той ме не лъжеше! (Усмивната.) Като ме накара да коленича...

Вела (реди прикята си в сандъка и се припязва). Прела съм, шила, везала — и аз с дарове да обдаря кум и сватове... Така ли съм мислила, божичке! (Разгъва везани кърпи.) Да има баща, да има майка, да има род и близки, че да ги обдаря — (Хвърля кърпите в сандъка и през сълзи.) Не съм го и мислила, божке! Не ми е ни теквало, маминке, че ще сватба да правя като клета сирота! (Обляга се и се униса.) Той ме не лъжеше — Той не ме лъжеше! Кълнеше се, а сълзи му на очите —

(С горчива усмивка.) Кълнехме се, а сълзи му на очите. (Хленч я задуша, хлипа и затайва дъх.) На егрекът защо ме той залъгва, задиря ме (все по-учудвана), зер, там бяха овчарите. . . (Опулена.) А, не е, нему не му беше да ме осрами, той ме само изпитваше. . . Ох, само ме изпитваше! И после тука. . . (Плахо се сепва.) Аз сама го опъдих! Той ми се молеше, а аз го опъдих!

Най-големи поправки Страшимиров е направил в последното, пето действие. Освен действителната промяна на финала тук авторът е съгъстил и диалога, като например няколко реплики е заменил само с една:

М а л а м а. Как да не плача, Ябланице, как да не жала: привела си го бях, като рождено чедо. Той си нямаше ни майка, ни баща — чужбинче си беше клето, а пък добро. Прибрала си го бях първом за аргат, пък беше работливо, туку, ех, нали съм си припряна. . . Първа баба. То се знае, господарка си. М а л а м а. Пък и младо зер, влечеше го да си ходи нашироко и излезна си тогава, че се представи за коняр. А турило мерак на дъщеря ми — ходи где ходи, все при мен, че как (плачливо), как да го не прибера, Ябланице, как да си го не сторя зет.

Както се вижда от цитираните Страшимирови думи в «Творчество и живот», участието на Сава Огнянов в ролята на Динко измества центъра на пиесата от Малама («любим образ ми беше» — признава Страшимиров) към Динко («зъл полянин»). Това наложило да се преработи и финалът на драмата. И наистина, действено «Вампир» е преработена само в завършъка. На първо място убитият Желъо вече не се оставя на сцената, а се изнася вън от нея. Така се избягват потресаващите сцени от I издание с

Малама и Вела пред трупа на Желъо. А тези сцени са имали предназначение (заедно с обезумяването на Вела) да принизят образа на Динко, който въпреки авторовото предпочитание към Малама — пък и към Вела и Желъо — още в първоначалния текст на драмата излиза изпод перото на Страшимиров като нравствен герой. Динко е такъв драматичен образ, че авторът му се е почувствувал безсилен да го отрече, макар да е положил доста усилия да направи това. И достатъчно е било този образ да се понесе от един актьор като Сава Огнянов, за да оживее на сцената с пълното си значение в тази драма.

Финалът на «Вампир» в I издание е включен в последното, 10 явление. Ето как е преработен във II издание:

В е л а (побъркана, още от първа стълка се среща пред навалищата, която се раздвоява пред нея, та тя стои почти пред трупа на Желя и недалеч от поваления Динко). Ооу, Динко беше — душеше ме — мене душеше — Желя душеше — много бяха — ножове, хее — Динко беше — (Гледа тихо към вратата.) Там много кучета. . . на ги — пак! (Дърпа се.) Ии-дат! (Тегли се по посока към първа баба.) Първа баба (възпира я). Прекръсти се, клетнице! В е л а (сепната, стиска си челото). Той. . . лошо рече той тогаз. . . Чакайте ме, рече, в не-зна-ен ден, в не-зна-ен час! Д и н к о (през всичко време я гледа поиздигнат, а сега скръцва зъби). Доцакахте ме, мърсии. . . в незнаен ден, в незнаен час! В е л а (настръхва и с две ръце сочи Динка). То-ой! Д и н к о (блътва с крак трупа на Желя). Ей ти го! (Отпуща глава на пода.) В е л а (изхвърква и очите, гледа трупа на Желя, после сякаш се опомня, търка си челото, изглежда всички, полита към трупа и с пресип-

Писък навън — отърчва Вела, побъркана е; чорлава, окъсана, с изцъклени очи; среща се в навалищата, тя се раздвоява.

В е л а. Оу, Динко беше! Душеше ме — мене душеше — Желя душеше — много бяха — с ножове — Динко беше — Оу! На, там все кучета, кучета! (Опомнена.) Страшно каза тогаз: ча-кай-те ме, рече, в не-зна-ен ден, в не-зна-ен час! Д и н к о. Доцакахте ме сега. . . в незнаен ден, в незна-ен час! В е л а. То-ой! (Примира с ръцете на майка си.) Д и н к о. Ей ти го вън! Очернихте ме вие мене — от мене и вашето чернило! (Заплаква.) Водете ме сега, братя: моята се свърши. . .

нал глас). Ма-ма-майчице! (Задава се и трепере над трупа.) Лъо... лъо! (Писва.) Желъо! (Хвърля се на трупа със силен безгласен плач.) Динко (подига се и клати окайвателно глава). Мърсин, ех, мърсин! (На стражата с дрезгав глас.) Водете ме — в общината ме водете. Нека ме чак в София на съд изкарат: аз всичко ще разправам!

Второто издание на «Вампир» Страшимиров помества в книгата си «Пиеси», първи том, София, 1910 г. (заедно с «Ангелина» и «Къща»). Трето издание е в «Драми», София, 1922 г., Български театър, № 2 на «Българска общодостъпна библиотека». Следващо издание е в «Драми», София, 1929 г., по което е направено и настоящото издание.

«ОТВЪД»

За творческата история на тази своя драма Страшимиров също пише в «Творчество и живот» (с. 44—45). Пред очи авторът имал няколко истински случая в Охрид, Прилеп, Кукуш, Струга и София. «Ето от всички тези материали (и от широкия комай общочовешки дух сред македонските революционери) построих и написах драма «Отвъд». Игра се във всички градове из България, също и в Болград. Само не и в София.» В бележките за «Свекърва» споменахме и за написването на драмата в Швейцария и историята ѝ по премирането в театралния конкурс през 1906 г. Тук трябва да прибавим, че според едно съобщение на в. «Ден» (бр. 1120 от 19 февр. 1907 г.) Народният театър бил започнал разучаването на «Отвъд» под ръководството на Страшимиров. Но пиесата не излиза на сцената — вместо нея се играе «Свекърва». Дали причината за това не се крие в решението на Страшимиров: тантиемите от първите две представления на «Отвъд» да даде за фонд, с който да се почете паметта на Гоце Делчев (в. «Ден», бр. 944 от 21 август 1906 г.)?

«Отвъд» е играна най-напред от варненската градска театрална трупа на 20 и 27 януари 1907 г. По същото време тя е предвидена и в репертоара на пловдивската общинска трупа.

Играна е и от любителски театрални трупи в Карлово (7 януари 1908), в Русе (18 февр. 1908), Хасково (8 януари 1925) и др. «Отвъд» е издадена само през 1906 г. в София.

«МРАК»

Отпечатана е най-напред в сп. «Летописи» (г. II, кн. 2, 1900 г., и кн. 3 и 4, 1901 г.). През 1901 г. излиза и в отделна книжка.

«ПРИСТАНУШКА»

През 1898 г. А. Страшимиров се завръща от Швейцария и бил назначен учител по литература във видинската гимназия. Тук през 1899 г. започва да работи върху романа си «Есенни дни» и продължава в Казанлък, където същата есен е преместен в тамошната гимназия. «И ето — реших: «Есенни дни» да превърна също на драма (така по-скоро можех да надвия на обширната битова материя, тъй като винаги съм чувствувал своята стихия в диалога). Заработих: «Сватбата в Боляррово» — битови картини — разказва Страшимиров в книгата си «Творчество и живот. Автобиографични страници» (София, 1931 г., с. 21).

И когато през 1900 г. напуска Казанлък и се установява в София, ръкописът на «Сватбата в Боляррово» е бил готов. «През есента — пише Страшимиров в «Творчество и живот» — субсидираната трупа «Сълза и смях» даде в «Славянска беседа» моята битова игра «Сватбата в Боляррово» (с. 25). Премиерата се състояла на 12 октомври 1900 г. Участвували: А. Будевска (Николица), Радул Канели (Джонко), Роза Попова (първа девойка), В. Игнатиева, К. Сапунов, Ив. Попов, Г. Стоянов и др. «Режисьор беше хърватинът Мандрович — продължава Страшимиров. — По негови указания и по мои досещения аз правех едно след друго съкращения при репетициите. И почувствувах, че си осакатявам обширната битова работа. Така още преди представленията реших: ще се повърна към първата си замисъл — да развия материята в роман. Обаче първото представление («премиерата») мина много шумно. Селският бит от полето беше нещо ново за интелигенцията. Бях предмет на овация. . . Но моите вежди останаха склучени: аз виждах как съм осакатил голямата си зами-

съл — само за сценична леснотия. . . Извършил съм престъпление — потъпкал съм хубавата си работа, това не е изкуство, а лъжа — «Сватбата в Болярово» не струва ни лула тютюн, ще си я зема още утре, уж да направя поправки, а всъщност — ще я преработя наново в роман. . . И така постъпих: зимах си на утрото ръкописа от театъра» (с. 25—26). В 1902 г. той издава романа «Есенни дни».

Така «Сватбата в Болярово» се играе само два пъти: на 12 и 15 октомври 1900 г.

Сцена от пиесата Страшимиров печата по същото време в редактираното от К. Величков сп. «Летописи» (кн. 1 от 20 ноем. 1900 г.) под заглавие «Селски злоби» и в забележка към текста отговаря на запитвания от провинцията, че «Сватбата в Болярово» се играе от «Сълза и смях» в ръкопис. Следователно той дава за печат този откъс, преди да вземе решение да спре представленията ѝ. След близо две години Страшимиров отпечатва в редактираното от него сп. «Наш живот» (кн. 7—8, 1902 г.) сцената «На извора», а в кн. 9 и сцената «Пристануша» — все от преработката на «Сватбата в Болярово». Изцяло и с новото ѝ заглавие «Ангелина», битова игра в три картини, е поместена в книгата на Страшимиров — «Пиеси», София, 1910 г. През 1922 г. пиесата е отпечатана с промененото заглавие «Пристанушка» във: А. Страшимиров. Антология, издава М-вото на народното просвещение. От тази последна авторова редакция се печата настоящото издание.

«КЪЩА»

За повода да напише тази комедия Страшимиров също споменава в «Творчество и живот»:

«София се строеше: къщи, къщи. . . И току се пълнеха затворите от хора, които строяха къщи — било че злоупотребили, или че фалираха. . . А се случи и земетресение. Виден бюрократ, идейник някога, който беше построил голяма къща и вложил беше в основите ѝ всичкото си рушветчийство, ми разказа досущ откровено какво е преживял при това земетресение. . . Ето така написах триактна комедия «Къща»: дадох софиянци, които си погребваха душите в основите на своите нови къщи — и техните благоверни, които пък предварително си подбираха квартиранти из младежите-студенти. . .» (с. 53—54).

Комедията се играе най-напред от трупата на Страшимиров «Смях и сълзи» във Варна (8 и 9 окт. 1909), Бургас (25 октомври), Батак (22 ноември) и т. н. През сезона 1914—1915 г. «Къща» излиза и на сцената на Народния театър (16 окт. 1914) при участието на: Ст. Бъчваров (Крайселски), М. Хлебарова (Ленка), Г. Стоянов (дядо Йордан), М. Попова (Свободка), Т. Танев (Славчо), Ив. Недялков (посредникът), П. Атанасов (селянинът), Ол. Петрова (слугинята).

За първи път Страшимиров я отпечатва в сп. «Културно единство» (кн. 3—4 и 5 от 15 ноем. и 1 дек. 1908), а след това в книгата си «Пиеси», София, 1910 г. През 1922 г. тя е включена във: А. Страшимиров. Комедии, «Българска общодостъпна библиотека», № 7. Тук тя е отпечатана под ново заглавие «Стронтели». През 1960 г. тя излезе с първоначалното си заглавие «Къща» в «Пиеси» от наследството (комедии), библиотека «Театрална самодейност», г. IV, кн. 7, издание на «Наука и изкуство».

Пиесата печатаме по изданието от 1922 г.

«ОТ ПРЪСТ СМЕ НИЕ»

Печатана е в редактираното от Страшимиров сп. «Наблюдател» (г. I, кн. 4, с. 251—258, София, 1910 г.). Както се вижда от датировката на пиесата (11 юли 1908), тя излиза в печат две години след написването ѝ.

«ПРЕД ВЛАХЕРНСКИТЕ ВРАТА»

Сюжетът на комедията Страшимиров получил от писателя Г. П. Стаматов, който му разказал истинска случка:

«Наш офицер в Пловдив се сгодил за гъркиня — богатска дъщеря, вдигнал сватба, но когато били в черква, отказал да пристъпи под венчило: искал богатият тъст да му даде в чек 50 000 лева. Нямало що: гъркът дал чека. Но вечерта пред брачното ложе гъркинята се закършила и зачупила: баща ѝ пропадал, чекът трябвало да се върне, иначе тя, гъркинята, вярна на синовното си чувство, ще се види принудена да разтрогне брака. . .» («Творчество и живот», с. 54).

Тази комедия е отпечатана най-напред в излизащото в Солун и редактирано от Страшимиров сп. «Културно единство» (г. I,

кн. 1 и 2 от 1 и 15 октомври 1908 г.). Тук авторът се е подписал с псевдонима Д а н и л а. За втори път комедията е поместена във: А. Страшимиров. Антология, издава М-вото на народното просвещение, 1922 г.

Комедията се играе от организираната от Страшимиров през 1909 г. пътуваща театрална група «Смях и сълзи» под заглавие «Гъркиня», с която посещава Варна, Бургас (26 окт. 1909) и други градове. През сезона 1958—1959 г. тя излезе на сцената на Родопския народен театър в Смолян под заглавие «Пред Влахернските врата».

СЪДЪРЖАНИЕ

СВЕКЪРВА	5
ВАМПИР.	63
ОТВЪД.	115
МРАК	171
ПРИСТАНУШКА	231
КЪЩА	265
ОТ ПРЪСТ СМЕ НИЕ.	315
ПРЕД ВЛАХЕРНСКИТЕ ВРАТА	325

Редактор Милка Спасова
Корица Евгени Клиничаров
Худ. редактор Магда Абазова
Тех. редактор Любен Петров
Коректор Жулиета Койчева

Формат 32/84/108; тираж 10 000 экз.; печатни коли
23,75; издателски коли 18,05; л. г. IV; поръчка
№ 50/1963 г. на издателство «Български писател»;
дадена за набор на 8. II 1963 г.; излиза от печат на 30. IV.
1963 г.; книж. тяло 0,81 лв.; подвързия 0,30 лв.;
обложка 0,05 лв.; приложения 0,04 лв.; цена 1,20 лв.

ДПК «Димитър Благоев» — София